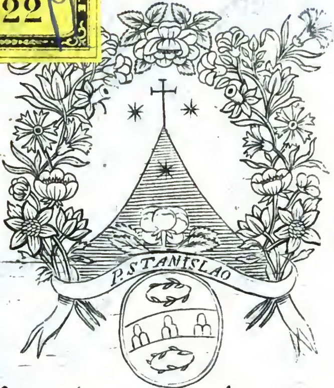

Proibite tutte le opere
con decreto de 4 marzo
1709

ELEMENTA PHILOSOPHICA DE CIVE.

Auctore

THOM. HOBBES

Malmesburiensi.

Editio nova accuratior.

Juxta exemplar
AMSTERODAMI
Apud Henr. & Viduam Th. Boom.
A. M.DCCXLII.

EXCELLENTISSIMO
VIRO,
GUILIELMO,
COMITI
DEVONIÆ,
DOMINO MEO
Colendissimo.

POpuli Romani, memoriâ Tarquiniorum, & civitatis instituto, Regibus iniqui, vox erat (*Excellent. Domine*) prolata ore *Marci Catonis Censoris*, Reges omnes de genere esse bestiarum rapacium. Ipse autem Populus Romanus, qui per *Africanos*, *Asiaticos*, *Macedonicos*, *Achaicos*, cæterosque à spoliatis gentibus cognominatos cives, totum fere orbem terrarum diripuerat, qualis bellua erat? Non minus

nus ergò quàm *Cato* ſapienter dixit *Pontius Teleſinus*. Is prælio ad *Portam Collinam* contra *Syllam* circumvolans ordines exercitus ſui; vociferatuſque, eruendam delendamque ipſam Romam, adjiciebat, nunquam defuturos Raptores Italicæ libertatis *Lupos*, niſi Sylva, in quam refugere ſolerent, eſſet exciſa. Profectò utrumque verè dictum eſt, *Homo homini Deus*, & *Homo homini Lupus*. Illud, ſi concives inter ſe; Hoc, ſi civitates comparemus. Illic juſtitia, & caritate, virtutibus pacis, ad ſimilitudinem Dei acceditur; Hîc propter malorum pravitatem, recurrendum etiam bonis eſt, ſi ſe tueri volunt, ad virtutes Bellicas vim & dolum, id eſt, ad ferinam rapacitatem. Quam etſi homines pro

convitio invicem objiciant, more innato, facta sua in personis aliorum, tanquam in speculo, sinistra dextra; dextra sinistra existimantes; vitium tamen esse non sinit profectum à necessitate conservationis propriæ jus naturale. Quod autem *Catoni*, viro sapientiæ celebratissimæ, Odium pro Judicio, Affectus pro Ratione imponere in tantum potuit, ut quod æquum in populo suo, idem Reges facere iniquum censeret, mirari fortasse alii poterunt: ego sanè in ea opinione jam diu sum, neque egregiam sententiam unquam fuisse quæ placuit populo; neque sapientiam vulgari majorem vulgo agnosci posse; quippe quam vel non intelligunt, vel intelligentes æquant. Græcorum Romano-

manorumque facta & dicta celebria, non Ratio, sed magnitudo, & sæpe illud ipsum lupinum, quod mutuo exprobrant Historiæ, commendavit, quæ unà cum publicis actionibus actores per cursum seculorum devolvit qualescunque. Sapientia vera nihil aliud est quàm in omni materia veritatis scientia. Ea vero cùm à memoria rerum per appellationes certas & definitas excitata derivetur, non animi acris & repentini impetus, sed Rationis rectæ, id est, Philosophiæ opus est. Per hanc enim à rerum singularum contemplatione ad præcepta universalia via aperitur. Quot autem genera rerum sunt, in quibus Ratio humana locum habet, in tot ramos se diffundit Philosophia, diversè tamen

pro

pro diverſitate ſubjectæ materiæ nominata. Nam quæ de figuris tractans, GEOMETRIA; de motu, PHYSICA; de jure naturali, MORALIS dicitur, tota PHILOSOPHIA eſt: quemadmodum mare, quod hîc Britannicum, illic Atlanticum, aliàs Indicum, à ſingulis litoribus appellatum, totum tamen eſt Oceanus. Et Geometræ quidem provinciam ſuam egregiè adminiſtraverunt. Quicquid enim humanæ vitæ auxilii contingit à ſiderum obſervatione, à terrarum deſcriptione, à temporum notatione, à longinquis navigationibus; quicquid in ædificiis pulchrum, in propugnaculis validum, in machinis mirabile eſt; quicquid denique hodiernum tempus à priſca barbarie diſtinguit, totum ferè

beneficium eſt *Geometriæ.* Nam quod *Phyſicæ* debemus, id debet *Phyſica* eidem *Geometriæ.* Si Philoſophi morales munere ſuo pari felicitate functi eſſent, non video, ad felicitatem ſuam in hac vita quid amplius contribuere humana induſtria poſſet. Cognita enim, pari certitudine, ratione actionum humanarum, qua cognoſcitur ratio magnitudinum in figuris, ambitio & avaritia, quarum potentia falſis vulgi circa *jus* & *injuriam* opinionibus innititur, inermes eſſent, fruereturque gens humana pace adeò conſtante, ut non videatur (niſi de loco, creſcente ſcilicet hominum multitudine) unquam pugnandum eſſe. Nunc quod bellum gladiis vel calamis perpetuum eſt:
quod

quod non ſit juris & legum naturalium major ſcientia hodie quam olim: quod ſententiis Philoſophorum utraque pars ſuum jus tueatur: quod alii laudent, alii vituperent eandem actionem: quod idem nunc probet, quæ alio tempore damnat, & ſua facta in aliis aliter æſtimet: ſigna manifeſtiſſima ſunt, nihil profuiſſe ad ſcientiam veritatis quæ hactenus ſcripta ſunt à Philoſophis moralibus; placuiſſe verò, non illuminando animum, ſed venuſta & ſecunda affectibus oratione, opiniones temerè receptas confirmando. Huic ergo Philoſophiæ parti idem contigit quod viis publicis, quibus omnes ingrediuntur, euntque prorſum & retrorſum, alii animi cauſa inambulant, alii rixantur, ſed

nihil ſcritur. Cujus rei unica hæc videtur eſſe ratio, quod nemo eorum qui materiam hanc tractarunt, commodo uſus ſit docendi principio. Non enim, ut in circulo, initium ſcientiæ arbitrio noſtro ſumi poteſt. Incipit in ipſis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cujus ductu evaditur in lucem clariſſimam; ibi principium docendi eſt; inde ad ſolvenda dubia converſo itinere lux referenda eſt. Quoties ergo ſcriptor filum illud, vel inſcitiâ deſerit, vel cupiditatibus abrumpit, non ſcientiæ, ſed errationum ſuarum veſtigia literis deſcribit. Quapropter, cùm cogitationes meas ad inquiſitionem juſtitiæ naturalis convertiſſem, admonitus ſum ab ipſa juſtitiæ appellatione, qua conſtans

ſtans voluntas unicuique *Jus ſuum* tribuendi ſignificatur, quærendum prius eſſe, unde eſſet quod quis rem aliquam *ſuam* potius quam *alienam* eſſe diceret. Quod cum non à natura, ſed à conſenſu hominum profectum conſtaret; (nam quæ natura in medium protulit, homines poſtea diſtribuerunt;) ducebar inde ad quæſtionem aliam, nimirum, cui bono, & qua neceſſitate coacti, cùm omnia eſſent omnium, voluerint potius ſua cuique eſſe propria. Videbam autem, ex communitate rerum bellum, atque inde omne genus calamitatis, hominibus de earum uſu per vim certantibus, neceſſariò ſequuturum eſſe; id quod omnes natura fugiunt. Nactus ergo duo certiſſima naturæ humanæ poſtu-

poſtulata, unum cupiditatis naturalis, qua quiſque rerum communium uſum poſtulat ſibi proprium; alterum rationis naturalis, qua quiſque mortem violentam tanquam ſummum naturæ malum ſtudet evitare. Ab his principiis pactorum & fidei conſervandæ neceſſitatem, atque inde virtutis moralis officiorumque civilium Elementa, in hac opella, evidentiſſima connexione videor mihi demonſtraſſe. Quod adjectum eſt de Regno Dei, eo conſilio factum eſt, ne quid inter dictata Dei per naturam, & legem Dei traditam in Scripturis, repugnantiæ eſſe videretur. Operam etiam diligentem per totum curſum orationis meæ dedi, ne quid de legibus cujuſcunque nationis

civilibus dicerem, id eſt, ne ad litora accederem, tum ſcopulis, tum præſentibus procellis periculoſa. Quantum laboris diligentiæque in veritate inveſtiganda adhibitum ſit, ſcio. Quid effecerim, neſcio; nam inventa noſtra omnes præ amore minus rectè æſtimamus. Itaque libellum hunc cenſuræ tuæ quàm favori priùs offero, ut apud quem certiſſimis experimentis exploratum habeam, opiniones neque celebritate autorum, neque novitate ſua, neque ſpecie orationis, ſed firmitudine rationum favorabiles fieri. Si arrideat, id eſt, ſi nervoſus, ſi utilis, ſi non vulgaris ſit, tum demum eum tibi (*Excellentiſſime Domine, præſidium & decus meum*) humillimè dico dedicoque; ſin erra-

erraverim, testem tamen habes gratitudinis meæ, quòd otium, beneficio tuo concessum, ad gratiam tuam promerendam uti voluerim. Te Deus Opt. Max. in statione hac mortali civem optimum protegat, eâque peractâ, sed longissimâ, civitatis cœlestis gloriâ coronet.

Parisiis Nov. 1. 1646.

Excellentiæ tuæ servus humillimus

THOMAS HOBBIUS.

PRÆ-

PRÆFATIO
ad
LECTORES.

QUæ res attentam Lectionem promissæ efficere maximè posse videntur, Rei tractandæ Dignitas, & Utilitas, tractandi recta Methodus, causa & consilium in scribendo probum, scribentis denique Moderatio, eas, Lectores, vobis promitto, atque oculis aliquatenus ex hoc loco prospiciendas exhibeo. Describuntur hoc libello hominum officia, primò ut hominum, deinde ut civium, postremò ut Christianorum. Quibus officiis cùm Juris naturalis gentiumque elementa, justitiæque origo & vis, tum etiam Religionis Christianæ (quantum patitur instituti modus) essentia continetur. Quod

Quod quidem doctrinæ genus (excepto quod spectat ad Religionem Christianam) sapientum antiquissimi non nisi carminibus decoratum, vel Allegoriis adumbratum, quasi imperii mysterium quoddam pulcherrimum & sacrosanctum, ne privatorum hominum disputationibus contaminaretur, posteris tradendum esse censuere. Philosophi interea alii cum generis humani commodo rerum figuras & motus, alii sine incommodo rerum naturas & caussas contemplabantur. Temporibus autem quæ insequuta sunt, scientiam hanc civilem, etsi non penitus perspectam, aliqua tamen ex parte in Reipublicæ regimine, tanquam per nubem pellucentem, primus adamasse dicitur Socrates, itàque coluisse, ut despectâ desertâque omni

aliâ

aliâ Philosophiæ parte, solam hanc ingenio suo dignam judicaret. Post eum Plato, Aristoteles, Cicero, cæterique Philosophi Græci, Latini, denique omnes omnium gentium non modo Philosophi, sed etiam otiosi, quasi facilem, nullo studio ambiendam, cujuslibet ingenio naturali expositam & prostitutam attrectaverunt attrectantque. Quodque ad dignitatem ejus præcipuè facit, illi qui eam se habere putant, vel eo loco sunt, ut habere debeant, adeò sibi in ejus specie vehementer placent, ut reliquarum scientiarum studiosos haberi & vocari ingeniosos, doctos, eruditos, quidlibet præter Prudentes, æquo animo ferant. Nam nomen hoc propter excellentiam peritiæ civilis sibi solis deberi arbitrantur. Sive igitur scientiarum digni-

tas ex dignitate eorum ad quos pertinent, ſive ex numero eorum qui de ipſis ſcripſerunt, ſive ex judicio ſapientiſſimorum hominum æſtimanda eſt, digniſſima certe ſcientiarum hæc ipſa eſt, quæ ad Principes pertinet, hominesque in regendo genere humano occupatos; cujus etiam falsa ſpecie omnes ferè homines delectantur; & in qua Philoſophorum excellentiſſima ingenia maximè verſata ſunt. Ejuſdem Utilitatem, ſed rectè traditæ, id eſt, ex veris principiis evidenti nexu derivatæ, ſic optime perſpiciemus, ſi, quæ falſam ejus & loquacem ſpeciem humano generi conſequuntur, damna conſideraverimus. Nam in iis rebus quas ingenii exercendi cauſa ſpeculamur, ſi quis error irrepſerit, innoxius eſt, neque fit jactura niſi temporis

tan-

tantum. In iis verò quæ quisque vivendi causa meditari debet, non modò ab errore, sed etiam ab ignorantia, offensiones, rixas, cædes oriri necesse est. Quanta ergo hæc damna sunt, tanta est ab officiorum doctrina bene tradita Utilitas. Quot Reges, eosdemque viros bonos, error unus, posse Regem Tyrannum à subdito suo jure occidi, occidi fecit Error hic, posse Principem summum certis de causis à certis hominibus regno spoliari, quantum hominum jugulavit? Quantum hominum interfecit doctrina hæc erronea, Reges summos multitudine superiores non esse, sed ministros ejus? Denique illa quot Rebellionum causa fuit, qua docetur, Imperata Regum utrum justa an injusta sint, cognitionem ad privatos homines pertinere, &

prius-

priusquam fiant, disputari non modo jure posse, sed etiam oportere? Præterea in communiter recepta Philosophia morali alia sunt multa non minus his periculosa, quæ recitari non est opus. Puto, hæc prospexisse veteres illos, qui Justitiæ scientiam fabulis contectam, quàm disputationibus expositam esse maluerunt. Antequam enim quæstiones illiusmodi agitari cœperunt, Principes potestatem summam non postulabant, sed exercebant. Imperium suum non argumentis, sed hominum sceleratorum quidem pœna, proborum verò defensionè tuebantur. Vicissim cives Justitiam non sermonibus hominum privatorum, sed legibus civitatis metiebantur: nec disputationibus, sed vi Imperii in Pace continebantur. Imò potestatem sum-

summam sive in uno homine, sive in uno Consilio ea resideret, tanquam divinitatem quandam visibilem venerabantur. Itaque ambitiosis perditisve hominibus ad evertendum civitatis statum minimè, ut nunc, se adjungebant. Nam, ut eam rem, per quam conservabantur ipsi conservatam esse nollent, in animum inducere non poterant. Scilicet illorum temporum simplicitas tam doctam stultitiam non capiebat. Itaque pax erat & seculum aureum, quod non antè finem habuit, quam Saturno expulso contra reges arma ferri posse doceri cœperat. Hæc, inquam, veteres non modo vidisse, sed in una suarum fabularum aptissimè videntur significasse. Dicunt enim, Ixionem, cum esset à Jove adhibitus in convivium, adamasse,

atque

atque sollicitasse ipsam Junonem. Illi pro Dea, nubem in ejus speciem formatam oblatam esse. Inde genitos esse Centauros, naturæ partim humanæ, partim equinæ, genus pugnax & inquietum. Id quod mutatis nominibus idem est ac si dixissent, Homines privatos, ad Concilia de summa Reipublicæ vocatos, Justitiam, Imperii summi sororem & conjugem subjicere suæ ipsorum cognitioni cupere, cæterum falsam & inanem ejus speciem quasi nubem amplexantes, dogmata illa Philosophorum moralium biformia, partim recta & speciosa, partim bruta & ferina, rixarum omnium & cædium causas, genuisse. Cùm tales igitur opiniones quotidie oriantur, si quis discusserit nubes illas, rationibusque firmissimis ostenderit, Doctrinas de justo

&

& injusto, bono & malo, præter leges in unaquaque civitate constitutas, autenticas esse nullas, & utrum aliqua actio justa, vel injusta, bona vel mala futura sit, à nemine inquirendum esse, præterquam ab iis ad quos legum suarum interpretationem demandaverit, is certè non modo pacis viam regiam, sed etiam seditionis opacas & tenebrosas semitas commonstrabit; qua re utilius nihil excogitari potest.

Quod attinet ad Methodum, non orationis ordinem, quamquam conspicuus ille sit, solum sufficere, sed à civitatis materia incipiendum, deinde ad generationem & formam ejus, & justitiæ originem primam progrediendum esse existimavi. Nam ex quibus rebus quæque res constituitur, ex iisdem etiam optimè cognos-

gnoscitur. Sicut enim in Horologio automato aliave machina paulo implicatiore, quod sit cujusque partis rotæque officium, nisi dissolvatur, partiumque materia, figura, motus, seorsim inspiciatur, sciri non potest: Ita in jure civitatis, civiumque officiis investigandis opus est, non quidem ut dissolvatur civitas, sed tamen ut tanquam dissoluta consideretur, id est, ut, qualis sit natura humana, quibus rebus ad civitatem compaginandam apta vel inepta sit, & quomodo homines inter se componi debeant qui coalescere volunt, rectè intelligatur. Talem ergo Methodum secutus; Pono primo loco pro Principio omnibus per experientiam noto, quodque nemo est qui non confiteatur, nimirum, Ingenia hominum ejusmodi

esse à natura, ut, nisi metu potentiæ alicujus communis coerceantur, fore ut sibi invicem diffidant & sese mutuò metuant, & ut propriis viribus singuli sibi cavere cùm jure possint, tum necessariò velint. Objicietis fortasse, nonnullos hoc negare. Ita verò est: permulti enim negant. Numnam igitur, qui eosdem idem & fateri & negare dico, mecum ipse pugno? Minimè quidem ego, sed illi qui, quod actionibus confitentur, id ipsum oratione negant. Videmus, civitates omnes, etiamsi cum vicinis pacem habeant, fines tamen suos præsidiis militum, urbes mœnibus, portis, vigiliis tueri. Quorsum hæc, si à vicinis nihil metuerent; Videmus etiam ipsis civitatibus, ubi leges sunt & pœnæ in malos constitutæ, cives tamen singula-

res neque in itinere esse sine telo sui defendendi causa, neque dormitum ire nisi obseratis non modo foribus contra concives, sed etiam arcis capsulisque contra domesticos. Possintne homines, sibimet invicem omnesque omnibus diffidere sese, apertius significare? Quoniam autem omnes sic faciunt, tam civitates quam homines, metum suum & diffidentiam mutuam confitentur. Inter disputandum autem negant, hoc est, studio contradicendi aliis, contradicunt sibimet ipsis. Objectum porro à nonnullis est, quod admisso hoc principio, continuo sequatur, Homines omnes non modò malos, (quod forte etsi durum, concedendum tamen est, cùm id clarè dictum videatur in Scripturis sacris) sed etiam (quod concedi sine impie-

tate

tate non potest) naturâ malos esse. Illud verò, homines naturâ malos esse, ex hoc Principio non sequitur. Nam etsi pauciores essent mali quam boni, quoniam tamen bonos à malis internoscere non possumus, necessitas diffidendi, cavendi, anticipandi, subjugandi, quoquo modo se defendendi, incumbit perpetuo etiam bonis & modestis. Minus verò sequitur, eos ipsos qui mali sunt, ita factos esse à natura. Quamquam enim à natura, hoc est, ab ipsa nativitate, ex eo quod nascantur, animalia hoc habeant, ut statim omnia quæ sibi placent, cupiant faciantque quantum possunt, ut quæ impendent mala, aut metu fugiant, aut ira repellant, non tamen ob eam causam mali censeri solent: nam affectus animi qui à natura

animali proficiſcuntur, mali non ſunt ipſi, ſed actiones inde provenientes, malæ aliquando ſunt; nimirum quando & noxiæ ſunt, & contra officium. Infantes niſi omnia quæ cupiunt, dederis, plorant atque iraſcuntur, etiam parentes ipſos verberant, habentque à natura, ut ita faciant; attamen culpâ vacant, neque mali ſunt, primò quia nocere non poſſunt, deinde quia rationis uſu carentes officiorum omnium immunes ſunt. Iidem ſi adulta ætate, acquiſitis viribus quibus nocere poſſunt, eadem facere pergant, tum verò mali & eſſe & appellari incipiunt. Ita ut vir malus idem ferè ſit, quod puer robuſtus, vel vir animo puerili, & malitia, idem quod defectus rationis ea ætate, qua per naturam, diſciplinâ

atque

atque damnorum experientiâ gubernatam, accidere hominibus solet. Nisi ergo homines ideo à natura factos, malos esse dixerimus, quod disciplinam & usum rationis à natura non habent, confitendum est, posse homines à natura cupiditatem, metum, iram, cæterosque affectus habere animales, ut tamen mali facti à natura non sint. Immoto igitur quod jeci fundamento, ostendo primo, conditionem hominum extra societatem civilem (quàm conditionem appellare liceat statum naturæ) *aliam non esse quàm bellum omnium contra omnes; atque in eo bello jus esse omnibus in omnia. Deinde homines omnes ex eo statu misero & odioso, necessitate naturæ suæ, simul atque miseriam illam intellexerint, exire velle. Id autem, nisi*

 initis

initis pactis à jure suo in omnia decedant, fieri non posse. Porro quæ sit pactorum natura, quo modo jura ab alio in alium, ut pacta valida fiant, transferri debeant; item quæ jura & quibus, ad stabiliendam pacem necessario concedenda sunt, id est, quæ sint rationis dictamina ea quæ leges naturales *appellari propriè poßunt, explico & confirmo. Atque hæc sunt in ea parte libri quæ inscribitur* Libertas.

His constitutis ostendo, quid & quotuplex sit, & quo modo fiat civitas, summumque civitatis Imperium; quæque à singulis hominibus civitatem constituturis jura in summum imperantem, sive is unus homo sit, sive unus hominum cœtus, ita neceßariò transferenda sint, ut nisi sint translata, civitas nulla

fiat,

fiat, & jus omnium in omnia, id est, jus belli maneat. Deinde civitatum diversas species, Monarchiam, Aristocratiam, Democratiam, Dominium paternum, & Despoticum, distinguo; quomodo constituantur, doceo, & commoda incommodaque singulorum inter se comparo. Præterea quæ res civitatem destruant, & quæ sint summum imperium administrantis officia, expono. Postremò legis & peccati naturas explico, & legem à consilio, à pacto, à jure distinguo; quæ omnia sub titulo Imperii *continentur.*

In parte ultima cui inscribitur Religio, *ne jus illud quod in præcedentibus summos Imperantes in cives habere rationibus confirmaveram, Scripturis sacris repugnare videretur; Ostendo primo loco, non*

repugnare illud juri Divino, quatenus imperantibus imperat Deus per naturam, id est, per dictamina rationis naturalis. Secundo, idem non repugnare juri Divino, quatenus imperium habuit Deus in Judæos peculiare per pactum antiquum circumcisionis. Tertio, idem non repugnare jure Divino, quatenus Deus imperat in Christianos per pactum baptismale, adeoque jus illud summorum Imperantium, sive jus civitatis, cum Religione omnino non pugnare. Postremo, ostendo quæ officia ad introitum in Regnum cœlorum requiruntur necessariò; atque ex illis, Obedientiam quam à civibus singulis Christianis Principi suo Christiano deberi affirmaveram, Religioni Christianæ repugnare non posse, ex Scripturæ sacræ testimoniis, secundum

cundum receptam ab omnibus interpretationem, evidentissime demonstro & concludo. Methodum vidistis; causam jam & consilium scribendi accipitote. Dabam operam Philosophiæ animi causâ, ejusque in omni genere Elementa prima congerebam, & in tres Sectiones digesta paulatim conscribebam, ita ut in prima, de corpore, proprietatibusque ejus generalibus; in secunda, de Homine & facultatibus affectibusque ejus speciatim; in tertia, de Civitate, civiumque officiis ageretur. Itaque Sectio prima, Philosophiam primam, & Physicæ elementa aliquot continet; in ea Temporis, Loci, Causæ, Potentiæ, Relationis, Proportionis, Quantitatis, Figuræ, Motus, rationes computantur. Secunda circa imaginationem, memoriam,

intellectum, ratiocinationem, appetitum, voluntatem, Bonum, Malum, Honestum, & Turpe, aliaque ejus generis occupatur. Tertia hæc quid agat, jam antè dictum est. Hæc dum compleo, ordino, lentè moroséque conscribo (non enim dissero, sed computo) accidit interea, patriam meam, ante annos aliquot quam bellum civile exardesceret, quæstionibus de jure Imperii, & debitâ civium obedientiâ, belli propinqui præcursoribus, fervescere. Id quod partis hujus tertiæ, cæteris dilatis, maturandæ absolvendæque causa fuit. Itaque factum est, ut quæ ordine ultima esset, tempore tamen prior prodierit; præsertim cum eam, principiis propriis, experientia cognitis, innixam, præcedentibus indigere non viderem.

Feci tamen non eo consilio ut laudarer, (quamquam si fecissem, excusatione hac uti possem, nisi qui laudem amant, paucos esse qui laudabilia faciunt) sed vestri causa, Lectores, qui cum doctrinam quam affero, cognitam & perspectam haberetis, sperabam fore, ut aliqua incommoda in re familiari, quoniam res humanæ sine incommodo esse non possunt, æquo animo ferre, quàm Reipublicæ statum conturbari malletis. Ut Justitiam earum rerum quas facere cogitatis, non sermone vel consilio privatorum, sed legibus civitatis metientes, non amplius sanguine vestro ad suam potentiam ambitiosos homines abuti pateremini. Ut statu præsente, etsi non optimo, vos ipsos frui, quam bello excitato, vobis interfectis, vel æ-

tate consumtis, alios homines alio seculo statum habere reformatiorem, satius duceretis. Præterea qui Magistratui civili subditos sese esse nolunt, onerumque publicorum immunes esse volunt, in civitate tamen esse, atque ab ea protegi à vi & injuriis postulant, ne illos, cives, sed hostes exploratoresque, esse putaretis, neque omnia, quæ illi pro Verbo Dei vobis vel palam vel secreto proponunt, temerè reciperetis. Apertius dicam. Si quis Concionator, vel Confessor, vel Casuista, doctrinam hanc, summum Imperantem, imò quemlibet hominem, injussu summi Imperantis, jure à cive interfici, aut rebellionem, conjurationem, fœdusve quodlibet civium contra civitatem jure iniri posse, verbo Dei consentaneam esse dixerit, illi ne crederetis,

deretis, sed nomen ejus denunciaretis. Hæc qui probat, is meum quoque in scribendo consilium probum esse existimabit.

Postremò per totam orationem meam modum talem conservandum mihi proposui, primò ne de Justitia singularium actionum quicquam determinarem, sed legibus determinandum relinquerem. Deinde, ne quicquam differerem de cujuscunque civitatis legibus speciatim, id est, ne quæ sint, sed quid sint leges, dicerem. Tertio, ne civitati Aristocraticæ, vel Democraticæ, minorem à civibus obedientiam deberi quàm Monarchicæ, existimare viderer. Licèt enim Monarchiam cæteris Civitatis speciebus Capite decimo commodiorem esse, argumentis aliquot suadere conatus sim;

(quam

(*quam rem unam in hoc libro non demonstratam, sed probabiliter positam esse confiteor*) *omni tamen civitati potestatem summam & æqualem tribuendam esse, passim & expresse dico. Quartò, de doctrinis Theologorum, præterquam de illis quæ civium obedientiam tollunt, & civitatis statum labefactant, ne quid in ullam partem disputarem. Postremò, ne quid per imprudentiam ederem, quod edito opus non esset, id quod conscripseram, publici juris esse illico nolui: itaque exemplaria pauca privatim impressa, amicis distribuenda curavi, ut sententiis aliorum exploratis, si quæ erronea, dura, obscurave esse viderentur, ea emendarem, mollirem atque explicarem.*

Acerrimè verò reprehensa hæc reperi,

peri, quod potentiam civilem immodicam fecerim, sed ab Ecclesiasticis; quod libertatem conscientiæ abstulerim, sed à Sectariis; quod summos Imperantes legibus civilibus exsolverim, sed à Legistis. Horum itaque reprehensionibus, ut qui rem suam agunt, nisi ut eos nodos fortiùs adstringerem, non magnopere commovebar. Cæterum eorum causâ qui circa ipsa principia hæserunt, nempe naturam hominum, jus naturæ, naturam pactorum, & generationem civitatis, quoniam non affectus, sed sensus suos genuinos in reprehendendo sequuti sunt, annotationes quibusdam in locis adjeci, quales dissentientibus satisfacere posse judicavi. Denique, ne quemquam offenderem præter eos, quorum inceptis hæc repugnant, eosque,

que, quorum animi omni opinionum dissensione offendi solent, operam ubîque diligenter dedi.

Quapropter, si aliqua inveneritis aut minus certa, aut magis quam necesse erat, acriter dicta, cùm non Partium, sed Pacis studio, & ab eo dicta sint, cujus, propter patriæ præsentem calamitatem, dolori justo aliquid condonari æquum est, ea ut æquo animo ferre dignemini, Lectores, oro postuloque.

Per-erudito ac per-amico Viro

SAMUELI SORBERIO,

PETRUS GASSENDUS S.

QUOD epiſtolium ad me Caleto vela mox facturus dediſti, accepi. Nihil opus fuit excuſare, quod vale coram non dixeris; nam præclarus noſter Martellus ſat declaravit, quàm improviſa diſcedendi occaſio fuerit, & quàm requiſieris me tamen, utcumque non adfuerim domi. Quod addis autem, potuiſſe te ante diſceſſum extorquere ab Eximio illo HOBBIO id exemplum libri de CIVE, cui ipſe manu propria marginales notas appoſuit, ut cùm iſthùc, ubi te voveo incolumem, perveneris, edi iteratò procures, id ſummopere delectavit. Videlicet tam pauca fuêre excuſa libri exemplaria, ut illa ſui ſitim potius fecerint, quàm expleverint; ſiquidem innumeros video, qui librum ardenter, ſed fruſtra requirant.

quirant.

quirant. Et liber certè eſt non vulgaris, dignuſque, qui omnium, qui altiora ſapiunt, manibus teratur; neque (ſi illa ſepoſuero, quæ Religionem, in qua ſumus ἑτερόδοξοι, adtinent) ſcriptorem agnoſco, qui argumentum ſcrutetur, quàm ille, profundius. Utinam verò cætera etiam, quæ ille verſavit, perinde extorſiſſes! Quippe & ex ipſis in lucem prolatis, ſummè beaſſes nationem totam philoſophantium ſolidè; cùm ego quidem neminem norim, qui ſit inter philoſophandum magis à præjudiciis liber, quique penitius quicquid rerum ediſſeruerit, introſpiciat. Enimvero tu virum ſatis noſti; fruſtraque foret, ſi quid præterea in commendationem ejus adderetur. Vale, & amicos optimos ſaluta, imprimiſque Curcellium, Heerebordium, Bornium, & alios. Pariſiis, IV. Kal. Mai. CIↃ IↃC XLVI.

Ern-

Eruditissimo Viro

D. SAMUELI SORBERIO

Doctori Medico S. D.

MARINUS MERSENNUS M.

EN audio, doctissime SORBERI, tecum illud egregium opus de CIVE, incomparabilis viri D. HOBBII, te Hagam Comitis, hoc est, ingentem thesaurum literarium tulisse, novis auctum cogitationibus, quæ singulis difficultatibus satisfacientes, planum iter exhibeant. Vide igitur, ut quis egregius Typographus librum illum aureum, gemmis auctum & ornatum, in lucem edat, neque diutius patiaris eum à nobis desiderari. Sed autorem pro viribus urgeas, ne totum corpus philosophicum, quod mente premit, & calamo explicat, deinceps arcâ, (nobis fatali) concludat, ne tandem nos ad autoritatem regiam provovare cogat, quâ ipsius arcam invidam effringamus. Quantâ autem voluptate

luptate à nobis afficieris, quando videris nobilem illam Philosophiam, non minus quàm Euclidis Elementa demonstrari! Quàm libenter illi tuæ Epochæ, & Scopticis næniis renuntiaturus es, cùm dogmaticam firmissimis innixam fulcris fateri cogêris! Vale. Ubi verò D. Rivetum; ubi Hugenium mirabilem virum videris, millies eos meo nomine salutes velim, meque tui credas memorem & obsequentem. Aureliæ, xxv. April. CIƆIƆCXLVI.

VITA

VITA
THOMÆ HOBBII.

THOMAS HOBBES *natus est die* 5. *April. an.* 1588. *Malmesburiæ in agro Wiltonien- Litteris Latinis & Græcis initiatus*, *Magistro* Rob. Latimero, *annum agens decimum quartum missus est Oxonium*, *ubi per quinquennium mansit, operam impendens studio Logicæ & Physicæ Aristotelicæ, eodemque ætatis anno* Euripidis *Medeam in Latinos versus reddidit.*

Annum agens vicesimum, Oxonio relicto, recepit se in domum D. Gulielmi Cavendish, *Baronis* de Hardwich, *& paulò post Comitis* Devoniæ, *cujus filio primogenito sibi ferè coætaneo servivit, placuitque tum filio, tum patri, temperans, sedulus, hilaris. Anno* 1618 *cum Domino suo in Urbe perpetuò ferè degens, quod didicerat Græcæ & Latinæ linguæ, magnâ ex parte amiserat. Deinde per Galliam & Ita-*

† *liam*

liam peregrinantem Dominum ſequutus, gentium illarum Linguas eòuſque didicit, ut intelligere eas mediocriter potuerit. Interea Græcam & Latinam paulatim perire ſibi ſentiens, Philoſophiam autem Logicamque (in quibus præclarè profeciſſe ſe arbitrabatur) viris prudentibus deriſui eſſe videns, abjectâ vanâ illâ Logicâ & Philoſophiâ, quantum temporis habuit vacui, impendere decrevit Linguis Græcæ & Latinæ. Itaque cùm in Angliam reverſus eſſet, Hiſtoricos & Poëtas (adhibitis Grammaticorum celebrium Commentariis) verſavit diligenter; non ut floridè, ſed ut Latinè poſſet ſcribere, & vim verborum cogitatis congruentem invenire; itàque verba diſponere, ut lectio perſpicua & facilis eſſet. Inter Hiſtoricos Græcos Thucydidem *præ cæteris dilexit, quem in ſermonem Anglicum non ſine laude converſum, circa an.* 1628, (a) *in publicum edidit,*

(a) Ita poſt *Woodium* Autor ejus Vitæ *pag.* 15. licèt in Catalogo Operum *pag.* 122. prima notetur Editio *Lond.* 1634. prout apud *Niceronium* & alios.

edidit, eo fine, ut ineptiæ Democraticorum Athenienſium concivibus ſuis patefierent. Eo anno Comes Devoniæ, *cui jam viginti annos addictus fuerat, diem obiit, patre ejus biennio ante defuncto. Sequenti anno* 1629, *ætatis* 40, *rogatus à Nob. Viro* Gervaſio Clifton, *ut filium ſuum in Galliam comitaretur, acepit conditionem. In peregrinatione illâ inſpicere cœpit in Elementa* Euclidis; *& delectatus methodo illius, non tam ob theoremata illa, quàm ob artem ratiocinandi diligentiſſimè perlegit. Anno* 1631. *revocatus eſt in familiam Comitiſſæ* Devoniæ, *ut filium ſuum annos tredecim natum in litteris inſtrueret, quem etiam circiter triennio poſt comitatus eſt in Galliam & Italiam, ſtudiorum ejus & itinerum rector. Dum moraretur Pariſiis, principia Scientiæ Naturalis inveſtigare cœpit, ſuaque cogitata cum Rev. P.* Marino Merſenno *Ord. Minimorum, in omni genere Philoſophiæ verſatiſſimo, viroque optimo communicabat. Anno* 1637. *cum Patrono ſuo in Angliam rediit, & apud illum manſit,*

 unde

unde de rebus naturalibus commercia cum Mersenno *per litteras continuavit. Convocato autem 3. Nov. 1640. Parlamento, cùm ex iis quæ in illo consulta videret, Bellum Civile ingruere, & tantum non adesse sentiens, retulit se rursus in Galliam, scientiarum studio Parisiis tutiùs vacaturus cum* Mersenno, Gassendo, *aliisque viris, propter eruditionem & vim in ratiocinando celeberrimis. Ibidem libellum scripsit* de Cive, *edidítque anno* 1646 (b), *quo tempore prævalentibus Parlamentariis multi eorum, qui partes Regias sequuti erant, (& in illis Princeps* Walliæ*) Parisios confluxerunt. Statuerat circa idem tempus migrare in Occitaniam, & jam quæ sibi necessaria erant, præmiserat; sed commendatus Principi ut Elementa Mathematica illi prælegeret, substitit Lutetiæ. Quod in isto munere reliquum temporis habuit, consumpsit in scribendo opere notissimo sub titulo* Leviathan, *quem in Anglia edendum cura-*

(b) Non 1642. ut mendosè legitur in ejus Vitâ *pag.* 119. licèt *pag.* 17. rectè 1646.

curavit, Parisiis adhuc degens, anno 1651. ætat. 63. Hujus cùm aliquot exemplaria in Galliam transmissa fuissent, ubi Theologi quidam Angli doctrinas quasdam in eo contentas, tum ut hæreticas, tum ut partibus Regiis adversas criminati sunt, in tantum, ut domo Regiâ prohibitus fuerit, quo factum est, ut protectione Regiâ destitutus, metuensque ne à Clericis Romanis, quos præcipuè læserat, malè tractaretur, in Angliam refugere coactus sit. Stantem inter amicos & inimicos quasi in æquilibrio, fecerunt illi ne ob doctrinam opprimeretur; hi, ne augeretur. Itaque fortunâ tenui, famâ doctrinæ ingenti, in Patroni sui Comitis Devoniæ *hospitio per cæterum vitæ tempus perpetuò delituit, studio vacans Geometriæ & Philosophiæ Naturalis, ediditque jam senex librum* de Corpore, *continentem fundamenta Logicæ, Geometriæ, Physicæ, (tum sublunaris, tum cælestis).*

Carolo II. *anno 1660 in Regiam dignitatem restituto,* Hobbius, *qui ejus partes pro virili semper sustinuerat, in-*

credibili gaudio affectus est. Itaque relicto rure, Londinum advolavit, ubi quod tantoperè expetierat, casus inopinatus ipsi ultrò detulit. Rex enim ædes Sarisburienses, in quibus tunc cum patrono moratus est Hobbius, *curru prætervectus, illum forte conspicatus, ad se accersi jussit, manum osculandam præbuit, de valetudine ac rebus suis sciscitari dignatus est; ipso interim favorem Regium, cultu obsequia excipiente.*

Sub illud tempus, Regiis auspiciis, fundata est Societas Regia Londinensis promovendæ Philosophiæ Naturalis causâ, de cujus instituto honorificè sensit Hobbius, *ita ut veram Philosophiam relictis Academiis Londinum transmigrasse affirmaret; illud tamen improbare visus est, quod de generali Motûs doctrinâ excolendâ minùs solliciti*, Proletariis Experimentorum minutiis *se addicerent nimis. Tunc verò Mathematicæ ulteriùs promovendæ studium impensè intendit; Geometriam ab ipsis fundamentis restituere aggressus.*

Anno 1664 *ab amico quodam, qui*

πολυ-

πολιτικώτατος ejus ingenium expoliendis Reipublicæ Legibus summè accommodatum judicavit, ad Legum Anglicanarum studium impulsus est; causatus licèt jam ætatem grandiorem, & materiæ tam incultæ, tantisque difficultatibus implexæ, vix suffecturam. Usque adeo tamen perspicacissimæ mentis acies rerum interiora penetravit, ut de Legibus Anglicanis *Commentarium scriberet, doctissimis JCtis in pretio habitum, quem reliquit MStum.*

Anno 1669 Cosmus Mediceus *Etruriæ Princeps, tanti Philosophi famâ permotus, illum sæpiùs convenire dignatus est, & insignem scientiam quamplurimùm admiratus; Iconem ejus & universos libros inter rarissima Bibliothecæ Mediceæ κειμήλια reponendos, domum secum reportavit.*

Tunc etiam in Academiis aliquantùm obtinere cœpit Philosophia Hobbiana, *& Juventus Academica in publicis scholarum velitationibus opiniones* Hobbianas *haud rarò defendere solita est. Inter alios* Daniel Scargil *Artium*

Bacca-

Baccalaureus, vir fervidi & praecocis ingenii, ac vitae paulò solutioris, Theses quasdam incautiùs forsan, & nimiâ cum acrimoniâ propugnavit. Theologi verò illum pro senatu Academico gravissimorum criminum postulabant; quare summâ cum vehementiâ increpitus, Magistratûs Academici authoritate carceri inclusus est; postea gradu privatus, sodalitate exutus, Academiâ expulsus, priùs tamen summâ cum ignominiâ coactus est pro Concione in Templo publico, Theses suas ad Stygem damnare; easque erga summum Numen impias, omnique humanae Societati perniciosissimas pronunciare. Hobbius *autem nominis sui existimationem laesam facilè sentiens, dogmatis suis tum in segniorem sensum detortis, tum etiam cum opprobrio danmatis, ipsoque tanquam Atheorum Antesignano publicè descripto, per litteras ad amicos graviter conquestus est, sed incassum, cùm id temporis vindicias suas publico dare ipsi liberum non esset.*

Anno 1670 Antonius à Wood *Histo-*

Historiam & Antiquitates Universit. Oxoniensis Anglico sermone in lucem edidit; quod eximium opus placuit summis viris ut exterorum in gratiam Latio donaretur, studiosis nonnullis ad hanc operam delectis, qui tamen Authori in cogitatis suis vertendis non fecerunt satis. Inter hos Joannes Fellus *Oxoniensis tum Decanus (postea Episcopus) quum & operis vertendi, & typorum sumptûs maximam partem sustentaret, multa ab Authoris mente aliena passim interseruit, multa immutavit; quod factum incredibili dolore* Woodium *affecit, qui contaminatam Historiæ fidem gravissimè conquestus nihil interim remedii impetravit. Inter alia autem deformatum est Elogium* Hobbianum, *detractis quæ ab Authore adscriptæ sunt laudibus, earumque in locum vituperiis substitutis. Quæ cùm ita essent,* Woodius *rem ægrè ferens, veniam solummodo obtinere potuit,* Hobbium *de eo quod factum erat, certiorem faciendi, ne in libro sub nomine*

†† suo

suo prodeunte, Hobbius *se notatum sentiens*, *in ipsum postea durius animadverteret.* Hobbius *verò injuriâ affectus*, *sese debito laudis præconio spoliatum*, *&* *insignem nomini suo inustam contumeliam non dissimulavit. Itaque ad Regem detulit querimoniam*, *à quo ipsi libera contra adversarios suos defensio relicta est. Quare Epistolam Apologeticam ad* Woodium *datam*, *circa Comitia Oxoniensia an.* 1674. *publicavit*, *quam cùm legisset Editor*, Woodium *acribus compellavit verbis*, *tànquam malâ fide secum agentem*, *qui ipso inscio clanculam rerum notitiam* Hobbio *suggesserat*, *quin &* *acerbiori sermone* in Hobbium *invectus est*, *adjectâ ad calcem Operis* Woodiani *Epistolâ ad Lectorem*, *ut publicâ etiam reprehensione* Hobbium *corriperet.*

Hobbius *autem tum conscientiâ propriâ*, *tum Doctorum testimoniis satis fretus*, *cum Decano contentionis funem ducere recusavit, alteriore responso dedignatus. Suspicandi tamen ansam arripuerunt*

puerunt nonnulli, Hobbium *à Decano tam duriter habitum, eò minùs in libro* de Bello Civili Anglicano *suam de doctrinâ & regimine Academico sententiam dissimulasse.*

Mense Junio anni 1674. *Londinum reliquit, cum animo nunquam revertendi, quibus hactenus se oblectaverat studiis, quoad vita suppeteret, vacaturus. Summo cæteroquin ingenii vigore & sensibus integris ad obitum usque in Philosophiâ & Mathesi se assiduò exercitavit, & quod magis mirum, Poësin exercuit, quà propriis animi conceptibus exprimendis, quà aliorum transferendis.*

Anno 1678 *prodiit ejus Dialogus* de Bello Civili Anglicano, *ipso minimè conscio, quam in rem scripsit ad Librarium, ei significans non potuisse facultatem imprimendi à Rege impetrare.*

Circa medium Oct. An. 1679. *urinæ suppressione correptus est, quâ sensim ingravescente è vivis excessit die* 4. *Decemb. ætat.* 91. (c). *Conditus fuit juxta*

(c) Malè 94. in *Bibl. Juris imperantium* p. 71: ubi perperam natus dicitur anno 1585. pro 1588.

ta tumulum Comitissæ Devoniæ, *sub nigro marmore, cujus inscriptio solummodo patriam, tempus natale & emortuale præ se fert.*

Nunc autem operæ pretium videtur, nonnulla paulò specialius describere, quæ ad corporis habitum, præcipuè verò ejus animi mores, & ingenii studia attinent, cognitu forsan haud ingrata.

Temperamento præditus erat sanguineo-melancholico, ad virtutis & sapientiæ excellentiam maximè proprio. Primis annis invaletudinarius fuit, sed progressu ætatis & circa annum 40 valetudine usus est satis confirmata. Cœlibatum tenuit, tanquam Philosophiæ studiis maxime commodum.

Quoad ingenium & mores, de Religione primò dicendum. Deum autem agnovit, eumque rerum omnium originem, intra angustos tamen humanæ rationis cancellos nullatenus circumscribendum. Quare (inquit Autor ejus vitæ) *fortiter calumniati sunt, qui ipsum Atheismi reum detulerunt; quod inde*

forsi-

forsitan profectum quia scholasticorum aliorumque isto de grege morem rejecerat, qui otiosi in Musæis suis sedentes, juxta imbecillem ingenii sui captum, Naturæ Divinæ incomperta affingunt attributa. Nec minùs falsò à nonnullis insimulatus est, tanquam solitudinem fugeret, spectra metuens & phantasmata, vana stultorum terriculamenta, quæ Philosophiæ suæ lumine dissipaverat. Non injuriâ tamen forte subveritus est, ne ab illis ad plures mitteretur, quorum commodis adversatus, ipsorum artificia ac versutias publico apertè conspiciendas præbuisset. Religionem Christianam, quatenus in Ecclesiâ Anglicanâ, resectis superstitionis ineptiis, Regni legibus stabilitur, ex animo amplexus est; quam etiam contra Pontificiorum simul & Sectariorum insultus strenuè propugnavit. Controversias quidem Theologicas maximè aversatus est. Quicquid autem ad pietatis exercitia aut bonos mores conferret, plurimi fecit. Sanctius illi & reverentius visum,

de Deo credere quàm ſcire. *Sacerdotes interim inculpare ſolitus eſt, qui Chriſtianam Religionem abſolutam ac ſimplicem vel ſuperſtitione macularent, vel inanibus interdum profanis ſpeculationibus implicarent.*

Hæc compendiosè ex Vitâ Hobbii partim per ſe ipſum, & reliqua per R. B. conſcripta, cum Elencho Authorum qui pro & contra ipſum ſcripſêre, & Catalogo Librorum per eundem editorum & ſcriptorum, *quæ edita eſt* Carolop. 1681. *& recuſa apud Batavos* 1682. 12°. *Hanc Vitam Anglicâ linguâ conſcriptam à* Jo. Alberico (*vulgò* Aubrey,) *qui intimam cum* Hobbio *amicitiam coluit, Latinitate donavit* Richardus Blackburnius, *non* Rad. Bathurſtius (d), *ut aliqui crediderunt* (e).

Sed

(d) Vid. *Acta Erud.* An. 1722. p. 551. ubi de *Alberici* Miſcellaneis Anglicè editis.

(e) Inter hos Cl. *Struvius*, *Kortholtus*, aliique, ut obſervavit *Jo. Chriſt. Colerus* in Analectis ad *Struvii* Notitiam Rei Litter. p. 173. Vid. *Acta Erud.* An. 1723. p. 375. Eundem poſtea.

Sed ut pauca de hisce Hobbii *Elementis adjiciam (cætera enim ejus scripta recensere non est animus) notabimus tantummodo primùm prodiisse Lat.* Parisf. 1642. 4°. *cujus pauca excudi fecit exemplaria; at non multò post illud opus recensuit, & auxit; quo in statu recusus est* Amst. 1647. 12°. *apud Elzevirium, curis* Sorberii. *Notantur & aliæ* 1657. 1669. 1673. *in* 8°. *rursus ibidem, apud Blavium* 1696. 12°. *atque inter ejus* Opera Philosophica, *ibidem* 1668. in 4°. *denique Halæ* 1704. 12°. Sorberius *Gallicè eundem vertit, ediditque hoc titulo*: Elemens Philosophiques du Citoyen. Traité de Politique, ou les fondemens de la Societé Civile découverts par Thomas Hobbes, & traduits en François par un de ses amis. *Amst. Blaeu* 1649. *in* 8°. *Extat etiam Gallicè* la Politique de Hobbes *Paris.* 1660. 8°. chez Gras. *Anglicè lucem vidit Londini* 1651. 8°. Judi-

secutus est errorem Autor *Biblioth. Juris Imperantium*, Norib. 1727. 4. p. 70.

JUDICIA DE HOBBII DOCTRINA.

Thomas Hobbes *in Operibus ſuis ad* Civilem Scientiam *ſpectantibus plurima habet quantivis pretii, & nemo, cui rerum ejuſmodi eſt intellectus, negaverit, tam profundè ipſum* Societatis Humanæ & Civilis *compagem rimatum fuiſſe, ut pauci priorum cum ipſo heic comparari queant. Et quà à vero aberrat, occaſionem tamen ad talia meditanda ſuggerit, quæ fortaſſe aliàs nemini in mentem veniſſent........ Neque raro contingere videas, ut ab illis maximo cum ſupercilio condemnetur, à quibus minimè lectus fuit aut intellectus.* Sam. Puffendorf. *de Jure Nat. & Gentium, in Præf. ad Lect.*

Neque parùm nos debere profitemur Thomæ Hobbes, *cujus Hypotheſis in libro* de Cive, *etſi quid profani ſapiat, tamen cætera ſatis arguta & ſana.* Puffendorf. *Præf. in Elem. Juriſpr. Univerſ.*

Liber de Cive *certè eſt non vulgaris,*

dignuſ-

dignusque, qui omnium, qui altiora sapiunt, manibus teratur; neque (si illa sepofuero, quæ Religionem, in quâ sumus ἑτερόδοξοι, *adtinent) scriptorem agnosco, qui argumentum scrutetur, quàm ille, profundiùs.* Petrus Gassendus *in Epist. ad* Sam. Sorberium.

Thomas Hobbes *magnam ingenii profunditatem ostendit, ut etiam inter postremorum horum seculorum Epicureos audacissimus est, eorumque in omnibus principia, nequaquam sibi temperans, sectatur.* Rapini *Animadv. in vet. & novam Philos. Sect.* 18.

Si dicendum quod res est, nequedum famæ & existimationi Hobbianæ *satisfactum est, & omnino operæ pretium foret, ejusdem saniora, licèt forsan primo intuitu paradoxa dogmata, ulteriùs vindicatum ire, ne cum exoso* Hobbii *nomine, cuncta ejus, sive bona, sive mala sint, proscripta cupiamus.* Biblioth. Juris imperantium *p.* 76.

Qui enim ipsi ab aliis tribuitur Atheismus, ad ea pertinet, quæ vulgò quidem,

dem, sed & perperam & falsò ipsi affinguntur. Suo etiam loco relinquimus, quantum tribuerit Philosophiæ Epicureorum, quam Gassendi *amicitiâ ductus, in Moralibus, sicut ille in Physicis, secutus dicitur....... Ab his itaque si discedas nævis, qui hominem fuisse* Hobbium *arguunt, non poteris non immortali eum laude dignum prædicare. Sine eo enim nunquam* Puffendorfium *in tanto famæ atque honoris, Naturæ autem Jura in tanto, quo nunc sunt, perfectionis fastigio conspexissemus.* Idem *p.* 79.

Plura de Hobbio *judicia legas apud* Thom. Pope Blount *in Censura celebr. Author. p.* 1043. & Morhof. *Polyhist. Litter. De ejus verò scriptis præcipuè agunt Niceronius,* Mémoires pour l'Hist. des Hommes Illustres *Tom.* 4. *ex Vitâ jam citatâ &* Woodio. *Consuli etiam meretur* Biblioth. Juris imperantium, *ubi distinctè agitur de* Hobbii *Adversariis ac Defensoribus. Videndi etiam sunt* Bælius *&* Moreri *in Diction.* Lipenius *in Biblioth. Jurid. & Philos.*

IN-

INDEX CAPITUM.

Sub titulo LIBERTATIS.

CAP. I.

Sub titulo IMPERII.

CAP. V.

Sub titulo

RELIGIONIS.

CAP. XV.

ELE-

ELEMENTA PHILOSOPHICA DE CIVE.

LIBERTAS.

CAPUT I.

De statu hominum extra Societatem civilem.

I. *Introductio.* II. Societatis civilis *initium esse à mutuo metu.* III. *Homines naturâ aequales inter se esse.* IV. *Unde nascitur mutuò se laedendi voluntas.* V. *Discordia à comparatione ingeniorum.* VI. *Ab appetitu plurium ad eandem rem.* VII. *Definitio* juris. VIII. *Jus ad finem, dat Jus ad media necessaria.* IX. *Jure naturali, unumquemque judicem esse mediorum ad sui conservationem.* X. Jure naturali *omnia esse omnium.* XI. *Jus omnium ad omnia inutile esse.* XII. *Statum hominum extra Societatem* bellum *esse.* Belli *&*

 Pacis

Pacis *definitiones*. XIII. *Bellum conservationi hominum adversum esse*. XIV. *Jure naturali licere cuique, alium in sua potestate existentem cogere ad cautionem præstandam futuræ obedientiæ*. XV. Naturam *dictare, quærendam esse* pacem.

Introductio. I. NAturæ humanæ facultates ad quatuor genera reduci possunt, Vim corpoream, Experientiam, Rationem, Affectum. Ab his sequentis doctrinæ initium capientes dicemus primo loco, quid animi habeant homines illis facultatibus præditi, alteri adversus alteros: & an, & qua facultate, apti nati sint ad societatem, & ad conservandum se adversus mutuam vim: deinde progredientes, quid consilii in eam rem necessariò capiendum fuit, & quæ sint societatis sive Pacis huma-

humanæ conditiones, hoc eſt; mutato tantum nomine, quæ ſint *naturæ leges* fundamentales, oſtendemus.

II. Eorum qui de Rebus publicis aliquid conſcripſerunt, maxima pars vel ſupponunt, vel petunt, vel poſtulant, Hominem eſſe animal (*a*) aptum natum ad Societatem, Græci dicunt Ζῶον πολιτικὸν, eoque fundamento ita ſuperædificant doctrinam civilem, tanquam ſi ad conſervationem pacis, & totius generis humani regimen, nihil aliud opus eſſet, quam ut homines in pacta & conditiones quaſdam, quas ipſi jam tum leges appellant, conſentirent. Quod Axioma, quamquam à plurimis receptum, falſum tamen; errorque à nimis levi naturæ humanæ contemplatione profectus eſt. Cauſas enim, quibus homines congregantur, &

Societatis civilis initium eſſe à mutuo metu.

Annot. Pag. 9.

& ſocietate mutuâ gaudent, penitius inſpectantibus, facile conſtabit, non ideo id fieri, quod aliter fieri naturâ non poſſit, ſed ex accidente. Nam ſi homo hominem amaret naturaliter, id eſt, ut hominem; nulla ratio reddi poſſet, quare unuſquiſque unumquemque non æque amaret, ut æquè hominem; aut cur eos frequentaret potius, in quorum ſocietate ipſi potiùs quàm aliis defertur honor & utilitas. Non ſocios igitur, ſed ab illis honore vel commodo affici, naturâ quærimus; hæc primariò, illos ſecundariò appetimus. Quo autem conſilio homines congregentur, ex iis cognoſcitur quæ faciunt congregati. Si coëant enim commercii cauſâ, unuſquiſque non ſocium, ſed rem ſuam colit. Si officii cauſâ, naſcitur forenſis quædam amicitia, plus habens mu-

mutui metûs quàm amoris; unde factio aliquando nascitur, sed benevolentia nunquam. Si animi & hilaritatis causâ; solet maximè perplacere sibi unusquisque iis rebus, quæ risum excitant, unde possit, (prout est natura ridiculi) comparatione turpitudinis vel infirmitatis alienæ, ipse sibimet commendatior evadere. Etiamsi autem hoc innocuum aliquando & sine offensâ fit, manifestum tamen est, delectari eos non priùs societate quàm gloriâ suâ. Cæterùm plerumque in hujusmodi congressibus læduntur absentes, eorum tota vita, dicta, facta, examinantur, judicantur, condemnantur, & dicteriis traducuntur; neque parcitur ipsismet confabulantibus, quin idem patiantur simul atque è consessu exierint; adeò ut non absurdum fuerit consilium ejus, qui

à ſcena confabulantium exire noviſſimus ſolebat. Atque hæ veræ ſunt deliciæ ſocietatis, ad quas naturâ, id eſt, ab affectibus omni animanti inſitis ferimur, donec nocumentis vel præceptis fiat (quod in multis nunquam fit) ut appetitus præſentium memoriâ præteritorum retundatur: ſine quibus plurimorum hominum in materiâ hac facundiſſimorum, frigida & jejuna eſt oratio. Quodſi accidat confidentes hiſtoriolas narrare, unus autem eorum de ſe aliquam proferat, unuſquiſque cæterorum cupidiſſimè quoque de ſe loquitur: ſi unus mirabile aliquod narret, cæteri miracula, ſi habent, referunt; ſi non habent, fingunt. Denique ut loquar de iis qui profitentur præ cæteris ſapere, ſi Philoſophiæ gratia coëatur, quot homines, tot ſunt qui cæteros

teros docent, nempe tot volunt Magiſtri haberi; alioqui ſocios non modo, ut alii, non ſe amant mutuò, ſed odio proſequuntur. Clarum adeò eſt experientiâ omnibus, qui res humanas paulo attentiùs conſiderant, quod congreſſus omnis ſpontaneus vel egeſtate mutuâ conciliatur, vel captandâ gloriâ: unde referre ſtudent congredientes vel commodum aliquod, vel illud εὐδοκιμεῖν, exiſtimationem & honorem apud ſocios. Idem quoque ratione colligitur ex ipſis definitionibus *Voluntatis*, *Boni*, *Honoris*, *Utilis*. Cùm enim ſocietas voluntariò contrahatur, in omni ſocietate quæritur voluntatis Objectum, hoc eſt, id quod videtur unicuique congredientium Bonum ſibi. Quicquid autem videtur Bonum, jucundum eſt, pertinetque ad organa, vel ad animum.

Animi autem voluptas omnis, vel gloria eſt, (ſive bene opinari de ſe ipſo) vel ad gloriam ultimò refertur; cætera ſenſualia ſunt, vel ad ſenſuale conducentia, quæ omnia commodorum nomine comprehendi poſſunt. Omnis igitur ſocietas vel commodi cauſa, vel gloriæ, hoc eſt, ſui, non ſociorum amore contrahitur. Gloriæ autem ſtudio nulla iniri neque multorum hominum, neque multi temporis, ſocietas poteſt; propterea quod gloriatio, ſicut & honor, ſi omnibus adſit, nulli adeſt; quippe quæ comparatione & præcellentiâ conſtant: neque ut quis cauſam gloriandi in ſe habeat, adjumentum ullum accedit ex aliorum ſocietate. Tanti enim quiſque eſt, quantum ſine aliorum ope ipſe poteſt. Quamquam autem commoda hujus vitæ augeri mutuâ ope poſ-

possunt ; cum tamen id fieri multo magis dominio possit quàm societate aliorum, nemini dubium esse debet, quin avidius ferentur homines natura sua, si metus abesset, ad dominationem, quàm ad societatem. Statuendum igitur est, originem magnarum & diuturnarum societatum non à mutua hominum benevolentia, sed à mutuo (*b*) metu exstitisse.

ANNOTATIONES.

(*a*) Aptũ natũ] *Cùm Societatem inter homines actu jam constitutam; cùm extra Societatem vivere neminem; cùm appetere congressum & colloquia mutua omnes videamus; mira quædam videri potest stupiditas in ipso doctrinæ civilis limine, hujusmodi offendiculum legentibus opponere* : Hominem ad Societatẽ aptum natum non esse. *Itaque explicatius dicendum est : Verum quidem esse,* Annot. ad *pag.* 3.

Annot. *homini per naturam, ſive quatenus eſt homo, id eſt, ſtatim atque eſt natus, ſolitudinem perpetuam moleſtam eſſe. Nam infantes ad vivendum, adulti ad bene vivendum aliorum ope indigent. Itaque homines alterum alterius congreſſum natura cogente appetere non nego. Societates autem civiles non ſunt meri congreſſus, ſed Fœdera, quibus faciendis fides & pacta neceſſaria ſunt. Horum, ab infantibus quidem & indoctis, Vis; ab iis autem qui damnorum à defectu Societatis inexperti ſunt, Utilitas ignoratur: unde fit ut illi, quia quid ſit Societas non intelligunt, eam inire non poſſint; hi quia neſciunt quid prodeſt, non curent. Manifeſtum ergo eſt, omnes homines (cum ſint nati infantes) ad ſocietatem ineptos natos eſſe: permultos etiam (fortaſſe plurimos) vel morbo animi, vel defectu diſcipli-*

næ,

næ, per omnem vitam ineptos manere. Habent tamen illi tam infantes quàm adulti naturam humanam. Ad Societatem ergo homo aptus, non naturâ, sed disciplinâ factus est. Porro tametsi ea conditione natus esset homo ut societatem appeteret, non sequitur eundem ita natum esse ut societati ineundæ sit idoneus. Alia res est appetere, alia capacem esse. Appetunt enim illi, qui tamen conditiones æquas, sine quibus societas esse non potest, accipere per superbiam non dignantur. Annot.

(*b*) A mutuo metu]. *Objectum est, Tantum abesse, ut homines in societatem civilem coalescere propter metum possent, ut si mutuo se metuissent, ne conspectum quidem mutuum ferre potuissent. Sentiunt, opinor, nihil aliud esse metuere, præterquam perterreri. Ego ea voce futuri mali prospec-* *Annot. ad* pag. 9.

Annot. *tum quemlibet comprehendo. Neque solam fugam, sed etiam diffidere, suspicari, cavere, ne metuant providere, metuentium esse judico. Qui dormitum eunt, fores claudunt; qui iter facit, cum telo est, quia metuunt latrones. Civitates fines suos præsidiis, urbes mœnibus, tueri solent, metu vicinarum civitatum, etiam fortissimi exercitus, comparatique ad pugnam, de pace tamen colloquia habent aliquando, metuentes vim mutuam, & ne vincantur. Per metum est quod homines sibi cavent: fugâ quidem & latebris, si caveri aliter posse non putant: sæpissime verò armis atque instrumentis defensionis, quo fit, ut prodire audentes, alter alterius cognoscere ingenium possit. Tunc autem, sive pugnant, ex victoriâ: sive consentiunt, ex consensione civitas nasci solet.*

Homines III. Causa metûs mutui consistit,

sistit, partim in naturali hominum æqualitate, partim in mutua lædendi voluntate. Ex quo fit, ut neque ab aliis exspectare, neque nobismet ipsis securitatem præstare valeamus. Si spectemus enim maturos homines, atque animadvertamus, quàm fragilis sit compages humani corporis: (quo ruente, corruit omnis ejus vis, robur, & sapientia) quamque facile sit infirmissimo cuique robustiorem occidere, non est quod quis viribus fidens superiorem se aliis factum putet à natura. Æquales sunt, qui æqualia contra se invicem possunt. At qui maxima possunt, nimirum occidere, æqualia possunt. Sunt igitur omnes homines naturâ inter se æquales. Inæqualitas quæ nunc est, à lege civili introducta est.

naturâ æquales esse inter se.

IV. Voluntas lædendi omnibus

Unde

nascitur mutuo se lædendi voluntas. nibus quidem inest in statu naturæ, sed non ab eadem causa, neque æquè culpanda. Alius enim secundum æqualitatem naturalem permittit cæteris eadem omnia, quæ sibi: (quod modesti hominis est, & vires suas rectè æstimantis.) Alius superiorem se aliis existimans, omnia licere sibi soli vult, & præ cæteris honorem sibi arrogat; (quod ingenii ferocis est.) Huic igitur voluntas lædendi est ab inani gloria & falsa virium æstimatione; Illi ex necessitate res suas & libertatem contra hunc defendendi.

Discordia à comparatione ingeniorum. V. Præterea cum maximum sit certamen ingeniorum, necesse est oriri ex ea contentione maximas discordias. Etenim non modo contrà contendere, sed etiam hoc ipsum non consentire, odiosum est. Nam non consentire alicui in re aliqua,

est

est eum erroris in ea re tacitè accusare, sicut in valde multis dissentire, idem est, atque pro stulto eum habere; quod ex eo apparere potest, quòd nulla acriùs gerantur bella quàm inter ejusdem religionis sectas, & ejusdem reipublicæ factiones, ubi certamen est vel de doctrinis, vel de prudentia politica. Cumque omnis animi voluptas omnisque alacritas in eo sita sit, quod quis habeat, quibuscum conferens se possit magnificè consentire de se ipso; impossibile est quin odium & contemtum mutuum ostendant aliquando vel risu, vel verbis, vel gestu, vel aliquo signo; qua quidem nulla major animi est molestia, neque ex qua lædendi libido major oriri solet.

VI. Frequentissima autem causa, quare homines se mutuò lædere cupiunt, ex eo nascitur, *Ab appetitu plurium ad eandem rem.*

citur, quod multi simul eandem rem appetant, quâ tamen sæpissime neque frui communiter, nec eam dividere possunt; unde sequitur, fortiori dandam esse: quis autem fortior sit, pugnâ judicandum est.

Definitio Juris & Jure facti.

VII. Inter tot pericula igitur, quæ quotidie à cupiditate hominum naturali unicuique eorum intenduntur, cavere sibi adeo vituperandum non est, ut aliter velle facere non possimus. Fertur enim unusquisque ad appetitionem ejus quod sibi bonum, & ad fugam ejus quod sibi malum est, maximè autem maximi malorum naturalium, quæ est mors; idque necessitate quadam naturæ non minore, quam quâ fertur lapis deorsum. Non igitur absurdum neque reprehendendum, neque contra rectam rationem est, si quis omnem operam det, ut à mor-

morte & doloribus proprium corpus & membra defendat conſervetque. Quod autem contra rectam rationem non eſt, id juſtè & *Jure* factum omnes dicunt. Neque enim *Juris* nomine aliud ſignificatur quàm libertas, quam quiſque habet facultatibus naturalibus ſecundum rectam rationem utendi. Itaque *Juris* naturalis fundamentum primum eſt, ut *quiſque vitam & membra ſua, quantum poteſt, tueatur.*

VIII. Quoniam autem *jus* ad finem fruſtra habet cui *jus* ad media neceſſaria denegatur, conſequens eſt, cùm unuſquiſque ſe conſervandi *jus* habeat, ut unuſquiſque *jus* etiam habeat *utendi omnibus mediis, & agendi omnem actionem, ſine qua conſervare ſe non poteſt.* *Jus ad finem, dat jus ad media neceſſaria.*

IX. Utrum autem media quibus uſurus quiſpiam eſt, & actio *Jure naturali unum-*

quemque judicem esse mediorum ad sui conservationem. tio quam acturus est, ad conservationem vitæ vel membrorum suorum necessaria sint nec ne, *ipse* jure naturali *judex est.* Si enim contra rectam rationem sit, ut de proprio periculo ipse judicem, judicet alius. Quoniam ergo alius judicat de iis rebus quæ ad me spectant, eâdem ratione, quia æquales naturâ sumus, judicabo ego de iis rebus quæ ad ipsum spectant. Itaque rectæ rationis, hoc est, juris naturalis est, ut ego de illius judicem sententiâ, scilicet an ad conservationem meam conducat, nec ne.

Jure naturali omnia esse omnium. pag. 19. X. Natura dedit *unicuique jus in omnia.* (Hoc est, in statu (*c*) merè naturali, sive antequàm homines ullis pactis sese invicem obstrinxissent, unicuique licebat facere quæcunque & in quoscunque licebat, & possidere, uti, frui omnibus

quæ

quæ volebat & poterat.) Quoniam enim, quæcunque quis voluerit, ideò bona ſibi videntur quia ea vult, poſſuntque vel conducere ad ſui conſervationem, vel ſaltem conducere videri: (judicem autem an verè conducant nec ne, præcedente articulo ipſum conſtituimus, ita ut habenda ſint pro neceſſariis, quæ ipſe talia judicat:) & per articulum 7 *jure naturæ* fiunt & habentur, quæ neceſſariò conducunt ad tuitionem propriæ vitæ & membrorum: ſequitur, omnia habere & facere in ſtatu naturæ omnibus licere. Et hoc eſt quod vulgo dicitur, *Natura dedit omnia omnibus*. Ex quo etiam intelligitur, in ſtatu naturæ Menſuram *juris* eſſe Utilitatem.

(*c*) In ſtatu merè naturali, &c.] *Annot.* Pag. 18. *Hoc ita intelligendum eſt, quod quis fecerit in ſtatu mere naturali,*

Annot. *rali, id injurium homini quidem nemini esse. Non quod in tali statu peccare in Deum, aut Leges Naturales violare impossibile sit: Nam injustitia erga homines supponit Leges Humanas, quales in statu naturali nullæ sunt. Propositionis autem sic intellectæ veritas ex articulis immediate præcedentibus Lectori memori satis demonstrata est. Sed quia in quibusdam casibus conclusionis duritas, præmissarum memoriam expellit, contrahere argumentum volo, unoque intuitu oculis conspiciendum subjicere. Unicuique jus est se conservandi, per Art.* 7. *Eidem ergo jus est omnibus uti mediis ad eum finem necessariis, per Art.* 8. *Media autem necessaria sunt, quæ ipse talia esse judicabit, per Art.* 9. *Eidem ergo jus est omnia facere & possidere, quæ ipse ad sui conservationem necessaria esse judicabit.*

Ipsius

Ipsius ergo facientis judicio id quod fit, jure fit, vel injuria; itaque jure fit. Verum ergo est in statu mere naturali, &c. Quod si quis ad sui conservationem pertinere prætendit, quod ne ipse quidem pertinere putat, peccare potest contra Leges Naturales; ut capite tertio fusè explicatum est. Objectum est à quibusdam: Si filius patrem interfecerit, utrum patri injuriam non fecerit. Respondi; Filium in statu naturali intelligi non posse, ut qui simul atque natus est, in potestate & sub imperio est ejus cui debet conservationem sui: scilicet, Matris, vel Patris, vel ejus qui præbet ipsi alimenta; ut capite nono demonstratum est.

XI. Minime autem utile hominibus fuit, quod hujusmodi habuerint *in omnia jus* commune. Nam effectus ejus *juris* idem penè est, ac si nullum omnino *Jus omnium ad omnia inutile esse.*

jus

jus exſtiterit. Quamquam enim quis de re omni poterat dicere, *hoc meum eſt*; frui tamen eâ non poterat propter vicinum, qui æquali *jure* & æquali vi prætendebat idem eſſe ſuum.

Statum hominum extra ſocietatem bellum eſſe.

XII. Ad naturalem hominum proclivitatem ad ſe mutuo laceſſendum, quam ab affectibus, præſertim vero ab inani ſui æſtimatione derivant, ſi addas jam jus omnium in omnia, quo alter *jure* invadit, alter jure reſiſtit, atque ex quo oriuntur omnium adverſus omnes perpetuæ ſuſpiciones & ſtudium, & quam difficile ſit præcavere hoſtes parvo numero & apparatu, cum animo nos prævertendi opprimendique invadentes, negari non poteſt, quin ſtatus hominum naturalis antequam in ſocietatem coiretur, Bellum fuerit; neque hoc ſimpliciter, ſed bellum

bellum omnium in omnes. BELLUM enim quid eſt, præter tempus illud in quo voluntas certandi per vim verbis factiſve ſatis declaratur? Tempus reliquum PAX vocatur. *Belli & Pacis definitionis.*

XIII. Sempiternum autem *Bellum* quam parum idonea res ſit ad conſervationem vel humani generis, vel uniuſcujuſcunque hominis, facile judicatur. At ſua natura ſempiternum eſt, quod præ certantium æqualitate victoriâ nullâ poteſt finiri; in eo enim ipſis victoribus periculum ſemper adeò imminet, ut pro miraculo haberi debeat, ſi quis, quamquam fortiſſimus, annis & ſenectute conficiendus ſit. Exemplum huic rei ſæculum præſens Americanos exhibet; ſæcula antiqua cæteras gentes, nunc quidem civiles florenteſque, tunc verò paucos, feros, brevis ævi, pauperes, *Bellum conſervationi hominum adverſum eſſe.*

peres, fœdos, omni eo vitæ ſolatio atque ornatu carentes, quem *pax* & ſocietas miniſtrare ſolent. Quicumque igitur manendum in eo ſtatu cenſuerit, in quo omnia liceant omnibus, contradicit ſibimet ipſi. Nam unuſquiſque naturali neceſſitate bonum ſibi appetit, neque eſt quiſquam qui *bellum* iſtud omnium contra omnes, quod tali ſtatui naturaliter adhæret, ſibi exiſtimat eſſe bonum. Atque ita evenit, ut mutuo metu, è tali ſtatu exeundum & quærendos ſocios putemus; ut ſi *bellum* habendum ſit, non ſit tamen contra omnes, nec ſine auxiliis.

Jure naturali, licere cuique alium in ſua poteſtate exſiſtentem cogere

XIV. Quæruntur ſocii vel vi, vel conſenſu: vi, quando pugnâ victor victum ſervire ſibi cogit metu mortis, vel vinculis inditis; conſenſu, quando ſocietas initur mutuæ opis cauſa, con-

consentiente utraque parte sine vi. Potest autem victor victum, vel fortior debiliorem (ut sanus & robustus infirmum, vel maturus infantem) ad praestandam cautionem futurae obedientiae, ni velit potius mori, *jure* cogere. Cum enim *jus* protegendi nosmet ipsos nostro arbitrio à periculo nostro, atque periculum ab aequalitate profectum sit, magis rationi consentaneum est, certiusque ad conservationem nostram, utendo praesenti commodo comparare nobis ipsis securitatem quaesitam, accepta cautione, quam cum adoleverint, convaluerint, & è nostra potestate se receperint, eandem dubio certamine postea repetere conari. Contráque, absurdius cogitari nihil potest, quàm ut quem debilem in potestate tenes, eum amittendo, fortem *re ad cautionem praestandam futurae obedientiae.*

B simul

ſimul & hoſtem facias. Ex quo intelligitur etiam, tanquam corollarium, in ſtatu hominum naturali, *potentiam certam & irreſiſtibilem, jus conferre regendi, imperandique in eos, qui reſiſtere non poſſunt*; adeo ut omnipotentiæ, ab eâ cauſâ, omnium rerum agendarum jus eſſentialiter & immediatè adhæreat.

Naturam dictare, quærendam eſſe pacem.

XV. Propter tamen æqualitatem illam virium, cæterarumque facultatum humanarum hominibus in ſtatu naturæ, hoc eſt, in ſtatu *belli* conſtitutis, conſervatio ſui diuturna exſpectari non poteſt. *Quare quærendam eſſe pacem, quatenus habendæ ejus ſpes aliqua affulſerit: ubi haberi ea non poteſt, quærenda eſſe belli auxilia, rectæ rationis dictamen eſt*; hoc eſt, *lex Naturæ*, ut proximè oſtendetur.

CAP.

CAPUT II.

De lege Naturæ circa contractus.

I. Legem naturalem *non esse consensum hominum, sed* dictamen rationis. II. Legem naturæ *fundamentalem esse*, Quærendam esse Pacem, si haberi potest; si haberi non potest, defensionem. III. Lex naturæ *specialis prima*, Jus in omnia non esse retinendum. IV. *Quid sit jus relinquere, quid transferre.* V. *Ad translationem Juris necessariam esse voluntatem acceptantis.* VI. *Verba non transferunt* Jus, *nisi de præsenti.* VII. *Verba de futuro, si alia signa voluntatis adsint, valere ad Jus* transferendum. VIII. *In libera donatione, Verbis de futuro Jus non* transit. IX. *Definitio* Contractus *&* Pacti. X. *In Pactis* transit *Jus per verba de futuro.* XI. Pacta *mutuæ fidei, in statu naturæ frustra & invalida sunt; in civitate non item.* XII. Pacisci *cum belluis neminem posse; neque cum Deo,*

sine revelatione. XIII. *Neque Deo vovere.* XIV. Pacta *ultra summum conatum non obligant.* XV. *Quibus modis* Pactis *liberemur.* XVI. promissa *metu mortis extorta in statu naturæ valida esse.* XVII. Pactum *posterius priori contradictorium, invalidum est.* XVIII. Pactum *de non resistendo inferenti damnum corpori, invalidum est.* XIX. Pactum *de se accusando invalidum est.* XX. Juris-jurandi *definitio.* XXI. Jus-jurandum *concipiendum esse ea formula, qua utitur is qui accipit.* XXII. Jus-jurandum *nihil superaddit obligationi, quæ est ex* Pacto. XXIII. Juramentum *non exigendum, nisi ubi pactorum violatio vel latere potest, vel non potest puniri nisi à Deo.*

Legem Naturalem non esse consensum hominum, sed dictamen rationis.

I. DE definitione *legis Naturalis* non consentiunt autores; qui eâ voce frequentissimè tamen in scriptis suis usi sunt. Methodus scilicet qua incipitur à definitionibus & exclusio-

clusione æquivoci, propria eorum est qui locum contra disputandi non relinquunt. Cæterorum si quis quid factum dicat contra legem naturalem, ex eo probat alius, quòd contra consensum factum sit omnium, vel sapientissimum, vel eruditissimum gentium. Quis autem de sapientiâ, eruditione, & moribus omnium gentium judicabit, id minime docet. Alius, quod factum sit contra consensũ totius generis humani. Quæ definitio nullo modo recipienda est; alioquin enim impossibile esset cuiquam, exceptis infantibus, & mente captis, contra talem legem peccare. Nam voce illa *genus Humanum* comprehendunt certè omnes homines ratione actu utentes. Illi igitur contra eam vel non faciunt, vel faciunt non consentientes, ideòque excusandi sunt.

Naturæ autem leges ab eorum consensu recipere, qui eas violant sæpiùs quàm observant, sane iniquum est. Præterea homines eadem in aliis damnant, in se ipsis probant; contrà publicè laudant, quod secretò spernunt, & consuetudine audiendi, non propria speculatione sententiam ferunt, consentiuntque odio, metu, spe, amore, vel aliqua alia animi perturbatione magis, quàm ratione. Ideòque non raró accidit totos populos summo consensu & contentione ea agere, quæ scriptores illi contra *legem* esse *naturalem* libentissimè confitentur. Sed cum concedant omnes, *jure* fieri, quod non sit contra rectam Rationem, *injuriâ* factum censere debemus, quod rectæ rationi repugnat, (hoc est, quod contradicit alicui veritati à veris principiis rectè ratioci-

tiocinando collectæ). Quod autem *injuria* factum est, contra *legem* aliquam fieri dicimus. Est igitur *lex* quædam *recta Ratio*, quæ (cum non minùs sit pars naturæ humanæ, quàm quælibet alia facultas vel affectus animi) naturalis quoque dicitur. Est igitur *lex naturalis*, ut eam definiam, Dictamen rectæ (*a*) rationis circa ea, quæ agenda vel omittenda sunt ad vitæ membrorumque conservationem, quantum fieri potest, diuturnam.

ANNOTATIONES.

(*a*)Rectæ rationis.] *Per Rectam rationem in statu hominum naturali, intelligo, non ut multi Facultatem infallibilem, sed ratiocinandi actum, id est, Ratiocinationem uniuscujusque propriam, & veram circa actiones suas, quæ in utilitatem, vel damnum cæterorum hominum redundare possint.* Annot.

Annot. *sint. Propriam dico, quia quamquam in Civitate, ipsius Civitatis ratio (hoc est, Lex civilis) à singulis civibus pro recta habenda sit; tamen extra Civitatem, ubi rectam rationem a falsa dignoscere nisi comparatione factâ cum sua nemo potest, sua cujusque ratio non modo pro actionum propriarum, quæ suo periculo fiunt, regulâ, sed etiam in suis rebus pro rationis alienæ mensurâ censenda est. Veram dico, id est, ex veris principiis recte compositis concludentem. Propterea quod in ratiocinatione falsâ, sive in stultitia hominum officia sua erga cæteros homines ad conservationem propriam necessaria non videntium, omnis consistit Legum Naturalium violatio. Principia autem rectæ Ratiocinationis circa ejusmodi officia, ea sunt quæ Capitis primi articulis 2, 3, 4, 5, 6, & 7. explicata sunt.*

II. Pri-

II. Prima autem & fundamentalis *lex naturæ est, quærendam esse pacem, ubi haberi potest; ubi non potest, quærenda esse belli auxilia.* Ostendimus enim articulo ultimo præcedentis capitis, præceptum hoc dictamen esse rectæ rationis. Esse autem dictamina rectæ rationis leges naturales, id proximè supra definitum est. Prima autem est, quia cæteræ sunt ab hac derivatæ, præcipiuntque vias vel pacis vel defensionis acquirendæ.

Legem naturæ fundamentalem esse. Quærendam esse pacem, si haberi potest: si haberi non potest, defensionem.

III. *Legum* autem *Naturalium* à fundamentali illâ derivatarum una est, *Jus omnium in omnia retinendum non esse, sed jura quædam transferenda, vel relinquenda esse.* Nam si retineret unusquisque suum *jus in omnia*, necesse est sequi ut *jure* alii invaderent, alii defenderent; (quisque enim & corpus suum,

Lex naturæ specialis prima: Jus in omnia non esse retinendum.

& ea quæ corpori tuendo necessaria sunt, necessitate naturæ conatur defendere.) *Bellum* ergo sequeretur. Facit itaque contra rationes pacis, hoc est, contra *legem naturæ*, si quis de *jure* suo *in omnia* non decedat.

Quid sit decedere de jure suo: quid, illud transferre.

IV. *Decedere* autem *de jure* suo dicitur, qui juri suo vel simpliciter renunciat, vel in alium transfert. *Simpliciter renunciat*, qui signo vel signis idoneis declarat, velle se non licitum sibi amplius fore certum aliquid facere, quod *jure* anteà fecisse poterat. *Transfert* autem in alterum, qui signo vel signis idoneis illi alteri, id *juris* volenti ab eo accipere; declarat velle se, non licitum sibi amplius fore ipsi resistere certum aliquid agenti, prout ei resistere *jure* antea poterat. *Juris* autem *translationem* in solâ non resistentia consistere, ex eo intelligitur,

gitur, quod ante *juris translationem*, is in quem transfertur, jus habebat jam tum in omnia; unde novum *jus* dare non potuit, sed justa transferentis resistentia, propter quam *jure* suo alter frui non potuit, extinguitur. Quicunque igitur *jus* acquirit in statu hominum naturali, id agit tantum ut securè & sine justâ molestiâ *jure* suo *primævo* frui possit. Exempli causâ, si quis fundum suum alteri vel venum vel dono dederit, sibi soli *jus* in eum fundum, non aliis item, adimit.

Ad translationem juris necessariam esse voluntatem acceptantis.

V. Requiritur autem ad *juris translationem* voluntas non modo transferentis, sed etiam acceptantis. Si utravis absit, *jus* manet. Non enim si quod meum est accipere recusanti dare voluerim, propterea simpliciter juri meo renunciavi, sive ad quemlibet id transtuli. Nam

causa propter quam uni dare volui, in eo uno est, in cæteris non item.

Verba non transferunt nisi de præsenti.

VI. Voluntatis autem in jure vel relinquendo, vel transferendo, si signa nulla alia extiterint præter verba, verba ea *de præsenti* vel *præterito* esse oportet. Nam si *de futuro* sint, nihil transferunt. Qui enim, exempli causâ, de futuro sic dicit, *cras dabo*, apertè significat se non dedisse. Toto itaque hodie jus immotum est, manetque etiam crastino die, nisi interea actu dederit. Quod enim meum est, meum manet, nisi post dederim. Quod si *de præsenti* loquar, puta hoc modo, *do*, vel *dedi*, habendum cras, illis verbis significatur, me *dedisse*, & *jus* habendi *cras*, transtulisse *hodie*.

Verba de futuro, si alia signa

VII. Veruntamen, quoniam verba sola ad voluntatis declaratio-

rationem signa sufficientia non sunt verba de futuro, si alia adsint signa voluntatis, valere possunt, tanquam dicta essent de præsenti. Siquidem enim propter alia signa constiterit, ipsum de futuro loquentem velle valere verba sua ad perfectam *juris sui translationem*, valere debent. Dependet enim *juris translatio*, non à verbis; sed, ut dictum est articulo 4 hujus capitis, à declaratione voluntatis.

voluntatis adsint, valere ad jus transferendum.

VIII. Si quis jus aliquod suum ad alterum transferat, neque id faciat propter bonum mutuo acceptum, vel propter pactum; ejusmodi translatio DONUM vocatur, sive *Donatio libera*. In donatione autem liberâ, obligant ea verba sola, quæ *de præsenti* sunt, vel *de præterito*. Nam si *de futuro* sint, non obligant *ut verba*, propter rationem articulo proximè superiore

In libera donatione, verbis de futuro jus non transit.

periore adductam. Oportet igitur ut ab aliis signis voluntatis nascatur obligatio. Quoniam autem quicquid fit *voluntariò*, propter *bonum* aliquod fit *volentis*, nullum signum voluntatis dandi assignari potest, præter aliquod *bonum* tali donatione acquisitum, vel acquirendum. Supponitur autem, nullum tale *bonum* acquisitum esse, neque pactum exsistere; quia sic non esset *donatio libera*. Restat igitur ut *bonum mutuum* sine pacto exspectandum sit. Signum autem nullum dari potest, quare is qui verbis de futuro usus est, adversus eum qui ad mutuum beneficium non teneretur, sic vellet verba ejus intelligi, ut obligaretur ipse. Neque rationis est, ut qui aliis facilè bene volunt, omni promisso præsentem affectum testante obligentur. Et propterea pro-
missor

missor talis deliberare intelligendus est, & mutare affectum posse; quemadmodum & is cui promittitur, mutare meritum potest. Qui deliberat autem, eâ tenus liber est; neque donasse dicitur. Quodsi promittat sæpe, donet autem raro, levitatis condemnari debet, nec vocari Donans, sed *Doson*.

IX. Duorum autem, vel plurium *jura* sua mutuò *transferentium* actio vocatur CONTRACTUS. In omni autem contractu, vel uterque statim præstat id de quo contractum est, ita ut alter alteri nihil concredat; vel alter præstat, alteri creditur; vel neuter præstat. Ubi uterque statim præstat, ibi *contractus* simul ac præstitum est, finitur. Ubi verò vel alteri vel utrique creditur, ibi is cui creditur, promittit se præstiturum postea, appellaturque hujusmodi promissum PACTUM. *Definitio contractus & pacti.*

X.

In pactis transit jus per verba de futuro. X. *Pactum* autem quod fit ab eo, cui creditur, cum eo qui jam præstitit, etiam si promissio facta sit verbis de futuro, non minus futuri temporis *jus* transfert, quam si facta esset verbis de præsenti vel præterito. Præstatio enim signum manifestissimum est, eum qui præstitit, ita intellexisse orationem alterius cui credebat, tanquam volentis præstare condicto tempore; eoque signo cognovit is, sic se intelligi; quod quia non correxit, voluit fieri. *Promissa* igitur quæ fiunt propter *bonum* acceptum (quæ & pacta sunt) signa sunt voluntatis, hoc est, ultimi actûs deliberandi, quo libertas non præstandi tollitur, & per consequens sunt obligatoria. Ubi enim libertas desinit, ibi incipit obligatio.

Pacta mutuæ fidei, in XI. Pacta autem quæ fiunt in contractu ubi fides mutua est, neu-

neutro quicquam ſtatim præſtante, in ſtatu naturæ, ſi juſtus ex utravis parte metus (*b*) oriatur, ſunt invalida. Nam qui prior præſtat, propter pravum ingenium maximæ partis hominum, commodo ſuo jure & injuriâ juxtà ſtudentium, cupidini ſe prodit illius quocum contrahit. Rationis enim non eſt, ut aliquis præſtet prior, ſi veriſimile non ſit, alterum eſſe præſtiturum pòſt. Quod utrum veriſimile ſit necne, is qui metuit, judicabit: ut oſtenſum eſt capite præcedente, articulo 9. Hæc, inquam, ita ſe habent, in ſtatu naturali. Cæterum in ſtatu civili, ubi eſt qui utrumque cogere poteſt, is qui per contractum prior eſt ad præſtandum, prior præſtare debet; quoniam cùm alter cogi poteſt, ceſſat ratio, propter quam, ne non præſtaret, metuebat.

ſtatu naturæ, fruſtra & invalida ſunt, in civitate non item. Annot. pag. 41.

Oria-

Annot. ad p. 41. (*b*)Oriatur,&c.] *Nam nisi causa metus nova exsistat, ex facto, vel alio signo voluntatis non præstandi à parte alterâ, metus justus censeri non potest. Causa enim quæ impedire non poterat, quin pacisceretur, impedire non debet, quin pactum præstet.*

Pacisci cum belluis neminem posse: neque cum Deo, sine revelatione.

XII. Ex eo autem, quod in omni *donatione*, & *pactis* omnibus, requiritur acceptatio *juris* quod transfertur, sequitur *pacisci* neminem posse cum eo, qui acceptationem illam non significat. Neque igitur pacisci cum belluis, neque jus ullum illis tribuere aut auferre possumus, propter defectum sermonis & intellectus. Neque *pacta* inire quisquam cum divinâ majestate potest, neque illi *voto* obligari, nisi quatenus visum illi est per scripturas sacras substituere sibi aliquos homines, qui

qui authoritatem habeant, *vota* & *pacta* ejusmodi expendendi & acceptandi, tanquam illius vicem gerentes.

XIII. Qui igitur in statu naturæ constituti sunt, ubi nullâ tenentur lege civili, (nisi illis certissima revelatione voluntas Dei, *votum* vel *pactum* suum accipientis, cognita sit,) frustra vovent. Siquidem enim id quod *vovent*, contra legem naturæ sit, non tenentur *voto*; quia illicitum præstare tenetur nemo; si verò id quod vovent, lege aliquâ naturæ præceptum sit, *non voto*, sed ipsa tenentur *lege*; sin liberum ante *votum* sit, facere vel non facere, libertas manet; propterea quod, ut obligemur *voto*, requiritur voluntas obligantis apertè significata, quæ in casu proposito supponitur non haberi. *Obligantem* autem voco illum, cui aliquis tene- *Neque Deo vovere.*

tenetur vel obligatur: *obligatum* verò eum, qui tenetur.

Pacta ultra summum conatum non obligant.

XIV. Pacta fiunt de actionibus illis solis, quæ cadunt sub deliberationem. Pactio enim non fit sine voluntate paciscentis. Voluntas autem ultimus actus est deliberantis. *Sunt ergo de possibilibus tantùm, & futuris.* Nemo igitur *pacto* suo obligat se ad impossibile. Quoniam autem paciscimur sæpissimè eas res, quæ possibiles tum videntur cum promittimus, quas tamen pòst constat esse impossibiles; non ideo omni obligatione liberamur. Ratio cujus rei ea est, quod is qui futurum incertum promittit, beneficium præsens ea lege accipit ut mutuum reddat. Voluntas enim ejus qui præsens beneficium præstat, pro objecto simpliciter habet *bonum sibi*, quanti erat res promissa; ipsam autem rem non

non simpliciter, sed si fieri potest. Verum si accidat neque id possibile esse, præstandum est quantum præstari potest. Obligant igitur *pacta* non ad ipsam rem pactam, sed ad summum cognatum: hoc enim solùm, non res ipsæ, in nostra potestate sunt.

XV. *Pactis* liberamur duabus rebus, vel si præstitum, vel si condonatum sit. Si præstitum; quia ultra id nos non obligavimus. Si condonatum; quia is cui obligamur, condonando intelligitur facere, ut *jus* à nobis in eum translatum, ad nos denuo redeat: est enim condonatio, *donatio*, hoc est, per articulum 4. capitis hujus, juris translatio ad eum cui donatio facta est.

Quibus modis pactis liberemur.

XVI. Quæri solet, An *pacta* ea quæ metu extorquentur, obligatoria sint necne. Exempli

Promissa metu mortis extorta, in

statu naturæ valida non esse.

pli causa, si ad vitam à latrone redimendam, *pactus* ei fuero; traditurum me illi mille aureos postero die, neque facturum quicquam quo comprehensus in jus duci possit, utrum tenear necne. Quamquam autem aliquando *pactum* ejusmodi invalidum censeri debeat, non tamen eo nomine invalidum erit, quod à metu processerit; propterea quod inde sequeretur, *pacta* ea, quibus in vitam civilem homines congregantur, & leges condunt, invalida esse: (procedit enim à metu mutuæ cædis, quòd alter alterius regimini se submittat:) neque cum ratione eum facere, qui captivo *paciscenti* pretium redemtionis suæ fidem adhibet. Universaliter verum est, obligare pacta, quando acceptum est bonum, & promittere, & id quod promittitur, licitum est.

eſt. Licitum autem eſt & ad redimendam vitam promittere, & de meo dare quicquid voluero cuiquam, etiam latroni. Obligamur ergo pactis, à metu profectis, niſi lex civilis aliqua prohibeat, per quam id quod promittitur, fiat illicitum.

Pactum poſterius priori contradictorium, invalidum eſt.

XVII. Qui uni facturum ſe vel omiſſurum aliquid pactus ante fuerit, & poſtea alteri paciſcitur contrarium, facit, ut *pactum* non prius, ſed poſterius illicitum ſit. Nam qui prioribus *pactis jus* ſuum in alterum tranſtulerat, faciendi vel non faciendi *jus* non amplius habet. Quare poſterioribus *pactis* jus nullum transfert; & quod promiſſum eſt, ſine jure promiſſum eſt. Tenetur igitur prioribus tantum *pactis*; quæ violare eſt illicitum.

Pactum

XVIII. Mortem, vel vul-

nera,

de non resistendo inferenti damnum corporis, invalidum est.

nera, vel aliud damnum corporis inferenti nemo *pactis* suis quibuscunque obligatur non resistere. Est enim in unoquoque gradus quidam timiditatis summus, per quem, malum quod infertur, apprehendit ut maximum, ideoque necessitate naturali quantum potest, fugit, intelligiturque aliter facere non posse. Ad talem gradum metûs cùm perventum fuerit, non est exspectandum, quin vel fugâ, vel pugnâ sibi consulat. Cum igitur nemo teneatur ad impossibile, illi quibus *mors* (quod maximum naturæ malum est,) vel quibus vulnera, aut alia corporis damna inferuntur, nec ad ea ferenda constantes satis sunt, ea ferre non obligantur. Præterea, ei qui pacto tenetur, creditur: (pactorum enim vinculum sola fides est:) qui verò ad supplicium ducuntur, sive capi-

capitale, ſive capitali mitius, conſtringuntur vinculis, vel ſatellitibus cuſtodiuntur. Quod ſignum certiſſimum eſt, non videri illos pactis ad non reſiſtendum ſatis obligatos eſſe. Aliud eſt, ſi ſic paciſcor: Niſi fecero conſtituta die, interfice. Aliud, ſi ſic, Niſi fecero, interficienti non reſiſtam. Primo modo, paciſcuntur omnes, ſi opus eſt; opus autem eſt aliquando: ſecundo modo nemo, nec unquam opus eſt. Nam in ſtatu merè naturali, ſi occidere cupis, jus habes ex ipſo ſtatu; ita ut opus non ſit prius credere, ut fallentem poſt interficias. In ſtatu verò civili, ubi jus vitæ & necis, omniſque pœnæ corporalis penes civitatem eſt, illud ipſum jus interficiendi privato concedi non poteſt. Neque ipſi civitati opus eſt, ut aliquem puniat, poſtulare pacto,

ut patientiam præſtet, ſed tantum, ne quiſquam defendat alios. Si in ſtatu naturæ, velut inter duas civitates, fieret pactum de interficiendo ni fecerit, intelligitur præceſſiſſe aliud pactum de non interficiendo ante præſtitutum diem. Itaque eo die ſi præſtitum non ſit, redit jus belli, hoc eſt, ſtatus hoſtilis, in quo omnia licent, ideoque etiam reſiſtere. Poſtremo, pacto non reſiſtendi obligamur, duorum malorum præſentium eligere illud quod majus videbitur. Nam mors certa majus malum eſt, quàm pugna. Sed duorum malorum impoſſibile eſt non eligere minus. Tali ergo pacto teneremur ad impoſſibile, quod naturæ pactorum repugnat.

Pactum de ſe accuſando invalidum eſt.

XIX. Similiter neque tenetur quiſquam pactis ullis ad ſe accuſandum, vel alium cujus dam-

damnatione vita ſibi acerba futura eſt. Itaque neque pater in filium, neque conjux in conjugem, neque filius in patrem, neque quiſquam in eum ſine quo ali non poteſt, teſtimonium dicere obligatur: fruſtra enim eſt teſtimonium, quod à natura corrumpi præſumitur. Quamvis autem pacto ad ſe accuſandum aliquis non teneatur, in quæſtione tamen publica ad reſpondendum cruciatu cogi poteſt. Reſponſiones autem illæ facti teſtimonium non ſunt, ſed inveſtigandi veritatis adjumenta. Ita ut ſive verum ſive falſum cruciatus reſpondeat, ſive non omnino reſpondeat, jure faciat.

XX. *Jusjurandum* oratio eſt promiſſioni adjecta, qua ſignificat promiſſor, niſi præſtiterit, renunciare ſeſe miſericordiæ divinæ. Quæ definitio ex ipſis *Jurisjurandi definitio.*

colligitur verbis, quibus essentia *jurisjurandi* continetur, nimirum, *Ita me adjuvet Deus*, vel aliis æquipollentibus, ut apud Romanos: *Tu Jupiter macta eum qui fefellerit, ut ego hanc macto porcam.* Neque obstat, quod *Jusjurandum* non solum promissorium, sed aliquando affirmatorium dici possit: nam qui affirmationem *juramento* confirmat, promittit se vera respondere. Quamquam autem quibusdam in locis moris erat subditis, per Reges suos jurare, id ex eo natum est quòd Reges illi divinos sibi honores haberi volebant. Nam *Jusjurandum* ideò introductum est, ut major metus violandæ fidei, quàm is quo homines (quos facta nostra latere possunt) timemus, divinæ potentiæ consideratione atque religione incuteretur.

XXI.

XXI. Ex quo ſequitur, *Jusjurandum* concipi debere ea formula, qua utitur is qui accipit. Fruſtra enim adigitur aliquis ad *Jusjurandum* per Deum quem non credit, ideòque neque metuit. Etſi enim lumine naturali ſciri poſſit Deum eſſe, nemo tamen per illum ſe jurare arbitratur alia formula, vel alio nomine, quàm quod ſuæ ipſius, hoc eſt (ut exiſtimat is qui jurat) veræ religionis præceptis continetur.

Jusjurandum concipiendum eſſe ea formula, qua utitur is qui accipit.

XXII. Ex allata *Juris-jurandi* definitione intelligi poteſt, *pactum* nudum non minus obligare, quàm in quod juravimus. *Pactum* enim eſt, quo adſtringimur; *juramentum* ad punitionem divinam attinet, quam provocare ineptum eſſet, ſi pacti violatio non eſſet per ſe illicita. Illicita autem non eſſet, niſi *pactum* eſſet obligatorium.

Jusjurandum nihil ſuperaddit obligationi quæ eſt ex pacto.

Præterea qui renunciat misericordiæ divinæ, non obligat se ad pœnam: quia semper licitum est, pœnam utcumque provocatam deprecari, atque divina, si concedatur, frui indulgentia. Effectus ergo *juramenti* is solus est, ut hominibus natura pronis ad violationem datæ fidei major Juratis causa sit metuendi.

Juramentum non exigendum, nisi ubi pactorum violatio vel latere potest, vel non potest puniri nisi à Deo.

XXIII. *Juramentum* exigere, ubi neque violatio pactorum, si qua fiat, latere potest, neque ei cui fit sponsio, deest potestas pœnas exigendi, est facere amplius aliquid quàm ad sui defensionem sit necesse; significatque animum cupiendi non tam ut sibi bene, quam ut illi male sit. *Juramentum* enim ex formula jurandi, pertinet ad iram Dei provocandam, hoc est, *omnipotentis* in eos qui fidem ideo violant, quia potentia

tia ſua pœnam humanam effugere ſe poſſe ſentiunt, & *omniſcii* in eos qui fidem violare ideò ſolent, quia oculos hominum latere ſe poſſe ſperant.

CAPUT III.

De Legibus Naturæ reliquis.

I. *Lex naturæ ſecunda.* Pactis ſtandum. II. *Fides cum omnibus ſervanda ſine exceptione.* III. Injuria *quid.* IV. *Injuria ei ſoli fieri poteſt, quocum contrahimus.* V. Juſtitiæ *diſtinctio in juſtitiam* hominum *&* actionum. VI. *Diſtinctio juſtitiæ in* commutativam *&* diſtributivam *examinata.* VII. *Volenti non fit injuria.* VIII. *Lex naturæ tertia*, de ingratitudine. IX. *Lex naturæ quarta*, ut quiſque ſe præſtet commodum. X. *Lex naturæ quinta*, de miſericordia. XI. *Lex naturæ ſexta*, quod pœnæ futurum tantùm ſpectant. XII. *Lex naturæ ſeptima*, contra contumeliam. XIII. *Lex*

naturæ octava, contra Superbiam. XIV. *Lex naturæ nona*, de modestia. XV. *Lex naturæ decima*, de Æquitate, *sive contra acceptionem personarum.* XVI. *Lex naturæ undecima*, de habendis in communi. XVII. *Lex naturæ duodecima*, de sorte dividendis. XVIII. *Lex naturæ decima tertia*, de primogenita & prima occupatione. XIX. *Lex naturæ decima quarta*, de incolumitate mediatorum pacis. XX. *Lex naturæ decima quinta*, de constituendo arbitro. XXI. *Lex naturæ decima sexta*, neminem esse arbitrum causæ suæ. XXII. *Lex naturæ decima septima*, Arbitros debere esse sine spe præmii ab iis referendi quorum causa judicatur. XXIII. *Lex naturæ decima octava*, de testibus. XXIV. *Lex naturæ decima nona*, nullum cum arbitro pactum fieri. XXV. *Lex naturæ vigesima*, contra crapulam, & ea quæ rationis usum impediunt. XXVI. *Regula per quam statim cognosci potest, an, quod facturi sumus, sit contra legem naturæ*,

nec ne. XXVII. *Leges naturæ obligant in foro interno tantùm.* XXVII. *Violantur leges naturæ quandoque, facto legibus consentaneo.* XXIX. *Leges naturæ sunt immutabiles.* XXX. *Qui leges naturæ conatur implere, justus est.* XXXI. *Lex naturalis eadem cum morali.* XXXII. *Unde fiat, quod quæ dicta sunt de lege naturali, non sint eadem quæ traduntur à Philosophis circa virtutes.* XXXIII. *Lex naturalis non est, propriè loquendo, lex, nisi quatenus traditur in scriptura sacra.*

I. LEgum naturalium derivatarum altera est, *Pactis standum esse*, sive fidem observandam. Ostensum enim est capite præcedente, Legem naturæ præcipere tanquam rem conciliandæ paci necessariam, unumquemque *jura* quædam sua mutuò transferre, atque hoc vocari *pactum*, quoties futurum sit quod transfertur. Hoc au- *Lex naturæ secunda, Pactis standum.*

tem ad pacem conciliandam conducibile eſt, quatenus quæ paciſcimur facienda vel omittenda, ea re ipſa facimus vel omittimus; fruſtraque eſſent pacta, niſi illis ſtaretur. Quoniam ergo *Pactis ſtare*, ſive *fidem ſervare*, neceſſarium eſt ad pacem conciliandam, erit per articulum 2. cap. 2. præceptum *legis naturalis*.

Fides cum omnibus ſervanda ſine exceptione.

II. Neque perſonarum quibuſcum paciſcimur ulla datur hac in re exceptio, puta, ſi illi fidem cum aliis nec ſervent, nec ſervandam putent, aut aliud quodlibet habeant vitium. Nam qui paciſcitur, eo quòd paciſcitur, fruſtraneam eam eſſe actionem negat. Et contra rationem eſt, ſcientem fruſtra facere. Idem ſi præſtandum pactum non putet, eo quòd ſic putat, pactionem eandem fruſtraneam eſſe affirmat. Qui ergo paciſcitur

tur cum eo, quocum fidem ſervare ſe teneri non putat, ſimul *pactionem* eſſe rem fruſtraneam, & non fruſtraneam, quod eſt abſurdum. Cum omni igitur homine, vel ſervanda eſt fides, vel non paciſcendum, hoc eſt, vel declaratum bellum, vel certa & fida habenda eſt Pax.

III. *Pacti* violatio, ſicut & dati repetitio, (quæ ſemper ſita eſt in aliqua actione, vel omiſſione) vocatur INJURIA. Actio autem illa vel omiſſio, *injuria* dicitur; ut idem ſignificent *injuria*, & actio vel omiſſio *injuſta*, atque utraque idem quod pacti vel *fidei violatio*. Videturque *injuriæ* nomen inde actioni vel omiſſioni tribui, quia *ſine jure* eſt, utpote quod ab eo qui agit vel omittit tranſlatum antea in alium fuerat. Et eſt ſimilitudo quædam inter id, quod in vita communi vocatur *Injuria quid.*

injuria; & id, quod in ſcholis ſolet appellari *Abſurdum*. Quemadmodum enim is qui argumentis cogitur ad negationem aſſertionis quam prius ſuſtinuerat, dicitur redigi ad *abſurdum*; eodem modo is qui præ animi impotentia facit vel omittit id, quod ſe non facturum, vel non omiſſurum *pacto ſuo* antè promiſerat, *injuriam* facit: neque minùs in contradictionem incidit, quam qui in ſcholis reducitur ad abſurdum. Nam futuram actionem paciſcendo, vult fieri; non faciendo, vult non fieri: quod eſt velle fieri & non fieri idem eodem tempore; quæ contradictio eſt. Eſt itaque *injuria*, *abſurditas* quædam in converſatione, ſicut *abſurditas injuria* quædam eſt in diſputatione.

Injuria ei ſoli fie- pag. 62. IV. Ex his ſequitur, injuriam (*a*) nemini fieri poſſe, niſi

ei quocum inter *pactum*, ſive cui aliquid dono datum eſt, vel cui *pacto* aliquid eſt promiſſum. Ideoque *damnum* & *injuria* ſæpiſſime disjunguntur. Nam ſi dominus ſervo, qui obedientiam ſibi *pactus* eſt, imperet, ut pecuniam tertio numeret, vel beneficium conferat; is ſi non faciat, damnum quidem tertio, injuriam autem domino ſoli facit. Sic quoque in civitate, ſi quis alicui noceat, quocum nihil pactus eſt, *damnum* ei infert cui malum; *injuriam* ſoli illi, qui totius civitatis poteſtatem habet. Etenim ſi is damnum recipit, injuriam expoſtularet, is qui fecit, ſic diceret, quid tu mihi? quare facerem ego tuo potius quàm meo libitu, ſiquidem, quin tu tuo, non meo arbitratu facias, non impedio? in qua oratione, ubi nulla interceſſerunt

ri poteſt; quocum contrahimus.

pacta,

pacta, non video, quid ſit quod poſſit reprehendi.

Annot. ad p. 60. (*a*) Injuriam nemini, &c.] *Injuſtitiæ nomen ſignificat relative ad legem, Injuriæ tum ad legem, tum ad Perſonam certam. Nam injuſtum, omnibus injuſtum eſt; Injuria verò poteſt eſſe, nec tamen mihi vel illi, ſed alii; & quandoque nemini privato, ſed civitati tantum; etiam nec homini cuiquam nec civitati, ſed ſoli Deo. Nam pacto, & juris translatione, fit, ut injuria in hunc vel illum fieri dicatur. Hinc eſt, (quod in omni civitate fieri videmus) quæ privati homines inter ſe verbo vel ſcripto contrahunt, exigi vel remitti arbitrio obligantis. Damna verò quæ inferuntur contra leges civitatis, ut furtum, homicidium & ſimilia, non ad voluntatem ejus cui damnum eſt illatum, ſed arbitrio civitatis, id eſt, juxta leges conſtitutas vindi-*

vindicari. Itaque injuria in hunc, nisi post juris in hunc translationem exsistere non potest.

V. Nomina hæc, *Justum*, & *Injustum*, sicut & *Justitia* & *Injustitia*, æquivoca sunt: aliud enim significant cùm Personis, aliud cùm Actionibus tribuuntur. Cùm actionibus tribuuntur, idem significat *Justum*, quod jure factum; & *Injustum*, quod *Injuriâ*. Ille autem qui fecit *Justum* aliquid, ideo *Insons*, non *Justus* dicitur: eum autem qui fecit aliquid *Injustum*, non ideo *injustum*, sed *sontem* dicimus. Quando verò de personis usurpantur, *esse justum* significat idem quod justè faciendo delectari, justitiæ studere, vel conari facere in omni re id quod justum est. Et *esse injustum*, est negligere justitiam, vel eam non pacto suo, sed præsenti commodo mensurandam existimare.

Justitiæ distinctio in justitiam hominum, & actionum.

mare. Ita ut alia ſit animi, inſtituti, ſive hominis, alia unius actionis vel omiſſionis *juſtitia* & *injuſtitia*; poſſintque hominis *juſti* actiones innumeræ *injuſtæ*, & *injuſti juſtæ* eſſe. *Juſtus* autem homo dicendus eſt, qui juſta facit propter præceptum Legis; injuſta non niſi per infirmitatem; *Injuſtus* qui juſta facit propter pœnam legi adjunctam; injuſta per animi iniquitatem.

Diſtinctio juſtitiæ in commutativam & diſtributivam examinatur.

VI. Juſtitia actionum diſtingui vulgò ſolet in duas ſpecies, *commutativam* & *diſtributivam*; quarum priorem ſitam eſſe ajunt in proportione Arithmeticâ, poſteriorem in Geometricâ. Illamque verſari in permutatione, venditione, emtione, mutatione, mutui redditione, locatione, conductione, cæteriſque, ſi qui ſunt, actibus inter ſe contrahentium; ubi ſi æquale

le pro æquali reddatur, naſci inquiunt *juſtitiam commutativam.* Hanc verò circa dignitatem, & merita hominum, ita ut ſi cuique tribuatur κατὰ τὴν ἀξίαν, majus ei qui dignior, minus ei qui minus dignus, idque proportionatè, oriatur *juſtitia diſtributiva.* Agnoſco hîc diſtinctionem quandam æqualitatis: nempe ut una ſit æqualitas ſimpliciter, veluti quando comparantur inter ſe duæ res æqualis pretii, ut libra argenti, cum 12 unciis ejuſdem argenti: altera æqualitas ſecundum quid, ut cùm centum hominibus diſtribuendæ ſint mille libræ, ſexcentæ dentur ſexaginta hominibus, & quadringentæ quadraginta; ubi non eſt æqualitas inter 600 & 400; ſed cùm eandem contingit æqualitatem eſſe inter numerum eorum quibus diſtribuuntur, unuſquiſque

eorum æqualem partem auferet; unde dicitur, æqualitas eadem res eſt cum proportione Geometrica. Sed quid hæc ad juſtitiam? nam neque ſi res noſtras vendamus quanti poſſumus, injuria ulla fit emtori qui id voluit, & petiit; neque ſi de meo diſtribuero plus merenti minus, modo id dedero quod pactus ſum, neutri fit injuria. Id quod teſtatur ipſe Servator noſter Chriſtus Deus in Evangelio. Non igitur eſt ea juſtitiæ diſtinctio, ſed æqualitatis. Negari tamen fortè non poteſt quin juſtitia ſit æqualitas aliqua; nimirum quæ in eo tantum ſita ſit, ut cum æquales naturâ omnes ſimus, alter non arroget ſibi plus *juris*, quàm alteri concedat, niſi id *juris* ſibi pactis acquiſitum ſit. Atque hæc contra diſtinctionem illam *juſtitiæ*, quamquam ab omnibus penè receptam,

ceptam, dicta sint: ne quis *injuriam* aliud esse putet, quàm fidei, sive pactorum violationem; prout supra definitum est.

VII. Vetus est, *volenti non fit injuria*. Veritatem tamen dicti liceat ex principiis nostris derivare. Factum enim sit id, quod quis injurium sibi putet volenti: ergo, volente eo, fit id quod per pactum non licuit. Sed volente eo fieri, id quod *pacto* non licebat, pactum *ipsum* (per articulum 15. capitis praecedentis) fit irritum; *jus* ergo faciendi redit; fit igitur *jure*; quare *injuria* non est. *Volenti non fit injuria.*

VIII. Legis *naturalis* praeceptum tertium est, *Ne eum qui fiducia tui tibi prior benefecerit, eam ob rem, deteriore conditione esse patiaris, sive ne accipiat quisquam beneficium, nisi animo nitendi ne dantem dati meritò poeniteat*. Nam absque hoc, con- *Lex naturae tertia, de ingratitudine.*

tra rationem fecerit, si quis quod periturum videt beneficium, prior contulerit; atque eo modo omnis sublata erit inter homines beneficentia & fiducia, unaque omnis benevolentia; neque esset inter eos quidquam mutuæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium. Ex quo status belli necessario mansurus est, contra *Legem naturæ fundamentalem.* Quoniam verò Legis hujus violatio, non est fidei sive pactorum violatio: (supponitur enim nulla inter eos intercessisse pacta:) ideo neque *injuria* nominari solet; sed, quia respiciunt se mutuo *beneficium* & *gratia*, INGRATITUDO appellatur.

Lex naturæ quarta, ut quisque se præstet commodum.

IX. Quartum præceptum naturæ est, *ut unusquisque se cæteris commodum præstet.* Quod ut rectè intelligatur, animadvertere oportet, esse in hominibus

ad

ad ſocietatem ineundam, diverſitatem ingeniorum ortam à diverſitate affectuum, haud diſſimilem illi quæ reperitur in lapidibus ad ædificandum comportatis à diverſitate materiæ & figuræ. Nam ut lapis qui præ figura aſpera & anguloſa, plus loci cæteris aufert quàm ipſe implet, neque præ materiæ duritie comprimi vel ſecari facilè poteſt, nec compaginari ædificium ſinit, tanquam *incommodus* abjicitur: ita homo qui præ ingenii aſperitate, retentis ſuperfluis ſibi, neceſſaria aliis adimit, neque præ affectuum contumacia corrigi poteſt, cæteris *incommodus* moleſtuſque dici ſolet. Quoniam jam unuſquiſque non *jure* modo, ſed etiam *neceſſitate naturali* totis viribus in id incumbere ſupponitur, ut neceſſaria ad ſui conſervationem conſequatur; ſi quis velit pro

ſuper-

ſuperfluis contrà contendere, illius culpâ orietur bellum: propterea quòd illi ſoli nulla certandi incumbebat neceſſitas. Facit ergo contra *legem naturæ fundamentalem.* Unde ſequitur, (quod oſtendendum erat) præceptum naturæ eſſe, ut unuſquiſque ſe cæteris præſtet commodum. Qui verò *Legem* hanc violat, *incommodus* & moleſtus dici poteſt. Cicero tamen *commodo* opponit *inhumanum*, tanquam ad hanc ipſam legem adſpectans.

Lex naturæ quinta, de miſericordia,

X. Legis naturæ quintum præceptum eſt, *oportere alterum alteri, ſumta cautione futuri temporis, præteriti veniam, petenti & pœnitenti, concedere. Venia* (præteriti) ſive remiſſio offenſæ, nihil aliud eſt quàm illi, qui cùm laceſſerit ad *bellum,* facti pœnitens *pacem* orat, *pax* conceſſa. *Pax* autem *conceſſa* non

non pœnitenti, hoc eſt, animum hoſtilem retinenti, vel futuri temporis cautionem non danti, hoc eſt, non pacem, ſed opportunitatem captanti, non eſt *pax*, ſed *metus*: neque igitur à natura præcipitur. Cæterum qui pœnitenti & de futuro cautionem adhibenti, nolit ignoſcere, ei pax ipſa non placet; quod eſt contra *legem naturalem*.

XI. Sextum *Legis naturalis* præceptum eſt, *In ultione*, ſive *Pœnis*, *ſpectandum eſſe*, *non malum præteritum*, *ſed bonum futurum*: Hoc eſt, infligere pœnam nullo alio fine licitum eſſe, niſi ut ipſe qui peccavit, corrigatur, vel alii ſupplicio ejus moniti fiant meliores. Hoc autem ex eo primùm confirmatur, quod unuſquiſque *lege naturali* teneatur alteri ignoſcere; modo cautum prius ſit de futuro tem-

Lex naturæ ſexta, quod pœnæ futurum tantum ſpectant.

tempore, ut articulo præcedente ostensum est. Præterea, quia *ultio*, quatenus solum præteritum consideratur, nihil aliud est præter triumphum, & gloriam animi, quæ ad nullum finem dirigitur; (nam præteritum tantùm contemplatur, finis autem futura res est:) quodque ad nullum finem dirigitur, *Vanum* est: Ultio, ut quæ futurum non spectat, à vana gloria proficiscitur, ideòque præter rationem est. At lædere alium præter rationem, introducit bellum, & est contra *legem naturæ fundamentalem*. Est igitur *legis naturæ* præceptum, In ultione non esse respiciendum, sed prospiciendum. Violatio autem Legis hujus, CRUDELITAS solet appellari.

Lex naturæ septima, contra con- XII. Quoniam autem signa omnia odii & contemtionis, ad rixam & pugnam maximè om-

omnium provocant, adeo ut plerique vitam, nedum pacem amittere, quàm contumeliam pati malint; sequitur septimo loco, *lege naturali* præscriptum esse, *nequis vel factis, vel verbis, vel vultu, vel risu, alteri ostendat se illum vel odisse, vel contemnere.* Cujus legis violatio CONTUMELIA nominatur. Quamquam autem nihil frequentius sit, quàm potentiam erga minus potentes, & nominatim judicum adversus reos scommata atque opprobria, quæ neque ad rei crimen, neque ad judicis pertinent officium; hujusmodi tamen homines contra *legem* faciunt *naturalem*, & pro *contumeliosis* habendi sunt. *tume- liam.*

XIII. Quæstio uter duorum hominum dignior sit, non ad statum naturæ, sed ad statum civilem pertinet. Ostensum enim antea est, Cap. I. articu- *Lex naturæ cta- va, contra superbiam.*

lo 3. naturâ omnes homines æquales inter se esse, ideoque inæqualitatem quæ nunc est, puta à divitiis, à potentia, à nobilitate generis, profectam esse *à lege civili*. Scio, *Aristotelem*, libro primo Politicorum, tanquam fundamentum totius scientiæ politicæ affirmare, hominum alios à natura factos esse dignos qui imperent, alios qui serviant, tanquam Dominus & servus non consensu hominum, sed aptitudine, hoc est, scientia vel inscitia naturali distinguerentur. Quod fundamentum non modo contra rationem (ut ostensum est supra) sed etiam contra experientiam est. Nam neque penè quisquam ingenio ita stupido est, ut non rectius arbitretur sibimet se, quam aliis regendum tradere. Neque si contendant inter se sapientiores, & robustiores, sunt

ſunt illi his ſemper aut ſæpe ſuperiores. Sive igitur natura homines æquales inter ſe ſint, agnoſcenda eſt æqualitas; ſive inæquales, quia certaturi ſunt de imperio, neceſſarium eſt ad *pacem conſequendam, ut pro æqualibus habeantur*, & propterea legis naturalis octavo loco præceptum eſt, *Ut unuſquiſque naturâ unicuique æqualis habeatur.* Cui legi contraria eſt SUPERBIA.

XIV. Sicut neceſſarium erat ad uniuſcujuſque conſervationem, ut de quibuſdam *juribus* ſuis cederet; ita non minus neceſſarium eſt ad eamdem conſervationem, ut *jura* quædam retineat, nimirum *Jus* corporis tuendi, *jus* fruendi aëre libero, aqua, & cæteris omnibus vitæ neceſſariis. Cum igitur à *pacem* ineuntibus multa *jura* retineantur *Lex naturæ nona, de modeſtia.*

 com-

communia, multa etiam acquirantur propria, dictamen *legis naturalis* nonum oritur, nempe *ut quæcumque jura unusquisque sibimet ipsi postulat, eadem etiam unicuique concedat cæterorum.* Alioquin æqualitatem præcedente articulo agnitam frustraneam facit. Quid enim aliud est æqualitatem personarum agnoscere in societate ineunda, quàm æqualia ipsis tribuere, quos alioqui societatem inire ratio nulla exigit? *Æqualia* autem *æqualibus*, idem est quod *proportionalia proportionalibus* tribuere. Vocatur observatio hujus legis *Modestia*; violatio autem πλεονεξία: violantes latinis *immodici* & *immodesti* nuncupantur.

Lex naturæ decima, de Æquitate, sive contra ac-

XV. Decimo loco, imperatur *lege naturali, Ut unusquisque in jure aliis distribuendo utrique parti æqualem se præbeat.* Lege

Lege præcedente prohibitum est, ne nobis plus juris per naturam arrogemus, quàm cæteris concedimus. Possumus minus, si volumus; etenim id aliquando *molestiæ* est. Sed si quando *Jus* aliis distribuendum à nobis sit, prohibemur hac lege, ne uni plus vel minus indulgeamus quàm alteri. Nam qui uni præ altero indulgendo naturalem æqualitatem non observat, facit in eum qui posthabitus est *contumeliam*. Est autem supra ostensum, *contumeliam* esse contra *leges naturales*. Præcepti hujus observatio ÆQUITAS, violatio *acceptio personarum*, Græcis uno vocabulo προσωποληψία appellatur. *ceptionem personarum.*

XVI. Ex *lege* præcedente colligitur undecima, *Quæ dividi non possunt communiter (si fieri potest) utenda esse, idque (si quantitas rei permittat) quantum* *Lex naturæ undecima, de habendis in communi.*

tum quisque velit. Sin quantitas rei non permittat, tum præfinitò, & proportionatè ad numerum utentium. Aliter enim nullo modo servari potest æqualitas illa, quam præcedente articulo à lege naturali imperatam esse demonstravimus.

Lex naturæ duodecima, de sorte dividendis.

XVII. Item; si neque dividi, neque communiter haberi potest, *lege naturali* institutum est (quod sit præceptum duodecimum) *ut ejus rei usus vel alternus sit, vel uni tantùm sorte adjudicandus, utque in alterno usu sorte quoque, quis ad utendum prior sit, judicetur.* Nam hic quoque æqualitas spectanda est, alia autem inveniri præter sortem non potest.

Lex naturæ decima tertia, de Primogenitura, & Prima occupatione.

XVIII. Sors autem duplex est: vel *arbitraria*, vel *naturalis*. Arbitraria illa est, quæ fit consensu contendentium. Et sita est in casu mero, & fortè, quod

quod ajunt, fortunâ. Naturalis eſt, *Primogenitura*, (Græcè κληρονομία, quaſi ſorte tributum) & *Prima occupatio*. Itaque quæ neque dividi, neque communiter haberi poſſunt, cedunt Primo occupanti; item Primogenito, ea quæ patris fuerunt, niſi pater ipſe *Jus* illud transtulerit priùs. Sit igitur ea *lex naturæ* decima tertia.

XIX. Legis naturalis decimum quartum præceptum eſt, *Pacis Mediatoribus præſtandam eſſe Incolumitatem*. Ratio enim quæ jubet finem, jubet etiam media neceſſaria. Primum autem rationis dictamen, *Pax* eſt, cætera ſunt ad *Pacem* media, ſine quibus *Pax* eſſe non poteſt, ſed nec ſine Mediatione *Pax*, nec ſine Incolumitate mediatio haberi poteſt; Eſt ergo dictamen rationis, hoc eſt, *lex naturæ*, *Pacis* mediatoribus præſtan-

Lex naturæ decima quarta de Incolumitate mediatorum pacis.

ſtandam eſſe incolumitatem.

Lex naturæ decima quinta, de conſtituendo Arbitro.

XX. Porrò, quoniam, etſi homines in omnes has, &, ſi quæ aliæ ſunt, *naturæ leges* conſentirent, eaſque ſtuderent obſervare, dubia tamen, & controverſiæ quotidie orientur, de legum harum ad facta applicatione: nimirum an quod *factum* ſit, ſit contra *legem* necne, (quæ quæſtio juris dicitur:) ex quibus ſequetur pugna inter partes, utrimque ſe læſos eſſe exiſtimantes. Ad *Pacis* igitur conſervationem (quia aliud in hoc caſu remedium æquum excogitari non poteſt) neceſſarium eſt, ut ambo diſſidentes in tertium aliquem conſentiant, cujus ſententiæ de re controverſa ſtatutos eſſe, *pactis mutuis* ſe obligent. Atque is in quem ſic conſenſum eſt, *Arbiter* vocatur. Eſt igitur *legis naturalis* præceptum decimum quin-

quintum, *Oportere utrumque, de jure inter se disceptantium, submittere se alicujus tertii arbitrio.*

Lex naturæ decima sexta, Neminem esse arbitrum causæ suæ.

XXI. Ex eo autem quòd *Arbiter* sive *Judex* à disceptantibus electus sit ad determinandum controversiam, colligitur, oportere Arbitrum non esse unum ex ipsis disceptantibus. Nam unusquisque præsumitur, *bonum sibi* naturaliter, *Justum* propter *pacem* tantùm, & per accidens quærere; ideòque non posse æqualitatem illam, à *lege naturali* præceptam, tam accuratè observare quàm faceret tertius. Continetur itaque in *lege naturæ* decimo sexto loco, *neminem judicem vel Arbitrum esse debere suæ ipsius causæ.*

Lex naturæ decima septima, Arbitros debere esse sine spe

XXII. Ex eodem sequitur decimo septimo loco, *Neminem arbitrum esse oportere, cui commodi vel gloriæ spes aliqua apparet major ex victoriâ unius partis,*

præmii ab iis referendi, quorum causa judicatur. *tis, quàm alterius.* Par enim ratio militat hic, atque in lege præcedente.

Lex naturæ decima octava, de Testibus. XXIII. Quando verò de ipso facto controversia oritur, nempe an factum sit necne, quod factum esse dicitur, *legis naturalis* est (per articulum 15.) ut Arbiter æquè utrique, id est (quia contradictoria affirmant) neutri credat. Tertio igitur, vel tertio & quarto, vel pluribus credere oportet; ut de facto, quoties aliis signis sciri non potest, sententiam ferat. *Lex* igitur decima octava naturalis, *arbitris & judicibus* facti injungit, *ut ubi signa certa facti non apparent, ibi secundum testes, qui utrique parti videntur æqui, sententiam regant.*

Lex naturæ decima nona, Nullum cum arbitro XXIV. Ex supra adducta *arbitri* definitione intelligi porrò potest, *nullum pactum vel promissum intercedere, inter ipsum*

ſum & partes quorum arbiter conſtitutus eſt, cujus vi teneatur in gratiam alterutrius partis pronunciare; neque cujus vi teneatur, ad id pronunciandum, quod æquum eſt, vel æquum eſſe cenſeat. Obligatur quidem *arbiter* ſententiam illam ferre, quam cenſet eſſe æquam per *legem naturæ*, quæ recenſetur articulo 15. Cujus legis obligationi nihil eſt quod addi poſſit ex pacto. Fruſtra igitur eſſet pactum tale. Præterea ſi ſententiam iniquam ferens, æquam eam eſſe contenderet, niſi pactum tale invalidum ſit, maneret controverſia poſt ſententiam latam; quod eſt contra *Arbitri conſtitutionem*, qui ab eis ita electus eſt, ut invicem obligaverint ſe,pro ratâ habere ſententiam, quam ille pronunciaverit. *Arbitrium* ergo *lex naturæ* liberum jubet eſſe id, quod

pactum fieri.

 ſit

fit ſecundum præceptum ejus decimum nonum.

Lex naturæ vigeſima contra crapulam, & ea quæ rationis uſum impediunt.

XXV. Porrò quandoquidem *leges naturæ* nihil aliud ſunt, præter dictata rectæ rationis, ita ut niſi quis rectè ratiocinandi facultatem conſervare conetur, Leges naturæ obſervare non poſſit, manifeſtum eſt eum qui volens ſcienſque ea fecerit, quibus facultas rationalis deſtruatur vel labefactetur, volentem ſcientemque Legem naturæ violare. Nihil enim intereſt, utrum præter officium faciat quis, an id faciat volens, quo minus officium implere poſſit. Ratiocinandi autem facultatem deſtruunt vel labefactant homines qui faciunt ea, quibus mens de ſtatu ſuo naturali deturbatur, id quod manifeſtiſſime contingit *Ebriis & crapulâ gravatis*. Peccatur ergo viceſimo loco contra legem naturalem *Ebrietate*.

XXVI.

XXVI. Dicet fortaſſe aliquis, qui viderit præcedentia *præcepta naturalia* artificio quodam ab unico rationis, nos ad noſtri conſervationem & incolumitatem hortantis, dictamine derivata, adeo difficilem eſſe deductionem harum legum, ut exſpectandum non ſit, eas vulgo cognitas fore; neque ideo obligare. Etenim leges niſi cognitæ, non obligant, immò non ſunt leges. Huic reſpondeo, verum eſſe, *ſpem, metum, iram, ambitionem, avaritiam, gloriam inanem*, & cæteras perturbationes animi impedire, ne quis leges naturæ pro eo tempore quo paſſiones iſtæ prævalent, cognoſcere poſſit. Cæterum nemo eſt, qui non aliquando ſedato animo eſt. Eo igitur tempore nihil illi quamquam indocto & rudi, ſcitu eſt facilius; unicâ ſcilicet hac regulâ, ut cùm dubi-

Regula, per quam ſtatim cognoſci poteſt, an quod facturi ſumus, ſit contra legem naturæ, necne.

dubitet, id quod facturus in alterum ſit, *jure* facturus ſit *naturali*, necne, putet ſe eſſe in illius alterius loco. Ibi ſtatim perturbationes illæ, quæ inſtigabant ad faciendum, tanquam tranſlatæ in alteram trutinæ lancem, à faciendo dehortabuntur. Atque hæc regula non modo facilis, ſed etiam dudum celebrata his verbis eſt, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

Leges naturæ obligant in foro interno tantùm.

XXVII. Quoniam autem plerique homines, præ iniquo præſentis commodi appetitu, prædictas leges quantumvis agnitas obſervare minimè apti ſunt; ſi forte aliqui, cæteris modeſtiores, illam æquitatem commoditatemque, quam ratio dictat, exercerent, cæteris non idem facientibus, nihil minùs quàm rationem ſectarentur. Neque enim pacem, ſed certum & maturius exitium ſibi compara-

pararent, cederentque observantes non observantibus in prædam. Non est igitur existimandum, natura, hoc est, ratione obligari homines ad exercitium (*c*) earum omnium, in eo statu hominum, in quo non exercentur ab aliis. Interea tamen obligamur ad animum eas observandi, quandocumque ad finem ad quem ordinantur, earum observatio conducere videbitur. Ideoque concludendum est, legem naturæ semper & ubique obligare in *Foro interno*, sive *conscientia*, non semper *in foro externo*: sed tum solummodo, cum securè id fieri possit.

(*c*)Exercitium earum omnium, &c.] *Imò inter has Leges aliqua sunt, quorum in statu naturali omissio, (modo id Pacis, vel sui conservandi causâ fiat.) Legis naturalis adimpletio potiùs videtur,* Annot.

Annot. *tur, quàm violatio. Nam qui omnia facit contra omnia facientes, eripitque rapientibus, æquum facit. Contra autem, id facere quod in pace modus est & modesti hominis, in bello ignavia est, & sui proditio. Sunt autem leges aliquæ naturales, quarum ne in bello quidem exercitium desinit. Nam quid ebrietas, quidve crudelitas (id est, vindicta quæ futurum bonum non respicit) ad pacem vel conservationem cujusquam hominis conferre possit, non intelligo. Breviter, in statu naturæ, Justum & Injustum non ex actionibus, sed ex consilio & conscientia agentium æstimandum est. Quod necessariò, quod studio pacis, quod sui conservandi causâ fit, rectè fit. Alioquin omne damnum homini illatum, Legis naturalis violatio atque in Deum injuria est.*

Violan- XXVIII. Quæ verò leges con-

conſcientiam obligant, violari poſſunt facto, non ſolum iis contrario, ſed & conſentaneo: ſiquidem qui facit, contrarium putet. Quamquam enim actio ipſa ſecundum leges ſit, conſcientia tamen contra eſt. *tur leges naturæ quandoque, facto legibus conſentaneo.]*

XXIX. *Leges naturæ immutabiles & æternæ* ſunt; quod vetant, nunquam licitum eſſe poteſt: quod jubent, nunquam illicitum. Numquam enim *ſuperbia*, *ingratitudo*, *pactorum violatio*, (ſive *injuria*) *inhumanitas*, *contumelia* licitæ, nec contrariæ his virtutes illicitæ erunt, quatenus pro animi diſpoſitionibus intelliguntur, hoc eſt, quatenus *in foro conſcientiæ* ſpectantur, ubi ſolùm obligant, & ſunt leges. Actiones tamen ita diverſificari poſſunt circumſtantiis, & lege civili, ut quæ uno tempore æquæ, alio iniquæ; & quæ uno tempore cum ratio-

Leges naturæ ſunt immutabiles.

ratione, alio contra rationem ſint. Ratio tamen eadem neque finem mutat, quæ eſt *pax* & *defenſio*, neque media; nempe animi virtutes eas, quas ſupra declaravimus, quæque nullâ vel conſuetudine vel lege civili abrogari poſſunt.

Qui leges naturæ conatur implere, juſtus eſt. XXX. Patet ex hactenus dictis, quàm faciles obſervatu ſint *naturæ leges*, quippe quæ conatum ſolum (ſed verum & conſtantem) requirunt, quem qui præſtiterit, eum rectè poſſumus JUSTUM appellare. Nam qui toto conatu ad id tendit, ut omnes actiones ſuæ ſint ſecundùm *præcepta naturæ*, clarè oſtendit, animum ſe habere leges eas omnes adimplendi, quod eſt omne id ad quod obligamur à natura rationali. Qui verò totum id præſtitit, ad quod obligatus erat, *juſtus* eſt.

Lex naturalis XXXI. *Legem naturalem* eam-

eamdem esse cum *lege morali*, consentiunt omnes scriptores. Id quare sit verum, videamus. Sciendum igitur est, *bonum* & *malum* nomina esse rebus imposita ad significandum appetitum, vel aversionem eorum à quibus sic nominantur. Appetitus autem hominum pro diversis eorum temperamentis, consuetudinibus, opinionibusque, diversi sunt; ut videre est in iis rebus quas sensu percipimus, puta gustu, tactu, olfactu: sed multo magis in iis rebus quæ pertinent ad actiones vitæ communes, ubi quod hic *laudat*, id est, appellat *bonum*, alter *vituperat* ut *malum*; immò sæpissime idem homo diversis temporibus idem & *laudat* & *culpat*. Hæc dum faciunt, necesse est oriri discordiam & pugnas. Sunt igitur tamdiu in statu belli, quàm *bonum* & *malum* præ appe-

eadem cum morali.

appetituum præſentium diverſitate, diverſis menſuris metiuntur. Hunc ſtatum facile omnes, dum in eo ſunt, agnoſcunt eſſe malum; & per conſequens, *pacem* eſſe *bonam.* Qui igitur de bono præſenti convenire non poterant, conveniunt de futuro; quod quidem opus rationis eſt, nam *præſentia* ſenſibus, *futura* non niſi Ratione percipiuntur. Præcipiente ratione pacem eſſe bonam, ſequitur eadem ratione, omnia media ad pacem neceſſaria bona eſſe, ideòque *modeſtiam*, *æquitatem*, *fidem*, *humanitatem*, *miſericordiam*, (quas demonſtravimus ad pacem eſſe neceſſarias) *bonos* eſſe *mores*, ſive habitus, hoc eſt, *virtutes*. *Lex* ergo eo ipſo, quod præcipit media ad pacem, præcipit *bonos mores*, ſive *virtutes*. Vocatur ergo *moralis*.

XXXII.

XXXII. Quia verò homines exuere non possunt appetitum illum irrationalem, quo bona præsentia (quibus, arctâ consequentiâ, multa adhærent improvisa mala) præ futuris appetunt, factum est, ut quanquam consentiant omnes in laude dictarum virtutum, tamen dissentiant adhuc de earum naturâ, in quo nempe unaquæque earum consistat. Quoties enim cuiquam displicet aliena bona actio, ei actioni imponitur nomen alicujus vitii vicini; similiter nequitiæ quæ placent, ad virtutem aliquam referuntur. Unde evenit, eandem actionem ab his laudari & virtutem appellari, ab illis culpari & vitio verti. Neque huic rei remedii quicquam à Philosophis hactenus inventum est. Cùm enim non observarent, bonitatem actionum in eo sitam esse, quod

Unde fiat, quod quæ dicta sunt de lege naturali non sint eadem quæ traduntur à Philosophis circa virtutes.

quod in ordine ad pacem; malitiam in eo, quod in ordine ad diſcordiam eſſent: *moralem Philoſophiam* condiderunt, à *morali lege* alienam, & ſibi non conſtantem. Voluerunt enim, naturam *virtutum* in *mediocritate* quadam inter duo *extrema* ſitam eſſe, vitia verò in ipſis *extremitatibus*: quod eſt apertè falſum, nam audere, laudatur, & nomine *fortitudinis* pro virtute habetur, quamquam extremum ſit, ſi cauſa approbatur. Quantitas item rei quæ dono datur, ſive magna, ſive parva, ſive media ſit, non facit *liberalitatem*, ſed donandi cauſa. Neque *injuſtitia* eſt, ſi cui de meo plus dedero quàm debitum eſt. Sunt igitur *leges naturales* ſumma Philoſophiæ *moralis*: cujus præcepta hoc loco ea tantum tradidi, quæ pertinent ad conſervationem noſ-

tram,

tram, contra pericula quæ à discordiâ oriuntur. Sunt autem alia præcepta naturæ rationalis, ex quibus aliæ nascuntur virtutes, nam & *Temperantia* præceptum rationis est, quia intemperantia tendit ad morbos & interitum. Item fortitudo, hoc est, facultas valde resistendi in periculis præsentibus, quæque difficilius declinantur quàm superantur; quia medium est ad conservationem illius qui resistit.

Lex naturalis non est propriè loquendo lex, nisi quatenus traditur in Scriptura sacra.

XXXIII. *Naturæ* autem quas vocamus *leges*, cùm nihil aliud sint, quàm conclusiones quædam ratione intellectæ, de agendis & omittendis; lex autem, propriè atque accuratè loquendo, sit oratio ejus qui aliquid fieri vel non fieri aliis jure imperat: non sunt illæ propriè loquendo leges, quatenus à naturâ procedunt. Quatenus tamen

men eædem à Deo in ſcripturis ſacris latæ ſunt, ut videbimus capite ſequente, Legum nomine propriiſſimè appellantur. Eſt enim *ſcriptura ſacra* in omnia maximo jure imperantis Dei oratio.

CAPUT IV.

Quod lex naturalis eſt lex divina.

Lex naturalis & moralis, eſt lex divina.

I. QUæ *Naturalis*, & *Moralis*, eadem & *Divina lex* appellari ſolet. Nec immeritò, tum quia *ratio*, quæ eſt ipſa *lex naturæ*, immediatè à Deo unicuique pro ſuarum actionum Regula tributa eſt, tum quia vivendi præcepta quæ inde derivantur, eadem ſunt quæ à divina Majeſtate, pro *legibus Regni cœleſtis*, per Dominum noſtrum *Jeſum Chriſtum*, & per ſanctos *Prophetas*, & *Apoſtolos* pro-

promulgata sunt. Quæ igitur de *lege naturali* ratiocinando suprà intellecta sunt, ea hoc capite ex scripturâ sacrâ confirmare conabimur.

Id quod generatim confirmatur ex scriptura.

II. In primis autem ea loca indicabimus, in quibus legem divinam in recta ratione sitam esse declaratur. Psalm. 36. 30, 31. *Os justi meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur justitiam. Lex Dei in corde ipsius.* Jerem. 31. 33. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Psalm. 18. 8. *Lex Domini immaculata, convertens animam.* Vers. 9. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Deut. 30. 11. *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum*, &c. Vers. 14. *Sed juxta te est sermo valde, in ore tuo, & in corde tuo.* Psalm. 118. v. 34. *Da mihi intellec-*

tum, & scrutabor legem tuam. Vers. 105. *Lucerna pedibus meis tuum Verbum, & lumen semitis meis.* Prov. 9. 20. *Scientia sanctorum, prudentia.* Joan. 1. 1. ipse Legis promulgator *Christus* appellatur λόγος. Vers. 9. vocatur idem *Christus lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quæ omnia, descriptiones sunt *rectæ rationis*, cujus dictamina *leges* esse *naturales*, antè ostensum est.

Specia-tim, respectu legis naturæ fundamentalis, de quærenda pace.

III. Quod autem ea, quam posuimus pro *naturæ lege fundamentali*, nempe *quærendam esse pacem*, sit etiam summa *legis divinæ*, ex his locis manifestum erit. Rom. 3. 17. *Justitia* (quæ est summa legis,) vocatur *via ad pacem.* Psalm. 84 vers. 11. *Justitia & Pax osculatæ sunt.* Matth. 5.9. *Beati Pacifici, quia filii Dei vocabuntur.* Et post-

postquam sanctus Paulus ad Hebr. Cap. 6. versu ultimo, *Christum* (legis de qua agitur, legislatorem) dixerat esse, *secundum ordinem Melchisedec Pontificem in æternum*, addit Capite sequenti, versu primo, *Hic Melchisedec erat Rex Salem, Sacerdos Dei summi*, &c. Vers. 2. *Primum quidem qui interpretatur Rex justitiæ; deinde autem & Rex Salem, quod est Rex pacis.* Ex quo constat, *Christum Regem* in regno suo *justitiam* cum *pace* colligare. Psalm. 33. 15. *Diverte à malo, & fac bonum; inquire Pacem, & persequere eam.* Isaiæ 9. 6. 7. *Parvulus enim est natus nobis, & filius datus est nobis; & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps Pacis.* Isai. 52.

7. *Quam pulchri super montes pedes prædicantis & annunciantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus.* Luc. 2. 14. in nativitate *Christi* vox laudantium Deum & dicentium, *Gloria Deo in altissimis, & in terrâ Pax hominibus bonæ voluntatis.* Et Isai. 53. 6. vocatur Evangelium, *disciplina pacis.* Isai. 59. 8. vocatur *justitia,* via pacis. *Viam pacis nescierunt, & non est judicium in gressibus eorum.* Michæas 5. 5. loquens de *Messia,* sic ait, *Stabit & pascet in fortitudine Domini, &c. quia magnificabitur usque ad terminos terræ, & erit iste Pax.* Prov. 3. 1. *Fili mi, ne obliviscaris legis meæ; & præcepta mea cor tuum custodiat; longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.*

Item primæ legis IV. Quod attinet ad legem pri-

primam, de *communitate omnium rerum abolendâ*, sive de introductione *Mei* & *Tui*, habemus primum, quam adversa sit paci communitas illa, ex verbis *Abrahami* ad *Lotum*, Gen. 13. 8. *Ne quæso sit jurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos. Ecce universa terra est coram te; recede à me obsecro.* Et legem de distinctione *Nostri* & *Alieni*, confirmant omnia illa Scripturæ sacræ loca, quibus invasio in alienum prohibetur, ut, *Non occides, non furaberis, non mœchaberis.* Supponunt enim, *Jus omnium in omnia sublatum esse.*

naturalis, de communitate omnium rerum abolendâ.

V. Eadem præcepta stabiliunt legem naturalem secundam de servanda fide. Quid enim aliud est, *Non invades in alienum*, quàm, *non invades in id, quod pacto tuo tuum esse desiit?* Expresse autem, Psalm.

Item secundæ legis naturalis, de servandâ fide.

14. verſ. 5. quærenti, *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* reſponſum eſt, *qui jurat proximo ſuo, & non decipit.* Et Proverb. 6. 1. *Fili mi, ſi ſpoponderis pro amico tuo, laqueatus es verbis oris tui.*

Item tertia legis naturalis, de gratitudine.

VI. Tertiam *legem*, de *gratitudine*, aſſerunt hæc loca. Deut. 25. 4. *Non obturabis os bovis triturantis.* Id quod ſanctus Paulus 1 Cor. 9. 9. de hominibus dictum interpretatur, non de bobus tantum. Prov. 17. 13. *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum à domo ejus.* Et Deut. 20. 10. 11. *Si quando acceſſeris ad expugnandam civitatem, offeras ei primum pacem: ſi receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt, ſalvabitur, & ſerviet tibi ſub tributo.* Prov. 3. 29. *Ne moliaris amico tuo malum, cùm ille in te habeat fiduciam.*

VII.

VII. Quartæ de *exhibendo se commodo*, conformia sunt divina præcepta hæc. Exod. 23. 4. 5. *Si occurreris bovi inimici tui aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* vers. 9. *Peregrino molestus non eris.* Prov. 3. 30. *Ne contendas adversus hominem frustra, cùm ipse tibi nihil mali fecerit.* Prov. 12. 26. *Qui negligit damnum propter amicum, Justus est.* 15. 18. *Vir iracundus provocat rixas; qui patiens est, mitigat suscitatas.* Proverb. 18. 24. *Vir amabilis ad societatem, magis amicus erit quàm frater.* Idem confirmatur Luc. 10. Parabola Samaritani, qui Judæi à latronibus vulnerati misertus est. Et præcepto *Christi*, Matth. 5. 39. *Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in*

Item quarta legis naturalis, de exhibendo se commodo.

dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram, &c.

Item quintæ legis naturalis, de misericordia.

VIII. Quæ legem quintam probant, inter infinita alia loca hæc sunt: Matth. 9. 15. *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis peccata vestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater dimittet vobis peccata vestra*, &c. Matth. 18. 21. *Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? usque septies?* Dicit illi Jesus: *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies*; hoc est, toties quoties.

Item sextæ legis naturalis, quod pœna futurum tantum spectent.

IX. Ad sextam legem confirmandam pertinent omnia ea loca, quæ jubent fieri *misericordiam*. Qualia sunt: Matth. 5. 7. *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Levit. 19. v. 18. *Non quæras ultionem, neque memor eris inju-*

riæ civium tuorum. Sunt autem, qui hanc legem non modo non confirmatam, ſed & infirmatam ſcripturis putant, ex eo quod impiis poſt mortem, ubi nullus emendationi, neque exemplo locus eſt, pœna tamen maneat æterna. Solvunt objectionem hanc aliqui, dicendo, Deum nullâ obſtrictum lege omnia referre ad gloriam ſuam, ſed homini non licere idem facere. Quaſi Deus gloriam quæreret, hoc eſt, placeret ſibi, in morte peccatoris! Rectius reſpondetur, inſtitutionem pœnæ æternæ fuiſſe ante peccatum, & reſpexiſſe hoc tantum, ut metuerent homines peccare in futurum.

X. Septimam comprobant verba Chriſti, Matth. 5. 22. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit judicio; qui autem dixerit,* *Item ſeptimæ legis naturalis, contra contumeliam.*

Fatue, reus erit Gehennæ ignis. Prov. 10. verſ. 18. *Qui profert contumeliam, inſipiens eſt.* Proverb. 14. 21. *Qui deſpicit proximum ſuum, peccat.* 15. 1. *Sermo durus ſuſcitat furorem.* 12. 10. *Ejice deriſorem; & exibit cum eo jurgium, ceſſabuntque cauſæ, & contumeliæ.*

Idem octava legis naturalis, contra ſuperbiam.

XI. Legem octavam de agnoſcenda æqualitate naturæ, hoc eſt, de *humilitate*, ſtabiliunt hæc loca Matth. 5. 3. *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* Proverb. 6. 16. 19. *Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima ejus: Oculos ſublimes*, &c. Proverb. 16. 5. *Abominatio Domini eſt omnis arrogans: etiamſi manus ad manum fuerit, non eſt innocens.* Prov. 11. verſ. 2. *Ubi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia; ubi autem eſt humilitas, ibi & ſa-*

ſapientia. Item Iſai. 40. 1. (*Ubi adventus* Meſſiæ annunciatur, pro præparatione ad regnum ejus) vox clamantis in deſerto, hæc eſt: *Parate viam Domini, rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur.* Quod abſque dubio non ad montes, ſed ad homines refertur.

XII. *Æquitas* autem, quam poſuimus nono loco, eſſe *legem naturæ*, quâ unicuique præcipitur cæteris eadem jura permittere, quæ ſibi permitti cupit, quæque cæteras omnes leges in ſe complectitur, eadem eſt quam & Moſes ponit Levit. 19. 18. *Diliges amicum tuum ſicut te ipſum*: & Servator noſter, ſummam ait eſſe *Legis moralis*, Matth. 22. verſ. 36. *Magiſter, quod eſt mandatum magnum in lege? Ait illi Jeſus:* *Item nona legis naturalis de modeſtia.*

Diliges Dominum Deum tuum, &c. hoc est maximum & primum mandatum; secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum, in his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ. Diligere autem proximum sicut se ipsum, nihil aliud est, quàm ei omnia permittere quæ nobismet ipsis permittenda esse postulamus.

Item decimæ legis naturalis, contra acceptionem personarum.

XIII. Lege decima vetatur *acceptio personarum*; quemadmodum etiam locis sequentibus. Matth. 5. 45. *Ut sitis filii Patris vestri, qui facit Solem suum oriri super justos & injustos.* Coloss. 3. 11. *Non est Gentilis & Judæus, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia, & in omnibus Christus.* Actor. 10. 34. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus.* 2. Paralip. 19. 7. *Non est apud Dominum nostrum iniquitas, neque*

que acceptio personarum. Ecclesiastic. 35. 16. *Dominus judex est, non apud illum gloria personæ.* Rom. 2. 11. *Non enim acceptio personarum apud Deum est.*

XIV. Undecima lex, quæ jubet *communiter habenda esse quæ dividi non possunt,* nescio an expresse habeatur in sacris scripturis, necne; praxis autem passim occurrit in communi usu puteorum, viarum, fluminum, rerum sacrarum, &c. aliter enim fieri non poterat, ut homines viverent.

Item undecimæ legis naturalis, de habendis communiter, quæ dividi non possunt.

XV. Loco duodecimo *legem naturæ* esse diximus, ea quæ neque dividi, neque communiter possideri possunt, sorte tribuenda esse; id quod cum exemplo *Mosis* confirmatur, qui ex præcepto Dei, Num. 34. partes terræ promissionis tribubus *sorte* possidendas dedit:

Item duodecimæ legis naturalis, de sorte dividendis.

tùm

tùm Actor. 1. exemplo *Apostolorum*, qui in numerum suum, (sic præfati, *Tu Domine ostende, quem elegeris*, &c.) *Matthiam* præ *Justo*, *forte* adscripserunt. Idem colligitur ex Prov. 16.33. *Sortes mittuntur*. Et, quæ decima tertia est lex, successio debebatur *Esavo*, scilicet Primo-genito *Isaaci*, ne ipse eam (Genes. 25. 43.) vendidisset, vel pater aliter statueret.

Item decima quintæ legis naturalis, de constituendo arbitro.

XVI. Sanctus Paulus, scribens ad Corinthios, Epist. 1. Cap. 6. corripit illius civitatis Christianos, quod judiciis forensibus apud judices infideles (suos hostes) inter se contenderent. Delictum esse inquiens, quod non malint injuriam accipere & fraudem pati. Est enim illud contra legem illam, qua jubemur *mutuo commodi esse*. Sed si accidat controversiam esse de rebus necessariis, quid faciendum

dum est? Itaque Apostolus vers. 5. sic loquitur: *Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui potest judicare inter fratres suos?* Confirmat igitur illis verbis legem naturæ, quam numeravimus decimam quintam, nimirum ubi controversiæ vitari non possunt, constituendum esse ex consensu partium aliquem arbitrum, eumque tertium, ita ut (quæ est lex decima sexta) neuter litigantium judex sit in causâ propriâ.

XVII. Quod autem *judex* sive *arbiter* præmium pro sententiâ accipere non debeat, (quæ lex decima septima est) constat. Exod. 23. 8. *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subvertunt verba justorum.* Et Ecclesiastic. 20. 31. *Xenia & dona excæcant oculos judicum.* Ex quo sequitur, *Item decima septima legis naturalis, Arbitros præmium pro sententia accipere non debere.*

tur, neque obligari eum parti uni magis, quàm alteri; quæ eſt lex decima nona: confirmaturque etiam Deuter. 1. 17. *Nulla erit diſtantia perſonarum; ita parvum audietis ut magnum;* & omnibus eis locis, quæ addicta ſunt contra perſonarum acceptionem.

Item decimæ octavæ legis naturalis, de Teſtibus.

XVIII. Quod in judicio *Facti, teſtes* adhibendi ſint, (quæ eſt lex decima octava) non modò confirmat ſcriptura, ſed requirit plures. Deuter. 17. 6. *In ore duorum aut trium teſtium peribit, qui interficietur.* Idem repetitur Deuter. 19. 15.

Item vigeſimæ legis naturalis, contra Ebrietatem.

XIX. Ebrietas, quam ideò inter violationes *Legis naturalis* ultimo loco numeravimus; quia rectæ rationis uſum impedit, prohibetur in ſcripturis ſacris etiam propter eandem. Proverb. 20. 1. *Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa Ebrietas;*

qui-

uicunque his delectatur, non erit apiens. & Cap. 31. verſ. 4. & . *Noli regibus dare vinum, ne orte bibant, & obliviſcantur judiciorum, & mutent cauſam fiiorum pauperis.* Ut autem ſciamus malitiam hujus vitii conſiſtere formaliter, non in quantitate vini quod bibitur, ſed in eo quod judicium & rationem labefactet, ſequitur proximo verſu, *Date ſiceram mœrentibus, & vinum his qui amaro ſunt animo. Bibant & obliviſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius.* Eadem ratione in prohibenda *Ebrietate* utitur *Chriſtus*, Lucæ Cap. 21. verſ. 34. *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda veſtra in crapula & ebrietate.*

XX. Quod diximus ſuperiore capite, *legem naturæ eſſe æternam*, probatur ex Matth. 5. 18. *Amen dico vobis, donec tranſeat cælum*

Item reſpectu ejus quod dictum eſt, Legem naturæ

esse æternam. *cœlum & terra, jota unum, aut apex unus, non præteribit, à lege.* Psal. 118. 160. *in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.*

Item, Leges naturæ pertinere ad conscientiam. XXI. Diximus quoque, *naturæ Leges* pertinere ad *conscientiam*; hoc est, *Justum esse* qui omni conatu eas implere nititur. Et quamquam quis omnes actiones fecerit tales (quod attinet ad externam obedientiam) quales lex jubet, sed non ob legem ipsam, sed propter pœnam adjunctam, vel gloriæ causâ; tamen eum *injustum* esse. Utrumque confirmatur scripturis sacris. Primum, Isai. 55. 7. *Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & revertatur ad Dominum, & miserebitur ejus.* Ezech. 18. 31. *Projicite à vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, & facite vobis cor novum, & quare moriemini, do-*

mus

s Israël? Ex quibus, & si-
libus locis, satis intelligi po-
t, non puniturum Deum fac-
eorum, quorum cor rectum
. Secundum, ex Isaiæ cap.
. versu 13. *Et dixit Domi-*
s, eò quod appropinquat popu-
iste ore suo, & labiis glorifi-
t me, cor autem ejus longe est
me, ideo ecce addam, &c.
atth. 5. 20. *Dico enim vobis,*
si abundaverit justitia vestra
us quam Scribarum, & Phari-
orum, non intrabitis in regnum
lorum. Et in sequentibus ex-
icat Servator noster, manda-
Dei violari, non factis mo-
, sed etiam voluntate. Scri-
e enim & Pharisæi externis
ctis observabant legem quàm
aximè; sed gloriæ tantum
usa, alter eandem violaturi.
ccurrunt præterea innumera
assim scripturæ sacræ loca,
uibus manifestissimè dicitur,
Deum

Deum voluntatem accipere pro facto; idque tam in bonis, quàm in malis actionibus.

Item Leges naturæ faciles esse observatu.

XXII. Quod lex naturæ facilis observatu sit, declarat *Christus*, Matth. 11. v. 28, 29, 30. *Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde; & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.*

Denique respectu regulæ per quam statim cognosci potest, an aliquid sit contra legem naturæ, necne.

XXIII. Regula denique illa, quâ dignoscere unumquemque posse dixi, utrum id quod facturus sit, contra legem naturæ sit, necne, nempe, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, totidem penè verbis enunciatur à nostro Servatore; Matth. 6. 12. *Omnia ergo, quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.*

Christi lex, est

XXIV. Sicut *lex naturæ* omnis

divina eſt; ita *lex Chriſti* è *naturæ lex.*
ıverſo (quæ tota explicatur
tthæi capitibus 5, 6, 7.) to-
ɉuoque (excepto uno man-
o de non ducendâ eâ quæ
ıpter fornicationē eſt dimiſ-
ɉuod pro divinæ legis poſiti-
explicatione adduxit Chriſ-
, contra Judæos, qui *legem*
ſaicam non rectè interpreta-
ıtur: *)* naturæ doctrina eſt.
ta, dixi, lex Chriſti in dictis
itibus explicatur, non tota
riſti doctrina. Nam doctri-
Chriſtianæ pars eſt *Fides*,
e ſub *Legis* nomine non com-
henditur. Leges enim ferun-
de *actionibus* quæ volunta-
ı ſequuntur noſtram, non de
ıionibus, neque de *fide*; quæ
ra poteſtatem noſtram exſiſ-
tes, voluntatem noſtram non
uuntur.

CAP.

CAPUT V.

De causis & generatione Civitatis.

I. Leges naturales *non sufficere ad Pacis conservationem.* II. Leges naturæ, *in* statu naturæ *silere.* III. *Securitatem vivendi secundum* leges naturæ *consistere in concordiâ multorum.* IV. Concordiam *multorum non esse satis constantem ad Pacem diuturnam.* V. *Cui brutorum quorundam animantium regimen solâ stet concordiâ; hominum non item.* VI. *Requiri ad Pacem hominum, non modo* consensionem, *sed etiam* unionem. VII. *Quid sit* unio. VIII. *In* unione, *Jus omnium in* unum *transfertur.* IX. *Quid sit* civitas. X. *Quid sit* persona civilis. XI. *Quid sit* summum habere imperium, & *quid* subditus. XII. *Duo genera civitatum*, naturale & institutum.

Leges naturales non

I. MAnifestum est per se; actiones hominum à volun-

ıluntate, voluntatem à ſpe & *ſufficere, ad Pacis conſervationem.*
etu proficiſci, adeo ut quoties
ɔnum majus, vel *Malum mi-*
ıs videtur à violatione Legum
ɔi proventurum, quàm ab ob-
:rvatione, volentes violant.
pes igitur unicuique ſecurita-
s conſervationiſque ſuæ in eo
ta eſt, ut viribus artibuſque
ropriis, proximum ſuum, vel
alàm, vel ex inſidiis præoccu-
are poſſit. Ex quo intelligitur,
:ges naturales non ſtatim, ut
ognitæ ſunt, ſecuritatem cui-
|uam præſtare ipſas obſervan-
li: & proinde, quamdiu cau-
io ab invaſione aliorum non
ıabeatur, cavendi ſibi quibuſ-
:unque modis voluerit, unicui-
ȷue manere *Jus* primævum, hoc
:ſt, *Jus in omnia,* ſive *Jus belli;*
ſufficitque ad impletionem *legis*
ıaturalis, ut quis paratus animo
ſit ad pacem habendam, ubi ha-
beri poteſt.

II. Tri-

Lex naturæ in statu naturæ silere.

II. Tritum eſt, *inter arma ſilere leges*; & verum eſt, non modo de *legibus civilibus*, ſed etiam *de lege naturali*, ſi non ad animum, ſed ad actiones referatur, per Cap. 3. Artic. 27. & bellum tale intelligatur, ut ſit omnium contra omnes, qualis eſt *ſtatus naturæ meræ*, quamquam in bello nationis contra nationem modus quidam cuſtodiri ſolebat. Ideòque priſcis temporibus vitæ inſtitutum, & quaſi œconomia quædam erat, quam vocabant ληϛεικὴν, *Rapto vivere*; quæ neque contra legem naturæ erat, rebus ſic ſtantibus, neque ſine gloriâ illis qui eam fortiter, nec crudeliter exercebant. Mos erat illis, cætera rapientibus, & vitæ parcere, & à bobus aratoribus, omnique inſtrumento agriculturæ abſtinere. Quod tamen non ita eſt accipiendum, tanquam

ım ad id adſtringerentur le- naturæ, ſed quod gloriæ e conſulerent, & ne nimiâ delitate, metûs arguerentur.

III. Cum ergo ad pacem ıſervandam neceſſarium ſit *is naturalis* exercitium; & ad *is naturalis* exercitium neceſ- ia ſit *ſecuritas*, conſideran- n eſt quid ſit quod talem ſe- ıitatem præſtare poſſit. Ad ıc rem excogitari aliud non eſt, præterquam ut unuſ- iſque auxilia idonea ſibi com- et, quibus invaſio alterius in rum adeò periculoſa redda- , ut ſatius ſibi eſſe uterque et, manus cohibere quàm ıſerere. Primum autem ma- eſtum eſt, quod duorum vel ım conſenſio ſecuritatem ta- ı minimè præſtare poſſit pterea quòd additio ex alte- parte unius, vel paucorum minum, ſufficit ad certam & *Securitatem vivendi ſecundum leges naturæ, conſiſtere in concordia multorum.*

F indu-

indubitatam victoriam, datque animum adversario ad aggrediendum. Necessarium itaque est ad securitatem quam quærimus obtinendam, ut numerus eorum qui in mutuam opem conspirant, tantus sit, ut paucorum hominum ad hostes accessio non sit ipsis conspicui momenti ad victoriam.

Concordiam multorum non esse satis constantem ad pacem diuturnam.

IV. Deinde, quantuscumque sit numerus eorum qui ad se defendendum coëunt, si tamen non consentiant inter se optima ratione quâ id fieri debeat, sed unusquisque suo modo suis viribus utatur, nihil efficietur; propterea quod distracti sententiis, impedimento invicem erunt; aut si in unam actionem spe victoriæ, vel prædæ, vel vindictæ, satis consentiant, postea tamen diversitate ingeniorum consiliorumque, vel simulatione & invidiâ, quibus

; naturaliter homines inter se
ıtendunt, ita divellentur, ut
ȷue mutuam opem conferre,
ȷue pacem inter se habere
ınt, nisi communi aliquo me-
coërceantur. Ex quo sequi-
', *consensionem* plurium, (quæ
nsistit in eo tantum, quod
:iones suas, omnes ad eun-
m finem, & *bonum commune*
·igant) hoc est, societatem
ıtui tantum auxilii, non præ-
re consentientibus, sive so-
s, securitatem quam quæri-
ıs, exercendi inter se ipsos
es naturæ supra dictas; sed
ortere amplius quiddam fie-
, ut qui semel ad pacem, &
ıtuum auxilium, causâ *com-
ınis boni* consenserint, ne
›stea, cum *bonum* suum ali-
ıod *privatum* à *communi* dis-
epaverit, iterum dissentiant,
etu prohibeantur.

V. Numerat Aristoteles in- *Cur bru-torum*

 ter

quorundam animantium regimen solâ stet concordiâ; hominum non item.

ter animalia, quæ Politica appellat, non modo *Hominem*, sed etiam multa alia, ut *Formicam*, *Apem*, &c. quæ, quanquam ratione destituantur, per quam pacta facere, & submittere se regimini possint, nihilominus, consentiendo, id est, eadem cupiendo, & eadem fugiendo, ita actiones suas dirigunt ad finem communem, ut cœtus eorum nullis seditionibus sint obnoxii. Non sunt tamen cœtus eorum *civitates*, neque ideò ipsa animalia *politica* dicenda sunt; quippe quorum regimen consensio tantùm est; sive multæ voluntates ad unum objectum; non (ut in civitate opus est) una voluntas. Verum est, in creaturis illis solo sensu & appetitu viventibus *consensionem* animorum ita esse durabilem, ut nullâ aliâ re opus sit ad eam, & (ex consequenti)

) ad pacem inter se conser-
andam, præterquam naturali
orum appetitu. In hominibus
utem aliter res se habet. Nam
rimò inter homines certamen
st honoris & dignitatis: inter
estias non est: unde *odium* &
nvidia, ex quibus nascitur se-
itio & bellum, inter homines
st, inter illas non est. Secun-
lò, appetitus naturalis apum &
imilium creaturarum confor-
nes sunt, & feruntur ad bo-
ıum commune, quod inter il-
as non differt à privato: homi-
ıi autem nihil penè pro bono
ıabetur, in quo non sit posses-
ori aliquid præcipui & eximii
præ eo quod possident cæteri.
Tertio, animantia quæ ratio-
nem non habent, nullum de-
fectum vident, vel videre se
putant, in administratione sua-
rum rerumpublicarum: sed in
multitudine hominum plurimi
 sunt.

ſunt qui præ cæteris ſapere exiſtimantes, conantur res novare; & diverſi novatores, innovant diverſis modis: id quod eſt diſtractio, & bellum civile. Quartò, animantia bruta, utcumque poſſint vocis ſuæ uſum aliquem habere, ad ſignificandum inter ſe affectus ſuos; carent tamen illâ verborum arte, quæ neceſſariò requiritur ad perturbationes animi concitandas, nimirum, qua Bonum, melius; Malum, pejus repræſentatur animò, quàm revera eſt: hominis autem lingua tuba quædam belli eſt & ſeditionis; diciturque *Pericles* ſuis quondam orationibus, tonuiſſe, fulgurâſſe, & confudiſſe totam *Græciam*. Quintò, non diſtinguunt illa *injuriam* à *damno*. Inde accidit, ut dum bene ipſis ſit, ſocios non culpent. Homines autem maximè reipubli-

quae molesti sunt, quibus maximè licet esse otiosi: non enim antè certare de dignitate publica solent, quam in certamine contra famem & frigus victoriam reportaverint. Postremò, consensio creaturarum illarum brutarum naturalis est; hominum pactitia tantùm, hoc est, artificiosa est, non igitur mirandum est, si hominibus ad vivendum in pace aliquid amplius opus sit. *Consensio* itaque, sive *societas* contracta sine potestate aliquâ communi, per quam metu poenae singuli regantur, non sufficit ad securitatem, quae requiritur ad exercitium *justitiae naturalis*.

VI. Quoniam igitur *conspiratio* plurium voluntatum ad eundem finem non sufficit ad conservationem pacis, & defensionem stabilem, requiritur ut circa ea quae ad pacem & de- *Requiri ad pacem hominum non modò consensionem, sed etiam unionem.*

fensionem sunt necessaria, *una* omnium sit *voluntas*. Hoc autem fieri non potest, nisi unusquisque *voluntatem* suam, alterius *unius*, nimirum unius *Hominis*, vel unius *Concilii voluntati* ita subjiciat, ut pro *voluntate* omnium & singulorum habendum sit, quicquid de iis rebus, quæ necessariæ sunt ad pacem communem, ille *voluerit*. CONCILIUM autem voco, cœtum plurium hominum deliberantium de eo quod agendum, vel non agendum est; ad commune omnium bonum.

Quid sit unio. VII. *Voluntatem* hæc *submissio* omnium illorum, *unius hominis voluntati*, vel *unius Concilii*, tunc fit, quando unusquisque eorum unicuique cæterorum se pacto obligat ad non resistendum *voluntati* illius *hominis*, vel illius *Concilii* cui se submiserit, id est, ne usum

opum

pum & virium ſuarum (quo-iam jus ſe ipſum contra vim lefendendi retinere intelligi-ır) contra alios quoſcumque li deneget. Vocaturque UNIO. *'oluntas* autem *Concilii*, ea in-elligitur eſſe, quæ eſt *voluntas ıajoris partis* eorum hominum, x quibus Concilium conſiſtit.

VIII. Quamquam autem *vo-untas* non ſit ipſa voluntaria, ed tantum actionum volunta-ium principium, (non enim rolumus velle, ſed *facere*) ideo-ue minimè cadat ſub delibera-ionem & pacta; tamen qui ſub-icit *voluntatem* ſuam alterius roluntati, transfert in illum al-erum *Jus virium & facultatum* ſuarum: ut cum cæteri idem fe-cerint, habeat is cui ſubmitti-ur, tantas vires, ut terrore ea-rum, ſingulorum voluntates ad unitatem & concordiam poſſit confirmare.

In unione, jus omnium in unum transferturs.

Quid sit civitas. IX. *Unio* autem sic facta, appellatur *civitas*, sive *societas civilis*, atque etiam *persona civilis*: nam cum *una* sit omnium *voluntas*, pro *unâ personâ* habenda est; & nomine *uno* ab omnibus hominibus particularibus distinguenda & dignoscenda, habens jura sua, & res sibi proprias. Ita ut neque civis aliquis, neque omnes simul, (si excipiamus eum cujus voluntas sit pro voluntate omnium) pro *civitate censenda* sit. CIVITAS ergo (ut eam definiamus) est *persona una*, cujus *voluntas*, ex pactis plurium hominum, pro *voluntate* habenda est ipsorum omnium; ut singulorum viribus & facultatibus uti possit, ad pacem & defensionem communem.

Quid sit persona civilis. X. Quanquam autem *civitas* omnis *persona civilis* sit; non tamen, è converso, omnis *persona*

ſona civilis eſt *civitas*: fieri enim poteſt ut cives plures, permittente civitate ſuâ, coëant in *unam perſonam*, certamen rerum agendarum cauſâ. Hæ jam *perſonæ civiles* erunt, ut ſodalitates mercatorum, & conventus alii quamplurimi, *civitates* tamen non ſunt, quia non ſubjecerunt ſe voluntati conventus ſimpliciter, & in omnibus, ſed in certis rebus à civitate determinatis; atque ita ut cuilibet eorum contra ipſum *Corpus ſodalitatis*, contendere judicio licitum ſit apud alios; quod *civi* contra *civitatem* licitum non eſt. Hujuſmodi igitur *ſocietates* ſunt *perſonæ civiles*, *civitati* ſubordinatæ.

XI. In omni civitate, *Homo* ille, vel *Concilium* illud, cujus voluntati ſinguli voluntatem ſuam (ita ut dictum eſt) ſubjecerunt, SUMMAM POTESTA- *Quid ſit ſummum habere imperium, & quid ſubditus.*

TEM, sive SUMMUM IMPERIUM, sive DOMINIUM habere dicitur. Quæ *Potestas* & *Jus imperandi* in eo consistit, quod unusquisque civium omnem suam vim & potentiam, in illum *hominem*, vel *Concilium* transtulit. Quod fecisse, (quia vim suam in alium transferre naturali modo nemo potest) nihil aliud est, quàm de jure suo resistendi decessisse. *Civium* unusquisque, sicut etiam omnis *persona civilis subordinata*, ejus qui *Summum imperium* habet, SUBDITUS appellatur.

Duo genera civitatum, naturale & institutivum. XII. Ex ante dictis satis ostensum est, quo modo, & quibus gradibus *multæ personæ naturales* in *unam personam civilem*, quam *civitatem* appellavimus, studio sese conservandi, mutuo metu coaluere: Cæterùm qui se subjiciunt alteri propter metum, vel ipsi quem metuunt

tuunt se subjiciunt, vel alicui alii, cui confidunt, ut ab eo protegantur. Priore modo faciunt bello victi, ne occidantur; posteriore, nondum victi, ne vincantur. Prior modus initium habet à *potentiâ naturali*, & dici potest civitatis *origo naturalis*; posterior à *consilio* & *constitutione* coëuntium, quæ *origo ex instituto* est. Hinc est quod duo sint genera *civitatum*: alterum *naturale*, quale est *Paternum* & *Despoticum*; alterum *institutivum*, quod & *politicum* dici potest. In primo *Dominus* acquirit sibi *cives* sua voluntate; in altero *cives* arbitrio suo imponunt sibimet ipsis *Dominium*, sive is sit *unus homo*, sive *unus cœtus* hominum, cum *summo imperio*. Dicemus autem primo loco de *civitate institutiva*; deinde de *naturali*.

CAPUT VI.

De jure ejus, sive Concilii, sive Hominis unius, qui in civitate cum summa potestate est.

I. *Multitudini extra civitatem non potest attribui Jus aliquod, neque actio aliqua, in quam non sigillatim consenserunt.* II. *Initium civitatis est Jus majoris numeri consentientis.* III. *Unumquemque Jus retinere protegendi se arbitrio proprio, quamdiu securitati suæ non sit prospectum.* IV. Potestatem coactivam *necessariam esse ad securitatem.* V. *Quid sit* Gladius Justitiæ. VI. Gladium Justitiæ *penes eum esse qui habet* summum imperium. VII. Gladium belli *penes eundem esse.* VIII. Judicia *penes eundem esse.* IX. Legislationem *penes eundem esse.* X. Magistratuum & Ministrorum *civitatis nominationem penes eundem esse.* XI. Doctrinarum examinationem *penes eundem esse.* XII. *Quicquid is fecerit,* impu-

impune *esse*. XIII. *Eidem à civibus* imperium absolutum concessum esse: quantaque ei debeatur obedientia. XIV. *Eundem* legibus *civitatis* non teneri. XV. *Nemini proprium esse quicquam contra illum qui habet* summum imperium. XVI. *Quid sit* furtum, homicidium, adulterium *&* injuria, *cognosci ex* legibus civilibus. XVII. *Opinio eorum qui civitatem constituere vellent, ubi non esset quisquam cum* potentiâ absolutâ. XVIII. *Notæ* Imperii summi. XIX. *Si conferatur* civitas *cum* homine, *is qui habet* summum Imperium, *est ad* civitatem *in ea ratione, in qua est anima humana ad ipsum hominem.* XX. Summum Imperium *non posse jure dissolvi consensu eorum, quorum pactis est constitutum.*

I. CONsideranda inprimis est ipsa hominum (coëuntium in unam civitatem suo ipsorum arbitrio) *Multitudo* (*) quid sit; nimirum quòd non sit *Multitudini extra civitatem non potest attribui jus aliquod,*

unum

neque actio aliqua, in quam non sigillatim consensetum.

unum aliquid; sed plures homines, quorum unusquisque suam habet sibi voluntatem, & suum circa omnia proponenda judicium. Et siquidem per contractus particulares singuli suum sibi habeant *Jus* & *proprietatem*, ut alter *hoc*, alter *illud* dicat esse *suum*, nihil erit de quo tota multitudo, ut *persona* à singulo quoniam distincta, possit rectè dicere, hoc *meum* est, magis quam *alienum*. Neque est actio ulla, quæ multitudini attribui debet, ut *sua*; sed (si omnes vel plures consenserint) actio non erit, sed tot actiones, quot homines. Quamquam enim in magnâ aliquâ seditione vulgo dici soleat *populum* illius civitatis cepisse arma; verum tamen est de illis solis qui in armis sunt, vel qui iis consentiunt. *Civitas* enim, quæ *una persona* est, capere arma in se

ſe ipſam non poteſt. Quicquid igitur à multitudine factum eſt, intelligendum eſt factum eſſe ab unoquoque eorum ex quibus illa conflatur. Atque is qui in multitudine illa exſiſtens, tamen iis quæ facta ſunt non conſenſerit, neque opem tulerit; non fuiſſe cenſendus eſt. Præterea in multitudine nondum in unam perſonam, eo modo quo dictum eſt, coalitâ, manet ille *naturæ ſtatus*, in quo *omnia omnium ſunt*; neque locum habet illud *meum* & *tuum*; quod vocatur *dominium*, & *proprietas*; propterea quod nondum exſtat ſecuritas illa, quam ſuprà ad exercitium *legum naturalium* requiri oſtendimus.

(*) Multitudo, &c.] *Doctrina de Civitatis in cives poteſtate, tota ferè dependet à cognitione* Annot. ad p.135.

Annot. *tione differentiæ, quæ est inter multitudinem hominum quæ regit; & eam quæ regitur. Ea enim civitatis natura est, ut civium multitudo sive aggregatum, non modo imperet, sed etiam imperanti subjiciatur; sed alio atque alio sensu. Quam differentiam in primo hoc Articulo satis explicatam esse credideram. Verum, ex multorum contra ea quæ sequuntur objectionibus, aliter esse sentio. Itaque uberioris explicationis causâ pauca hæc adjicere visum est.*

Multitudo, quia vox collectiva est, significare intelligitur res plures, ut hominum multitudo idem sit quod multi homines. Vox eadem quia numeri est singularis, unam rem significat, nempe unam multitudinem. At neutro modo intelligitur multitudo habere unam voluntatem à natura datam, sed alius aliam.

Neque

Neque ergo attribuenda illi est una actio, quæcunque ea sit. Itaque promittere, pacisci, jus acquirere, jus transferre, facere, habere, possidere, & similia, multitudo non potest, nisi sigillatim sive viritim, ut sint promissa, pacta, jura, actiones, tot quot sunt homines. Quapropter multitudo, persona naturalis non est. Cæterum eadem multitudo, si viritim paciscantur, fore ut unius alicujus hominis voluntas, vel majoris partis ipsorum voluntates consentaneæ, pro voluntate omnium habeantur, tunc persona una fit: voluntate enim prædita est, ideoque actiones facere potest voluntarias, quales sunt, imperare, leges condere, jus acquirere & transferre, & cætera; & populus sæpius quam multitudo dicitur. Distinguendum itaque sic est; Per Populum vel multitudinem, quoties ipsam ali- Annot.

quid

Annot. *quid velle, imperare, vel facere dicimus, intelligitur civitas quæ imperat, vult & agit per voluntatem unius hominis, vel per voluntates plurium hominum consentaneas: quod nisi in conventis fieri nequit. Quoties autem à multitudine hominum, sive magna sive parva, aliquid fieri dicitur sine voluntate illius hominis vel conventus; id factum esse à populo subdito, id est, à multis simul civibus singularibus, neque ex una voluntate, sed ex pluribus provenire plurium hominum; qui cives sunt, & subditi, civitas non sunt.*

Initium civitatis est jus majoris numeri consentientis.

II. Considerandum deinde est, unumquemque ex multitudine (quo constituendæ civitatis principium fiat) debere consentire cum cæteris, ut in iis rebus quæ à quopiam in cœtu proponentur, pro voluntate

te omnium habeatur id, quod voluerit eorum major pars. Alio enim modo multitudinis hominum, quorum ingenia & vota inter se tam variè differunt, nulla omnino erit voluntas. Quod si quis nolit consentire, cæteri sine eo civitatem nihilominus inter se constituent. Ex quo fiet ut civitas in dissentientem Jus suum primævum retineat, hoc est, *jus belli*, ut in hostem.

III. Quoniam autem capite præcedente, articulo 6, requiri ad securitatem hominum diximus, non modo consensionem, sed etiam subjectionem voluntatum, circa eas res quæ ad Pacem & Defensionem sunt necessariæ; & in ea *unione*, sive *subjectione*, consistere naturam *civitatis*; videndum hoc loco est, ex iis rebus quæ in cœtu hominum (quorum

Unumquemque jus retineri protegendi se arbitrio proprio, quamdiu securitati ejus non est prospectum.

rum voluntates omnes in majoris partis voluptate continentur) proponi, diſcuti, & ſtatui poſſunt, quænam res ad Pacem, & defenſionem communem ſint neceſſariæ. Inprimis autem *paci neceſſarium* eſt, ut unuſquiſque in tantum protegatur contra cæterorum violentiam, ut poſſit ſecurè vivere, hoc eſt, ne habeat cauſam juſtam metuendi à cæteris, quamdiu ipſe alios injuriâ nullâ affecerit. Tutos quidem reddere homines à mutuis damnis, ita ut lædi, vel occidi injuriâ non poſſint, impoſſibile eſt; neque ergo cadit in deliberationem. Sed ne ſit metuendi cauſa juſta, proſpici poteſt. Securitas enim Finis eſt, propter quem homines ſe ſubjiciunt aliis: quæ ſi non habeatur, nemo intelligitur ſe aliis ſubjeciſſe, aut jus ſe arbitrio ſuo defen-

fendendi amisisse. Neque antè intelligendus est quisquam se obstrinxisse ad quicquam, vel jus suum in omnia reliquisse, quàm securitati ejus sit prospectum.

Potestatem coactivam necessariam esse ad securitatem.

IV. Ad securitatem hanc non sufficit, ut unusquisque eorum qui in civitatem coalituri sunt, cum cæteris paciscatur, vel verbis, vel scripto, de *non occidendo*, *non furando*, & similibus Legibus observandis. Manifesta enim omnibus est ingenii humani pravitas, & experientiâ nimis cognitum, quàm parùm, amotâ pœnâ, conscientiâ promissorum homines in officio contineantur. Securitati itaque, non *pactis*, sed *pœnis* providendum est. Tunc autem satis provisum est, cùm pœnæ tantæ in singulas injurias constituuntur, ut apertè majus malum sit fecisse, quàm non

non fecisse. Omnes enim homines necessitate naturæ id eligunt, quod *sibimet ipsis apparenter bonum* est.

Quid sit gladius justitiæ.

V. Jus autem pœnas sumendi tunc intelligitur datum esse alicui, quando unusquisque paciscitur; se non auxiliaturum esse ei qui pœnas daturus est. Vocabo autem *Jus* hoc *Gladium justitiæ.* Hujusmodi autem pacta satis plerumque observant homines, nisi ubi ipsi vel illorum proximi puniendi sunt.

Gladium justitiæ penes qui habet imperium summum.

VI. Quoniam ergo ad securitatem singulorum, atque adeò ad pacem communem *necessarium* est, ut *Jus* utendi *gladio* ad pœnas, in aliquem *hominem* vel *concilium*, transferatur; is *homo*, vel illud *concilium*, necessariò intelligitur *summum* in civitate *imperium* jure habere. Qui enim pœnas suo arbitrio jure sumit, jure omnes cogit ad

ad omnia, quæ ipse vult; quo imperium majus excogitari nullum potest.

VII. Frustra autem pacem inter se colunt, qui se contra externos tueri non possunt; neque possibile est iis se tutari contra externos, quorum vires unitæ non sint: ideoque *necessarium* est ad singulorum conservationem, ut sit *Concilium* aliquod *unum*, vel *homo unus* qui jus habeat armandi, congregandi, & uniendi tot cives in omni periculo, vel occasione, quot pro incerto numero & viribus hostium ad communem defensionem opus erit; rursusque cum hostibus quoties expediet pacem faciendi. Intelligendum ergo est, singulos cives, in *unum* vel *hominem* vel *concilium*, totum hoc *Jus belli* & *pacis* transtulisse: Atque jus hoc (quod *Gladium*

Gladium belli penes eundem esse.

belli appellare possumus) esse ejusdem *hominis* vel *concilii*, cujus est *Gladius justitiæ*. Nemo enim ad arma & ad belli sumtus cives potest jure cogere, nisi qui jure punire eum potest qui non obedierit. *Summo* itaque *Imperio* uterque *Gladius*, tam *belli* quam *justitiæ*, ex ipsa civitatis constitutione & essentialiter adhæret.

Judicia penes eundem esse. VIII. Quoniam autem *jus gladii* nihil aliud est, quam jure posse, suo arbitrio, gladio uti; sequitur, *Arbitrium* sive *judicium* de recto ejus usu ad eundem pertinere. Si enim *potestas judicandi* penes unum esset, & potestas exsequendi penes alterum, nihil efficeretur: frustra enim judicaret, qui mandata exsequi non posset; aut si exsequatur per jus alterius, non ipse *jus gladii* habere dicitur, sed alter, cujūs ille minister tan-

tantum eſt. Omne igitur *judicium* in *civitate* eſt illius qui *Gladios* habet, hoc eſt, ejus cujus eſt *imperium ſummum.*

IX. Porrò, cum non minus, imò multò magis ad pacem conducat, prævenire ne rixæ oriantur, quam ortas compeſcere: controverſiæ autem omnes naſcantur ex eo, quod differunt inter ſe opiniones hominum de *meo* & *tuo, juſto* & *injuſto*, *utili* & *inutili*, *bono* & *malo*, *honeſto* & *inhoneſto*, & ſimilibus, quæ quiſque proprio æſtimat judicio: ejuſdem *Summi imperii* eſt, communes omnibus exhibere regulas, ſive menſuras, & publicè eas declarare, quibus unuſquiſque ſciat quid *ſuum*, quid *alienum*, quid *juſtum*, quid *injuſtum*, quid *honeſtum*, quid *inhoneſtum*, quid *bonum*, quid *malum*, appellandum ſit: hoc eſt ſummatim,

Legiſlationem penes eundem eſſe.

quid *agendum* & quid *fugiendum* sit in vita communi. Regulæ autem, sive mensuræ illæ, vocari solent *leges civiles* sive *leges civitatis*, ut quæ ejus qui *summum* in civitate *imperium* obtinet, sunt *mandata*. Et LEGES CIVILES (ut eas definiamus) nihil aliud sunt, quam qui in civitate *summâ potestate* præditus est, de civium futuris actionibus mandata.

Magistratuum & ministrorum civitatis nominationem penes eundem esse.

X. Præterea cum civitatis negotia, *belli*, & *pacis*, ab *uno homine*, *vel concilio uno*, absque *ministris* & *magistratibus subordinatis* omnia administrari, impossibile sit; pertineatque ad pacem & defensionem, ut quibus de controversiis justè judicare, vicinorum consilia pervidere, bella prudenter gerere, utilitati civitatis undiquaque prospicere incumbit, rectè suis officiis fungantur, rationi consenta-

ſentaneum eſt, ut ab eo dependeant, & eligantur, qui habet *ſummum imperium* tam in *bello*, quàm in *pace*.

Doctrinarum examinationem penes eundem eſſe.

XI. Manifeſtum quoque eſt, actiones omnes voluntarias initium habere & neceſſariò dependere à voluntate; voluntatem autem faciendi vel non faciendi dependere ab opinione *boni* vel *mali*, *præmii* vel *pœnæ*, quam ſibi quiſque conceperit ex facto vel omiſſo ſequuturam eſſe; ita ut actiones omnium à ſuis cujuſque opinionibus regantur. Quare illatione neceſſaria & evidenti intelligitur, pacis communis intereſſe plurimùm, ut nullæ opiniones vel doctrinæ civibus proponantur, quibus putent, vel ſe jure non poſſe *legibus* civitatis, hoc eſt, mandatis illius *hominis*, vel *concilii*, cui *ſummum* civitatis *imperium* commiſſum eſt, obtempe-

perare; vel licitum sibi esse ei resistere; vel majorem pœnam manere sibi neganti, quàm præstanti obsequium. Si enim unus imperet aliquid facere sub pœna mortis naturalis, alius vetet sub pœnâ mortis æternæ, uterque jure; sequetur, non tantùm cives, etsi innocentes, puniri jure posse, sed penitus dissolvi civitatem. Neque enim servire quisquam duobus dominis potest, neque is cui obediendum esse credimus metu damnationis, minùs dominus est, quàm is cui obeditur metu mortis temporalis, sed potius magis: Sequitur ergo, illum *unum* sive *hominem*, sive *curiam*, cui commissum est à civitate *summum imperium*, hoc quoque habere juris, ut (*) & judicet quæ opiniones & doctrinæ paci inimicæ sunt, & vetet ne doceantur.

Et

(*) Et judicet quæ opiniones, &c.] *Dogma fere nullum est, neque circa cultum Dei, neque circa scientias humanas, unde dissensiones, deinde discordiæ, convitia, & paulatim bellum oriri non possit. Neque accidit hoc propter Dogmatis falsitatem, sed propter ingenium hominum, qui sapientes sibi visi, idem videri volunt omnibus. Verùm hujusmodi dissensiones quamquam impediri non possunt, ne oriantur, attamen ne impediant pacem publicam, Imperii summi exercitio coërceri possunt. De opinionibus itaque istiusmodi loquutus hoc loco non sum. Sunt doctrinæ quædam, quibus imbuti cives obedientiam civitati negari, & contra Principes summos summasque potestates pugnari, idque jure posse, imò oportere, arbitrantur. Quales sunt quæ sive directè &* Annot. ad p. 150.

Annot. *aperte, sive obscurius per consequentiam, hominibus aliis præter eos quibus imperium summum traditum est, obedientiam postulant. Spectare hoc ad potestatem, quam in aliena civitate Ecclesiæ Romanæ Principi multi attribuunt, & ad potestatem etiam quam alicubi extra Ecclesiam Romanam Episcopi in civitate sua sibi postulant; denique ad libertatem quam prætextu Religionis sumunt sibi etiam cives infimi, non dissimulo. Nam quod bellum civile in orbe Christiano unquam exstitit, quod ab hac radice ortum aut alitum non fuerit? Doctrinarum igitur judicium; utrum obedientiæ civili repugnent necne, & siquidem repugnent, potestatem prohibendi ne doceantur, imperio civili hic attribuo. Nam cum nemo sit, qui earum rerum quæ ad pacem & defensionem*

nem

nem civitatis pertinent, judicium civitati non concedat, & manifestum sit, opiniones quales jam recitavi, pertinere ad pacem civitatis, sequitur necessariò, opinionum examen, an tales sint nec ne, ad civitatem, id est, ad eum penes quem est summum Civitatis imperium, referri oportere. Annot.

XII. Postremò, ex eo quod civium unusquisque voluntatem suam voluntati ejus subjecit, qui *summum* in civitate *imperium* habet, ita ut viribus propriis contra eum uti non possit; sequitur manifestè, impunè debere esse, quicquid ab eo factum erit. Nam ut punire naturaliter eum nemo potest, qui satis virium non habet; ita neque jure punire, qui satis virium non habet. *Quicquid is fecerit, impune esse.*

XIII. Ex his quæ dicta jam sunt, *Eidem à civibus*

imperium absolutum concessum esse quantaque ei debeatur obedientia.

sunt, manifestissimum est, in omni civitate perfectâ (hoc est, ubi nulli civium *Jus* est, viribus suis ad propriam conservationem suo arbitrio utendi, sive ubi *gladii privati jus* excluditur) esse *summum* in aliquo *Imperium*, quo majus ab hominibus jure conferri non potest, sive quo majus nemo mortalium habere potest in se ipsum. Imperium autem quo majus ab hominibus in hominem transferri non potest, vocamus (†) ABSOLUTUM. Quicunque enim voluntatem suam ita voluntati civitatis subjecit, ut quidlibet possit *impunè facere*, *leges condere*, *lites judicare*, *pœnas sumere*, *viribus* & *opibus* omnium suo arbitrio uti, atque hæc omnia jure; sanè imperium ei maximum quod concedi potest, concessit. Idem experientiâ per omnes civitates quæ sunt, vel fue-

fuerunt unquam, confirmari poteſt. Quamquam enim quandoque dubitetur, *quis homo*, vel *quod concilium*, *ſummum* in civitate *imperium* habeat, exſiſtit tamen ſemper & exercetur tale imperium, niſi tempore ſeditionis & belli civilis, & tunc duo fiunt *ſumma imperia* ex uno. Seditioſi verò qui contra abſolutam potentiam diſſerere ſolent, non tam tollere eam, quàm in alios transferre ſatagunt. Sublatâ enim hâc potentiâ, unà tollitur civitas, & redit confuſio omnium rerum. Cum jure abſoluto ſummi Imperantis, tanta connectitur civium obedientia, quanta ad civitatis regimen neceſſario requiritur, id eſt, tanta ut jus illud fruſtra non ſit concuſſum. Hujuſmodi autem obedientiam, licet ea aliquibus de cauſis aliquando negari jure poſſit, quia

tamen præstari major non potest, SIMPLICEM vocabimus. Nascitur autem ad eam præstandam obligatio non immediatè ex eo pacto, in quo jus nostrum omne ad civitatem transtulimus; sed mediatè, nempe ex eo quod sine obedientia jus Imperii frustra esset, & per consequens omnino constituta civitas non fuisset. Aliud enim est, si dico, Jus tibi do quidlibet imperandi; aliud, si dico, Faciam quicquid imperabis. Potestque tale esse mandatum, ut interfici malim quàm facere. Siquidem ergo teneri nemo potest, ut velit interfici, multo minus tenetur ad id quod morte est gravius. Si jubear ergo interficere me ipsum, non teneor. Nam etsi negavero, nec jus imperii frustra est, cum alii haberi possint qui id facere jussi non recusabunt, neque id recuso

cuſo quod facere pactus ſum. Similiter ſi is qui ſummum habet Imperium, ſe ipſum, imperantem dico, interficere alicui imperet, non tenetur: quia intelligi non poteſt, ut id pactus fuerit. Neque parentem, ſive is innocens, ſive nocens ſit, & jure condemnatus; cùm & alii ſint qui id facere juſſi volunt, & filius mori quàm vivere infamis atque exoſus malit. Multi alii caſus ſunt, in quibus, cùm mandata aliis quidem factu inhoneſta ſunt, aliis autem non ſunt, obedientia ab his præſtari, ab illis negari jure poteſt: atque id ſalvo jure, quod Imperanti conceſſum eſt abſolutum. Nam illi in nullo caſu, eos qui obedientiam negabunt, interficiendi jus adimitur. Cæterum qui ſic interficiunt, etſi jure conceſſo ab eo qui habet, tamen eo jure aliter atque recta ratio

ratio postulat utentes, peccant contra leges naturales, id est, contra Deum.

Annot. ad p. 154. (†) ABSOLUTUM.] *Imperium absolutum status popularis apertè sibi postulat: nec repugnant cives. Nam in conventu multorum hominum civitatis faciem agnoscunt, & consilio res geri intelligunt etiam imperiti. Civitas tamen non minus est Monarchia, quam Democratia, habentque Reges absoluti Consiliarios suos, à quibus moneri & imperia sua in rebus omnibus majoris momenti expendi quidem, etsi non revocari, volunt. Sed civitatem in persona Regis contineri, minus manifestum est plerisque. Itaque contra imperium absolutum objiciunt primò, quod si quisquam tali jure esset, civium conditio misera esset. Sic enim cogitant, rapiet, spolia-*

ſpoliabit, occidet. Et tantùm non jam ſpoliatum & occiſum ſe quiſque putat. Quare autem faceret? non quia poteſt; nam niſi vult, non faciet. An in unius vel paucorum gratiam cæteros omnes ſpoliare vult? Primò etſi jure, id eſt, ſine injuriâ ſibi illatâ, non tamen juſte, id eſt, ſine violatione legum naturalium & injuriâ in Deum faciet. Itaque à jure-jurando Principum ſecuritas ſubditis oritur nonnulla. Deinde ſi juſtè id facere poſſet, vel ſi jus-jurandum nihili penderet, ratio quare ſpoliare cives ſuos vellet, cùm id ſibi bonum non ſit, nulla apparet. Quin princeps aliquando inique faciendi animum habere poſſit, negandum non eſt. Sed fac te dediſſe ei imperium non abſolutum, ſed quantum ad te ipſum ab injuriis aliorum defendendum ſatis ſit, quod ut des ſi ſalvus eſſe vis, neceſſe eſt; nonne eadem omnia Annot.

Annot. *nia sunt timenda? Nam qui satis habet virium ad omnes protegendos, satis quoque habet ad omnes opprimendos. Nihil ergo hic duri est, præterquam quod res humanæ sine incommodo aliquo esse non possunt. Atque hoc ipsum incommodum à civibus, non ab imperio est. Nam si homines propriis singulorum imperiis regere se possent, hoc est, vivere secundum leges naturales, opus omnino civitate non esset, neque communi imperio coërceri.*

Objiciunt secundò, imperium in orbe Christiano absolutum nullum esse. Quod certè non est verum. Nam omnes Monarchiæ, omnesque alii status civitatum tales sunt. Quamquam enim illi qui summum imperium habent, non omnia faciunt quæ vellent, & quæ civitati utilia esse sciunt, causa ejus rei non est defectus juris, sed consideratio civium, qui pri-

Annot. *privatæ rei attenti, & earum rerum, quæ ad publicum ſpectant, ignari, ad officium quandoque ſine periculo civitatis cogi non poſſunt. Itaque Principes ab exercitio juris ſui abſtinent aliquando, prudenterque de re aliquid, de jure autem nihil remittunt.*

Eundem legibus civitatis non teneri.

XIV. Neque ſibi dare aliquid quiſquam poteſt, quia jam habere ſupponitur quod dare ſibi poteſt; neque ſibi obligari. Nam cùm idem eſſet *obligatus*, & *obligans*, obligans autem obligatum poſſit liberare, fruſtra eſſet ſibi obligari, quia liberare ſe ipſum poteſt arbitratu ſuo; & qui hoc poteſt, jam actu liber eſt. Ex quo conſtat, *legibus civilibus* non teneri ipſam civitatem. Nam leges civiles ſunt leges civitatis; quibus ſi obligaretur, ipſa obligaretur ſibi. Neque obligari poteſt civitas civi. Quoniam enim hic illam,

illam, si voluerit, potest obligatione liberare, & vult quoties ipsa vult, (quia civis cujusque voluntas in omnibus rebus, comprehenditur in voluntate civitatis) libera est civitas quando vult, hoc est, actu jam libera est. *Concilii* autem, sive *hominis* cui *summum imperium* commissum est, voluntas, est voluntas civitatis. Complectitur ergo voluntates singulorum civium: neque igitur tenetur is, cui *summum imperium* commissum est, *legibus civilibus*; hoc enim est obligari sibi, neque cuiquam civium.

Nemini proprium esse quicquam contra illum qui habet summum imperium.

XV. Quoniam autem, ut supra ostensum est, ante constitutionem civitatis *omnia omnium* sunt, neque est quod quis ita *suum* esse dicat, quod non alius quilibet idem eodem jure vendicet pro *suo*, (ubi enim omnia *communia* sunt, nihil cui-

cuiquam *proprium* esse potest) sequitur, *proprietatem* initium sumpsisse (*a*) cum ipsis civitatibus, atque esse id cuique *proprium*, quod sibi retinere potest per leges, & potentiam totius civitatis, hoc est, per eum cui *summum* ejus *imperium* delatum est. Ex quo intelligitur, singulos cives *suum* sibi *proprium* habere, in quod nemo concivium suorum jus habet, quia iisdem legibus tenentur; non autem pròprium ita habere quicquam, in quod non habeat jus ille qui habet *imperium summum*, cujus mandata sunt ipsæ leges, cujus voluntate voluntas singulorum continetur, & qui à singulis constituitur judex supremus. Quamquam autem multa sint, quæ civitas civibus permittit, ideoque aliquando contra habentem *summum imperium* lege agi possit: actio

actio tamen ea non est *juris civilis*, sed *æquitatis naturalis*; neque agitur de eo (*b*) quod jure *possit* is, qui *summum imperium* habet, sed de eo quod *voluit*; ideòque ipse erit judex, tanquam si cognitâ æquitate, non posset inique judicare.

Annot: ad p.163. (*a*) Proprietatem initium sumpsisse cum civitatibus, &c.] *Quod ab aliquibus objectum est, bonorum proprietatem etiam ante constitutas civitates in partibus familiarum exstitisse, id; quoniam familiam civitatem parvam esse dixeram, frustra objectum est. Nam filiifamilias, proprietatem rerum suarum à patre concessam habent, distinctam quidem à cæteris filiis ejusdem familiæ, sed non à proprietate ipsius patris. Patres verò diversarum familiarum, qui nec patri*

tri nec domino communi ſubjiciuntur, jus commune in omnia habent.

(*b*) Neque agitur de eo quod jure poſſit, &c.] *Quoties actio legis civi contra ſummum Imperantem, id eſt, contra civitatem conceditur; ea actione non quæritur, an civitas rem de qua agitur, poſſidere jure poſſit, ſed an legibus ante latis eam poſſidere voluerit. Eſt enim lex ſummi Imperantis voluntas declarata. Cùm itaque pecuniam duobus nominibus civitas à cive petere poſſit, nimirum ut tributum, vel ut debitum, in priore caſu actio legis non conceditur: nam quæri non poteſt: an civitas tributi exigendi jus habeat: in ſecundo conceditur, propterea quod nihil vult auferre civitas à cive per calliditatem; & tamen,* Annot. ad p. 164.

Annot. *tamen, si opus est, omnia aperte. Itaque quod reprehendit quidam hunc locum, dicens, facile, ex hac doctrina, esse principibus ære alieno se liberare, ineptè reprehendit.*

Quid sit furtum, homicidium, adulterium, & injuria, cognosci ex legibus civilibus.

XVI. *Furtum, Homicidium, Adulterium*, atque *injuriæ* omnes legibus naturæ prohibentur. Cæterum quid in cive *furtum*, quid *homicidium*, quid *adulterium*, quid denique *injuria* appellandum sit, id non *naturali*, sed *civili lege* determinandum est. Non enim omnis ablatio rei, quam alter possidet, sed rei *alienæ* tantum, *furtum* est. Quid autem *nostrum* est, quid *alienum*, *legis civilis* quæstio est. Similiter non omnis occisio hominis *Homicidium* est, sed ejus tantùm quem occidere vetat *lex civilis*; neque omnis concubitus *adulterium*

rium eſt, ſed is tantùm quem *leges civiles* prohibent. Denique promiſſi violatio *injuria* eſt, ubi ipſum promiſſum licitum eſt; ubi verò *jus* non eſt paciſcendi, ibi nullum *jus* tranſit; ideòque nulla ſequitur *injuria*, ut dictum eſt capite 2. artic. 17. Quæ autem paciſci poſſumus, & quæ non poſſumus, *à lege civili* pendent. Rectè igitur ſanxit civitas *Lacedæmoniorum*, impune fore adoleſcentibus, ſi quaſdam res ita aliis auferrent, ut non deprehenderentur: nihil enim aliud erat, quàm legem facere, ut *ſuum*, non *alienum* eſſet, quod ſic acquireretur. Rectè item ibique occiditur, quem bello vel neceſſitate propriæ defenſionis occidimus. Similiter qui concubitus in una civitate *matrimonium* eſt, in aliâ *adulterium* judicabitur, & è converſo.

ſo. Item ea pacta quæ faciunt *matrimonium* in uno cive, non idem faciunt in alio, quamquam ejuſdem civitatis; propterea quod qui prohibetur à civitate, (hoc eſt, ab eo vel *Homine* vel *Concilio*, cujus eſt *ſummum* in civitate *Imperium*) quidpiam paciſci, non habet jus paciſcendi. Neque ergo pactum ejus validum eſt; non ſit ergo *matrimonium*. Ejus autem pactum, qui minimè prohibebatur, ideo validum eſt, & *matrimonium*. Neque addit quibuſcunque pactis illicitis validitatem ullam, quòd facta fuerint cum jure-jurando, (*) aut Sacramento. Nihil enim addunt hæc pactorum firmitati, ut dictum ſupra eſt cap. 2. articulo 22. Quid igitur *Furtum*, quid *Homicidium*, quid *Adulterium*, & in univerſum, quid ſit *injuria*, cognoſcitur ex *lege civi-*

civili, hoc est, ex mandatis ejus qui in civitate cum *summo imperio* est.

(*) Quod facta fuerint cum jure-jurando aut Sacramento, &c.] *Utrum Matrimonium Sacramentum sit, (quo sensu ea vox à Theologis usurpatur) an non sit, non est hujus instituti disputare. Tantùm dico, viri & mulieris ad cohabitationem contractum legitimum, id est, lege civili concessum, sive Sacramentum idem sit, sive non sit, certè esse matrimonium legitimum. Cohabitationem autem qualem aut inter quos civitas fieri prohibet, matrimonium non esse, cùm sit de essentia matrimonii, ut sit contractus legitimus. Matrimonia fuerunt legitima permultis in locis, ut apud Judæos, Græcos, Romanos, quæ tamen solvi po-* Annot. ad p. 168.

Annot. *terant, apud eos autem qui non permittunt hujusmodi contractus, nisi ea lege ut nunquam dissolvantur, matrimonium solvi quidem non potest; & ratio est quod civitas illud solubile fieri vetuit, non quod matrimonium sit Sacramentum. Itaque circa matrimonium nuptiarum cerimonias, quæ in Templo peragendæ sunt, peragere, conjugibus benedicere, vel, si ita dicendum est, eos consecrare, ad Ecclesiasticos fortasse solos pertinebit; cætera omnia, nempe qui, quando, quibus pactis matrimonia fiant, penes leges civitatis sunt.*

Opinio eorum qui civitatem constituere vellent, ubi non esset quisquam cum po-

XVII. Adeò durum maximæ parti hominum videtur esse *summum* hoc *imperium* & *potentia absoluta*, ut ipsa etiam nomina oderint. Id quod accidit maximè per inscitiam *humanæ naturæ* & *legum naturalium*,

lium, partim autem etiam per eorum culpam, qui cùm in tali imperio constituti sint, potestate sua ad propriam libidinem abutuntur. Ut fugiant igitur hujusmodi *summam potestatem*, quidam eorum civitatem satis rectè constitutam volunt, si illi qui cives futuri sunt, coëuntes, de certis articulis propositis & in cœtu agitatis probatisque consentiant, jubeantque eos observari, pœnasque præscriptas de iis sumendas esse qui eos violaverint. Ad quam rem, atque etiam ad propulsationem externorum hostium, præscribunt reditum certum & limitatum, ea lege, ut si non sufficiat, redeundum sit ad novam cœtus conventionem. Quis non videt in civitate sic constitutâ, cœtum illum qui hæc præscripsit, habuisse *potestatem absolutam?*

tentia absoluta.

lutam? si manet igitur *cœtus*, vel de tempore in tempus ad certum diem & locum conventus celebret, erit perpetua *potentia* illa. Sin penitùs se dissolvant, vel unà dissolvitur civitas, atque ita revertuntur ad *statum belli*, vel relinquitur alicubi potestas puniendi eos qui leges transgredientur, quicunque demum & quotcunque illi fuerint; quod fieri non potest sine *potestate absolutâ*. Nam qui *jure* tantum sibi concessum virium habet, ut possit quotlibet cives pœnis coërcere, habet potentiam tantam, ut à civibus major contribui non possit.

Nota Imperii summi. XVIII. Manifestum est igitur, esse in omni civitate aliquem *hominem unum*, vel *concilium* sive *curiam unam*, quæ potentiam in cives singulos jure habet tantam, quantam extra

tra civitatem unusquisque habet in se ipsum: id est, *summam* sive *absolutam*, viribus civitatis, neque ullâ aliâ re limitandam. Si enim potestas ejus limitaretur, necesse est, ut id fiat à majori potestate: oportet enim eum qui limites præscribit, majorem potentiam habere, quam is qui limitibus cohibetur. Potentia itaque illa cohibens, vel sine limite est, vel iterum cohibetur ab aliâ majori; & sic tandem devenietur ad potestatem, sine alio limite præter eum qui terminus ultimus est virium civium simul omnium. Eadem dicitur quoque *imperium summum*, & siquidem *concilio* id commissum sit, vocatur illud *concilium supremum*; si verò homini uni datum sit, vocatur ille homo, *supremus* civitatis *Dominus*. *Imperii* autem *summi* notæ sunt

 hæ,

hæ, *leges condere, & abrogare*; *Bellum* & *pacem* decernere, *controversias* omnes per se, vel per *judices* à se constitutos *cognoscere*, & *dijudicare*; *Magistratus*, *Ministros*, *Consiliarios* omnes eligere. Denique si quis sit qui unam quamcunque actionem jure agere potest, quæ nulli civi, neque civibus, præterquam ipsi soli licita est, is *summum imperium* in civitate obtinet. Nam ea quæ fieri neque à cive ullo, neque à pluribus civibus jure possunt, civitas sola potest facere. Is igitur qui ea facit, jure utitur civitatis, quod est *imperium summum*.

Si conferatur civitas cum homine, is qui habet summum imperium, est ad ci-

XIX. Qui civitatem & cives cum homine & membris ejus comparare solent, dicunt penè omnes, eum qui *summum imperium* obtinet in civitate, esse ad civitatem totam id quod caput

caput eſt ad totum hominem. Cæterum ex antedictis apparet, eum qui tali imperio præditus eſt, (ſive *Homo* ſit, ſive *curia*) habere ad civitatem, rationem non capitis, ſed animæ. Nam anima eſt, per quam homo habet voluntatem, hoc eſt, poteſt velle & nolle. Ita per eum qui *ſummum* habet *imperium*, & non aliter, voluntatem habet, & poteſt velle & nolle civitas. Cum capite conferendus potiùs eſt cœtus conſiliariorum, ſive conſiliarius unus, cujus ſolius conſilio (ſi alicujus ſolius) is qui habet *ſummum imperium* in regendâ civitate, in rebus maximi momenti utitur. Capitis enim officium conſulere eſt, ſicut animæ imperare.

vitatem in ea ratione, in qua eſt anima humana ad ipſum hominem.

Per cap. 6. art. 1.

XX. Siquidem *imperium ſummum*, vi pactorum, quæ cives ſive ſubditi inter ſe ſinguli cum ſin-

***Summum** imperium non poſſe jure diſ-*

solvi consensu eorum, quorum pactis est constitutum.

singulis mutuò ineunt, constitutum sit; pacta autem omnia, ut à voluntate contrahentium vim suam sortiuntur, ita consensu eorundem vim suam perdant, & dissolvantur? inferet forte aliquis, *summum imperium* consensu omnium simul subditorum posse tolli. Quod etsi verum esset, non video tamen quid periculi inde *summis imperantibus* oriri *jure* posset. Quoniam enim supponitur, unumquemque unicuique se obligasse, si quilibet unus civium id fieri nolit, cæteri omnes utcunque consenserint, tenebuntur. Nec potest quisquam eorum sine *injuriâ* facere, quod pacto mecum inito non facere se obligavit. Non est autem putandum, accidere unquam, ut omnes simul cives, ne uno quidem excepto, contra *summum imperium* consentiant. Non ergo pericu-

periculum eſt *ſummis imperantibus*, ne *jure* poſſit autoritate ſua ſpoliari. Si tamen concederetur, jus eorum dependere à ſolo pacto, quod unuſquiſque init cum unoquoque ſuo concive, facilè accidere poſſet ut imperio ſpoliarentur, prætextu *juris*. Subditis enim ſive convocatis imperio civitatis, ſive ſeditioſè concurrentibus, plurimi arbitrantur conſenſum omnium contineri in conſenſu majoris partis. Quod quidem falſum eſt. Non enim à natura eſt, quod conſenſus majoris partis habeatur pro conſenſu omnium, neque verum eſt in tumultibus; ſed procedit ab inſtitutione civili, & verum eſt tunc tantum, quando is *homo* vel *curia* illa quæ ſummum habet imperium, cives convocans, propter numerum magnum electis eſſe vult poteſtatem loquendi

pro eligentibus, & loquentium majorem partem, circa eas res quæ ab eo diſcutiendæ proponuntur, haberi pro omnibus. Non autem intelligitur is qui habet *ſummum imperium*, convocaſſe cives ad diſputandum de ipſius jure, niſi pertæſus rerum, diſertis verbis, imperium abjiciat. Quoniam autem plurimi, per inſcitiam, pro conſenſu civitatis habent, non modo conſenſum majoris partis civium, ſed etiam valde paucorum, ſi ſecum ſentiant, poſſet iis videri, *imperium ſummum* jure abrogari modò id fiat in magno aliquo conventu civium per ſuffragia majoris numeri. Sed quamquam imperium, per pacta ſingulorum cum ſingulis conſtituatur, non tamen ab ea ſola obligatione dependet imperii jus. Accedit obligatio erga habentem imperium. Civis enim

enim unusquisque cum unoquoque paciscens, sic dicit, *ego jus meum transfero in hunc, ut tu tuum transferas in eundem*. Unde jus quod unusquisque habebat utendi viribus suis ad proprium beneficium, totum translatum est in aliquem hominem vel consilium ad beneficium commune. Itaque intercedentibus pactis, quibus singulis singuli obligantur, & juris donatione, quam ratam habere obligantur imperanti, duplici obligatione civium munitur imperium, ea quæ est ad concives, & ea quæ est ad imperantem. Non ergo cives quotcunque fuerint, sine consensu etiam ipsius imperantis, eum spoliare imperio jure possunt.

CAPUT VII.

De tribus Civitatum speciebus, Democratiâ, Aristocratiâ, Monarchiâ.

I. *Civitatis tres esse tantum species*, Democratiam, Aristocratiam, Monarchiam. II. Oligarchiam *non esse statum civitatis diversum ab* Aristocratiâ, *neque* Anarchiam *esse statum omnino.* III. Tyrannidem *non esse statum civitatis diversum à legitimâ* Monarchiâ. IV. *Non dari statum civitatis* mixtum *ex speciebus dictis.* V. Democratiam, *nisi certa tempora & loca conveniendi constituantur, dissolvi.* VI. *In* Democratiâ, *temporum conveniendi intervalla oportet esse parva, vel* summi imperii *usum pro intervallis* uni *alicui esse concedendum.* VII. *In* Democratiâ *singuli cum singulis obedituros se* populo *paciscuntur*, Populus *ipse nemini obligatur.* VIII. Ari-

stocra-

ſtocratia *quibus actibus conſtituta.* IX. *In* Ariſtocratia, Optimates *nihil paciſcuntur; neque civi cuiquam, aut toti* populo *obligantur.*X.Optimatibus *neceſſaria eſt condictio conventuum.* XI. Monarchia *quibus actibus conſtituta.* XII. Monarchia *nemini ob receptum imperium pactis obligatur.* XIII. Monarchia *ſemper in potentiâ proximâ eſt ad exercendum omnes actus qui ad Imperium requiruntur.* XIV. *Quid genus peccati, & quorum hominum ſit, quando civitas adverſus cives, vel cives adverſus civitatem officio ſuo non funguntur.* XV. Monarcha *factus ſine temporis limitatione, poteſt ſucceſſorem ſuum eligere.* XVI. *De* Monarchis ad tempus. XVII. Monarcha, *retento jure Imperii, non intelligitur ullo promiſſo tranſtuliſſe jus in media ad Imperium neceſſaria.* XVIII. *Quibus modis civis ſubjectione liberetur.*

I. DIctum jam eſt de *civitate per inſtitutionem* in gene- *Civitatis tres tantum eſſe*

Species: Democratiam, Aristocratiam, Monarchiam.

genere. Dicendum eſt de ejus ſpeciebus. Differentia autem civitatum ſumitur à differentiâ perſonarum, quibus commiſſum eſt *ſummum Imperium*. Committitur autem *ſummum Imperium*, vel *uni homini*, vel *Concilio* ſive *curiæ uni* multorum hominum. Rurſus *Concilium multorum hominum*, vel eſt omnium civium, (ita ut quilibet eorum jus habeat ſuffragii, poſſitque intereſſe rebus diſcutiendis, ſi voluerit) vel partis tantum eſt. Unde tres naſcuntur civitatis ſpecies. Una ubi *ſummum imperium* eſt penes *Concilium*, in quo quilibet civis jus habet ſuffragii; & vocatur DEMOCRATIA. Altera, ubi *ſummum imperium* penes *Concilium* eſt, in quo non omnes, ſed certa aliqua pars ſuffragium habet; & dicitur ARISTOCRATIA. Tertia, ubi ſummum imperium penes

nes *unum* eſt, & appellatur MONARCHIA. In primâ, is qui rerum potitur, Δῆμος, POPULUS. In ſecundâ, OPTIMATES. In tertiâ, MONARCHA nominatur.

II. Quod autem introduxerunt antiqui rerum Politicarum ſcriptores tres alias ſpecies his oppoſitas, nempe *Democratiæ Anarchiam*, ſive confuſionem; *Ariſtocratiæ Oligarchiam*, hoc eſt, imperium paucorum; *Monarchiæ Tyrannidem*, non ſunt illæ tres aliæ ſpecies civitatis, ſed tria nomina diverſa, quæ illis indidêre ii, quibus vel regimen, vel regentes diſplicuerunt. Solent enim homines per nomina, non res tantum, ſed & proprios *affectus*, puta *amorem*, *odium*, *iram*, &c. unà ſignificare; ex quo fit, ut quod ab altero *Democratia*, idem ab altero *Anarchia*; quod his *Ariſtocra-*

Oligarchiam non eſſe ſtatum civitatis diverſum ab Ariſtocratia, neque Anarchiam eſſe ſtatum omnino.

tocratia, illis *Oligarchia*, soleat nominari; & quem alius *Regem*, alius *Tyrannum* esse dictitet. Ita ut his nominibus non designentur *diversæ species* civitatis, sed civium *diversæ sententiæ* de imperante. Primùm autem quis non videt, *Anarchiam* opponi æquè omnibus dictis speciebus? significat enim ea vox, nullum omnino regimen esse, hoc est ne civitatem quidem esse. Quomodo autem fieri potest, ut *non-civitas* sit *civitatis* species? Deinde, quæ differentia est inter *Oligarchiam*, qua significatur imperium *paucorum* vel *magnatum*, & *Aristocratiam*, quæ est imperium *optimatum* sive *meliorum*, præterquam quod homines inter se ita differunt, ut non eadem omnibus bona sint; quo fit ut qui aliis *optimi*, aliis *pessimi* videantur.

Tyrannidem non

III. Quod autem *regnum* & *Tyran-*

Tyrannis non sint diversæ species civitatis, haud facile persuadebitur propter affectus hominum, qui etsi civitatem *uni* subjecta esse mallent quàm *pluribus*, non tamen rectè eam gubernari putant, nisi gubernetur ad arbitrium suum. Sed quid differat *Rex* à *Tyranno*, ratione investigandum est, non affectu. Primùm autem non in eo differunt, quod major sit potentia hujus quàm illius; quia *summo imperio* majus dari non potest. Neque quod alter potentiam habeat præscriptam, alter non. Cujus enim potentia præscripta est, non est *Rex*, sed *subditus* præscribentis. Deinde neque modo acquirendi differunt; si quidem enim in civitate *Democraticâ*, vel *Aristocraticâ*, *summum imperium* civis aliquis vi occuparet, habito civium consensu, legitimus fit *Monar-*

esse statum civitatis diversum à legitima Monarchia.

Monarcha; eo consensu non habito, *hostis* est, non *Tyrannus*. Differunt ergo solo imperii exercitio, ut *rex* sit qui rectè regit, *Tyrannus* qui aliter. Huc igitur res redit, ut cives *Regem* legitime in *summo imperio* constitutum, si imperium ipsis rectè videbitur exercere, tum *Regem*, aliter *Tyrannum* appellandum censeant. Non sunt igitur diversi civitatis status *Regnum* & *Tyrannis*, sed eidem *Monarchæ* nomen *Regis* pro honore, *Tyranni* pro convicio datur. Quæ autem passim contra *Tyrannos* dicta in libris reperiuntur, originem à Græcis & Romanis scriptoribus traxerunt, qui partim à *populo*, partim ab *optimatibus* regebantur; ideòque non modo *Tyrannos*, sed etiam *Reges* exosi sunt.

Non dari statum civitatis

IV. Sunt qui necessarium quidem esse putant, ut *summum* *impe-*

imperium alicubi in civitate exſiſtat; ſed ſi illud penes *unum* eſſet, ſive *hominem* ſive *Concilium*, ſequeretur, inquiunt, cives omnes eſſe ſervos. Hanc conditionem fugientes, poſſe eſſe ſtatum quendam civitatis arbitrantur, *mixtum* ex dictis tribus ſpeciebus, diverſum tamen à ſingulis, quam *mixtam* vocant *Monarchiam*, vel *mixtam Ariſtocratiam*, vel *mixtam Democratiam*, prout aliqua trium ſpecierum præ cæteris emineat. Exempli cauſa, ſi nominatio Magiſtratuum, & Arbitrium belli & pacis, penes *Regem* eſſet, judicia apud *Magnates*, pecuniarum contributio penes *populum*, & legum ferendarum potentia penes *omnes* ſimul: hujuſmodi ſtatum vocarent *Monarchiam mixtam*. Quodſi fieri poſſet, ut hujuſmodi ſtatus exſiſteret, nihilo magis

mixtum ex ſpeciebus dictis.

magis civium libertati consultum esset. Quamdiu enim omnes consentiunt inter se, subjectio singulorum civium tanta est, ut major esse non possit; sed si dissentiant, bellum civile reducitur, & jus *Gladii privati*, quod est omni subjectione pejus. Sed fieri hujusmodi *imperii summi* (*a*) divisionem non posse, satis demonstratum est capite præcedente, articulis 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Annot. (*a*) Sed fieri hujusmodi summi Imperii divisionem non posse, &c.] *Imperium dividi non oportere, plerique dicunt; sed temperari, & limite aliquo contineri volunt. Ita sane æquum est, sed illi tum cùm temperari & limitari dicunt, si dividi intelligunt, inepte distinguunt. Vellem quidem ego, non modo Reges, sed etiam cœtus illos qui sunt cum impe-*

imperio summo, velle temperare sibi à maleficio, cogitantesque de officiis suis, intra legum naturalium & divinarum limites se ipsos continere. At illi qui sic distinguunt, summos imperantes ab aliis limitari & coerceri volunt: quod quia fieri non potest, quin illi limitatores potestatis partem aliquam qua id facere possint, habere debeant, dividitur Imperium, non temperatur. Annot.

V. Videamus jam in unaquaque civitatis specie constituendâ, quid faciant constituentes. Qui coïerunt ad civitatem erigendam, penè eo ipso quod coïerunt, *Democratia* sunt. Nam ex eo quod volentes convenerunt, intelliguntur obligati ad id, quod consensu majoris partis decernetur. Id quod quamdiu conventus durat, vel in certos dies & loca differtur, *Democratia* est. Nam con-

Democratiam, nisi certa tempora & loca conveniendi constituantur, dissolvi.

conventus is, cujus voluntas eſt voluntas omnium civium, *ſummum imperium* habet. Et quia in conventu hoc, ſupponitur, unumquemque habere jus ſuffragii: ſequitur eam eſſe *Democratiam*, per definitionem traditam articulo 1. capitis hujus. Quod ſi diſcedant, ſolvaturque conventus, neque quicquam antè conſtitutum ſit de tempore & loco ſe denuò congregandi, redit res ad *Anarchiam*, & ſtatum illum in quo erat, antequam conveniſſent; hoc eſt, ad ſtatum belli omnium contra omnes. *Populus* igitur *ſummum Imperium* non amplius retinet, quam dies & locus certus, cognitus & conſtitutus palam ſit, ad quem convenire quicunque volent, poſſint. Niſi enim id cognitum & ſtatutum ſit, poſſunt vel diverſis temporibus & locis, hoc eſt, in factio-

tiones, vel non omninò convenire. Neque est amplius Δῆμος, id est, *Populus*, sed multitudo dissoluta, cui nulla neque *actio* neque *jus* attribui potest. Duæ igitur res constituunt *Democratiam*, quarum una (nempe condictio perpetua conventuum) Δῆμον, altera (quæ est pluralitas suffragiorum) τὸ κράτος sive potestatem constituit.

VI. Præterea, non sufficit *Populo* ad *summum imperium* retinendum, ut tempora & loca certa conveniendi cognita sint, nisi etiam vel temporum intervalla minùs inter se distent, quam ut interea quicquam possit intervenire, quo (propter defectum *summi imperii*) civitas in discrimen adducatur, vel saltem usum summi Imperii alicui homini *uni*, vel concilio *uni* pro tempore intermedio concedant.

In Democratia, temporum conveniendi intervalla oportet esse parva, vel summi imperii usum pro intervallis uni alicui esse concedendum.

dant. Hoc enim nisi fiat, non satis cautum est defensioni, & paci singulorum. Neque igitur civitas dicenda erit; quippe in quâ propter defectum securitatis redit unicuique jus se ipsum proprio arbitratu defendendi.

In Democratia singuli cum singulis obedituros se populo paciscuntur; populus ipse nemini obligatur.

VII. *Democratia* non constituitur per acta singulorum cum *Populo*, sed mutuis pactis singulorum cum singulis cæteris. Primum autem ex eo patet, quod prius debent in omni pacto exsistere personæ paciscentes, quàm ipsum pactum; sed ante constitutionem civitatis, *Populus* non exstitit, ut quæ non erat persona aliqua, sed multitudo personarum singularium; non potuit igitur inter *populum* & *civem* pactum ullum intercedere. Postquam autem civitas constituta est, civis cum *Populo* paciscitur, frustra est; quia *Populus* voluntate suâ vo-

lunta-

luntatem civis illius (cui ſupponitur obligari) complectitur, ideòque liberare ſe poteſt arbitrio ſuo; & per conſequens, jam actu liber eſt. Secundum autem, quod ſinguli cum ſingulis paciſcuntur, ex eo inferri poteſt, quod fruſtra eſſet conſtituta civitas, ſi cives nullis obſtringerentur pactis, ad facienda omittendaque ea quæ civitas facere & omittere imperaret. Quoniam ergo pacta talia intercedere in civitate conſtituendâ intelliguntur ut neceſſaria, nulla autem, ut jam oſtenſum eſt, intercedant inter *civem* & *populum*; ſequitur fieri ea inter cives ſingulos: ſcilicet ut unuſquiſque civium paciſcatur voluntatem ſuam ſe ſubjecturum eſſe voluntati majoris partis, eâ lege, ut reliqui quoque idem faciant; tanquam ſi unuſquiſque ſic diceret, *ego jus*

meum ad populum transfero, in tuam gratiam; ut tu tuum, in gratiam meam, transferas ad eundem.

Aristocratia quibus actibus constituta.

VIII. *Aristocratia* sive *curia optimatum* cum summo imperio, originem habet à *Democratia*, quæ jus suum in illam transfert. Ubi intelligendum est, certos homines nominibus, vel genere, vel aliquâ aliâ notâ ab aliis dignoscendos proponi ad *populum*, & pluralitate suffragiorum eligi, in electos autem transferri jus omne totius *populi*, sive civitatis, ita ut quod jure *populus* prius poterat, id nunc jure possit *curia* electorum *optimatum*. Quo facto patet, populum, ut personam unam, *summo imperio* ad hos translato, non amplius exsistere.

In Aristocratia, optimates nihil pa-

IX. Sicut in *Democratiâ populus*, ita in *Aristocratiâ curia optimatum* omni obligatione libera

bera est. Quoniam enim cives non paciscentes cum populo, sed mutuis inter se pactis tenebantur ad omnia quæ *populus* faceret, tenebantur inde ad factum *populi*, transferentis jus civitatis in *Optimates*. Neque enim *curia Optimatum* potuit, quamquam electa à populo, ad quicquam ab eo obligari; nam eâ erectâ *populus* simul dissolvitur, ut proximè supra dictum est, peritque ratio illa quam habebat ut *Persona*. Quare perit quoque unà & dissolvitur, quæ facta erat ad *personam* obligatio.

ciscuntur; neque civi cuiquam aut toti populo obligantur.

X. Hæc quoque cum *Democratiâ* communia habet *Aristocratia*. Primùm quòd sine constitutione certorum temporum, & locorum, ad quæ *curia optimatum* possit convenire, non amplius sit *curia*, neque persona una, sed disso-

Optimatibus necessaria est condictio conventuum.

luta multitudo, ſine ſummo imperio. Secundum, quod tempora conventuum longis intervallis; ſalvo ſummo imperio, niſi uſus ejus in unum aliquem hominem transferatur, non poſſit disjungi. Rationes autem quare hoc contingit, eædem ſunt, quas adduximus articulo quinto.

Monarchia quibus actibus conſtituta. XI. Ut *Ariſtocratia*, ita quoque *Monarchia* à poteſtate *populi* derivatur, ſcilicet *jus* ſuum, hoc eſt, *ſummum imperium*, in *unum hominem* tranſferentis. Hic quoque intelligendum eſt, *unum* certum *hominem*, nomine, vel aliâ notâ à cæteris omnibus dignoſcendum, proponi, atque in eum jus omne *populi* pluralitate ſuffragiorum transferri; ita ut quicquid potuerat *populus*, antequam eligeretur, id omne poſtea jure poſſit facere electus.

tus. Quod cum factum eſt, *populus* non amplius eſt *perſona* una, ſed diſſoluta multitudo, quippe quæ una erat virtute tantùm *ſummi imperii*, quod jam à ſe in hunc tranſtulerunt.

XII. Neque ergo *Monarcha* ullis ſe pactis cuiquam ob receptum imperium obſtringit. Recipit enim imperium à *populo*; ſed ut proximè ſupra oſtenſum eſt, *populus* ſtatim atque id factum eſt, *perſona* eſſe deſinit; pereunte autem *perſonâ*, perit omnis ad *perſonam* obligatio. Tenentur itaque cives ad obedientiam *Monarchæ* præſtandam, pactis illis tantùm, quibus mutuo ſe obligaverant ad ea omnia quæ *populus* cenſeret, facienda, hoc eſt, ad obediendum *Monarchæ*, ſi à *populo* conſtitueretur.

Monarcha nemini ob receptum imperium pactis obligatur.

XIII. Differt autem *Monarchia*, tum ab *Ariſtocratia*, tum

Monarcha ſemper in po-

tentia proxima est ad exercendum omnes actus, qui ad imperium requiruntur.

tum à *Democratia* in hoc, quod hîc ut deliberari & decerni, hoc est, ut imperium actu exerceri possit, temporibus quibusdam & locis condictis opus est; illic omni tempore & loco deliberatur & decernitur. *Populo* enim, ut & *optimatibus*, quia non sunt *unum naturale*, congressu opus est. *Monarcha*, qui unus natura est, semper in potentiâ proximâ est ad actus imperii exercendos.

Quod genus peccati, & quorum hominum sit, quando civitas adversus cives, vel cives adversus civitatem officio suo non funguntur.

XIV. Quoniam ostensum est supra, articulis 7. 9. 12. eos qui *summum* in civitate *imperium* adepti sunt, nullis cuiquam pactis obligari; sequitur, eosdem nullam civibus posse facere *injuriam*. *Injuria* enim, per definitionem supra allatam capite tertio, articulo tertio, nihil aliud est quam pactorum violatio, ideòque ubi nulla pacta præcedunt, ibi nulla sequi potest

poteſt *injuria.* Poteſt tamen & *populus,* & *curia Optimatum*, & *Monarcha*; multis modis peccare contra cæteras leges naturales, ut *crudelitate*, *iniquitate*, *contumeliâ*, aliiſque vitiis, quæ ſub hac ſtrictâ & accuratâ *injuriæ* ſignificatione non veniunt. Cæterum civis ſi obedientiam ſummo imperio non præſtiterit, *injurius* & in cæteros concives omnes etiam propriè loquendo dicetur; propterea quod unuſquiſque cum unoquoque pactus eſt obedientiam præſtare, atque etiam in *ſummum imperantem*; quod jus quod ei dederant, ſine conſenſu ejus reſumunt. Et in *populo* quidem, vel *curiâ Optimatum*, ſi quid decretum ſit contra *legem* aliquam *naturalem*, non peccat ipſa civitas, hoc eſt, perſona civilis, ſed cives illi quorum ſuffragiis decretum eſt. Pec-

catum enim sequitur voluntatem naturalem, & expressam, non politicam, quæ artificiosa est; quia si hoc esset, peccarent & illi quibus decretum displicuit. In *Monarchiâ* autem, *Monarcha* si quid decreverit contra *leges naturales*, ipse peccat: quia in ipso voluntas civilis eadem est cum naturali.

Monarcha factus sine temporis limitatione, potest successorem suum eligere.

XV. Populus qui *Monarcham* facturus est, potest ei summum imperium tradere, vel simpliciter sine temporis limitatione, vel pro tempore certo & determinato. Si simpliciter, intelligitur ita esse imperium ejus cui traditur, sicut erat *populi* qui tradidit. Quâ igitur ratione *populus jure* Monarcham *illum*, eâdem ille Monarcham *alium* facere potest; ita ut *Monarchæ* cui simpliciter traditum est imperium, competat

petat

petat *jus* non modo *possessionis*, sed etiam *successionis*, ut possit suo arbitrio declarare successorem suum.

XVI. Quod si imperium pro tempore determinato tantum traditum sit, alia præter ipsam traditionem spectanda sunt. Primum, utrum *populus*, cum in eum imperium contulerit, reliquerit sibi *jus* ad tempora & loca præfinita coëundi, necne. Secundum, si reliquerit sibi potestatem illam, utrum reliquerit sibi potestatem conveniendi antequam tempus illud exspiraret, quod *Monarcha* ad habendum imperium summum præscripserat. Tertium, utrum convocari voluerit ad arbitrium *Monarchæ* illius temporarii, & non aliter. Supponamus jam, *populum* tradidisse *summum imperium* alicui uni homini, habendum pro tempore tantum

De Monarchis ad tempus.

vitæ ſuæ; quod cùm feciſſet, putemus primo, è cœtu unumquemque ita diſceſſiſſe, ut de loco, ubi (poſt mortem ejus) ad novam electionem congregarentur, nihil omnino ordinatum ſit. In hoc caſu manifeſtum eſt, per articulum quintum hujus capitis, *populum* non eſſe amplius *perſonam*, ſed multitudinem diſſolutam, quorum cuilibet cum quibuſlibet convenire diverſo tempore, & loco quo libuerit, vel imperium ſibi rapere ſi potuerit, æquo jure, nimirum naturali, licitum eſt. Quicunque igitur *Monarcha* tali conditione imperium habet, tenetur *lege naturali*, quæ habetur capite tertio, articulo octavo *de non reddendo malo pro bono*, cavere ne per mortem ſuam civitas diſſolvatur, nimirum vel ſtatuendo diem & locum certum, quo

cives

cives qui voluerint, convenire possint, vel successorem ipse nominando, prout sibi ad civium communem utilitatem conducere videbitur. Is igitur qui *summam potestatem* pro tempore vitæ accepit, eo modo quo dictum est, absolutè eam habet, & potest disponere de successione. Secundo, si ponatur *populus* ab electione *Monarchæ temporarii* ita discessisse, ut decretum prius factum sit de conveniendo ad diem & locum certum post mortem ejus, tunc mortuo Monarcha, consolidatur imperium in *populo*, nullo novo actu civium, sed jure priore. Toto enim medio tempore, *summum imperium* (ut *Dominium*) in *populo* erat, *usus* autem, sive *exercitium* ejus tantùm in *Monarchâ temporario*, ut *usufructuario*. Quod si *populus* electo *Monarcha tempo-*

rario ita discesserit è curia, ut tempora & loca certa conveniendi habiturus sit, durante termino illi præscripto, (quemadmodum apud populum Romanum facti sunt olim *Dictatores*) non habendus est talis pro *Monarcha*, sed primo populi ministro; potestque *populus*, si videbitur, eum administratione sua privare, etiam ante tempus, ut fecit populus Romanus, qui *Minutio* Magistro Equitum æqualem dedit potestatem cum *Quinto Fabio Maximo*, quem antè fecerat *Dictatorem*. Ratio cujus rei ea est, quod cogitari non potest, eum sive hominem, sive cœtum, qui in potentiâ proximâ & immediatâ est ad agendum, ita imperium retinere, ut non possit actu imperare. Imperium enim nihil aliud est, quam jus imperandi quoties per naturam possi-

poſſibile eſt. Poſtremò, ſi *populus*, declarato *Monarchâ temporario*; ita diſcedat à curia, ut injuſſu declarati non ſit licitum iterum convenire, intelligitur populus ſtatim diſſolvi; imperiumque ejus eſſe abſolutè, qui ſic declaratur: propterea quod non eſt in poteſtate civium, ut civitas renaſcatur, niſi velit is qui imperium ſolus habet. Neque refert quod potuerit promittere, ſe cives certis temporibus convocaturum; cum non exſtet jam, niſi arbitrio ejus, *perſona* cui promiſſum eſt. Quæ diximus de quatuor prædictis caſibus *populi*, *Monarcham temporarium* eligentis, plenius explicabuntur, per comparationem cum *Monarchâ abſoluto*, cui nullus apparet hæres. *Populus* enim *Dominus* civium talis eſt, ut hæredem, niſi quem nominant ipſe, ha-

bere non possit. Præterea, intervalla inter tempora conventus civium, comparari possunt ad tempora dormiendi in *Monarchâ*. Utrobique enim *actus* imperandi cessant, *potentia* retinetur. Denique ita dissolvi conventum, ut non possit iterum convenire, mors populi est: sicut ita dormire, ut nunquam vigilare possit, mors hominis est. Quemadmodum igitur Rex cui hæres ullus est, dormiturus ita ut nunquam possit expergiscere, hoc est moriturus, si tradit alicui summum imperium exercendum donec evigilaverit, tradit ei quoque *populus*, qui Monarcham temporarium eligens simul aufert sibi potestatem conveniendi, tradit ipsi dominum civitatis. Porrò, ut rex qui dormiturus in tempus aliquod, summum imperium alii dat administrandum,

dum, idem expergefactus recipit; sic *populus, Monarcha temporario electo*, retinens jus coëundi ad certum diem & locum, eo die recipit imperium suum. Et sicut rex qui Imperium administrandum alii dedit, ipso interea evigilante, potest idem revocare quando vult; ita populus qui per tempus *Monarchæ temporario* præscriptum jure convenit, potest eundem imperio, si velit, spoliare. Denique rex qui imperium administrandum alii tradit dum ipse dormit, nec evigilare potest, nisi is, cui traditum est, voluerit, unà perdidit imperium cum vita; sic *populus*, qui *Monarchæ temporario* imperium commisit, ita ut injussu ejus non possit iterum convenire, penitùs dissolutus est, manetque imperium penes electum.

XVII. *Monarcha* si quid *Monarcha, re-*

promi-

tento jure imperii, non intelligitur ullo promisso transtulisse jus in media ad imperium necessaria.

promiserit civi, vel pluribus simul civibus, propter quod per consequens, summum Imperium exerceri non potest, *Promissum* illud, sive *Pactum* juratò vel injuratò factum, irritum est. *Pactum* enim est juris translatio, quæ per ea quæ capite secundo, articulo 4. dicta sunt, requirit signa idonea voluntatis in transferente. Qui verò sufficienter significat voluntatem retinendi finem, sufficienter declarat, se non decedere de jure ad media ad eum finem necessaria. Jam verò qui promisit aliquod necessarium ad *summum imperium*; ipsum tamen *imperium* retinet, satis idonea signa dat, se non aliter promisisse, nisi quatenus *summum imperium* sine eo retineri potest. Quandocunque igitur apparuerit, id quod promissum est, præstari non posse, salvo

salvo *summo imperio*, promissum pro non promisso, id est, invalidum censeri debet.

XVIII. Videmus quo modo cives naturâ dictante obligarunt se mutuis pactis ad obediendum *summo imperio*. Videndum porrò est, quibus modis fieri potest, ut obedientiæ hujusmodi vinculis liberentur. Primò autem id fit *abdicatione*, id est, si quis *jus imperii* non in alium transfert, sed abjicit, sive derelinquit: nam quod abjicitur, in medium æquè omnibus rapiendum projicitur: unde iterum jure naturali unusquisque civium suæ conservationi suo providere arbitrio potest. Secundò, si civitas venerit in potestatem hostium, ita ut resisti eis non possit, intelligitur is qui priùs *summam* habebat *potestatem*, eam jam amisisse. Cives enim cùm omnem

Quibus modis civis subjectione liberatur.

nem conatum fecerint, ne in manus hostium venirent, pacta quæ inierunt singuli cum singulis de obedientiâ præstandâ adimplerunt. Et quæ promiserint postea victi, necis vitandæ causâ, ea quoque ut præstent, omni conatu laborandum est. Tertio, in *Monarchiâ* (nam Δῆμος & *Curia optimatum* deficere non possunt) si successor nullus omnino appareat, omnes cives obligationibus suis liberantur. Nemo enim teneri intelligitur, qui, cui tenetur, nescit; quia præstatio in tali casu esset impossibilis. Atque his tribus modis à subjectione civili, in libertatem omnium ad omnia, hoc est, naturalem & belluinam, (nam status naturæ ad statum civilem, hoc est, libertas ad subjectionem, eam habet proportionem, quam cupiditas ad rationem,

tionem,

tionem, vel bellua ad Hominem) simul se recipiunt cuncti cives. Præterea vero, singuli cives liberari subjectione jure possunt, voluntate ejus, penes quem summum est imperium; nimirum si solum verterint: quod duobus modis accidere potest; vel permissione, ut si quis veniâ impetratâ aliò volens habitatum abit; vel jussu, ut *Exsul.* Utroque casu, liber erit legibus prioris civitatis, propterea quod obstringitur legibus posterioris.

CAPUT VIII.

De jure Dominorum in servos.

I. Dominus & servus *quid sint.* II. *Distinctio* servorum *in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & Ergastulos sive eos qui carcere vel compedibus vincti serviunt.* III. *Obligatio* servi

servi *nascitur ex concessâ ei à* Domino *libertate corporis.* IV. Servi *vincti* Dominis *non tenentur pacto.* V. Servi *non habent proprietatem in bonis contra* Dominum. VI. Dominus servum *potest vendere, vel testamento alienare.* VII. Dominus *in* servum *injurius esse non potest.* VIII. Dominus Domini *est* Dominus servorum. IX. *Quibus modis* servi *liberantur.* X. *Dominium in bestias juris naturalis est.*

Dominus & servus quid sint. I. DUobus capitibus proximè superioribus dictum est de *civitate institutivâ*, nempe quæ multorum consensione, qui se invicem pactis & fide mutuò data obstrinxerunt, inita est. Sequuntur jam quæ dicenda sunt de *civitate naturali*; quæ & *Acquisita* dici potest, quippe quæ acquiritur potentiâ & viribus naturalibus. Sciendum autem in primis est, quibus

quibus modis jus *Dominii* acquiri poteſt in *perſonas* hominum. Ubi tale jus acquiſitum eſt, ibi *parvum* quoddam *regnum* eſt. *Regem* enim eſſe nihil aliud eſt quàm *Dominium* habere in *perſonas* multas, atque adeò *familia magna*, *regnum*; & *regnum parvum*, *familia* eſt. Ut redeamus iterum in ſtatum naturalem, conſideremuſque homines tanquam ſi eſſent jamjam ſubito è terrâ (fungorum more) exorti & adulti, ſine omni unius ad alterum obligatione, tres tantùm modi ſunt, quibus alter in alterius *perſonam Dominium* habere poteſt. Quorum primus eſt, ſi volentes (pacis & mutuæ defenſionis causâ) in ditionem & *Dominium* alicujus hominis, vel cœtus hominum, ipſi ſeſe pactis mutuis inter ſe initis tradiderint. Atque de hoc modo

modo dictum jam est. Secundus modus est, si quis bello captus, vel victus, aut viribus diffidens (ut mortem declinet) victori vel fortiori promittit, se ei *serviturum*, hoc est, omnia facturum quæ imperabit. In quo contractu bonum quidem quod victus, vel viribus inferior accipit, est vitæ condonatio, quæ jure belli in statu hominum naturali tolli poterat: bonum autem quod promittit, ministerium & obedientia est. Hujus ergo promissi vi debetur à victo victori ministerium, & obedientia absoluta, quantum fieri potest, nisi quæ repugnet legibus divinis. Nam qui mandatis cujusquam obedire, antè obligatur, quàm quid imperaturus sit sciat, tenetur ad omnia mandata simpliciter, & sine restrictione. Jam qui sic tenetur, SERVUS,
is

is cui tenetur, DOMINUS appellatur. Tertiò, acquiritur jus in perſonam per generationem; de quo acquiſitionis modo dicetur capite ſequenti.

II. Non omnis bello captus, cujus vitæ parcitum eſt, paciſci cum domino intelligitur: quia non omni ita creditur, ut relinquatur ei tantum libertatis naturalis, ut vel aufugere, vel miniſterium detrectare, vel machinari *Domino* malum aut damnum aliquod, ſi cupiat, poſſit. Et ſerviunt quidem hi, ſed intra ergaſtula, vel compedibus vincti, ideoque vocabantur non modo *ſervi* communi nomine, ſed etiam peculiari appellatione *ergaſtuli*; ſicut & hodie diverſa ſignificant, *un ſerviteur*, & *un ſerf*, vel *un eſclave*.

Diſtinctio ſervorum in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & ergaſtulos ſive eos qui carcere vel compedibus vincti ſerviunt.

III. Obligatio igitur *ſervi*, adverſus *Dominum*, non naſcitur ex ſimplici vitæ condonatione,

Obligatio ſervi naſcitur ex conceſſa

ei à domino libertate corporis. tione, sed ex eo quod non vinctum eum, vel incarceratum teneat. Obligatio enim ex pacto oritur, pactum autem nisi fide habitâ nullum est, ut patet ex cap. 2. articulo 9. ubi definitur, Pactum esse promissum ejus cui creditur. Cum beneficio ergo vitæ condonatæ conjuncta est fiducia, qua *Dominus* eum in libertate corporali relinquit, ita ut nisi intervenissent obligatio, & vincula pactitia, non modo aufugere, sed etiam *Dominum* conservatorem vitæ ejus vitâ spoliare possit.

Servi vincti dominis non tenentur pacto. IV. *Servi* itaque hujusmodi, qui carceribus, ergastulis, vinculisve cohibentur, non comprehenduntur definitione *servorum* supra traditâ, quia serviunt hi, non pacto, sed ne vapulent. Ideoque si aufugerint, vel *Dominum* interfecerint, nihil faciunt contra leges naturales.

Et-

Etenim vinculis ligare, ſignum eſt, illum qui ligat, ſupponere, ligatum nullâ aliâ obligatione ſatis teneri.

V. Non minus igitur juris & dominii habet *Dominus* in ſervum *non vinctum*, quàm in *vinctum*: ſummum enim habet in utrumque; poteſtque de *ſervo* non minus quàm de quâlibet aliâ re, ſive inanimatâ, dicere, *Hoc meum eſt*. Ex quo ſequitur, quicquid *ſervi* erat ante ſervitutem, id poſteà *Domini* eſſe, & quicquid *ſervus* acquiſierit, id *Domino* acquiſitum eſſe. Qui enim jure diſponit de *perſonâ* hominis, de omnibus rebus diſponit, de quibus diſponere potuit *perſona*. Nihil igitur eſt, quod *ſervus* poſſit ut *ſuum* retinere contra *Dominum*. Eſt tamen ei, *Domini* diſtributione, *proprietas* & *Dominium* in res *ſuas*, ita ut eas retinere

Servi non habent proprietatem in bonis ſuis contra dominum.

& defendere possit *servus* contra *conservum*; eo modo quo antè ostensum est, civi nihil esse propriè *suum*, contra voluntatem *civitatis*, sive ejus qui habet summum imperium; esse autem *sua* cuique civi contra concivem.

Dominus servum potest vendere vel testamento alienare.

VI. Quoniam ergo & *servus* ipse & ea quæ habet, omnia *Domini* sunt, disponere autem de suo unusquisque jure naturali potest eo modo quo voluerit, poterit *Dominus* Dominium suum in *servum* vendere, oppignorare, vel testamento transferre, arbitrio suo.

Dominus in servum injurius esse non potest.

VII. Præterea id quod antè de subditis in *civitate institutivâ* demonstratum est, nimirum, quod is qui summum civitatis imperium habet, nullam iis *injuriam* facere potest, verum quoque de *servis* est, propterea quod voluntatem suam, *Domini*

ni

ni voluntati ſubjecêre. Quare quicquid iſte fecerit, ipſis volentibus fit: volenti autem injuria fieri non poteſt.

VIII. Si vero accidat, ut *Dominus* ſive captivitate, ſive ſubjectione voluntariâ, *ſervus* vel *ſubditus* alterius fiat, ille alter non modo ipſius, ſed etiam *ſervorum* ejus, *Dominus* erit; horum quidem *Dominus ſupremus*, illius *immediatus*. Quoniam enim non modò *ſervus*, ſed etiam ea quæ habet, *Domini* ſunt, ideo & *ſervi* illius hujus ſunt; neque poteſt *Dominus medius* de iis aliter diſponere, quàm *Domino ſupremo* viſum fuerit. Et propterea in civitatibus, ſi quando *Dominis* in *ſervos* potentia abſoluta fuerit, ea à jure naturæ orta eſſe cenſetur, & lege civili non conſtituta, ſed prætérita.

Dominus domini, eſt dominus ſervorum.

IX. *Servus* iiſdem modis *ſervitute*

Quibus modis

Servi liberentur. *vitute* liberatur, quibus *subditus* in *civitate institutivâ* liberatur subjectione. Primo, si *Dominus* eum libertate donaverit. Nam quod jus in se *servus Domino* transtulit, idem potest *Dominus servo* rursus reddere. Atque libertatis donatio talis, MANUMISSIO dicitur. Quod simile est, ac si civitas civi permiserit in aliam civitatem se transferre. Secundo, si *Dominus servum* à se *abigat*; id quod in civitate *exsilium* est. Neque differt quoad effectum à *manumissione*, sed quoad modum. Libertas enim hîc in pœnam, illic in gratiam data est. Utrobique autem *Dominio* renunciatur. Tertio, *servus* si captus fuerit, *veterem* servitutem *nova* abolet. Nam sicut & res cæteræ omnes, ita quoque & *servi* bello acquiruntur, quos æquum est ut *Dominus* protegat, si suos esse volet.

let. Quartò, liberatur *servus* ignoratione successoris, puta moriente *Domino* sine testamento, & sine hærede. Nemo enim obligari intelligitur, nisi scire possit cui præstandum sit quod debetur. Postremò, *servus* qui in vincula conjicitur, vel quoquo modo libertate corporali privatur, alterâ illâ obligatione pactitiâ liberatur. Non enim exsistit pactum, nisi ubi paciscenti creditur; nec violari potest fides, quæ non est habita. *Dominus* autem qui ipse alii servit, *servos* suos non potest ita liberare, quin semper sint in potestate *Domini supremi.* Nam ut supra ostensum est, sunt tales *servi*, non sui, sed *domini supremi.*

X. Eodem modo acquiritur jus in animalia ratione carentia, quo in *personas* hominum; nimirum viribus & potentiis na- *Dominium in bestias, juris naturalis est.*

turalibus. Siquidem enim in ſtatu naturali, propter bellum omnium in omnes, ſubjugare, vel etiam occidere Homines, cuique licitum ſit, quoties id ſuo bono conducere videbitur; multo magis idem licitum erit adverſus belluas, hoc eſt, arbitratu ſuo eas in ſervitutem ſubigere, quæ per ingenium cicurari & uſui ſibi eſſe poſſunt, cæteras bello perpetuo, ut noxias perſequi & deſtruere. *Dominium* igitur in beſtias originem habet à *jure naturæ*, non à *jure divino poſitivo*. Nam ſi non exſtitiſſet tale jus ante promulgationem ſcripturæ ſacræ, nemo jure potuiſſet beſtias ad cibum jugulare, duriſſimâ ſanè hominum conditione, quos beſtiæ devorare ſine injuriâ poſſent, illi beſtias non poſſent. Siquidem ergo à jure naturali ſit, quod beſtia hominem occidat,

ab

ab eodem jure erit, quod homo jugulet beſtiam.

CAPUT IX.

De jure parentum in liberos, & de Regno Patrimoniali.

I. Dominium paternum *non oritur à* Generatione. II. Dominium *in* infantes *ejus eſt, qui primus eos in poteſtate ſua habet.* III. Dominium *in* infantes *originaliter* matris *eſt.* IV. Infans *expoſitus ejus eſt, à quo conſervatur.* V. *Natus ex cive & habente ſummum imperium, imperantis eſt.* VI. *In conjunctione* Maris *&* fœminæ, *ita ut neuter alteri imperet, Nati* Matris *ſunt, niſi* pacto *vel* lege civili *aliter ſtatuatur.* VII. Liberi *ſubjiciuntur* Patribus, *non minus quam* ſervi Dominis, *&* cives civitati. VIII. *De Honore* Parentum *&* Dominorum. IX. *In quo conſiſtat* libertas, *& differentia* civium *&* ſervorum. X. *Idem eſt jus in cives in* Regno Patrimoniali, *quod in inſtitutivo.* XI.

Quæstio de jure successionis *in sola* Monarchia *locum habet.* XII. Monarcha *potest* summum imperium *civitatis*, *testamento disponere.* XIII. *Vel* donare *vel* vendere. XIV. Monarcha *intestatus*, *semper intelligitur velle fore sibi* Monarcham successorem. XV. *Et aliquem ex suis* liberis. XVI. *Et* masculum *potius quam* feminam. XVII. *Et filiorum* natu maximum, *quam* minorem. XVIII. *Et* fratrem, *si prole careat*, *præ omnibus aliis.* XIX. *Eodem modo quo succeditur in* imperium, *succeditur etiam in* jus successionis.

Dominium paternum non oritur à generatione. I. SOcrates est homo, ergo & animal, recta argumentatio est, eademque evidentissima, propterea quod nihil opus est ad consequentiæ veritatem agnoscendam, nisi ut vox, *homo*, intelligatur, quia *animal* est in ipsa *hominis* definitione; suppletque unusquisque propositionem quæ desiderabatur, nem-

nempe hanc, *homo est animal.* Et hæc, *Sophroniscus Socratis pater est, ergo & Dominus*, recta forte illatio est, cæterum non evidentissima, quia *Dominus* non est in definitione *patris*; itaque opus est ad evidentiam, ut *patris* & *Domini* connexio explicetur. Qui hactenus Dominium *patris* in *liberos* asserere conati sunt, argumentum nullum attulêre præter *generationem*; quasi per se evidens sit, quod à me genitum est meum esse; similiter facientes, ac si quis putet si triangulum sit, statim apparere, sine aliâ ratiocinatione angulos ejus esse æquales duobus rectis. Præterea, cum *Dominium*, hoc est, *imperium supremum* indivisibile sit, ita ut nemo duobus Dominis servire possit, ad generationem autem duæ personæ concurrant, *Mas* & *fœmina*, impossi-

bile eſt ut *Dominium* omnino acquiratur ſola generatione. Quare origo *Dominii paterni* diligentius hoc loco quærenda eſt.

Dominium in infantes, ejus eſt, qui primus eos in poteſtate ſua habet.

II. Redeundum igitur eſt ad ſtatum naturalem, in quo propter æqualitatem naturæ, omnes homines naturæ ætatis inter ſe æquales habendi ſunt: ibi *jure naturæ* victor victi *Dominus* eſt: *jure* igitur *naturæ* Dominium *infantis* ad eum primum pertinet, qui primus in poteſtate ſuâ ipſum habet. Manifeſtum autem eſt, *eum* qui modo *naſcitur*, prius eſſe in poteſtate *matris*, quàm cujuſquam alterius, ita ut illum vel educare, vel exponere, ſuo arbitrio & jure poſſit.

Dominium in infantes originaliter matris eſt.

III. Siquidem ergo educet (quoniam ſtatus naturæ ſtatus belli eſt) ea lege educare intelligitur, ne adultus, hoſtis fiat, hoc

hoc eſt, ea lege ut ipſi obediat. Cum enim neceſſitate naturali *velimus* omnes id quod *nobiſmet ipſis* apparet *bonum*; intelligi non poteſt, quemquam ita vitam dediſſe cuiquam, ut poſſit ſimul, & vires ætate acquirere, & jure hoſtis eſſe. Hoſtis autem eſt quiſque cuique, cui neque paret neque imperat. Atque hoc modo, in ſtatu naturæ, omnis puerpera ſimul & *mater* fit & *Domina*. Quod verò quidam aiunt, non *matrem*, in hoc caſu, ſed *Patrem* fieri *Dominum*, propter præſtantiam ſexus, nihil eſt; nam & ratio in contrarium eſt, quia inæqualitas virium naturalium minor eſt, quam ut *mas* in *fœminam* imperium ſine bello acquirere poſſit. Et conſuetudo in contrarium non eſt; quia *fœminæ*, nimirum *Amazones*, quondam bella contra hoſtes geſſerunt, & de *prole*

suâ suo libitu statuerunt; hodièque pluribus in locis *fœminæ* sunt cum *summo imperio.* Neque de harum *liberis* statuunt *mariti*, sed *ipsæ*; quod sanè *jure naturæ* faciunt, siquidem qui summum habent imperium, legibus civilibus, ut supra ostensum est, non tenentur. Adde quod in statu naturæ sciri non potest, cujus *patris filius* est, nisi indicio *matris*: ejus igitur est quem *mater* vult enim esse, & proinde *matris* est. Originale igitur in *liberos* Dominium, *matris* est; & apud homines non minùs quam cætera animantia, partus ventrem sequitur.

Infans expositus ejus est à quo conservatur. IV. *A matre* autem ad alios transit *Dominium* diversis modis. Primo, si jus suum dereliquerit, sive abjecerit, *filium exponendo*. Is igitur qui expositum educaverit, idem habebit Dominium, quod habebat *mater*

(non

(non *generando*, sed *alendo*) dederat, *exponendo* tollit; quare & obligatio, quæ orta est ex vitæ donatione, per *expositionem* sublata est. Ei autem qui ipsum alendo conservavit, omnia debet conservatus, & nomine alumni, tanquam *matri*, & nomine *servi*, tanquam *Domino*. Etsi enim *mater* filium in statu naturæ ubi omnia sunt omnium, repetere possit, (eodem scilicet jure, quo quilibet alius) tamen *filius* jure non potest ad matrem se transferre.

V. Secundo, si *mater* bello capta sit, *natus* ex ea capientis est, propterea quod qui *Dominium* in *personam* habet, *Dominium* habet in omnia quæ sunt ejus: quare & in *filium*, ut capite præcedente, articulo 5, dictum est. Tertiò, si *mater* civis sit cujuscunque civitatis, is qui in ea civitate habet summum

Natus ex cive & habente summum imperium, imperantis est.

mum.

mum imperium, *Dominium* habebit ejus qui ab ea nascetur: nam & *matris* Dominus est, quæ habenti summum Imperium in omnibus tenetur obedire. Quarto, si *mulier* viro se tradiderit in vitæ societatem, eâ lege ut imperium apud *virum* sit, *qui nascitur* ex ambobus, *patris* est, propter imperium in *matrem*. Sed si *fœmina imperium habens*, *filios* ex *subdito* susceperit, suscepti *matris* sunt. Aliter enim, salvo imperio, mulier filios habere non potest. Atque universaliter, si *maris* & *fœminæ* societas *unio* sit, ut alter alterius imperio subjiciatur, *liberi* sunt *imperantis*.

In conjunctione maris & fœminæ, ita ut neuter alteri imperet, nati matris

VI. Cæterùm in statu naturæ, siquidem *mas* & *fœmina* societatem contrahant, ita ut alter alterius imperio non subsit, *nati* ex iis *matris* sunt, propter rationes adductas supra

pra articulo tertio, nisi aliter pactis provisum sit, pactis enim *mater* de jure suo disponere potest prout velit, quemadmodum factum est olim ab *Amazonibus*, quæ ex vicinis susceptos liberos, *mares* quidem illis remiserunt, *fœminas* sibimet ipsis pacto retinuerunt. In civitate vero, si contractus sit inter *marem* & *fœminam* ad cohabitationem, liberi geniti, *patris* sunt; quia in omnibus civitatibus, scilicet constitutis à *Patribus*, non à *matribus-familias*, imperium domesticum viri est: vocatur autem talis contractus, si fiat secundum leges civiles, MATRIMONIUM; si verò contrahant concubinatum tantùm, *filii* sunt vel *matris* vel *patris*, variè, prout in diversis civitatibus Leges civiles diversæ sunt.

sunt, nisi pacto vel lege civili aliter statuatur.

VII. Quoniam, per articulum

Liberi subjiciun-

tur Patribus, non minus quàm servi dominis, & cives civitati.

culum tertium, *mater originaliter liberorum Domina* est, & ab illa *pater*, vel alius quispiam jure derivato; manifestum est, non minus *liberos* illis esse subjectos à quibus aluntur & educantur, quam *servi Dominis*, vel *subditi* illi qui *summum* habet *imperium* in civitate; neque posse *parentem*, quamdiu in ejus potestate est, *filio* injurium esse. Etiam subjectione iisdem modis *Filius* liberatur, quibus *subditus* & *servus*. Eadem enim res est *emancipatio* cum *manumissione*, & *abdicatio cum exilio*.

De honore parentum & dominorum.

VIII. *Patrem-familias emancipatus filius*, vel *manumissus servus*, privatum jam patriâ & herili potestate minus metuunt, & (si quidem verus & internus spectetur *honor*) minùs *honorant* quàm antè. Est enim *honor* nihil aliud, quàm poten-

tiæ

tiæ alienæ æstimatio; ideoque cui minus potentiæ est, minus semper est *honoris*. Non est autem putandum, *manumittentem manumissum*, vel *emancipantem emancipatum*, ita voluisse sibi æquare, ut ne beneficii quidem reus esset, sed in omnibus se gereret, tanquam si æqualis sibi esset. Intelligendum igitur semper est, eum qui liberatur subjectione, sive sit *servus*, sive *filius*, sive *colonia* aliqua, promittere saltem externa signa omnia, quibus superiores ab inferioribus solent *honorari*. Ex quo sequitur, præceptum illud de *parentibus honorandis* esse *legis naturalis*, non modo sub titulo *gratitudinis*, sed etiam *Pactionis*.

In quo consistat libertas, & differentia civium & à servorum.

IX. Quænam ergo est, quæret aliquis, inter *liberum*, vel inter *civem*, & *servum* differentia? neque enim quod sciam,

à quoquam ſcriptore explicatum eſt, quid ſit *libertas*, & quid *ſervitus*. Vulgo omnia noſtro arbitratu facere, atque id impunè, *libertas*; id non poſſe, *ſervitus* judicatur: quod in civitate, & cum pace humani generis fieri non poteſt; quia civitas ſine imperio & jure coërcendi nulla eſt. LIBERTAS, ut eam definiamus, nihil aliud eſt quàm *abſentia impedimentorum motus*; ut aqua vaſe concluſa ideò non eſt *libera*, quia vas impedimento eſt ne effluat; quæ fracto vaſe *liberatur*. Et eſt cuique *libertas* major vel minor, prout plus vel minus ſpatii eſt in quo verſatur; ut majorem habeat *libertatem* qui in amplo carcere, quam qui in anguſto cuſtoditur. Et poteſt eſſe homo *liber* verſus unam partem, nec tamen verſus alteram; ut qui iter

iter faciens ſepibus & maceriis, ne vineas & ſegetes viæ vicinas conterat, hinc & inde cohibetur. Et hujuſmodi quidem impedimenta externa & abſoluta ſunt: quo ſenſu omnes *ſervi* & *ſubditi liberi* ſunt, qui non ſunt vincti, vel incarcerati. Alia ſunt arbitraria, quæ non abſolute impediunt motum, ſed per accidens, nimirum per electionem noſtram, ut qui in nave eſt, non ita impeditur quin ſe in mare præcipitare poſſit, ſi velle poſſit. Atque hic quoque, quo quis pluribus viis movere ſe poteſt, eo majorem habet *libertatem*. Atque in hoc conſiſtit *libertas* civilis, nemo enim ſive *ſubditus*, ſive *filius* familias, ſive *ſervus*, ita *civitatis* vel *patris* vel *Domini* ſui, utcunque ſeveri, pœnis propoſitis impeditur, quin omnia facere, & ad omnia

omnia se convertere possit, quæ ad vitam & sanitatem tuendam sunt necessaria. Non igitur reperio quid sit, de quo vel *servus* quisquam conqueri possit eo nomine quod *libertate* careat, nisi miseria sit, ita cohiberi ne ipse sibi noceat, & vitam, quam bello, vel infortunio, vel demum inertiâ suâ amiserat, unà cum omnibus alimentis, & omnibus rebus ad vitam & sanitatem necessariis, ea lege recipere ut regatur. Qui enim ita cohibetur pœnis propositis, ne omnia quæ vult, faciat, non opprimitur *servitute*, sed regitur & sustentatur. Hoc autem (in omni civitate & familiâ, ubi servi exsistunt) *cives liberi*, & *filii* familias præ *servis* eximium habent, ut & ministeria civitatis, vel familiæ obeant honoratiora, & plus possideant rerum superfluarum.

At-

Atque in hoc ſita eſt differentia inter *civem liberum*, & *ſervum*, quod LIBER quidem is ſit qui ſoli civitati, SERVUS autem qui etiam concivi ſervit. Libertas alia omnis, exemptio eſt à legibus civitatis, & propria imperantium.

X. *Pater-familias*, *liberi ſervique* ejus, virtute imperii paterni, in unam perſonam civilem coaliti, FAMILIA dicitur. Eadem, ſi multiplicatione *prolis*, & *ſervorum* acquiſitione, numeroſa fiat, ita ut ſine belli incertâ aleâ ſubjugari non poſſit, appellabitur REGNUM PATRIMONIALE. Quod quamquam vi acquiſitum differat à *Monarchiâ inſtitutivâ* origine & modo conſtituendi, conſtitutum tamen omnes eaſdem habet proprietates, & idem eſt utrobique imperii jus, ut non ſit opus cuilibet de iis ſeorſum dicere. *Idem eſt jus in cives in regno patrimoniali, quod in inſtitutivo.*

XI.

Quæstio de jure successionis in sola Monarchia locum habet.

XI. Quo jure summa imperia constituta sunt, dictum est: breviter jam, quo jure continuentur, dicendum est. Jus autem quo continuantur, illud est quod appellatur jus SUCCESSIONIS.. Quoniam autem in *Democratiâ*, summum imperium apud *populum* est, quamdiu cives exsistunt, tamdiu penes eandem est personam. Populus enim *successòrem* non habet. Similiter in *Aristocratiâ*, moriente uno optimatum, aliquis alius in ejus locum à cæteris substituitur; ideoque nisi simul deficiant, quod suppono nunquam accidere, *successio* nulla est. Quæstio igitur de jure *successionis* in solâ *Monarchiâ absolutâ* locum habet. Nam qui ad tempus tantùm summum exercent imperium, non sunt ipsi *Monarchæ*, sed *ministri* civitatis.

XII.

XII. Primum autem, si *Monarcha successorem* sibi testamento instituerit, institutus *succedet*; nam si à *populo* instituatur, habebit omne jus in civitatem quod *populus* habebat; ut ostensum est Cap. 7. art. 11. Sed *populus* potuit ipsum eligere, ergo eodem jure ipse alium. Sed in *regno* etiam *Patrimoniali* eadem sunt jura, quæ in *institutivo*. Quare Monarcha omnis potest *successorem* sibi testamento facere.

Monarcha potest summum imperium civitatis, testamento disponere.

XIII. Quod autem quis testamento transferre in alium potest, id eodem jure donare, vel vendere, vivens potest: cuicunque ergo is summum imperium tradiderit, sive dono, sive pretio, jure traditur.

Vel donare, vel vendere.

XIV. Quod si neque Testamento, neque aliter, voluntatem suam de *successore* vivens declaraverit, intelligitur, primum,

Monarcha intestatus, semper intelligitur, velle

mum,

fore sibi Monarcham successorem. mum, noluisse eum redire civitatem ad Anarchiam, sive statum belli, id est, ad perniciem civium: tum quia non potuit id facere sine violatione legum naturalium, quibus in foro conscientiæ obligatus erat ad omnia quæ ad pacem necessariò conducunt: tum etiam quia si voluisset, non erat difficile id apertè declarasse. Deinde, quia jus transit secundùm voluntatem patris; censendum est de *successore* per signa voluntatis ejus. Intelligitur ergo, voluisse eum, subditos suos sub regimine esse *Monarchico*, potius quàm alio, propterea quòd & ipse eum statum exemplo suo, regnando commendavit antè, nec alio facto aut verbo post damnavit.

Et aliquem ex suis liberis. XV. Porrò quoniam naturali necessitate omnes homines bene illis esse malunt, per quos sibi

ſibi honor & gloria eſt, quam aliis; honor autem & gloria unicuique poſt mortem per liberorum potius quàm per aliorum quorumcumque hominum potentiam contingit: colligitur, patrem melius velle liberis ſuis, quam quibuſcumque aliis. Intelligitur itaque voluntas patris inteſtati ea fuiſſe ut *ſucceſſor* ei aliquis eſſet ex liberis ſuis. Hoc tamen ita intelligendum eſt, ſi alia ſigna apertiora in contrarium non exiſtant; cujus generis, poſt *ſucceſſionis* plures, poteſt eſſe conſuetudo: qui enim de *ſucceſſione* tacet, intelligitur conſuetudini Regni conſentire.

XVI. Inter liberos, maſculi fœminis præferuntur; principio quidem forte quod plerumque (licet non ſemper) aptiores ſunt ad rerum magnarum, præſertim verò bellorum *Et maſculum potius quàm fœminam.*

administrationem; post autem, ubi in consuetudinem abiit, quod consuetudini non sit contradictum; ideòque voluntas *Patris* in eorum favorem, nisi consuetudo alia vel signum aliud apertius repugnet, interpretanda est.

Et filiorum natu maximum, quam minorem.

XVII. *Filiorum* autem, quia æquales sunt, nec dividi imperium potest, is *succedat*, qui maximus natu est. Nam si differentia sit aliqua propter ætatem, dignior maximus est, nam naturâ judice annis provectior (quia solet esse) prudentior est. Alius autem judex dari non potest. Si verò fratres omnes pro æqualibus habendi sint, *forte* fiet *successor*. Est autem sors naturalis, *primogenitura*; eâ vero jam præfertur natu maximus; neque est qui potestatem habeat judicandi, utrum eo, an alio genere sortium res deci-

decidenda ſit. Quæ autem ratio pro primogenito, eadem pro primogenita militat.

Et fratrem, ſi prole careat, præ omnibus aliis.

XVIII. Quod ſi liberi nulli ſint, tunc ad fratres & ſorores imperium tranſibit, propter eandem rationem, qua liberi *ſuccederent*, ſi eſſent; nam naturâ proximi, benevolentiâ proximi eſſe ſupponuntur; & in Fratres prius quam in ſorores; item in majores natu prius quam in minores. Ratio enim hic eadem eſt, quæ in liberis.

Eodem modo quo ſucceditur in imperium, ſucceditur etiam in jus ſucceſſionis.

XIX. Porrò qua ratione *ſucceditur* ad imperium, eâdem quoque ſucceditur ad jus *ſucceſſionis*; nam primogenitus, ſi ante patrem moriatur, cenſebitur, niſi pater aliter ſtatuerit, jus ſuum *ſucceſſionis* tranſtuliſſe ad liberos ſuos; ideoque nepotes & neptes priores ad *ſuccedendum* erunt quàm ipſorū avunculi. Hæc, inquam, om-

nia ita se habent, si consuetudo loci (cui pater non contradicendo censebitur consentire) non impediat.

CAPUT X.

Specierum trium civitatis, quoad incommoda singularum, comparatio.

I. *Comparatio status* naturalis *cum statu* civili. II. Imperantis *&* civium *eadem sunt commoda & incommoda.* III. *Commendatio* Monarchiæ. IV. *Regimen unius non esse eo nomine iniquum, quod unus plus possit ceteris omnibus.* V. *Rejectio opinionis eorum qui dicunt*, Dominum *cum* servis *non posse esse* civitatem. VI. *Exactiones graviores esse sub* populo *imperante, quam sub* Monarchâ. VII. *Cives innocentes minus obnoxios esse pœnis sub* Monarchâ, *quam sub* populo. VIII. *Libertatem civium singulorum non minorem esse sub* Monar-

Monarchâ, *quàm sub* populo. IX. *Non esse civibus incommodum, quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur.* X. *Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum* imperitiam. XI. *Propter* eloquentiam. XII. *Propter* factionem. XIII. *Propter* instabilitatem *Legum.* XIV. *Propter defectum* taciturnitatis. XV. *Ea incommoda* Democratiæ *adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii.* XVI. *Incommoda civitatis ex rege* puero. XVII. *Monarchicæ præstantiæ signum, potestas Ducum castrensis.* XVIII. *Optimus status civitatis est, ubi cives imperantis sunt hæreditas:* XIX. Aristocratia *tanto melior est, quanto* Monarchiæ *propior; pejor, quanto ab eâ remotior.*

I. DEmocratia, *Aristocratia* & *Monarchia* quid sint, dictum est. Utra autem ad civium pacem conservandam, & commoda eorum procuranda, *Comparatio status naturalis cum statu civili.*

aptior ſit, earum comparatione videndum eſt. Primùm autem commoda & incommoda civitatis in univerſum conferamus, ne quis forte ſatius eſſe ducat, vivere unumquemque arbitrio ſuo, quàm civitatem omnino conſtituere. Extra ſtatum civitatis, unuſquiſque libertatem habet integerrimam quidem, ſed infructuoſam; propterea quod qui propter libertatem ſuam omnia agit arbitrio ſuo, propter libertatem aliorum omnia patitur arbitrio alieno. At civitate conſtitutâ, unuſquiſque civium tantum libertatis ſibi retinet, quantum ſufficit ad bene & tranquillè vivendum, tantum item aliis adimitur, ut non ſint metuendi. Extra civitatem, unicuique ita jus eſt ad omnia, ut tamen nulla re frui poſſit. In civitate verò unuſquiſque finito jure ſecurè fruitur. Extra civi-

tatem,

tatem, quilibet à quolibet jure ſpoliari & occidi poteſt. In civitate ab uno tantum; extra civitatem, propriis tantum viribus protegimur; in civitate, omnium. Extra civitatem, fructus ab induſtriâ nemini certus; in civitate omnibus. Denique extra civitatem, imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, fœditas, ſolitudo, barbaries, ignorantia, feritas; in civitate, Imperium rationis, Pax, ſecuritas, divitiæ, ornatus, ſocietas, elegantia, ſcientiæ, benevolentia.

II. *Ariſtoteles*, Politicorum lib. 7. cap. 14. duo eſſe ait genera regiminum, quorum alterum ad *imperantis*, alterum ad *ſubditorum* commodum dirigitur. Quaſi ubi cives duriùs tractantur, ibi *una*; ubi mitius, ibi *alia* ſpecies eſſet civitatis; quod ei minimè concedendum eſt. *Imperantis & civium eadem ſunt commoda & incommoda.*

eſt. Sunt enim *imperantis* & *ſubditorum*, eadem & communia commoda & incommoda omnia, quæ ex regimine oriuntur; incommoda quæ civi alicui, infortunio, ſtultitiâ, negligentiâ, ignaviâ, vel luxuriâ ſuâ accidunt, à Regentis incommodis ſeparari poſſunt: ſed non ſunt illa Regiminis incommoda, ut quæ in qualibet civitate accidere poſſunt. Eadem ſi accidunt à primâ civitatis inſtitutione, dicentur quidem Regiminis incommoda, ſed ipſi imperanti cum civibus communia erunt, ſicut communia etiam ſunt eorum commoda. Primum autem & maximum commodum, Pax & defenſio, idem utriuſque eſt. Nam & is qui imperat, & is cui imperatur, ad vitæ ſuæ defenſionem, viribus utitur ſimul omnium concivium. Et maximo incommodo quod in civita-

te

te contingere poteſt, nimirum cæde civium, quæ ab Anarchiâ oritur, & is qui ſummum imperium habet, & quilibet unus civium æquè obruitur. Secundò, ſi is qui ſummum imperium obtinet, pecuniarum tantum à civibus exegerit, ut, ſe & familias ſuas alere, & vires corporum ſuorum conſervare non poſſint, incommodum non magis illorum eſt, quam imperantis, qui quantiſcunque divitiis ſine corporibus civium, Imperium ſuum & divitias tueri non poteſt. Si verò tantum exegerit, quantum ad imperii adminiſtrationem ſufficit, id commodum æquè eſt & ipſi & civibus ad communem pacem & defenſionem. Neque imaginabile eſt, quomodo divitiæ *publicæ* civibus *privatis* incommodo eſſe poſſint, modo privati non ita exhauriantur, ut per in-

 duſ-

duſtriam ſuam neceſſaria ad corporis & animi vires ſuſtentandas acquirere ſit impoſſibile. Nam ſic incommodum & ad ipſum imperantem pertineret, nec oriretur ab inſtitutione vel ordinatione pravâ, (quia in omni genere civitatis, cives opprimi poſſunt) ſed à bene ordinatæ civitatis pravâ adminiſtratione.

Commendatio Monarchiæ. III. Quod autem dictarum ſpecierum civitatis, *Democratiæ*, & *Ariſtocratiæ*, & *Monarchiæ*, optima ſit *Monarchia*, ex comparatione commodorum & incommodorum in ſingulis oſtendendum eſt. Hæc igitur; quod *univerſum* ab *uno Deo* regitur; quod *Antiqui* ſtatum *Monarchicum* cæteris prætulerunt, regimen Deorum uni *Jovi* adſcribentes; quod principio rerum, nationumque, arbitria Principum pro legibus fuerint;

quod

quod imperium *Paternum* institutum à Deo in creatione, *Monarchicum* fuerit; quod regimina cætera ex *Monarchiæ* per seditiones dissolutæ ruderibus artificio hominum (*) pòst conglutinata sint; quodque populus Dei sub regibus fuerit; quamquam *Monarchiam* commendatiorem nobis exhibeant, tamen quia id non rationibus, sed exemplis & testimoniis faciunt, omittemus.

(*) Artificio hominum conglutinata sint, &c.] *Videntur huc spectasse antiqui, qui fabulam nobis confinxerunt de Prometheo. Narrant, Prometheum surrepto à Sole igne, ex luto fecisse hominem; atque ob id factum perpetua jecoris laceratione irato Jovi dedisse pœnas. Hoc est, ingenio humano (id quod significatur per Prometheum) leges, & justitiam* Annot.

à Monarchia per imitationem ſumtas eſſe, quarum vi (tanquam igne à fonte ſuo naturali ſurrepto) multitudo (quaſi lutum & fæx hominum) in unam perſonam civilem animata & conflata eſt, quæ Ariſtocratia vel Democratia appellatur. Inventi autem autores & fautores, qui cum ſecurè atque otioſè ſub imperio Regum naturali vivere potuiſſent, hanc pœnam dant, ut perpetuis curis, ſuſpicionibus diſſenſionibuſque alio loco expoſiti crucientur.

Regimen unius non eſſe eo nomine iniquum, quod unus plus poſſit cæteris omnibus.

IV. Sunt quibus *unius* Regimen eo nomine diſplicet, quia *unius* eſt; quaſi iniquum eſſet inter tam multos tantâ poteſtate eminere *unum* aliquem, ut arbitrio ſuo poſſit de cæteris omnibus ſtatuere. Hi ſanè ſubtrahere ſe ab imperio *unius* Dei, ſi poſſent, vellent. Sed exceptionem hanc contra *unum* ſuggerit

gerit invidia, dum vident unum habere quod omnes cupiunt: idem iniquum eſſe cenſerent eadem ratione, ſi *pauci* imperarent, niſi ipſi vel eſſent, vel eſſe ſperarent ex eorum numero; nam ſi iniquum ſit non eſſe jus æquale omnibus, iniquum etiam eſt regimen optimatum. Quoniam autem oſtenſum eſt, ſtatum æqualitatis eſſe ſtatum belli: ideoque inæqualitatem introductam eſſe conſenſu omnium, inæqualitas illa non eſt amplius habenda pro re iniquâ, ubi plus habet is, cui plus volentes dedimus. Incommoda igitur quæ ſequuntur *unius hominis* imperium, ſequuntur *hominem*, non *unitatem*. Videndum igitur eſt, utrum imperium *hominis*, an *hominum*, plura civibus adferat incommoda.

V. Sed primum amolienda eſt ſententia eorum, qui negant

Rejectio opinionis eorum

qui dicunt, dominum cum servis non posse esse civitatem.

gant omnino, civitatem esse, quæ conflatur ex quantovis numero servorum sub communi Domino. Cap. 5. articulo. 9. definitur *civitas* esse *persona* una facta ex pluribus hominibus, cujus voluntas, ex ipsorum pactis, pro ipsorum omnium voluntatibus habenda est, ut singulorum viribus & facultatibus uti possit, ad pacem & defensionem communem. *Persona* autem *una* est, per ejusdem capitis articulum eundem, quando plurium voluntates unius voluntate continentur. Sed voluntas uniuscujusque servi continetur in voluntate Domini, ut ostensum est capite 8, articulo 5, ita ut possit eorum viribus & facultatibus uti, prout voluerit. Sequitur ergo, civitatem esse quæ constituitur ex *Domino* & pluribus *servis*. Neque potest ulla ratio in contrarium adduci,

duci, quæ non æque militet contra civitatem conſtitutam à *patre* & *liberis*. Nam apud *Dominum*, cui *liberi* non ſunt, *ſervi liberorum* rationem ſubeunt. Sunt enim & honor & præſidium ejus: neque magis ſubjiciuntur *ſervi Dominis*, quam *liberi patribus*, ut ſuprà oſtenſum eſt capite 8. articulo 5.

Exactiones graviores eſſe ſub populo imperante, quàm ſub Monarcha.

VI. Inter incommoda imperii ſummi unum eſt quod imperans præter pecunias ad ſumtus publicos, hoc eſt, ad miniſtros publicos alendos, præſidia ædificanda & tuenda, bella gerenda, rem domeſticam honorificè ſuſtentandam neceſſarias, poſſit etiam, ſi velit, alias exigere per libidinem, quibus *filios*, *cognatos*, *gratioſos*, atque etiam *adulatores* ditare poſſit. Confitendum eſt, incommodum quidem hoc eſſe, ſed ex numero eorum quæ in omni genere civitatis

repe-

reperiuntur ; in *Monarchiâ* autem tolerabiliora, quàm in *Democratia*. Nam & si velit *Monarcha* illos locupletare, pauci sunt, quia unius sunt. Sed in *Democratiâ*, quot sunt *Demagogi*, id est, potentes apud populum *oratores*, (qui & simul plures sunt, & quotidie novi suboriuntur) tot sunt qui *liberos*, *cognatos*, *amicos*, *adulatoresque* ditandos habent. Cupiunt enim singuli, non modo familias suas divitiis potentes illustresque reddere, quantum possunt, sed etiam alios sui muniendi causâ beneficiis devincire. *Monarcha* ministros & amicos suos, quia non sunt numerosi, sine civium dispendio, deferendo scilicet illis belli pacisque munia, magna ex parte explere potest; in *Democratiâ*, ubi multi satiandi sunt, & semper novi, fieri id sine oppressione civium.

civium non poteſt. *Monarcha* quamquam poſſit indignos promovere, ſæpe tamen id facere non vult; *Oratores* autem in *Democratia* ſemper hoc omnes velle intelliguntur, ideo quia opus eſt. Aliter enim potentia eorum qui id ſoli facerent ita creſceret, ut non modo ſibi, ſed & civitati formidanda eſſet.

Cives innocentes minus obnoxios eſſe pœnis ſub Monarcha, quàm ſub populo.

VII. Summi imperii incommodum aliud eſt, metus ille mortis perpetuus, in quo unumquemque verſari neceſſe eſt dum reputat ſecum, poſſe eum qui imperat, non modo pœnas quas velit, in quæ velit peccata conſtituere, ſed etiam cives innocentes, & qui nihil contra leges commiſerunt, irâ & libidine jugulare. Atque magnum hoc reverâ in omni civitatis ſpecie incommodum eſt, ubi fit: (incommodum enim ideo eſt quia fit, non

quia

quia fieri poteſt :) ſed vitium eſt Regentis, non Regiminis : non enim *Neronis* facta *Monarchiæ* ſunt omnia eſſentialia. Minus tamen ſæpe damnantur cives immeritò, regnante *Homine*, quàm *populo*. Nam Reges ſæviunt in eos tantum, qui vel conſiliis intempeſtivis moleſti, vel verbis contumelioſis, vel voluntate adverſi ipſis ſolis ſunt. Faciunt autem ut potentiæ exceſſus, quem habere unus civis ſupra alium poſſit, innoxius ſit. Itaque *Nerone* vel *Caligulâ* aliquo regnante, pati immerito nemo poteſt, niſi qui ipſi cogniti ſunt, nimirum Aulici, vel munere aliquo conſpicui; neque omnes, ſed illi ſoli, quibus eſt quod is habere cupit; nam qui moleſti aut contumelioſi in eum ſunt, merito plectuntur. In *Monarchia* igitur, is qui latere vult, qualiſcun-

cunque ſit qui regnat, extra periculum eſt. Patiuntur enim ſoli ambitioſi, cæteri ab injuriis potentiorum defenduntur. Sed in *dominatione populari* tot poſſunt eſſe *Nerones*, quot ſunt *Oratores* qui *populo* adulantur: tantum enim poteſt unuſquiſque eorum, quantum ipſe *populus*; atque in ſubtrahendis à pœna iis, qui per libidinem & odia privata concives immeritò occiderunt, quaſi tacito quodam inter ſe Pacto, *Hodie mihi, cras tibi*, alter alterius cupidini mutuò cedunt. Præterea potentiæ privatæ terminus quidam eſt, ultra quem civitati perniciosa futura eſt, & propter quam *Monarchis* aliquando neceſſarium eſt providere, ne quid inde Reſpublica capiat detrimenti. Illam igitur potentiam, quando in divitiis ſita erat, divitiarum diminutione

dimi-

diminuerunt; si quando vero consisteret in aura *populari*, ipsum potentem sine alio crimine sustulerunt. Idem in *Democratiis* fieri solet. Nam *ostracismo* exsulabant potentes *Athenienses* sine crimine, propter potentiam solam, & necabantur Romæ tanquam regnum affectaverint, qui plebis favorem captabant beneficiis. Pares in hoc *Democratia* & *Monarchia*, impares tamen fama fuerunt: quia fama à populo est; & quod à multis fit, à multis laudatur. Ideoque invidiâ in virtutem eorum factum esse dicitur, si faciunt *Monarchæ*, quod si factum esset à *populo*, politia esset.

Libertatem singulorum non minorem esse sub Monarcha, quam sub populo.

VIII. Sunt qui ideo *Monarchiam Democratia* incommodiorem putent, quod *illic* minus libertatis sit quam *hic*. Si per *libertatem* intelligant exem-

ptionem

ptionem à subjectione, quæ legibus, hoc est, mandatis debetur *populi*, neque in *Democratia*, neque in alio statu civitatis quocunque ulla omnino *libertas* est. Si *libertatem* in eo sitam esse intelligant, ut paucæ sint leges, pauca vetita, & ea talia quæ nisi veten-tur, non sit Pax, tunc nego plus esse *libertatis* in *Democratia* quam in *Monarchia*: potest enim non minus hæc quam illa cum tali libertate rectè consistere. Etsi enim portis turribusque civitatis cujuscunque, characteribus quantumvis amplius *libertas* inscribatur, non est ea cujuscunque *civis*, sed *civitatis* libertas; neque meliori jure verbum illud civitati inscribitur, quæ à *populo*, quam quæ à *Monarcha* regitur. Sed quando cives privati, id est, subditi libertatem poscunt, nomine

mine libertatis non *libertatem*, ſed *Dominium* poſcunt? quod tamen præ inſcitia minime animadvertunt. Si enim quam libertatem quiſque ſibi expetit, eandem prout lege naturæ præceptum eſt, aliis concederet, rediret ille ſtatus naturalis, in quo omnes jure poſſunt omnia; quem ut omni ſubjectione civili pejorem, ſi ſcirent, reſpuerent. Sed ſi quis liberum eſſe ſolum poſcat, cæteris obſtrictis, quid aliud quam *Dominium* poſcit? Nam qui ſolutus eſt omni vinculo, vinctorum omnium, quotquot ſunt, *Dominus* eſt. Non eſt ergo major libertas civium in ſtatu *populari*, quam *Monarchico*. Id quod imponit, eſt *participatio* æqualis munerum publicorum, & Imperii. Nam ubi Imperium *populi* eſt, cives eatenus imperium ſinguli *participant*, quatenus

tenus *populi* imperantis partes ſunt. Munera autem publica æqualiter participant, quatenus in magiſtratibus & miniſtris publicis eligendis æqualia habent ſuffragia. Atque hoc eſt quod voluit *Ariſtoteles*, ipſe quoque conſuetudine temporis libertatem pro imperio nominans. Lib. 6. *Politicorum*, cap. 2. *In ſtatu populari libertas eſt ex ſuppoſitione. Quod vulgo dicunt, tanquam extra ſtatum hunc liber eſſet nemo.* Ex quo obiter colligere licet, cives eos qui in *Monarchiâ* ſublatam libertatem plorant, hoc tantum ſtomachari, quod non adhibeantur ad Reipublicæ gubernacula.

IX. Sed ob hoc ipſum fortaſſe aliquis *ſtatum popularem* maximo intervallo *Monarchiæ* anteferendum eſſe dicet, quod illic, ubi ſcilicet negotia publica omnes tractant, prudentiam, *Non eſſe civibus incommodum, quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur.*

tiam, ſcientiam, eloquentiamque ſuam in deliberationibus circa res maximæ difficultatis & momenti publicè oſtentandi poteſtas omnibus facta ſit; id quod propter naturæ humanæ innatam laudis cupiditatem, omnibus iis qui vel talibus virtutibus antecellunt, vel ſibi videntur cæteris antecellere, omnium rerum eſt jucundiſſimum: hic vero via illa ad laudem & dignitates obtinendas, maximæ parti civium præcluſa eſt. Quid autem eſt, ſi hoc non eſt incommodum? Dicam. Sententiam ejus quem contemnimus, noſtræ prælatam videre; ſapientiam noſtram in conſpectu noſtro negligi; incerto certamine inanis gloriæ, certiſſimas ſuſcipere inimicitias; (hoc enim declinari non poteſt, ſive vicerimus, ſive vincamur;) odiſſe & odio eſſe ob diſſimilitudinem opinio-

opinionum; concilia & vota noſtra ubi non eſt opus, ſine fructu omnibus patefacere; rem domeſticam negligere: Hæc, inquam, incommoda ſunt. Abeſſe verò à certamine ingeniorum, quamquam ea certamina facundis jucunda ſint, non eſt ideo illis incommodum, niſi etiam viris fortibus incommodum dicemus eſſe pugnâ prohiberi, propterea quod eâ delectantur.

X. Præterea multæ cauſæ ſunt, quare minus rectè in magnis conventibus deliberatur, quam ubi conſiliarii ſunt pauci. Quarum una eſt, quod ad recte deliberandum de omnibus quæ ad ſalutem civitatis conducunt, cognitu neceſſaria ſunt, non modo ea quæ intus, ſed etiam ea quæ foris ſunt, intus quidem quibus rebus, & unde quæſitis, civitas alitur & defenditur;

Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum imperitiam.

ditur; quæ loca præsidiis habendis apta; unde milites & habendi & alendi sint; quis sit civibus animorum habitus versus principem, vel civitatis gubernatores, & multa similia. Foris autem, quanta & in quibus rebus sita sit potentia singularum civitatum vicinarum; quid nobis ab illis commodi & incommodi proveniat; qui affectus eorum & erga nos, & se invicem; & quid quotidie apud eos consilii capiatur. Hæc autem quia paucissimi cognoscunt in numeroso cœtu hominum, maxima ex parte talium rerum imperitorum, ne dicam incapacium, quid numerus ille deliberantium ineptis sententiis contribuere ad consilia, aliud quam impedimentum potest.

Propter eloquentiam. XI. Alia causa, quare magnus cœtus ad deliberationem minus idoneus sit, ea est, quod unus-

unusquisque eorum qui sententiam suam explicant, necesse habet perpetuâ & longâ uti oratione; eamque, existimationis causâ, audientibus, quantum potest, ornatam gratamque eloquentiâ reddere. Eloquentiæ autem munus est, *Bonum* & *malum*, *Utile* & *inutile*, *Honestum* & *inhonestum*, facere apparere majora vel minora, quam revera sunt, & *Justum* videri, quod *injustum* est, prout ad finem dicentis videbitur conducere. Hoc enim est persuadere; & quamquam ratiocinentur, non procedunt tamen à principiis veris, sed ab ἐνδόξοις, id est, opinionibus jam vulgo receptis, quæ maxima ex parte erroneæ esse solent, neque orationem suam naturæ rerum, sed affectibus animorum convenientem esse student. Unde accidit, non recta

ratione, ſed impetu animi ſententias ferri. Neque eſt hoc *hominis*, ſed ipſius *Eloquentiæ* vitium, cujus finis (ut magiſtri Rhetoricæ omnes docent) non veritas eſt, (niſi per accidens) ſed victoria; & munus, non docere, ſed ſuadere.

Propter factiones. XII. Tertia cauſa, quare in magno cœtu minus utiliter deliberatur, ea eſt, quod inde *factiones* in civitate oriantur, & ex *factionibus* ſeditio & bellum civile. Quando enim contrariis ſententiis orationibuſque pugnant æquales oratores, victus victorem, eoſque una omnes qui illius ſententiam ſequuti ſunt, tanquam conſilium & ſapientiam ſuam contempſiſſent, odit, ſtudetque quomodo faciat, ut conſilium adverſarii exitum ſortiatur civitati damnoſum; ſic enim ſibi reſtitutum, illi ademtum gloriam iri videt.

videt. Præterea ubi suffragia non sunt ita inæqualia, quin spes victis sit, posse se in conventu alio, accessione paucorum hominum sibi consentientium, partes habere superiores, ibi præcipui eorum cæteros convocant; seorsum deliberant, quomodo sententiam ante latam abrogare possint; statuunt inter se ad proximum conventum frequentes & primi adesse; disponunt quid quisque, & quo ordine dicere debeat, ut res denuo agitetur, & quod frequentibus adversariis ratum, id iisdem, aliqua ex parte, per negligentiam absentibus, fiat irritum. Atque hujusmodi industria diligentiaque, quâ utuntur ad *faciendum* populum, *factio* appellari solet. Quando autem *factio* suffragiis minor, viribus major vel non multo minor est, tunc quod

eloquentiâ & arte obtinere non potuere, id armis tentant, & bellum naſcitur civile. Sed hæc, dicet aliquis, non neceſſario, nec ſæpe accidunt. Idem dicere poſſet, Oratores non eſſe neceſſariò cupidos gloriæ, & non ſæpe in magnis rebus magnos oratores diſſentire.

Propter instabilitatem legum.

XIII. Sequitur ex his, ubi legum ferendarum poteſtas ſumma ad conventus tales defertur, leges inſtabiles eſſe, mutarique, non ad mutationem ſtatus rerum, neque ad mutationem animorum, ſed prout major numerus hominum nunc ex hac, nunc ex illâ *factione* confluxerit ad *curiam*; ita ut leges ibi, tanquam ſuper undas, huc illuc fluctuent.

Propter defectum taciturnitatis.

XIV. Hoc etiam quarto loco deliberationes magnorum cœtuum incommodi habent, quod civitatis conſilia, quæ tacita

cita esse sæpissimè permagni intereſt, antè ad inimicos proferantur, quam poſſint perduci ad effectum; & quid poſſit, quid non poſſit, quid velit, quid nolit, exploratum externis ſit, non minus quam ipſi *imperanti populo.*

XV. Incommoda hæc quæ in deliberationibus magnorum conventuum reperiuntur, eatenus *Monarchiam Democratiâ* meliorem eſſe evincunt, quatenus in *Democratiâ* res maximi momenti, talibus conventibus diſcutiendæ ſæpius committuntur, quam in *Monarchiâ*; nec enim aliter fieri facile poteſt. Nihil enim eſt propter quod non malit quiſquam *rei familiari* potius, quam *publicæ* vacare, præterquam quòd locum eſſe videt facundiæ ſuæ, qua poſſit ingenii & prudentiæ exiſtimationem acquirere, & domum

Ea incommoda Democratiæ adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur exiſtimatione ingenii.

mum reverſus apud amicos; parentes, uxoreſque, re bene geſta, triumphare; ſicut olim *Marco Coriolano* omnis à factis bellicis jucunditas in eo ſita erat, quod videret laudes ſuas placere matri. Quod ſi in *Democratia populus* deliberationes de bello & pace & de legibus ferendis ad unum tantum, vel valde paucos deferre vellet, contentus nominatione magiſtratuum, & miniſtrorum publicorum, hoc eſt, authoritate ſine miniſterio, tunc fatendum eſt, *Democratiam* & *Monarchiam* hac in re æquales fore.

Incommoda civitatis ex Rege puero.

XVI. Neque commoda vel incommoda, quæ magis in una quam in alia civitatis ſpecie reperiuntur, ex eo procedant; quod ipſum imperium, ſeu imperii negotia adminiſtranda melius uni quam pluribus, vel contra, pluribus quam paucioribus com-

committuntur. Nam imperium *potentia*, adminiſtratio gubernandi *actus* eſt; *potentia* autem in omni civitatis ſpecie æqualis eſt; ſoli *actus* differunt, hoc eſt, *motus* atque *actiones* civitatis, prout proveniunt à plurium vel pauciorum, peritorum vel imperitorum deliberationibus. Ex quo intelligitur, regiminis commoda & incommoda, non illum in quo reſidet civitatis authoritas, ſed imperii miniſtros ſequi; ideoque nihil impedire, quin civitas recte gubernari poſſit, quamquam *Monarcha* femina vel puer vel infans ſit, modo ii negotiis pares ſint, qui miniſteriis & muneribus publicis præfecti ſunt. Atque id quod dicitur, *væ regno cujus Rex Puer eſt*, non ſignificare *Monarchiæ* conditionem ſtatu populari inferiorem eſſe, ſed contra nimirum incommoditatem Regni

per accidens esse, quod *Rege puero* accidat quandoque, ut multis per ambitionem & vim in consilia publica sese intrudentibus, civitas administretur *Democratice*, atque ex eo nasci infelicitates illas, quæ *imperium populi* maxima ex parte comitantur.

Monarchicæ præstantia signum, potestas Ducum castrensis.

XVII. Signum autem quod *Monarchia* absolutissima, civitatis sit optimus omnium status, manifestissimum illud est, quod non solum Reges, sed etiam civitates illæ quæ *populo* & *optimatibus* subjectæ sunt, non nisi uni soli totum belli imperium deferunt, idque ita absolutum, ut nihil possit esse amplius: (in quo obiter notandum quoque hoc est, quod Rex nullus Duci plus imperii in exercitum concedere, quam ipse in cives omnes exercere jure possit.) *Monarchia* itaque omnium optimum

mum in castris regimen est. Quid autem aliud sunt plures respublicæ, quam totidem castra præsidiis & armis contra se invicem munita? quorum status (quia nulla communi potentia coercentur, utcunque incerta pax tanquam induciæ breves, intercedat) pro statu naturali; hoc est, pro statu belli habendus est?

Optimus status civitatis est, ubi cives imperantis sunt hæreditas.

XVIII. Postremò quoniam ad conservationem nostram, subditos nos esse alicui *homini* vel *concilio* necessarium erat, optimâ conditione illi subjicimur, cujus interest, ut salvi & sani simus. Atque hoc fit, quando imperantis hæreditas sumus; unusquisque enim sponte suâ hæreditatem suam conservare studet. Sunt autem civium non fundi & pecuniæ, sed corpora & animi vegeti, principum divitiæ: id quod facile concede-

tur ab iis qui animadvertunt, quam magnis pecuniis parvarum civitatum dominia æſtimantur, & quanto faciliùs homines pecuniam, quam pecunia homines acquirit. Neque exemplũ facile occurrit ſubditi alicujus à Principe ſuo, vitâ vel bonis, ſine culpa propria, per ſolam licentiam imperii ſpoliati.

Ariſtocratia tantò melior eſt, quantò Monarchia propior; pejor, quantò ab ea remotior.

XIX. Huc uſque facta eſt comparatio inter ſtatum *Monarchicum* & *Popularem*; de *Ariſtocratiâ* tacitum eſt. De hac, ex iis quæ de illis dicta ſunt, videtur concludi poſſe, quæ hæreditaria eſt, & quæ contenta Magiſtratuum electione, deliberationes ad paucos, & maximè idoneos tranſmittit, & ſimpliciter quæ *Monarcharum* regimen maximè, *populi* minimè imitatur, eam civibus ſingulis & meliorem, cæteris & diuturniorem eſſe.

CAPUT XI.

Loca & exempla Scripturæ sacræ de jure Regni, quæ secunda videntur antedictis.

I. *Initium civitatis institutivæ, à consensu populi.* II. Judicia & Bella *dependere ab arbitrio imperantium summorum.* III. *Eos qui summum imperium habent, jure puniri non posse.* IV. *Sine summo imperio non esse* Civitatem, *sed* Anarchiam. V. *Servos & Filios debere Dominis & Parentibus simplicem obedientiam.* VI. *Absolutum imperium evidentissimis tam Novi quam Veteris Testamenti locis comprobatum.*

I. INitium civitatis institutivæ, sive politicæ, cap. 6. art. 2. à consensu multitudinis ita derivavimus, ut omnes consentire, vel pro hostibus censeri oportere appareat. Tale fuit ini- *Initium civitatis institutivæ à consensu populi.*

initium Regni Dei super Judæos institutum per *Moysen. Si audieritis vocem meam*, &c. *eritis mihi in regnum Sacerdotale*, &c. *Venit Moyses, & convocatis majoribus natu populi*, &c. *respondit que omnis populus simul: cuncta quæ loquutus est Dominus, faciemus.* Tale quoque fuit initium potestatis *Moysis* sub Deo, sive potestatis proregiæ. *Cunctus populus videbat voces, & lampades*, &c. *dicentes Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus.* Simile erat initium regni Saulis. *Videntes autem, quod Naas Rex filiorum Ammon venisset adversum vos, dixistis mihi; Nequaquam, sed rex imperabit nobis, cum Dominus vester regnaret in vobis. Nunc ergo præsto est rex vester, quem elegistis & petiistis.* 1. Sam. 12. vers. 12. Consentientibus autem non omnibus, sed majore parte, (nam

erant

erant *Filii Belial*, qui *dixerunt*, *Num ſalvare nos poterit iſte*; & *deſpexerunt eum.* 1. Sam. 10. verſ. 27.) illi qui non conſenſerunt, tanquam hoſtes ad necem quærebantur. *Quis eſt* (ait populus ad Samuelem) *qui dixit*, *Saul non regnabit ſuper nos: date viros*, & *interficiemus eos?* 1. Sam. 11. verſ. 12.

Judicia & Bella dependere ab arbitrio imperantium ſummorum.

II. Eodem capite 6. articulis 6. & 7. oſtenſum eſt, tum *Judicia*, tum *Bella*, ab arbitrio dependere ejus qui ſummum habet in civitate imperium; id eſt, in *Monarchiâ* unius *Monarchæ*, ſive *Regis*. Id autem confirmatur judicio ipſius populi. *Erimus nos quoque ſicut omnes gentes*, & JUDICABIT *nos rex noſter*, & *egredietur ante nos*, & *pugnabit* BELLA *noſtra pro nobis.* 1 Sam. 8. verſ. 20. Et teſtimonio Regis Salomonis, quod attinet ad *judicia*, & ad omnia de

de quibus disputari potest, an sint *bona* an *mala*. *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum* JUDICARE *possit, & discernere inter* BONUM *&* MALUM. 1. Reg. 3. vers. 9. Et Absalonis, *Non est qui te audiat constitutus à Rege*. 2. Sam. 15. vers. 3.

Eos qui summum imperium habent jure puniri non posse.

III. Quod Reges puniri à subditis non possint, sicut ostensum est supra, cap. 6. art. 12. confirmat Rex David, qui cum quæreretur à Saule ad mortem, abstinuit tamen à cæde ejus, prohibuitque Abisaium dicens, *Ne interficias eum; quis enim extendet manum suam in Christum Domini, & innocens erit?* 1 Sam. 22. vers. 9. Et cum præcidisset oram chlamydis ejus, *propitius* (inquit) *mihi sit Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, Christo Domini, ut mittam manum meam in eum.* 1. Sam.

Sam. 24. verſ. 7. Et *Amalekitam* qui *Saulem*, quamquam in ipſius gratiam, interfecerat, juſſit tamen interfici. 2.Sam. 1. verſ. 15.

Sine ſummo Imperio non eſſe Civitatem, ſed Anarchiam.

IV. Quod habetur Judic. cap. 17. verſ. 6. *In diebus illis non erat Rex in Iſraël, ſed unuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat*, tanquam ubi non ſit *Monarchia*, ibi ſit *Anarchia*, (ſeu confuſio omnium rerum) adduci poſſet ad probandum excellentiam Regni ſupra omnes alias civitatis formas; niſi quod per vocem *Rex*, poſſit forte intelligi non modo *unus homo*, ſed etiam *una curia*, modo ſummum in ea reſideat imperium. Quod ſi ſic accipiatur, hoc tamen inde efficitur, ut ſine ſummo & abſoluto imperio (quod toto capite ſexto probare conati ſumus) cuilibet licebit quicquid libebit, ſive quic-

quicquid ſibi rectum videbitur; quod ſtare non poteſt cum conſervatione generis humani, ideòque imperium ſummum ex lege naturæ in omni civitate intelligitur exſiſtere alicubi.

Servos & filios debere dominis & parentibus ſimplicem obedientiam.

V. *Servos Dominis* ſimplicem debere obedientiam diximus, cap. 8. art. 7. 8. & *filios patribus*, cap. 9. art. 7. Idem dicit ſanctus Paulus. Nimirum de ſervis, *Servi, obedite per* OMNIA *Dominis carnalibus, non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis timentes Deum.* Col. 3. verſ. 20. De Filiis, *Filii obedite parentibus per* OMNIA; *hoc enim placitum eſt in Domino.* Col. 3. verſ. 22. Sicut autem nos per ſimplicem obedientiam intelligimus OMNIA quæ non ſunt contra leges Dei, ita in locis illis ſancti Pauli citatis, poſt vocem OMNIA,

NIA, subintelligendum est, *præter ea quæ sunt contra leges Dei.*

VI. Sed ne jus Principum minutatim persequar, ea jam producam quæ totam potestatem eorum (nempe deberi iis à subditis suis obedientiam simplicem & absolutam) simul stabiliunt. Et primum ex novo Testamento: *Super cathedram Moysis sederunt Scribæ & Pharisæi.* OMNIA *ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite.* Matth. 22. vers. 2. *Omnia*, inquit, *facite*, hoc est, obedite *simpliciter.* Quare? quia sedent super *cathedram Moysis*, nimirum, *principis civilis*, non *Aaronis* Sacerdotis. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resis-*

Absolutum imperium evidentissimis tam novi quam veteris Testamenti locis comprobatum.

resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt, &c. Rom. 13. vers. 1. &c. Quoniam ergo potestates quæ erant tempore sancti *Pauli*, à Deo ordinatæ fuerint, omnes autem Reges eo tempore requirebant à subditis suis integram obedientiam, sequitur, talem potestatem à Deo fuisse ordinatam. *Subjecti igitur estote omni humanæ ordinationi propter Deum, sive Regni quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: quia sic est voluntas Dei.* 1. Pet. 2. vers. 13. Rursus sanctus Paulus ad Titum; *Admone illos, Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire.* Cap. 3. vers. 1. Quibus Principibus? nonne Principibus temporum illorum, qui obedientiam exigebant simplicem? Deinde, ut venia-

veniamus ad exemplum ipsius Christi, cui jure hæreditario à Davide derivato, debebatur regnum Judæorum, is cum more subditi viveret, tributum *Cæsari* & pendebat, & *Cæsaris* esse pronunciabat: *Reddite* (inquit) *quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Matth. 22. vers. 21. Idem, cum placuisset ei Regem agere, obedientiam integram requirebat. *Ite* (inquit) *in castellum quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum ea; solvite & adducite mihi: & si quis aliquid dixerit, dicite, quod Dominus his opus habet.* Matth. 21. vers. 2. Fecit igitur hoc jure Domini, sive Regis Judæorum. Tollere vero subdito bona sua, eo nomine quod *Dominus opus habet*, Imperium absolutum est. Loca Testamenti veteris in eandem

dem ſententiam evidentiſſima hæc ſunt. *Tu accede, & audi* CUNCTA *quæ dixerit Dominus Deus noſter tibi, loquerisque ad nos, & nos audientes faciemus ea.* Deut. 5. verſ. 27. At ſub vocem illam *cuncta*, integra continetur obedientia. Rurſus ad *Joſuen*: *Responderuntque ad Joſuen, atque dixerunt*; OMNIA *quæ præcepiſti nobis, faciemus, & quocunque miſeris, ibimus; ſicut obedivimus in* CUNCTIS *Moyſi, ita obediemus & tibi; tantum ſit Dominus Deus tuus tecum ſicut fuit cum Moyſe. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit* CUNCTIS *ſermonibus, quos præceperis ei, moriatur.* Joſu. verſ. 16. Et parabola Rhamni: *Dixeruntque omnia ligna ad Rhamnum, Veni & impera ſuper nos; quæ reſpondit iis, Si vere me regem conſtituitis, venite, & ſub umbra mea requieſ-*

quiescite; sin autem non vultis, egrediatur ignis de Rhamno, & devoret cedros Libani. Jud. 9. vers. 14. Quorum verborum sententia est, acquiescendum esse dictis eorum quos vere Reges in nos constituimus, ni velimus incendio belli civilis consumi. Particularius autem describitur potentia regia à Deo ipso per Samuelem. *Prædic iis jus Regis, qui regnaturus est super eos, &c. Hoc erit jus Regis qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, &c. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias*, &c. *Oliveta optima tollet, & dabit servis suis*, &c. 1. Sam. 8. vers. 8. &c. Nonne est potentia hujusmodi absoluta? veruntamen ab ipso Deo appellatur JUS REGIS. Neque videtur quisquam, ne *Sacerdos* quidem *summus* apud Judæos, ab obe-

obedientia hac exemptus fuisse. Ubi enim *Abiatharo Sacerdoti dixit Rex*, nimirum Salomon) *Vade in Anathot ad agrum tuum, equidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam; quia portasti arcam Domini Dei coram David patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus laboravit pater meus: & ejecit Salomon Abiatharum, ut non esset Sacerdos Domini:* 1. Reg. 2. vers. 26. Nullo argumento colligi potest, factum illud Deo displicuisse; neque enim reprehendi Salomonem, aut personam ejus eo tempore parum Deo acceptam fuisse legimus.

CAPUT XII.

De caussis internis civitatem dissolventibus.

1. Judicationem boni & mali ad singulos pertinere, ***seditiosa opinio.***

nio. II. Peccare ſubditos obediendo Principibus ſuis, *ſeditioſa opinio*. III. Tyrannicidium eſſe licitum, *ſeditioſa opinio*. IV. Subjectos eſſe legibus civilibus etiam eos qui habent ſummum imperium, *ſeditioſa opinio*. V. Imperium ſummum poſſe dividi, *ſeditioſa opinio*. VI. Fidem & ſanctitatem non ſtudio & ratione acquiri, ſed ſemper ſupernaturaliter infundi & inſpirari, *ſeditioſa opinio*. VII. Civibus ſingulis eſſe rerum ſuarum proprietatem, ſive dominium abſolutum, *ſeditioſa opinio*. VIII. *Ad ſeditionem diſponit, neſcire differentiam inter populum & multitudinem*. IX. *Ad ſeditionem diſponit exactio nimia pecuniarum, quamvis juſta & neceſſaria*. X. *Ad ſeditionem diſponit ambitio*. XI. *Ad ſeditionem diſponit ſpes ſucceſſus*. XII. *Virtus qua opus eſt ad ſeditiones excitandas, ſola eloquentia eſt ſine ſapientiâ*. XIII. *Quomodo ſtultitia vulgi, & eloquentia ambitioſorum, con-*

currunt ad rempublicam dissolvendam.

Judicationem boni & mali ad singulos pertinere, seditiosa opinio.

I. HActenus quibus causis, & quibus pactis civitates constitutæ sint, & quæ sint imperantium in cives jura, dictum est. Jam quibus causis eædem dissolvantur, sive de causis seditionum, breviter dicendum est. Quemadmodum autem in motu corporum naturalium, considerandа tria sunt, nimirum, *dispositio interna*, ut sint producendi motus susceptibilia: *Agens externum*, quo motus certus & determinatus actu producatur; *Et ipsa actio*: Ita etiam in civitate, ubi cives tumultuantur, tria consideranda occurrunt; primum *doctrinæ & affectus* paci contrarii, quibus singulorum animi disponuntur; secundum, quales sunt qui jam dispositos ad successionem & arma sollicitant, convocant, dirigunt-

riguntque; tertium, modus quo id fit, ſive ipſa *factio*. Doctrinarum autem quæ ad ſeditionem diſponunt, una & prima hæc eſt; *Cognitionem de bono & malo pertinere ad ſingulos*. In ſtatu quidem naturali, ubi jure æquali ſinguli vivunt, nec ſe per pacta ſua aliorum imperio ſubmiſerunt, veram eam eſſe concedimus, imo cap. 1. art. 9. probavimus. Sed in ſtatu civili, falſa eſt. Oſtenſum enim eſt, cap. 6. art. 9. Regulas *boni* & *mali*, *juſti* & *injuſti*, *honeſti* & *inhoneſti*, eſſe leges civiles, ideòque quod legiſlator præceperit, id pro *bono*; quod vetuerit, id pro *malo* habendum eſſe. Legiſlator autem ſemper is eſt, cujus eſt in civitate imperium ſummum, hoc eſt, in Monarchiâ Monarcha. Idem confirmavimus cap. 11. art. 6. ex verbis *Salomonis*. Siquidem enim

ſequendum ut bonum, & fugiendum ut malum eſſet id quod ſingulis viſum fuerit, quorſum ſpectant verba ejus, *Dabis ſervo tuo cor docile; ut populum tuum judicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malum.* Quoniam ergo Regum eſt diſcernere inter *bonum* & *malum*, iniquæ ſunt illæ, quamquam quotidianæ voces: *Regem eſſe, qui recte facit.* Et *Regibus non eſſe obtemperandum, niſi juſta præceperint*; & aliæ ſimiles. Ante imperia, *juſtum* & *injuſtum* non exſtitere; ut quorum natura ad mandatum ſit relativa; actioque omnis ſuâ naturâ adiaphora eſt. Quod *juſta* vel *injuſta* ſit, à jure imperantis provenit. Reges igitur legitimi quæ imperant, juſta faciunt imperando, quæ vetant vetando injuſta. Privati autem homines dum cognitionem *boni* & *mali* ad ſe trahunt, cupiunt

cupiunt esse sicut Reges; quod salva civitate fieri non potest. Omnium Dei præceptorum antiquissimum est, Gen. cap. 2. vers. 15. *De ligno scientiæ boni & mali ne comedas*; & antiquissima tentationum diabolicarum, cap. 3. vers. 5. *Eritis sicut dii, scientes bonum & malum*. Et prima Dei cum homine expostulatio, vers. 11. *Quis indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti?* Quasi diceret, unde judicasti nuditatem, in qua visum est mihi te creare, inhonestam esse, nisi quod *cognitionem* Honesti & Inhonesti tute tibi arrogasti?

Peccare subditos obediendo Principibus suis, seditiosa opinio.

II. Peccatum est quicquid quis fecerit contra conscientiam; nam qui id faciunt, legem spernunt. Sed distinguendum est; Peccatum meum est, quod faciens, peccatum meum

eſſe puto; quod vero peccatum alienum eſſe puto, poſſum quandoque ſine peccato meo facere. Nam ſi jubear facere quod peccatum jubentis eſt, modo qui jubet, jure Dominus meus ſit, id ſi facio, non pecco: non enim ſi militavero juſſu civitatis, putans bellum injuſtè ſuſceptum eſſe, idcirco injuſtè fecero, ſed potius ſi militare recuſavero, cognitionem juſti & injuſti, quæ pertinet ad civitatem, mihi arrogans. Qui diſtinctionem hanc non obſervant, quotieſcunque eis aliquid imperatum erit, quod illicitum vel eſt, vel videtur eſſe, incident in peccandi neceſſitatem. Nam facient contra conſcientiam, ſi obediverint; contra jus, ſi non obediverint. Si fecerint contra conſcientiam, monſtrant, ſe non metuere pœnas futuri ſeculi; ſi fecerint con-

contra jus, tollunt quantum in ſe eſt, ſocietatem humanam, & vitam civilem ſeculi præſentis. Opinio igitur eorum qui docent, *peccare ſubditos, quoties mandata Principum ſuorum, quæ ſibi injuſta videntur eſſe, exſequuntur*; & erronea eſt, & inter eas numeranda quæ obedientiæ civili adverſantur. Dependet autem ab originali illo errore quem ſupra præcedente articulo notavimus. Nam per judicium noſtrum *boni* & *mali*, facimus ipſi, ut tam obedientia noſtra, quam inobedientia ſit peccatum.

III. Tertia doctrina ſeditioſa ab eâdem radice orta eſt, *Tyrannicidium eſſe licitum*. Imò hodie à nonnullis Theologis, & olim ab omnibus Sophiſtis, *Platone*, *Ariſtotele*, *Cicerone*, *Seneca*, *Plutarcho*, cæteriſque Græcæ & Romanæ Anarchiæ fau-

Tyrannicidium eſſe licitum, ſeditioſa opinio.

fautoribus; non modo licitum, ſed etiam maximâ laude dignum exiſtimatum eſt. *Tyrannorum* autem nomine intelligunt non ſolum Monarchas, ſed omnes eos qui imperium ſummum in quocunque genere civitatis adminiſtrant. Non enim Athenis *Piſiſtratus* tantum, qui ſolus imperium habuit, ſed poſt eum Triginta-viri, qui ſimul dominati ſunt, ſinguli *Tyranni* appellabantur. Sed is quem occidi, ut *Tyrannum*, volunt, vel jure imperat, vel abſque jure; ſi abſque jure, hoſtis eſt, & jure occiditur: ſed dici debet hoc non *Tyrannicidium*, ſed *hoſticidium*; ſi jure imperium obtinet, locum habet interrogatio divina, *quis indicavit tibi, quod Tyrannus eſſet, niſi quod ex ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, comediſti?* Quare enim appellas tu *Tyrannum*,

num, quem Deus *Regem* fecit; nisi tu privatus exsistens, cognitionem ad te trahas *boni* & *mali?* Quam perniciosa verò civitatibus, præsertim vero *Monarchiis*, opinio hæc sit, ex eo facile intelligitur, quod per eam quilibet *Rex*, sive malus, sive bonus, unius sicarii & judicio condemnandus, & manu jugulandus exponitur.

IV. Quarta societati civili adversa opinio eorum est, qui censent, *legibus civilibus subjectos esse etiam eos qui habent summum imperium.* Quam veram non esse satis ostensum est supra, c. 6. art. 14. ex eo quod civitas, neque sibi ipsi, neque civi cuiquam obligari potest: non sibi, quia nemo obligatur nisi alii; non civi, quia civium voluntates singulæ in voluntate civitatis continentur, ita ut si civitas se liberam à tali

Subjectos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, seditiosa opinio.

obligatione esse velit, etiam cives velint, & proinde libera sit. Quod autem de civitate verum est, id verum esse intelligitur de eo homine, vel cœtu hominum, qui summam habet potestatem; illi enim civitas sunt, quæ nisi per summam eorum potestatem non exsistit. Quod autem opinio hæc cum essentia civitatis consistere non possit, ex eo patet, quod per eam *cognitio justi* & *injusti*, hoc est, quid sit, quid non sit, contra leges civiles, definire, ad singulos rediret. Cessabit ergo obedientia, quoties imperatum aliquod videbitur contra leges, atque unà omnis potestas coactiva, quod salvâ civitatis essentiâ fieri non potest. Magnos tamen habet error hic fautores, *Aristotelem* & alios, qui propter impotentiam humanam, civitatis potestatem summam,

mam, ſolis legibus deferendam eſſe arbitrantur. Videntur autem in naturam civitatis parum profunde inſpexiſſe, qui poteſtatem coactivam, legum interpretationem, & legum lationem (quæ neceſſariæ civitati poteſtates ſunt) ipſis legibus relinquendas eſſe exiſtimaverint. Quamquam autem cives ſinguli cum ipſa civitate contendere judicio, & lege agere interdum poſſint, id tamen locum habet tunc ſolum, quando quæſtio non eſt de eo quod civitas poſſit, ſed de eo quod certâ quâdam lege voluit. Ut, cum de capite civis agitur quacunque lege, quæſtio non eſt, an civitas jure ſuo abſoluto vitam ejus tollere poſſit, ſed an per legem illam tollendam eſſe voluerit. Voluit autem, ſi legem violavit, alioqui noluit. Quod igitur civitas ſuis ipſius

legibus obstricta sit, non satis argumenti est, quod actio legis competat civi adversus civitatem. In contrarium, patet, civitatem suis ipsius legibus non teneri, quia nemo obligatur sibi. Ponuntur ergo leges *Titio* & *Caio*, non civitati: utcunque ambitione jurisconsultorum factum sit, ut leges non ab authoritate civitatis, sed ab eorum prudentia dependere, imperitis videantur.

Imperium summum posse dividi, seditiosa opinio.

V. Quinto, *Imperium summum dividi posse*, exitiosissima civitatis doctrina est. Alii autem aliter dividunt. Sunt enim qui ita dividunt, ut summum imperium in iis rebus quæ ad pacem & commoda hujus vitæ pertinent, potestati civili concedant; in iis vero quæ ad salutem animæ spectant, in alios transferant. Contingit autem, quia justitia ad salutem maxi-

mè

mè omnium rerum necessaria est, ut cives justitiam metientes, non sicut debent, per leges civiles, sed per mandata & doctrinas eorum qui respectu civitatis vel privati sunt, vel externi, superstitioso metu obedientiam Principibus debitam præstare nolint; ipso metu in id quod metuunt, incidentes. Quid autem perniciosius civitati esse potest, quam ut homines ne principibus, hoc est, ne legibus obediant, seu, ne justi sint, æternorum cruciatuum intentatione deterreantur? Sunt etiam qui summum imperium ita dividunt, ut potestatem summam Belli & Pacis, uni (quem *Monarcham* vocant) sed pecuniam imperandi jus, non illi, sed aliis tribuunt. Quoniam autem & belli & pacis nervi sunt pecuniæ, qui sic dividunt, aut non rem ipsam divi-

dividunt, ſed imperium quidem illis dant, in quorum poteſtate eſt pecunia, nomen vero alteri; vel ſi dividunt, civitatem diſſolvunt: neque enim bellum ſi opus eſt geri, neque pax publica ſine pecunia conſervari poteſt.

Fidem & ſanctitatem non ſtudio & ratione acquiri, ſed ſemper ſupernaturaliter infundi & inſpirari, ſeditioſa opinio.

VI. Vulgo docetur, *Fidem & ſanctitatem non ſtudio & ratione naturali acquiri, ſed ſemper ſupernaturaliter hominibus infundi vel inſpirari.* Quod ſi verum eſſet, non video quare rationem fidei noſtræ reddere juberemur, aut cur is non ſit Propheta, quiſquis verè Chriſtianus eſt; aut denique quare non unuſquiſque quid faciendum, & quid fugiendum ſibi ſit, ex propria potius inſpiratione, quàm ex præceptis imperantium, aut recta ratione æſtimaret. Reditur igitur ad *cognitionem privatam boni & mali*, quæ con-

concedi non poteſt ſine civitatum diſſolutione. Opinio hæc adeo latè per orbem Chriſtianum diffuſa eſt, ut numerus Apoſtatarum à ratione naturali penè infinitus ſit. Nata autem eſt ab inſanis hominibus, qui Scripturarum lectione copiam verborum ſacrorum nacti, ita ea concionando connectere ſoliti ſunt, ut eorum oratio nihil ſignificans, imperitis tamen hominibus divina videatur: cujus enim ratio nulla, oratio divina apparet, is neceſſariò divinitùs videbitur inſpiratus.

VII. Septima civitatibus adverſa doctrina eſt, *Civibus ſingulis earum rerum quas poſſident, abſolutum eſſe Dominium.* Hoc eſt, *proprietatem* talem, quæ jus cæterorum omnium, non modo concivium, ſed etiam ipſius civitatis in eaſdem res excludit. Id quod verum non eſt. Nam qui

Civibus ſingulis eſſe rerum ſuarum proprietatem, ſive dominium abſolutum, ſeditioſa opinio.

qui *Dominum* habent, *Dominium* non habent, ut probatum eſt c. 8. art. 5. Civitas autem civium omnium Domina eſt, ex conſtitutione. Ante ſuſceptum jugum civile, nemini erat quicquam *juris proprii*, omnia omnibus *communia* erant; dic ergo, unde tibi *proprietas* hæc, niſi à civitate? Unde autem civitati, niſi quod unuſquiſque jus ſuum in civitatem tranſtuliſſet? Et tu ergo tuum jus civitati quoque conceſſiſti. *Dominium* ergo & *proprietas* tua tanta eſt, & tamdiu durat, quanta & quamdiu ipſa vult. Sicut in familia filiorum ſingulorum *propria* ſunt bona, quæ & quamdiu vult pater. Sed multo maxima pars hominum, qui prudentiam civilem profitentur, rationem aliter colligunt. Æquales, inquiunt, natura ſumus; nulla cauſa eſt quare quis rem meam

mihi

mihi meliore jure auferat, quam ego illi suam; scimus, ad defensionem publicam pecuniâ aliquando opus esse, sed qui eam exigunt, opus esse monstrent, & à volentibus, accipient. Nesciunt qui sic loquuntur, ea quæ fieri volunt, jam ab initio in ipsa civitatis constitutione facta esse; ideòque loquentem tanquam in multitudine dissoluta & nondum facta civitate, factam dissolvunt.

Ad seditionem disponit nescire differentiam inter populum & multitudinem.

VIII. Ultimo loco Regimini civili adversatur, præsertim vero Monarchico, quod homines non satis distinguant inter *populum* & *multitudinem*. *Populus* est *unum* quid, *unam* habens *voluntatem*, & cui actio *una* attribui possit. Nullum horum de multitudine dici potest. *Populus* in omni civitate regnat; nam & in *Monarchiis populus* imperat, vult enim *populus* per volunta-

luntatem *unius hominis*. *Multitudo* vero cives ſunt, hoc eſt, ſubditi. In *Democratia* & *Ariſtocratia*, cives ſunt *multitudo*; ſed *curia* eſt *populus*. Et in *Monarchia*, ſubditi ſunt *multitudo*, & (quamquam paradoxum ſit) *Rex* eſt *populus*. Vulgus hominum, & alii qui hæc ita eſſe minimè animadvertunt, de *magno numero* hominum ſemper loquuntur tanquam de *populo*, hoc eſt, de *civitate*; dicuntque rebellaſſe *civitatem* contra *regem* (quòd eſt impoſſibile) & *populum* velle & nolle, quod volunt & nolunt moleſti & muſſitantes ſubditi, ſub prætextu *populi*, *cives* contra *civitatem*, hoc eſt, *Multitudinem* contra *populum* animantes. Atque hæ ferè ſunt opiniones, quibus imbuti cives faciles ſunt ad tumultuandum; & ſi quidem majeſtas in omni civitate, ei vel eis confer-

conſervanda ſit, qui ſummum habet, vel habent imperium, his opinionibus crimen læſæ majeſtatis adhæret naturaliter.

Ad ſeditionem diſponit exactio nimia pecuniarum, quamvis juſta & neceſſaria.

IX. Animum humanum ægritudine afficit maximè omnium rerum *egeſtas*; ſive earum rerum quæ ad vitam & dignitatem tuendam neceſſariæ ſunt, *inopia*. Et quamquam nemo ſit, qui neſciat, opes induſtriâ comparandas, & parcimoniâ conſervandas eſſe, omnes tamen inopes culpam ab ignavia & luxuria propria in regimen civitatis, tanquam re privatâ publicis exactionibus detrita, transferre ſolent. Debent autem homines conſiderare; non modo laborandum eſſe iis quibus patrimonium non eſt, ut vivant, ſed etiam pugnandum, ut laborent. Unuſquiſque Judæorum qui tempore *Eſdræ* muros *Hieruſalem* ædificabant, unâ manu faciebat

ciebat opus, alterâ tenebat gladium. In omni civitate cogitandum est, manum quæ gladium tenet, esse *Regem*, vel *curiam summam*, & ab industria civium, non minus alendam esse, illâ quâ quisque fortunam suam privatam fabricatur; *vectigalia* autem & *tributa* nihil aliud esse, præter mercedem eorum qui armati vigilant, ne industria singulorum incursu hostium impediatur; nec magis justam querimoniam esse eorum, qui paupertatem suam pensionibus publicis imputant, quam si dicerent, inopes se fieri propter solutionem debitorum. Sed nihil horum cogitat maxima pars hominum; patiuntur enim idem quod in morbo qui appellatur *Incubus*, qui ortus ab ingluvie, facit tamen homines putare se invadi, & magno pondere opprimi & suffocari. Quod autem

ii qui videntur ſibi totâ civitatis mole oppreſſi, proni ad ſeditiones ſint, quodque novis rebus delectentur quibus præſentes nocent, ſatis per ſe manifeſtum eſt.

Ad ſeditionem diſponit ambitio.

X. Altera animi ægritudo civitatibus noxia, eorum eſt, qui otio abundantes, carent dignitate. Ad honores & claritudinem naturâ quidem omnes contendunt, illi vero maximè qui minime rerum neceſſariarum ſollicitudine diſtringuntur. Hos enim partim ad diſſerendum inter ſe de republicâ, partim ad Hiſtoricorum, Oratorum, Politicorum, aliorumque librorum facilem lectionem otium cogit. Inde autem contingit, ut ad res maximi momenti adminiſtrandas, & ab ingenio, & à doctrina inſtructos ſe eſſe arbitrentur. Quoniam autem non omnes ſunt, quod ſibi

ſibi videntur eſſe, & ſi eſſent, non tamen omnes propter multitudinem ad munera publica adhiberi poſſent, neceſſe eſt multos præteriri. Hi igitur contumeliam ſibi fieri exiſtimantes, nihil magis in votis habere poſſunt, tum invidiâ in ſibi prælatos, tum emergendi ſpe, quam ut conſilia publica eventus infelices ſortiantur. Ideoque mirum non eſt, ſi rerum novarum occaſiones cupidis animis operiantur.

Ad ſeditionem diſponit ſpes ſucceſſus. XI. Inter affectus ſeditioſos numeranda eſt etiam *ſpes vincendi.* Sint enim homines quantum quis voluerit, opinionibus paci & regimini civili repugnantibus imbuti, ſint quantum fieri poteſt, injuriis & contumeliis, ab iis qui in authoritate ſunt, læſi, & laceſſiti, ſi tamen *vincendi ſpes* nulla, aut non ſatis magna appareat, nulla

la ſequetur ſeditio; diſſimulabunt ſinguli, & gravia potius ferent quàm graviora. Ad hanc *ſpem* neceſſariò requiruntur quatuor, *numerus*, *inſtrumenta*, *mutua fiducia*, & *Duces*. Sine *numero* magno Magiſtratibus publicis reſiſtere non ſeditio, ſed deſperatio eſt. Per inſtrumenta intelligo *arma* & *commeatum*, quæ ſi abſint, numerus nihil valet, ſicut neque arma ſine *mutuâ fiduciâ*, neque hæc omnia ſine unione, ſub *Duce* aliquo, cui obedire, non ut obligati quod ſe ipſius imperio ſubmiſerint, (ſuppoſuimus enim hoc ipſo capite, hujuſmodi homines neſcire ſe obligari ultra id quod ſibimet ipſis rectum & bonum viſum fuerit,) ſed propter exiſtimationem virtutis, & prudentiæ militaris, vel ſimilitudinem affectuum, ſponte velint. Quatuor hæc ſi hominibus

præ-

præsentia molestè ferentibus, & jus actionum suarum proprio judicio metientibus, in propinquo sint, ad seditionem & civitatis confusionem præterea nihil deest præter aliquem, *qui ipsos acuat & concitet.*

Virtus quâ opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est sine sapientia.

XII. *Catilinæ*, quo nemo unquam magis ad seditiones factus fuit, character apud *Sallustium* hic est, quod haberet *eloquentiæ satis, sapientiæ parum.* Separat ille *sapientiam* ab *eloquentia*, hanc homini ad turbas nato, ut necessariam attribuens, illam ut pacis dictatricem abjudicans. *Eloquentia* autem duplex est, altera sententiæ & conceptuum animi perspicua & elegans explicatrix, oriturque partim à rerum ipsarum contemplatione, partim à verborum in propria & definita significatione acceptorum intelligentia; altera est affectuum ani-

animi (quales ſunt *ſpes*, *metus*, *ira*, *miſericordia*) commotrix, oriturque ex uſu verborum metaphorico, & ad affectus accommodato. Illa ex veris principiis, hæc ex jam receptis opinionibus, qualeſcunque eæ ſint, orationem texit. Illius ars Logica; hujus Rhetorica eſt. Illius finis veritas eſt; hujus victoria. Utraque ſuum uſum habet, illa in deliberationibus; hæc in hortationibus. Illa enim à *ſapientia* nunquam disjungitur; hæc verò ferè ſemper. Quod autem hujuſmodi *elōquentia potens*, ſeparata à rerum ſcientia, hoc eſt, à ſapientia, verus character ſit eorum qui populum ad res novas ſollicitant & concitant, ex ipſo opere quod faciendum habent, facile colligitur. Neque enim imbuere populum abſurdis illis opinionibus paci & ſocietati ci-

vili contrariis possent, nisi ipsi easdem tenerent; quod ignorantiæ majoris est, quàm quæ possit cadere in hominem sapientem: quis enim qui nescit unde leges vim suam derivent? quæ sint *justi*, *injusti*, *honesti*, *inhonesti*, *boni*, *mali*, regulæ? quid pacem inter homines conciliet & conservet, quid destruat? quid sit *suum*, quid *alienum*? quid denique sibi fieri velit (ut idem alteri faciat) vel mediocriter sapiens existimandus est? Quod autem auditores suos, ex stultis insanos reddere possunt; quod facere possunt ut quibus malè est, pejus, quibus rectè, malè esse videatur; quod spem amplificare, pericula extenuare, præter rationem iidem possunt, id ab eloquentia habent, non ad ea, quæ res sicut sunt, ita explicat, sed ab altera illa quæ commovendo animos,

facit

facit apparere omnia, qualia ipsi animis priùs commotis ea conceperunt.

XIII. Ad disponendum civium animos ad *seditiones*, multi etiam eorum qui bene erga civitatem affecti sunt, dum dictis opinionibus conformem doctrinam adolescentibus in scholis, & omni populo è cathedris insinuant, per inscitiam cooperantur. Qui vero dispositionem illam in actum perducere volunt, totum ambitionis laborem in eo ponunt, primum ut male affectos in *factionem* & *conspirationem* conjungant; deinde ut ipsi in *factione* plurimùm polleant. In *factionem* conjungunt, dum internuncios se & interpretes faciunt consiliorum & actionum singulorum, nominantque personas & loca ad conveniendum, & de iis rebus, quibus regimen civitatis, *Quomodo stultitia vulgi, & eloquentia ambitiosorum, concurrant ad Rempublicam dissolvendam.*

prout sibi videbitur commodum, reformetur, deliberandum. Ut vero in *factione* ipsi dominentur, *factio* in *factione* habenda est; scilicet seorsim cum paucioribus conventus secretos habere oportet, ubi ordinare possint, quid postea in conventu generali proponendum sit, & à quibus, & quid quisque eorum, & quo ordine debeat dicere, & quomodo potentissimos & existimatione apud *factionis* vulgus florentissimos ad suam sententiam possint trahere. Atque hoc modo cum *factionem* satis magnam habeant, in qua per eloquentiam dominentur, incitant eam ad res capessendas, atque ita rempublicam aliquando quidem opprimunt, nimirum, cum factio contraria nulla sit, plerumque vero lacerant, & bellum civile introducunt. Con-

currunt enim *ſtultitia* & *eloquentia* ad ſubverſionem civitatis, eo modo quo conſpirarunt quondam (ut eſt in fabula) filiæ *Peliæ* Regis Theſſaliæ cum *Medeâ*, contra patrem ſuum. Volentes illæ decrepito ſeni reſtituere adoleſcentiam; conſilio *Medeæ* in fruſta conciſum igni coquendum imponunt, exſpectantes fruſtra dum reviviſceret. Eodem modo vulgus ſtultitiâ ſuâ, velut puellæ *Peliæ*, cupientes civitatem veterem renovare, ducti *eloquentia* ambitioſorum hominum tanquam veneficio *Medeæ*, eam *factionibus* diviſam incendio ſæpius conſumunt quàm reformant.

CAPUT XIII.

De officiis eorum qui ſummum imperium adminiſtrant.

I. *Diſtinguitur ſummi imperii jus ab exercitio.* II. *Salus populi*

suprema lex. III. *Imperantium est respicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam.* IV. *Per salutem intelligi omnia commoda.* V. *Quæritur an Regum officium sit saluti animarum civium suorum providere, prout ipsis secundum conscientiam propriam optimum videbitur.* VI. *Salus populi in quo consistat.* VII. *Exploratores necessarios esse ad defensionem populi.* VIII. *Milites, arma, præsidia, pecuniam tempore pacis parata habere, necessarium etiam ad defensionem populi.* IX. *Recta institutio civium in doctrina civili, paci conservandæ necessaria.* X. *Onera publica æqualiter distribuere, paci conservandæ conducibile.* XI. *Æquitatis naturalis esse, ut pecuniæ taxentur, pro ratione eorum quæ quisque consumit, non quæ possidet.* XII. *Ad pacem conservandam conducere, ambitiosos premere.* XIII. *Et factiones dissolvere.* XIV. *Ad locupletandos cives conducere le-*

ges,

ges, quibus artes lucrativæ *foveantur, & quibus sumtus coërceantur.* XV. *Non esse plura ex legibus definienda, quam postulat civium & civitatis commodum.* XVI. *Pœnas non majores sumendas quam quæ legibus præfinitæ sunt.* XVII. *Civibus contra judices corruptos jus reddendum.*

I. APparent ex hactenus dictis in unoquoque civitatis genere *officia* civium & subditorum; & quid summi imperantes in eos *possint*. Ipsorum autem imperantium *officia*, & quo modo in subditos gerere se debeant, nondum dictum est. Distinguendum autem est inter summi imperii *jus* & *exercitium*. Possunt enim separari, ut puta, cùm is qui habet *jus*, vel non possit, vel nolit litibus judicandis, vel rebus deliberandis, ipse interesse. Reges enim aliquando per ætatem res gere-

Distinguitur summi Imperii jus ab exercitio.

gerere non possunt, quandoque etiam etsi possunt, rectiùs tamen esse judicant, contenti electione ministrorum & consiliariorum, imparium per eos exercere. Ubi autem separantur *jus* & *exercitium*, ibi regimen civitatis simile est regimini mundi ordinario, quo Deus, primus omnium motor, effectus naturales producit per ordinem causarum secundarum. Ubi vero, qui jus regni obtinet, omnibus judiciis, consultationibus, actionibusque publicis ipse interesse vult, ibi administratio talis est, ac si Deus præter naturæ ordinem, se ipsum ad materiam omnem immediatè applicaret. De *officiis* igitur eorum qui summum imperium, sive proprio, sive alieno jure administrant, hoc capite summatim & breviter dicemus. Neque enim instituti mei

mei est, in ea descendere quæ Principes alii ab aliis diversa agere possint; hoc enim politicis practicis in singulis civitatibus relinquendum est.

II. Imperantium autem officia omnia hoc uno dicto continentur: *Salus populi suprema lex.* Quamquam enim ii qui summum inter homines imperium obtinent, legibus propriè dictis, hoc est, hominum voluntati subjici non possunt; quia summum esse, & aliis subjici, contradictoria sunt, *officii* tamen eorum est rectæ rationi, quæ lex est naturalis, moralis, & divina, quantum possunt, in omnibus obedire. Quoniam autem imperia pacis causa constituta sunt, & pax propter salutem quæsita, qui in imperio positus, eo aliter quam ad salutem populi uteretur, faceret contra pacis rationes, hoc est, *Salus populi, suprema lex.*

contra legem naturalem. Sicut autem salus populi legem dictat, per quam Principes cognoscunt *officium*; ita etiam artem docet, per quam iidem comparant beneficium. Potentia enim civium, potentia est civitatis, id est, ejus qui summum in civitate habet imperium.

Imperantium est respicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam.

III. Per populum intelligitur hoc loco, non persona una civilis, nempe ipsa civitas quæ regit, sed multitudo civium qui reguntur. Civitas enim non sui, sed civium causa instituta est. Neque tamen *hujus* & *illius* ratio habenda est, non enim imperans, quatenus talis, civium saluti aliter prospicit, quàm per leges, quæ universales sunt; ideoque *officio* satisfecit, si toto conatu id egerit, ut per salutares constitutiones quamplurimis rectè sit, &

& quam diutissimè; neque male cuiquam, nisi suâ culpâ, aut casu cui provideri non potuerat; expedit autem aliquando saluti plurimorum, ut male iis sit qui mali sunt.

IV. Per *salutem* autẽ intelligi debet non sola vitæ qualitercumq; conservatio, sed quatenus fieri potest vita beata. Nam eo fine homines in civitates *institutivas* sponte coiêre, ut possent, quantum conditio fert humana, jucundissimè vivere. Facerent ergo ii qui summum imperium in eo genere civitatis administrandum in se susceperunt, contra legem naturæ, quia contra fiduciam eorum qui imperii administrationem eis commiserunt, si non studerent, quantum legibus fieri potest, ut cives bonis omnibus, non ad vitam modo, sed etiam ad delectationem abunde

Per salutem intelligi omnia commoda.

instruantur. Qui vero armis imperia acquisiverunt, cupiunt omnes, ut subditi sui viribus tam animi quam corporis idonei sint ut ipsis serviant; quare contra finem & scopum proprium facerent si non conarentur, ut iis non modo ea quibus vivere, sed etiam quibus fortes esse possint, præbeantur.

Quaritur, an Regum officium sit, saluti animarum civium suorum providere, prout ipsis secundùm conscientiam propriam optimum videbitur.

V. Inprimis autem ad *salutem æternam* plurimum interesse Principes omnes credunt, quales de Deo teneantur opiniones, qualisque ei cultus exhibeatur. Quo supposito, quæri potest utrum summi imperatores, & quicunque sunt, sive unus sive plures, qui summum civitatis imperium administrant, non peccent contra legem naturæ, si talem doctrinam, & talem cultum quem ipsi civibus ad *salutem æternam* necessariò condu-

conducere credunt, non faciant doceri & exhiberi, vel contrariam doceri vel exhiberi permittant? Manifestum est facere eos contra conscientiam, & velle, quantum in se est, æternam civium perditionem. Nam, si non vellent, rationem non video, quare committerent, (cum summi existentes cogi non possint,) ut ea docerentur & facerent, propter quæ damnandos eos esse credunt. Difficultatem autem hanc in medio relinquemus.

VI. Commoda civium quæ hanc tantùm vitam spectant, in quatuor genera distribui possunt. 1. ut ab hostibus externis defendantur. 2. ut pax interna conservetur. 3. ut quantum cum securitate publica consistere potest, locupletentur. 4. ut libertate innoxiâ perfruantur. Amplius enim ad felicitatem civi- *Salus populi in quo consistat.*

civilem, quam ut à bello externo & civili tuti, opibus industriâ partis frui possint, summi imperatores conferre non possunt.

Exploratores necessarios esse ad defensionem populi.

VII. Ad defensionem populi duo necessaria sunt; *Præmoneri* & *Præmuniri*. Status enim civitatum inter se *naturalis*, id est, hostilis est. Neque si pugnare cessent, idcirco Pax dicenda est, sed respiratio, in qua hostis alter alterius motum vultumque observans, securitatem suam non ex pactis, sed ex viribus & consiliis adversarii æstimat. Atque id jure naturali, ut capit. 2. articulo 10. ex eo quod pacta in statu naturali quoties justus metus intercedit sunt invalida, ostensum est. Necessarium igitur est ad civitatis defensionem, primum, ut sit qui omnium eorum qui civitati nocere possunt, quantum fieri potest,

poteſt, conſilia & motus *exploret* & *præſentiat.* Sunt enim ſibi *exploratores* ad eos qui ſummum imperium adminiſtrant, idem quod radii lucis ad animam humanam; Atque in viſione politica, quàm in naturali rectius dicemus, ſpecies rerum externarum ſenſibiles intelligibileſque ad animam, (hoc eſt, eos qui ſummum imperium civitatis adminiſtrant) ab aliis non animadverſas per aërem tranſportari; Ideoque non minus neceſſarii ſunt ad ſalutem civitatis, quam lucis radii ad ſalutem hominis. Vel ſi comparentur aranearum telis, quæ extenſæ undiquaque ſubtiliſſimis filis, motus externos ipſis intus in cavernulis ſuis reſidentibus ſignificant; non magis ii qui imperant, quid ad ſubditorum ſuorum defenſionem imperato opus eſt, ſine

explo-

exploratoribus, quam illæ quando exeundum, & quo accurrendum ſit, ſine filis ſuis ſcire poſſunt.

Milites, arma, præſidia, pecuniam, tempore pacis parata habere, neceſſarium etiam ad defenſionem populi.

VIII. Deinde ad defenſionem populi requiritur neceſſario ut ſint *præmuniti*. Præmuniri autem eſt, militibus, armis, claſſe, propugnaculis, antequàm inſtet periculum, comparatis, & pecunia jam comportata inſtrui. Nam milites conſcribere, arma conquirere, poſt acceptam cladem, ſi non impoſſibile, ſaltem ſerum eſt. Similiter propugnacula & præſidia non antè locis opportunis conſtituere, quam fines invadantur, ſimile eſt ruſticorum, ut dixit Demoſthenes, qui ignari artis gladiatoriæ, ab una parte corporis ad aliam, ictibus moniti clypeos transferunt. Qui vero pecuniam ad milites alendos, & cæteras exercituum impen-

impenſas, tunc imperari ſatis opportunè putant, quando periculum incipit apparere, illi certè non conſiderant quam difficile ſit tam magnam pecuniæ vim ab hominibus tenacibus ſubito corradere. Nam omnes ferè, quod ſemel in bonis ſuis numeraverunt, ita ſuum & ſibi proprium eſſe judicant, ut injuriam ſibi fieri putent, quoties vel minimam ejus partem coguntur in publicum erogare. Ex eo autem quod à portoriis & rerum venalium vectigali ad ærarium accedit, pecunia ſatis magna ad civitatem armis defendendam ſubito confici non poteſt. Pecunia itaque belli cauſâ, ſi civitatem ſalvam eſſe volumus, tempore pacis congerenda eſt. Cum ergo explorare hoſtium conſilia, arma & præſidia tenere, pecuniam in promtu habere, imperantibus ad ſa-

lutem

lutem civium necessaria sint; salutem autem civium omni conatu procurare lege naturæ principes teneantur , sequitur, non modo licitum eis esse , exploratores emittere, milites alere , propugnacula ædificare , & pecuniam in eas res exigere, sed etiam ea non facere, illicitum. Quibus etiam addi potest quicquid ad potentiam externorum à quibus metuunt , vel arte vel vi minuendam , conducere videbitur : obligantur enim rectores civitatum , mala quæ metuunt , curare pro viribus , ne contingant.

Recta institutio civium in doctrina civili, paci conservandæ necessaria.

IX. Ad conservationem autem Pacis internæ, multa requiruntur, quia multa concurrunt (ut capite præcedente ostensum est) ad eam perturbandam. Ostendimus ibi alia esse quæ disponunt animos ad seditionem, alia quæ dispositos movent

vent & excitant. Inter ea quæ diſponunt, numeravimus primo loco quaſdam pravas doctrinas. Has igitur eradicare ex animis civium, & contrarias inſinuare, officium eorum eſt, qui ſumma imperia adminiſtrant. Quoniam autem opiniones non imperando; ſed docendo; non terrore pœnarum, ſed perſpicuitate rationum animis hominum inſeruntur; leges quibus huic malo, obviandum eſt, non in errantes, ſed in ipſos errores conſtituendæ ſunt. Errores illi quos præcedente capite cum quiete civitatis conſiſtere non poſſe affirmavimus, in animos rudium irrepſerunt partim è concionatorum cathedris, partim à ſermonibus quotidianis hominum propter rei familiaris laxitatem ſtudiis vacantium; & in animos horum à doctoribus adoleſcentiæ ſuæ in Academiis publicis.

Qua-

Quare etiam vice versa, si quis sanam doctrinam introducere voluerit, incipiendum ei est ab Academiis. Illic fundamenta doctrinæ civilis vera, & verè demonstrata jacienda sunt, quibus imbuti adolescentes, plebem postea privatim & publicè instruere possint. Id autem tanto alacrius, & potentius facient, quanto ipsi de veritate eorum quæ docent & prædicant, certiores erunt. Siquidem enim propositiones propter consuetudinem audiendi, quamquam falsæ, nec magis intelligibiles, quam si quis vocabula forte ex urna extracta copularet, hodie receptæ sunt, quanto magis imbiberent homines, propter eandem causam, doctrinas veras, intellectui suo & rerum naturæ conformes? Officii igitur summorum imperantium esse arbitror, Elementa vera doctrinæ civi-

civilis conſcribi facere, & imperare ut in omnibus civitatis Academiis doceantur.

Onera publica æqualiter diſtribuere, paci conſervandæ conducibile.

X. Secundo loco diſponere cives ad ſeditionem oſtendimus, ægritudinem animi ab *egeſtate*; quam quidem egeſtatem licet à luxuria vel ignavia propria profectam, imputant tamen iis qui regunt civitatem, tanquam penſionibus publicis exhauſti & oppreſſi. Fieri tamen poteſt aliquando ut querimonia illa juſta ſit, nimirum cùm onera civitatis civibus inæqualiter imponuntur. Quod enim omnibus ſimul leve onus eſt, ſi multi ſe ſubtrahunt, cæteris grave, imò intolerabile erit. Neque homines tam onus ipſum, quam inæqualitatem graviter ferre ſolent. Maxima enim ambitione de immunitate certatur, & in eo certamine minus felices magis felicibus tanquam victi invident.

dent. Ad tollendam ergo justam querimoniam, quietis publicæ intereſt, & per conſequens ad officium pertinet imperantium, ut onera publica æqualiter ferantur. Præterea, cum id quod à civibus in publicum confertur, nihil aliud ſit præter emtæ pacis pretium, rationis eſt, ut ii qui æquè pacis participant, æquas partes ſolvant, vel pecunias, vel operas reipublicæ contribuendo. Lex autem naturalis eſt (per art. 15. cap. 3.) unuſquiſque in jure aliis diſtribuendo, omnibus æqualem ſe præbeat; quare imperantes, ut onera civitatis civibus æqualiter imponant, lege naturali obligantur.

Æquitatis naturalis eſſe, ut pecuniæ taxentur, pro ratio-

XI. Æqualitas autem hoc loco intelligitur, non pecuniæ, ſed oneris, hoc eſt, æqualitas rationis inter onera & beneficia. Quamquam enim pace omnes

nes æqualiter fruantur, non tamen beneficia à pace omnibus æqualia sunt. Nam alii plus, alii minus bonorum acquirunt. Et rursus alii plus, alii minus consumunt. Quæri igitur potest, an debeant cives in publicum contribuere, pro ratione eorum quæ lucrantur, an eorum quæ consumunt, hoc est, an personæ taxari debeant, ut pro ratione opum contribuant, an res ipsæ, ut contribuat quisque pro ratione eorum quæ consumit. Sed si consideremus ubi pecuniæ conferuntur pro ratione opum, ibi eos qui æqualia lucrati sunt, non æqualia possidere, propterea quod alter parta per parcimoniam conservat, alter per luxuriam dissipat, ideòque beneficio pacis æqualiter gaudentes, civitatis onera non æqualiter sustinere: & ex altera parte, ubi res ipsæ taxan-

ne eorum quæ quisque consumit, non quæ possidet.

taxantur, ibi unumquemque dum rem privatam consumit, partem civitati debitam pro ratione eorum non quæ habet, sed quæ beneficio civitatis habuit, eo ipso quod sua consumit, imperceptibiliter persolvit: dubium amplius non est quin prior ille modus pecunias imperandi contra æquitatem, & proinde contra officium imperantium sit, posterior autem rationi & officio eorum consentaneus.

Ad pacem conservandam conducere, seditiosos premere.

XII. Tertio, officere paci publicæ diximus, ægritudinem animi quæ oritur ex *ambitione*. Sunt enim qui cum sibi præ cæteris sapere, & magis ad res gerendas idonei videantur, quam ii qui rempublicam in præsentia administrant; virtus sua quantum civitati prodesse queat, quando aliter ostendere non possunt, ostendunt no-

cen-

cendo. Quoniam autem tolli ex animis hominum ambitio & honorum aviditas non poteſt, officii imperantium non eſt, ut in id incumbant. Poſſunt autem præmiorum & pœnarum conſtanti applicatione facere, ut homines ſciant, viam ad honores non eſſe per vituperationem regiminis præſentis, neque per factiones, & auram popularem; ſed per contraria. Viri boni ſunt, qui conſulta patrum, qui leges juraque ſervant. Hos ſi honoribus ornari, factioſos vero ab iis qui ſumma imperia adminiſtrant, puniri & contemtui haberi, conſtanti tenore videremus, parendi quam obſtandi major ambitio eſſet. Accidit tamen aliquando, ut, ſicut equo propter ferociam, ita civi contumaci propter potentiam blandiendum ſit. Sed ut illud ſeſſoris,

ita hoc imperatoris jam pene excussi est. Loquimur autem hic de iis quorum authoritas & potentia integra est. Horum officium esse, inquam, obedientes cives fovere, factiosos quantum possunt imperio premere: neque enim alio modo potentia publica, nec enim sine ea civium quies conservari potest.

Et factiones dissolvere. XIII. Si vero factiosos homines coërcere, multo magis factiones ipsas dissolvere & dissipare ad officium pertinet imperantium. FACTIONEM autem voco, multitudinem civium, vel *pactis* inter se, vel unius alicujus potentiâ, absque ejus, vel eorum qui summum imperium obtinent, authoritate unitam. Est itaque *factio* tanquam civitas in civitate: sicut enim unione hominum in statu naturali fit civitas, ita civium unione novâ, fit factio. Secundum

dum hanc definitionem, multitudo civium qui externo cuicunque ſive Principi, ſive civi, ſimpliciter obedituros ſe obſtrinxerunt, vel qui pacta aut fœdus inter ſe mutuæ defenſionis contra omnes homines fecerunt, non exceptis iis qui ſummam poteſtatem habent in civitate, *factio* eſt. Etiam gratia apud plebem ſi tanta ſit ut per eam comparari exercitus poſſit, niſi obſidibus, aut alio pignore publice caveantur, *factionem* continet. Atque idem de divitiis privatis dicendum eſt, ſi ſint immodicæ; quia pecuniæ obediunt omnia. Siquidem ergo verum ſit, civitatum inter ſe ſtatum naturalem & hoſtilem eſſe, Principes qui factionem permittunt, idem faciunt, ac ſi hoſtem intra mœnia reciperent. Quod eſt contra civium ſalutem, & prop-

terea etiam contra leges naturales.

Ad locupletandos cives conducere leges quibus artes lucrativæ foveantur, & quibus ſumtus coërceantur.

XIV. Ad locupletandos cives neceſſaria duo ſunt, *labor* & *parſimonia*; conducit etiam tertium, nempe terræ aquæque *proventus naturalis*; eſt autem & quartum, *militia*, quæ rem civium quandoque auget, ſæpiùs vero attenuat; priora duo ſola neceſſaria ſunt. Poteſt enim civitas in inſula maris conſtituta, non majore, quam ut habitationi locum præſtet, ſine ſemente, ſine piſcatura, ſolâ Mercaturâ & opificiis diteſcere; ſed non eſt dubium, ſi habeant territorium, quin ditiores eodem numero, vel æque divites majore numero eſſe poſſint. Quartum autem, nimirum *militia*, in numerum quidem olim venit artium lucrativarum, ſub nomine *liſtricæ*, ſive *prædatoriæ*. Et genere humano ante

ante conſtitutionem civitatum per familias diſperſo, juſta & honorifica habita eſt. Eſt enim nihil aliud prædatio, quàm quod parvis copiis geritur bellum. Et magnæ civitates nominatim *Romana* & *Athenienſis* ſpoliis belli, vectigalibus externis, & territorio armis acquiſito, ita aliquando rempublicam auxerunt, ut tenuioribus civibus non modo nullam pecuniam publicam imperarint, ſed etiam pecuniam & agros viritim diviſerint. Hujuſmodi autem divitiarum incrementa in rationes minimè referenda ſunt. Eſt enim, quod ad lucrum ſpectat, militia ſicut alea, qua plurimi rem ſuam labefactant, pauciſſimi ampliorem reddunt: Cum ergo tria tantum ſint, *proventus terræ & aquæ*, *labor*, & *parſimonia*, quæ conducunt ad civium locupletationem, circa

ea tantum versabitur officium imperantium. Ad primum utiles erunt leges, quæ favent artibus quibus terræ & aquæ proventus reddantur meliores; quales sunt *Agricultura* & *Piscatura*. Ad secundum utiles sunt leges omnes quibus ignavia prohibeatur, industria excitetur, *ars navigandi* (per quam commoda totius mundi solo penè labore emta in unam civitatem comportantur,) item *mechanica* (sub qua omnes excellentium opificiorum artes comprehendo,) & *scientiæ mathematicæ*, nauticæ & mechanicæ fontes, in honore habeantur. Ad tertium utiles sunt leges illæ, quibus sumtus tam in cibos quam in vestes, & universim in res omnes, quæ usu consumuntur, immodici prohibeantur. Quoniam autem leges tales ad fines supra dictos

tos utiles sunt, pertinet etiam ad officium imperantium eas sancire.

Non esse plura legibus definienda, quàm postulat civium & civitatis commodum.

XV. Libertas civium non in eo sita est, ut legibus civitatis exemti sint, vel ut ii qui civitatis summam potestatem habent, non possint leges ferre quascunque volent. Sed quoniam omnes motus & actiones civium legibus nunquam circumscriptæ sunt, neque circumscribi propter varietatem possunt, necesse est, ut infinita pene sint, quæ neque jubentur, neque prohibentur; sed facere vel non facere suo quisque arbitrio potest. In his unusquisque dicitur suâ frui libertate, atque in hoc sensu libertas hoc loco intelligenda est, nempe pro juris naturalis parte ea, quæ civibus à legibus civilibus permissa, & relicta est. Sicut aqua ripis undiquaque conclusa stagnat

gnat & corrumpitur; undiquaque aperta expanditur, & quo plures exitus invenit, eo liberior fluit: ita quoque cives ſi nihil injuſſu legum facerent, torperent; ſic omnia diſſiparentur: & quo plura legibus indeterminata relinquuntur, eo majore fruuntur libertate. Utrũque extremum vitioſum eſt: non enim ad actiones hominum tollendas, ſed dirigendas, inventæ leges ſunt; ſicut neque ripas ad ſiſtendum curſum fluminis, ſed ad dirigendum Natura ordinavit. Menſura hujus libertatis ex bono civium & civitatis capienda eſt. Quare contra officium eorum qui imperant, & legum ferendarum autoritatem habent, in primis eſt, ut plures leges ſint, quam ad bonum civium & civitatis neceſſario conducat. Nam cum de eo quod facere vel non facere

re debent, sæpius per rationem naturalem, quàm per scientiam legum homines deliberare soleant; ubi leges plures sunt, quàm ut earum facile meminisse possimus, & per eas prohibentur ea, quæ ratio per se non prohibet? necesse est ut per ignorantiam, sine ulla prava intentione, incidant tamen in leges, tanquam in laqueos, contra libertatem innoxiam, quam imperantes civibus conservare lege naturali obligantur.

XVI. *Libertatis* civitati innoxiæ, & singulis civibus ad beate vivendum necessariæ, pars magna etiam est, ut pœnæ nullæ timendæ sint, nisi quas prævidere, aut exspectare possint. Præstatur autem hoc, ubi vel nullæ omnino pœnæ legibus definiuntur, vel majores definitis non exiguntur. Ubi nullæ definiuntur, ibi *Pœnas non majores sumendas quàm quæ legibus præfinitæ sunt.*

is qui primus legem transgressus est, pœnam exspectat indefinitam, sive arbitrariam, supponiturque metus ejus infinitus, quia mali infiniti. Præcipit autem lex naturæ iis qui legibus civilibus non subjiciuntur, per ea quæ diximus cap. 3. articulo 11. ideòque summis imperantibus in ultione, & pœnis sumendis, spectandum esse non malum præteritum, sed bonum futurum: peccantque pœnarum arbitrariarum aliam mensuram habentes, quàm utilitatem publicam. Ubi vero pœna definita est, sive lege præscripta, ut quando verbis disertis ponitur, *qui sic facit, sic patietur*; sive praxi, ut quando pœna, lege non præscripta, sed (arbitraria ab initio) determinata est postea per punitionem primi delinquentis, (æquè enim transgredientes æqualiter puni-

puniri jubet æquitas naturalis:) ibi pœnam, quàm quæ lege definitur, majorem exigere, contra legem naturæ eſt. Finis enim punitionis eſt, voluntatem hominis non cogere, ſed formare, & talem facere, qualem eam eſſe cupit is, qui pœnam ſtatuit. Et deliberatio nihil aliud eſt niſi commodorum & incommodorum facti quod aggredimur, tanquam in bilance ponderatio, ubi quod præponderat, neceſſariò ſecundum inclinationem ſuam procedit. Siquidem ergo legiſlator pœnam minorem crimini appendit, quàm ut libidini metus præponderet, libidinis ſupra metum pœnæ exceſſus quo crimen committitur, legiſlatori attribuendus eſt, hoc eſt, ſummo imperanti; ideòque ſi punit majori pœnâ, quàm ipſe legibus

præfinivit, punit in alio quod peccavit ipse.

Civibus contra judices corruptos jus reddendum.

XVII. Etiam ad innoxiam & neceſſariam civibus *libertatem* pertinet, ut quæ jura legibus ſibi quiſque conceſſa habet, iis ſine metu frui poſſit. Fruſtra enim eſt *ſuum* ab *alieno* legibus diſtingui, ſi falſo judicio, latrocinio, vel furto rurſus confundantur. Contingit autem falſa judicia, latrocinia, & furta fieri, ubi judices corrumpi poſſunt. Metus enim quo homines à male faciendo deterrentur, non ab eo oritur quod pœnæ ſtatuuntur, ſed quod exiguntur. Futurum enim ex præterito æſtimamus, quæ rarò fieri ſolent, raro exſpectantes. Si igitur judices muneribus, gratia, vel etiam miſericordia corrupti pœnas lege debitas ſæpe remittant, atque eo modo improbis ſpem faciant impu-

impunitatis, bonis civibus à sicariis, latronibus, veteratoribusque obsessis, neque conversari inter se, neque omnino se movere liberum erit; imò civitas ipsa dissolvitur, & redit cuique jus se ipsum suo arbitratu protegendi. Præcipit igitur lex naturæ summis imperantibus, ut justitiam non modo ipsi exerceant, sed etiam ut judices à se positos, idem facere pœnis cogant, hoc est, querelis civium aurem præbeant, & delegent, quoties opus est, judices extra ordinem qui de ordinariis cognoscant.

CAPUT XIV.

De Legibus & Peccatis.

I. *Lex quomodo differt à* consilio. II. *Quomodo differt à* Pacto. III. *Quomodo à* jure. IV. *Divisio legum in* Divinas *&* Huma-

Humanas, *&* Divinarum *in* Naturales *&* Positivas; *&* naturalium *in leges* singulorum hominum, *&* Gentium. V. Legum Humanarum, *id est*, *civilium divisio in* sacras, *&* sæculares. VI. *In* Distributivam *&* Vindicativam. VII. Distributivam *&* vindicativam *non esse* species *legum*, *sed partes*. VIII. *Omni legi pœna appensa intelligitur.* IX. *Præcepta Decalogi de parentibus honorandis, de homicidio, adulterio, furto, & falso testimonio, leges civiles esse.* X. *Impossibile esse lege civili quicquam jubere contra legem naturæ.* XI. *Legi essentiale esse, ut cognoscatur & ipsa & legislator.* XII. *Unde cognoscatur* legislator. XIII. *Ad cognoscendam legem necessaria sunt* promulgatio *&* interpretatio. XIV. *Legis civilis divisio in* scriptam *&* non scriptam. XV. Leges naturales *non esse leges* scriptas; *neque* Responsa Jurisprudentum, *neque* consuetudinem *esse* leges *per se*, *sed per consensum summæ potestatis.*

XVI.

XVI. Peccati *nomen latissimè acceptum quid significet.* XVII. Peccati *Definitio.* XVIII. *Differentia inter peccatum* infirmitatis, *&* malitiam. XIX. *In quo genere peccati contineatur* Atheismus. XX. *Quid sit* crimen læsæ Majestatis. XXI. *Crimine læsæ Majestatis non leges* civiles, *sed* naturales *violari.* XXII. *Ideoque non jure* Imperii, *sed jure* belli *puniri.* XXIII. *Obedientiam non rectè distingui in* activam *&* passivam.

I. LEx ab iis qui vim verborum minus morosè pensitant, aliquando cum *consilio*, aliquando cum *pacto*, aliquando cum *jure* confunditur. Confundunt *legem* cum *consilio*, qui putant, Monarcharum officium esse *consiliarios* non modo audire, sed etiam iis obedire; tanquam si consilium capere, nisi etiam quod consultum est, fiat, frustra esset. Distinctio inter *Lex quomodo differat a consilio.*

con-

consilium & *legem* petenda est à differentia inter *consilium* & *mandatum*. Jam CONSILIUM est *præceptum*, in quo ratio quare paremus, sumitur *ab ipsa re* quæ præcipitur. MANDATUM autem est *præceptum* in quo parendi ratio sumitur à *voluntate præcipientis*. Propriè enim non dicitur, *Sic volo*, *sic jubeo*, nisi stet pro ratione *voluntas*. Cùm vero legibus obediatur non propter rem ipsam, sed propter voluntatem præcipientis; *lex* non *consilium*, sed *mandatum* est; definiturque hoc modo: LEX est *mandatum ejus personæ* (*sive hominis*, *sive curiæ*) *cujus præceptum continet obedientiæ rationem*. Ut præcepta Dei respectu hominum, civitatis respectu civium, & universaliter omnium potentium, respectu eorum qui non possunt resistere, eorum leges dicendæ sint. Differunt ergo

go multifariam inter se *lex* & *consilium*. *Lex* enim ejus est, qui potestatem habet in eos quibus præcipit: *consilium*, ejus qui potestatem non habet. Facere id quod *lege* præcipitur, *officii*, quod *Consilio*, *arbitrii* est. *Consilium* dirigitur ad finem *ejus cui præcipitur*, *lex* autem ad finem ejus *qui præcipit*. *Consilium* non nisi *volentibus* datur, *lex* etiam *nolentibus*. Denique jus *consiliarii* tollitur arbitrio ejus cui *consilium* dat, jus *legislatoris* non tollitur arbitrio ejus cui imponitur *lex*.

Quomodo differat à pacto.

II. *Legem* cum *pacto* confundunt ii, qui leges putant nihil aliud esse quam ὁμολογήματα, sive formulas vivendi, communi consensu hominum determinatas. Inter quos est *Aristoteles* qui *legem* hoc modo definit. Νόμος ἐστὶ λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως,

λεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα; id est; *lex est oratio definita juxta consensum communem civitatis, indicans quomodo singula oportet agere.* Quæ definitio non est *legis* simpliciter, sed *civilis*. Manifestum enim est, *leges divinas* non esse ortas à consensu hominum, neque etiam *naturales*: nam si à consensu hominum originem haberent, etiam eorundem consensu abrogari possent; sunt autem immutabiles. Neque verò est ea definitio legitima *legis civilis*; civitas enim eo loco sumitur, vel pro una persona civili, unam habente voluntatem, vel pro multitudine hominum, quorum unicuique sua voluntas privata libera est. Si pro unâ personâ, illud *communi consensu*, non rectè ponitur; non enim habet una persona *consensum communem.*

Neque

Neque oportebat ponere *indicans* quid facto opus esset, sed *jubens*. Civitas enim civibus quæ indicat, imperat. Intellexit ergo per civitatem, multitudinem hominum communi consensu (puta scripto suffragiis confirmato) formulas vivendi indicantem: hæ autem nihil aliud sunt præter mutua pacta, quæ non ante quemquam obligant, neque ideo leges sunt, quam constituto imperio summo, quod possit cogere, cautum ei sit erga cæteros qui aliter ea observaturi non sunt. *Leges* itaque juxta definitionem hanc *Aristotelis*, nihil aliud sunt quam nuda & invalida pacta, quæ tum demum, cùm sit qui potentiam civitatis jure exercet, *leges* fient vel non fient, illius arbitrio. Confundit ergo *pacta* cum *legibus*, quod non oportuit; est enim *pactum promissum*;

missum; *lex mandatum*. *In pactis*, *Faciam* dicitur; in *legibus*, *Fac*. *Pacto* (*) obligamur; *lege* obligati tenemur. *Pactum* obligat *per se*; *lex* obligatum tenet virtute *pacti* universalis de præstanda obedientia. Ideoque in *pacto*, priùs determinatur quid faciendum est, quàm ad faciendum obligamur; sed in *lege* ante obligamur ad faciendum, quid verò faciendum sit, determinatur post. Debebat igitur *Aristoteles* definire *legem civilem* hoc modo, *Lex civilis est oratio definita per voluntatem civitatis*, *singula imperans quæ oportet facere*. Quæ eadem est cum eâ quam attulimus supra cap. 6. articulo 9. nimirum *leges civiles esse ejus* (sive hominis, sive curiæ) *qui in civitate summa potestate præditus est*, *de civium futuris actionibus mandata*.

Pacto

(*) Pacto obligamur, &c.] *Visum est aliquibus, idem esse* Obligari *&* Obligatum teneri, *& proinde distinctionem in verbis aliquam, in re nullam esse. Clarius ergo hoc dico. Pacto obligari hominem, id est, propter promissionem præstare debere. Lege vero obligatum teneri, id est, metu pœnæ quæ in Lege constituitur, ad præstationem cogi.* Annot. ad p. 356.

III. *Legem* cum *jure* confundunt ii, qui quod *jure divino* permissum est, facere perseverant, quamquam *lege civitatis* prohibeatur. Quod *lege divinâ* prohibetur, lege civili permitti non potest, nec quod *lege divina* imperatur, prohiberi potest *lege civili*. Veruntamen quod jure divino permittitur, id est, quod jure divino fieri potest, nihil impedit, quo minus idem *lege civili* *Quomodo à jure.*

li

li prohibeatur. *Leges* enim *inferiores* libertatem à *ſuperioribus* relictam reſtringere poſſunt, quamquam ampliare non poſſunt. Eſt autem *jus*, *libertas naturalis*, à legibus non conſtituta, ſed relicta. Remotis enim *legibus*, *libertas* integra eſt; hanc primo reſtringit *naturalis lex*, & *divina*; reſiduam reſtringunt *leges civiles*; & quæ legi civili ſupereſt, reſtringi rurſus poteſt à *conſtitutionibus* particularium urbium & ſocietatum. Multum ergo intereſt inter *legem*, & *jus*; *lex* enim *vinculum*, *jus libertas* eſt, differuntque ut contraria.

Diviſio legum in Divinas & Humanas; & Divinarum in Naturales & Poſitivas; &

IV. *Lex* omnis dividi poteſt; primum pro diverſitate autorum in *Divinam* & *Humanam*. *Divina* autem pro duobus modis, quibus Deus voluntatem ſuam hominibus notam facit, duplex eſt: *Naturalis* (ſive *Mora-*

Moralis) & *Positiva. Naturalis* ea est, quam Deus omnibus hominibus patefecit per *Verbum* suum *æternum* ipsis innatum, nimirum *Rationem naturalem.* Atque hæc est ea lex, quam toto hoc libello explicare conatus sum. *Positiva* est, quam Deus nobis patefecit per *Verbum Propheticum*, quo locutus est ad homines tanquam homo; quales sunt leges quas tradidit *Judæis* circa politiam & cultum divinum; possuntque appellari *leges divinæ civiles*, quia civitati *Israëlitarum* populi sui peculiaris peculiares erant. Rursus *naturalis* dividi potest, in naturalem *hominum*, quæ sola obtinuit dici *lex naturæ*, & naturalem *civitatum*, quæ dici potest *lex Gentium*, vulgo autem *jus Gentium* appellatur. Præcepta utriusque eadem sunt: sed quia civitates semel

Naturalium in leges singulorum hominum & gentium.

ſemel inſtitutæ induunt proprietates hominum perſonales, *lex* quam loquentes de hominum ſingulorum officio, *naturalem* dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus, ſive gentibus, vocatur *jus Gentium*. Et quæ *Legis* & *juris naturalis* Elementa hactenus tradita ſunt, tranſlata ad *civitates* & *gentes* integras, pro *legum*, & *juris Gentium* Elementis ſumi poſſunt.

Legum humanarum, id eſt, civilium, diviſio in ſacras & ſæculares.

V. *Humana lex* omnis *civilis* eſt. Nam extra civitates ſtatus hominũ hoſtilis eſt, in quo quia alter alteri non ſubjicitur, leges præter dictamina rationis naturalis, quæ lex divina eſt, nullæ ſunt. In civitate verò, ſola civitas, hoc eſt, homo, vel curia cui ſummum civitatis imperium committitur, legiſlator eſt, civitatis autem leges civiles ſunt. *Civiles leges* poſſunt dividi

di pro diversitate subjectæ materiæ in *sacras* & *seculares*. *Sacræ* sunt quæ pertinent ad Religionem, hoc est, ad ceremonias & cultum Dei, (nimirum quæ & quo ritu personæ, res, loca, consecranda sunt, quæ opiniones circa numen divinum publicè docendæ, & quibus verbis ritibusque supplicationes faciendæ sunt, & similia) & nulla lege divinâ positivâ definiuntur. Nam *leges civiles sacræ* sunt *humanæ* (quæ & *Ecclesiasticæ* dicuntur) circa res *sacras*; *seculares* autem generali nomine *civiles* appellari solent.

VI. Rursus *lex civilis* pro duobus legislatoris officiis, quorum alterum est *judicare*, alterum *cogere* ut judiciis acquiescant, duas habet partes, alteram *distributivam*, alteram *vindicativam*, sive *pœnariam*. *Distri-* *In Distributivam, & Vindicativam.*

 buti-

butiva eſt, qua jus ſuum cuique diſtribuitur, hoc eſt, quæ regulas omnium rerum conſtituit, quibus ſciamus quid nobis, quid aliis proprium ſit, ita ut nos noſtris uti & frui alii non impediant, neque nos impediamus illos ne utantur & fruantur ſuis; & quid cuique licitum ſit facere vel omittere, quid illicitum. *Vindicativa* eſt, qua, quæ pœnæ ſumendæ ſunt de iis qui legem violant, definitur.

Diſtributivam & Vindicativam non eſſe ſpecies legum, ſed partes.

VII. *Diſtributiva* autem & *vindicativa* non ſunt duæ legum *ſpecies*, ſed ejuſdem legis duæ *partes*. Siquidem enim lex nihil amplius dicat, quàm, verbi gratia, *tuum eſto, quod tu tuo reti cepiſti in mari*, fruſtra eſt. Quamquam enim alter eripiat tibi quod cepiſti, non impedit quin adhuc tuum ſit; nam in ſtatu naturæ, ubi omnia omnium

nium ſunt communia, idem eſt & *tuum* & *alienum*; ita, quod lex definit eſſe *tuum*, *tuum* erat etiam ante legem, & poſt legem *tuum* eſſe non deſinit, quamquam ab alio poſſeſſum. Nihil ergo lex agit, niſi ita intelligatur, ut ſic *tuum* ſit, ut omnes alii prohibeantur, ne impediant quominus omni tempore eo poſſis tuo arbitratu ſecure uti & frui. Hoc enim eſt quod requiritur ad proprietatem bonorum, non ut quis iis poſſit uti, ſed poſſit ſolus, quod fit prohibendo alios ne ſint impedimento. Sed fruſtra etiam prohibent, qui metum pœnarum non incutiunt: fruſtra ergo lex eſt niſi utramque partem contineat, & illam quæ *prohibet* injurias fieri, & illam quæ facientes *punit*. Harum prima, quæ *diſtributiva* dicitur, *prohibitoria* eſt, & loquitur ad

omnes; secunda, quæ *vindicativa* vel *pœnaria* appellatur, mandatoria est, & loquitur tantùm ad ministros publicos.

omni legi pœna appensa intelligitur.

VIII. Ex quo etiam intelligitur, omni *legi civili annexam esse pœnam*, vel explicitè vel implicitè. Nam ubi pœna neque scripto, neque exemplo alicujus qui pœnas legis transgressa jam dedit, definitur, ibi subintelligitur pœnam arbitrariam esse, nimirum, ex arbitrio pendere legislatoris, hoc est, summi imperantis; frustra enim est lex, quæ impunè violari potest.

Præcepta Decalogi, de parentibus honorandis, de homicidio, adulterio, furto, & falso testimonio, leges civiles esse.

IX. Quoniam autem à legibus civilibus oritur, tum quod unusquisque jus *suum* sibi proprium & ab *alieno* distinctum habeat, tum etiam quod prohibeatur aliena invadere; sequitur, præcepta hæc, *Honorem parentibus, legibus definitum non denegabis: Hominem quem vetant*

tant leges occidere, non occides: Legibus vetitum concubitum fugies: Rem alienam Domino invito non auferes: Leges & judicia falso testimonio non frustrabere, esse leges civiles. Leges naturales eadem præcipiunt, sed implicitè: nam lex naturalis, (ut cap. 3. art. 2. dictum est) jubet observari *pacta*, ideoque etiam obedientiam præstare, quando obedientiam pacti fuerint, & alieno abstinere, quando quid sit alienum, lege civili definitum fuerit: cives autem omnes (per cap. 6. art. 13.) obedientiam præstare mandatis ejus qui habet summam potestatem, hoc est, legibus civilibus, ex ipsa civitatis constitutione *paciscuntur*: etiam ante quam violari possunt. Nam lex naturalis obligabat in statu naturali, ubi primò (quia natura omnia

omnibus dedit) nihil alienum erat, & proinde alienum invadere, impoſſibile; deinde ubi omnia communia erant, quare etiam concubitus omnes liciti; tertio, ubi ſtatus belli erat, ideoque licitum occidere; quarto, ubi omnia proprio cujuſque judicio definita erant, ideoque honores etiam paterni; poſtremo ubi nulla judicia publica erant, & propterea nullus uſus teſtimonii dicendi, neque veri neque falſi.

Impoſſibile eſſe lege civili quicquam jubere contra legem naturæ.

X. Cum ergo obligatio ad leges illas obſervandas antiquior ſit quam ipſarum legum promulgatio, utpote contenta in ipſa civitatis conſtitutione, virtute legis naturalis quæ prohibet violari pacta, lex naturalis omnes leges civiles jubet obſervari. Nam ubi obligamur ad obedientiam antequam ſciamus quid imperabitur, ibi univerſa-

liter

liter & in omnibus obedire obligamur. Ex quo ſequitur, legem civilem nullam, quæ non ſit lata in contumeliam Dei (cujus reſpectu ipſæ civitates non ſunt ſui juris, nec dicuntur leges ferre) contra legem naturalem eſſe poſſe. Nam etſi naturæ lex prohibet furtum, adulterium, &c. ſi tamen lex civilis jubeat invadere aliquid, non eſt illud furtum, adulterium, &c. Nam Lacedæmonii olim cum permitterent pueris certa lege ſurripere bona aliena, ea bona non aliena, ſed propria ſurripientis eſſe juſſerunt; ideoque tales ſurreptiones non erant furta: ſimiliter ethnicorum copulationes ſexuum, ſecundum leges ſuas conjugia erant legitima.

XI. Ad eſſentiam legis neceſſarium eſt, ut civibus duo innotuerint, primum quis homo, *Legi eſſentiale eſſe, ut cognoſca-*

 mo,

tur & ipsa & legislator. mo, vel quæ curia summam potestatem, hoc est, legum ferendarum jus habet. Secundum, quid ipsa lex dicat. Is enim qui nunquam cognovit, aut cui, aut ad quid tenetur, obedire non potest, & perinde est, ac si non teneretur. Non dico necessarium esse ad essentiam legis, ut vel hoc vel illud perpetuò cognitum sit, sed tantum ut cognitum semel fuerit: quod si postea civis obliviscatur, vel juris quod is habet qui legem fert, vel ipsius legis, id non impedit quominus teneatur obedire, cum potuerit meminisse, si voluntatem obediendi, prout naturalis lex jubet, habuisset.

Unde cognoscatur legislator. XII. *Cognitio legislatoris* dependet ab ipso cive; nam sine consensu & pacto suo proprio, vel expresso vel subaudito jus legislationis conferri in nemi-

nem

nem potuit. Expreſſo, quando cives ab initio formam regendæ civitatis inter ſe conſtituunt, vel quando promiſſo ſuo ſubmittunt ſe alicujus imperio; vel ſaltem ſubaudito, ut quando utuntur beneficio imperii, & legum alicujus, ad protectionem & conſervationem ſui adverſus alios. Cujus enim imperio concives noſtros obedire poſtulamus bono noſtro, illius imperium legitimum eſſe, eâ ipſâ poſtulatione confitemur. Ideoque ignorantia poteſtatis legum ferendarum obtendi nunquam poteſt; unuſquiſque enim quod ipſe fecit, feciſſe ſe cognovit.

XIII. *Cognitio legum* dependet à legiſlatore, qui eas promulgare debet; aliter enim non ſunt leges. Eſt enim lex legiſlatoris mandatum; mandatum autem eſt declaratio voluntatis; non *Ad cognoſcendam legem neceſſariæ ſunt promulgatio & interpretatio.*

non ergo lex eſt, niſi voluntas legiſlatoris declaretur; id quod fit *promulgatione*. In *promulgatione* autem duo conſtare debent, quorum alterum eſt, ut is vel ii qui legem promulgant, vel habeant ipſi jus legiſlationis, vel id faciant autoritate ejus vel eorum qui habent. Alterùm eſt ipſa legis ſententia. Primum autem quod leges promulgatæ procedant ab eo qui ſummum habet imperium, conſtare, hoc eſt ſciri accuratè & philoſophicè loquendo non poteſt, niſi ab iis qui ab ore ipſius imperantis eas accipiunt; cæteri credunt; ſed credendi rationes tantæ ſunt, ut non credere vix ſit poſſibile. Et in civitate quidem *Democratica*, ubi legibus ferendis unuſquiſque intereſſe, ſi velit, poteſt, qui abſens fuerit, præſentibus credere debet. Sed in *Monarchiis* & *Ariſtocratiis*,

tiis, quia paucis mandata *Monarchæ* & *Optimatum* præsentibus & coram audire conceditur, illis paucis necesse erat potestatem facere, ea cæteris promulgandi. Et sic *Edicta* & *Decreta* Principum esse credimus, quæ pro talibus vel scripto, vel voce eorum quorum id munus est, nobis proponuntur. Sed tamen cum credendi causas habeamus has, vidisse quod princeps, vel curia summa talibus *consiliariis*, *scribis*, *præconibus*, *sigillis*, & similibus argumentis ad voluntatem suam declarandam constanter usus sit; quod nunquam authoritatem illis detraxerit; quod de iis qui hujusmodi promulgationi non credentes legem transgressi sunt, pœnæ sumtæ fuerint; non modo qui sic credens obediverit *edictis* & *decretis* per illos editis, ubique terrarum excusatur, sed

etiam qui non credens non obediverit, punitur. Nam permittere ut hæc conſtanter fiant, ſatis manifeſtum ſignum, & declaratio voluntatis ejus qui imperat, ſatis perſpicua eſt; modo nihil in *lege*, edicto ſeu *decreto* contineatur, quod ſummæ poteſtati ipſius imperantis deroget. Non eſt enim putandum, eum velle poteſtati ſuæ à quibuſcunque miniſtris ſuis quicquam detrahi, dum voluntatem retinet imperandi. *Sententia* vero *legum*, ubi de ea dubitatur, petenda eſt ab iis quibus à ſumma poteſtate commiſſa eſt *Cauſarum cognitio*, ſive *judicia*. *Judicare* enim nihil aliud eſt quam *leges* ſingulis caſibus *interpretando* applicare. Quibus autem id munus commiſſum eſt, eodem modo cognoſcitur, quo cognoſcimus qui ſint ii, quibus commiſſa eſt autoritas leges promulgandi.

XIV.

XIV. Rursus lex *civilis*, pro duplici modo promulgandi, duorum generum est: *Scripta*, & *non scripta*. Per *scriptam* intelligo eam quæ voce sive signo aliquo alio voluntatis legislatoris indiget ut fiat lex. Legum enim genus omne & naturâ & tempore coævum est generi humano, & propterea inventione literarum & scribendi arte antiquius. Non ergo *legi scriptæ* necessaria est *scriptio*, sed vox; hæc sola ad *essentiam*, illa ad *recordationem legis* adhibita est. Nam ante inventas literas ad memoriam adjuvandam, *leges* in metra redactas cantitari solitas esse legimus. *Non scripta* est ea, quæ non alia indiget promulgatione præter vocem naturæ, sive rationem naturalem, quales sunt *leges naturales*. Lex enim naturalis, quamquam à civili distinguatur, quatenus

Legis civilis divisio in scriptam & Non scriptam.

tenus voluntati præcipit, tamen quod ad actiones attinet, civilis est; exempli gratia, hæc, *Non concupisces*, quæ pertinet tantum ad animum, lex naturalis tantum est; hæc verò, *Non invades*, & naturalis, & civilis est. Cum enim regulas præscribere universales, quibus omnes futuræ lites quæ forte infinitæ sunt, dijudicari possint, impossibile sit, intelligitur, in omni casu *legibus scriptis* prætermisso sequendam esse *legem æquitatis naturalis*, quæ jubet æqualia æqualibus distribuere: atque hoc, vi *legis civilis*, quæ pœnas etiam de iis exigit qui scientes & volentes, *leges naturales* facto transgrediuntur.

Leges naturales non esse leges scriptas: neque responsa ju-

XV. His intellectis, apparet primum, *leges naturales*, quanquam in libris Philosophorum descriptæ fuerint, non esse ob eam rem vocandas leges scrip-

ſcriptas; neque ſcripta juriſprudentum, eſſe leges, ob defectum autoritatis ſummæ; neque etiam *Reſponſa prudentum*, id eſt, *judicum*, niſi quatenus conſenſu ſummæ poteſtatis in conſuetudinem abierint; tunc autem inter *leges ſcriptas* habenda eſſe; non propter conſuetudinem ipſam, (quæ vi ſua legem non conſtituit) ſed propter voluntatem ſummi imperantis; quæ ex eo arguitur, quod *ſententiam*, ſive æquam ſive iniquam, in conſuetudinem ire perpeſſus eſt.

ris-prudentium, neque conſuetudinem eſſe leges per ſe, ſed per conſenſum ſummæ poteſtatis.

XVI. *Peccatum* ſignificatione latiſſimâ comprehendit omne *factum*, *dictum*, & *volitum* contra rectam rationem. Unuſquiſque enim media ad finem quem ſibimet ipſi proponit, ratiocinando quærit; ſi ergo rectè ratiocinetur, (hoc eſt, incipiens à principiis evidentiſſimis

Peccati nomen latiſſimè acceptum, quid ſignificet.

texat

texat discursum ex consequentibus continuò necessariis) progredietur itinere directissimo, aliter deviabit; id est, *faciet*, *dicet*, vel *conabitur* aliquid contra finem proprium: quod cum fecerit, dicetur ratiocinando quidem *errasse*, actione verò & voluntate *peccasse*; nam *peccatum* ita sequitur *erratum*, sicut *voluntas intellectum*. Atque hæc est vocis acceptio generalissima, qua continetur omne *factum imprudens*, sive contra legem, ut, alienam domum evertere; sive non contra legem, ut propriam, super arenam ædificare.

Peccati definitio. XVII. Ubi vero de *legibus* sermo est, ibi *peccati* nomen arctius est, significatque non omne factum contra rectam rationem, sed illud tantum quod *culpatur*, atque ob eam caussam *malum culpæ* appellatur.

Nec

Nec tamen ſi quid culpetur, *peccatum* ſtatim, aut *culpa* dicenda eſt, ſed ſi cum ratione culpetur. Quærendum igitur eſt, quid ſit cum *ratione culpare*, & quid contra rationem. Ea eſt natura hominis, ut unuſquiſque id quod ipſe ſibi cupit fieri, *bonum*; quod fugit, *malum* vocet: itaque diverſitate affectuum contingit, ut quod alter *bonum*, alter *malum*; & idem homo quod nunc *bonum*, mox *malum*, & eandem rem, in ſe ipſo *bonam*, in alio *malam* eſſe dicat. *Bonum* enim & *malum* delectatione & moleſtiâ noſtrâ, (vel eâ quæ nunc eſt, vel quæ exſpectatur) omnes æſtimamus. Quoniam jam proſperè facta inimicorum (quia honorem, rem, & potentiam eorum augent) & æqualium (propter certamen honorum) *moleſta* omnibus, adeoque *mala* & videntur,

tur, & ſunt; ſoleantque homines, *malos putare*, hoc eſt, *culpam attribuere* iis, unde ſibi *malum* advenit, fieri non poteſt, ut quæ facta culpanda; quæ non culpanda ſint, conſenſu ſingulorum quibus non eadem placent & diſplicent; definiatur. Poſſunt quidem convenire in generalia quædam, veluti *furtum*, *adulterium*, & ſimilia, eſſe *peccata*; tanquam dicerent *mala* omnes vocare ea quibus nomina imponunt, quæ in malam partem accipi ſolent. Sed non quærimus an furtum ſit peccatum; quærimus quid furtum dicendum ſit, & ſic de cæteris ſimilibus. Siquidem igitur quid ratione culpandum ſit, in tanta diverſitate cenſentium, non ſit menſurandum per rationem unius, magis quàm alterius, propter æqualitatem naturæ humanæ; neque ratio

ulla

ullâ exſiſtat præter rationes *ſingulorum*, & rationem *civitatis*; ſequitur quid ſit *ratione culpandum*, definiendum eſſe à civitate; ut *culpa*, hoc eſt, PECCATUM ſit, quod quis fecerit, omiſerit, dixerit, vel voluerit contra *rationem civitatis*, id eſt contra leges.

XVIII. Facere autem aliquis poteſt contra leges per infirmitatem humanam, etiamſi eas implere cupiat, tamen ejus factum, ut contra leges rectè culpatur & *peccatum* dicitur. Sunt autem qui leges negligunt, quotieſque lucri impunitatiſque ſpes apparet, nullâ pactorum & datæ fidei conſcientiâ retinentur, quin eas violent. Horum non modò facta, ſed etiam ingenia adverſa legibus ſunt. Qui per infirmitatem tantum peccant, etiam quando peccant, *viri boni* ſunt; hi

Differentia inter peccatum infirmitatis & malitiam.

hi vero etiam quando non peccant, *mali* ſunt. Quamquam autem utrumque, & actio & animus, legibus repugnet, differentibus tamen appellationibus, repugnantiæ illæ diſtinguuntur. Nam actionis irregularitas ἀδίκημα, *injuſtè factum*; animi, ἀδικία & κακία, *injuſtitia* & *malitia*: Illa perturbatæ mentis *infirmitas*; hæc animi ſedati *pravitas*.

In quo genere peccati contineatur Atheiſmus.

XIX. Si quidem autem peccatum non ſit, quod non ſit contra aliquam legem, neque lex ulla ſit, quæ non ſit mandatum ejus qui ſummum habet imperium; neque quiſquam ſummum imperium habeat, quod non ſit ei noſtro conſenſu delatum: quo modo peccare dicetur is qui vel non exſiſtere Deum, vel non gubernare mundum affirmaverit, vel aliam contumeliam in ipſum evomue-

vomuerit? Dicet enim, *ſe voluntatem ſuam Dei voluntati nunquam ſubjeciſſe, ut quem ne eſſe quidem opinatus fuerit. Et quamquam opinio ſua erronea eſſet, ideoque etiam peccatum; numerandam tamen eſſe inter peccata imprudentiæ, ſive ignorantiæ, quæ puniri jure non poſſunt.* Oratio hæc eo uſque admittenda eſſe videtur, ut hujuſmodi peccatum, quamquam ſit maximum damnoſiſſimumque, referri tamen debeat (*) ad peccata imprudentiæ; ſed ut per imprudentiam aut ignorantiam excuſandum ſit, abſurdum eſt. Punitur enim Atheus ſive à Deo immediatè, ſive à Regibus ſub Deo conſtitutis; non ut ſubditus punitur à Rege, propterea quod leges non obſervaverit; ſed ut hoſtis ab hoſte, quod leges noluerit accipere; hoc eſt, jure belli, ut Gigan-

Annot. p. 382.

Gigantes θεομάχοι. Hoſtes enim inter ſe ſunt, quicunque neque communi imperanti, neque alter alteri ſubjiciuntur.

Annot. ad p.381. (*) Referri tamen debeat ad peccata imprudentiæ] *Quod Atheiſmum non ad injuſtitiam, ſed ad imprudentiam retulerim, à pluribus reprehenſum eſt: imo à nonnullis in eam partem acceptum, tanquam Atheis non ſatis acrem adverſarium me oſtenderim. Objiciunt præterea, quod cum* Deum eſſe *ratione naturali ſciri poſſe dixerim alicubi, confiteri deberem, peccare eos, ſaltem contra legem naturæ, itaque non imprudentiæ tantùm, ſed etiam injuſtitiæ reos eſſe. Ego vero ita Atheis inimicus ſum, ut legem aliquam juxta quam condemnare eos injuſtitiæ poſſem, & diligentiſſimè quæſiverim & vehementer cupiverim; ſed cum nul-*

nullam invenerim, quæsivi proximè, quo nomine, tantopere Deo exosi, homines ab ipso appellarentur. Deus autem de Atheo sic loquitur, Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. *Itaque peccatum eorum in eo genere collocavi, in quod genus ab ipso Deo relatum fuerat. Deinde Atheos hostes Dei esse ostendo; Nomen autem hostis, quàm injusti, aliquando atrocius esse puto. Postremo justè & à Deo, & à summis imperantibus eo nomine puniri posse confirmo, itaque peccatum hoc nullo modo excuso neque extenuo. Quod autem* Deum esse *ratione naturali sciri posse dixerim, ita accipiendum est, non tanquam omnes id scire posse putaverim; nisi quoniam ratione naturali quam proportionem habeat Sphæra ad Cylindrum, invenit Archimedes, ex eo sequi putant, quemlibet ex vulgo idem inve-* Annot.

Annot. *invenire potuisse. Dico igitur etsi ab aliquibus Deum esse, lumine rationis sciri possit; tamen homines in voluptatibus, vel divitiis, vel honoribus, perquirendis continuò occupatos, item homines qui rectè ratiocinari non solent, vel non valent, vel non curant, denique insipientes, in quo numero Athei sunt, scire id non posse.*

Quid sit crimen læsæ Majestatis. XX. Quoniam à vi pacti quo cives singuli singulis ad obedientiam civitati, hoc est, summo imperanti, sive is unus homo, sive una curia sit, absolutam & universalem (qualem sup. capite & articulo definivimus) præstandam obligantur, derivatur obligatio ad singulas leges civiles observandas, ita ut illud pactum contineat in se leges omnes simul; manifestum est civem qui pacto generali obedien-

obedientiæ renunciaverit, omnibus ſimul legibus renunciare. Quod malum tanto gravius eſt quolibet peccato uno, quanto peccare *ſemper*, gravius eſt quam *ſemel.* Atque hoc eſt peccatum illud quod vocatur CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS, & eſt factum vel dictum quo civis, ſeu ſubditus, declarat non eſſe ſibi amplius voluntatem, ei homini vel curiæ cui commiſſum eſt ſummum civitatis imperium, obediendi. Et facto quidem, hujuſmodi voluntatem declarat civis, quando vim infert vel inferre conatur perſonis eorum qui vel ſummum imperium habent, vel habentium mandata exſequuntur, quales ſunt proditores, Regicidæ, & qui arma contra civitatem gerunt, vel ad hoſtes durante bello transfugiunt. Dicto autem voluntatem eandem oſtendunt qui

directè negant, se, aut cives cæteros, ad talem obedientiam obligari, vel in toto, ut qui diceret, non esse iis obediendum (salvâ obedientiâ, quam debemus Deo) simpliciter, absolute & universaliter, vel in parte, ut si quis diceret, non esse iis jus suo arbitrio bellum gerendi, pacem faciendi, milites conscribendi, pecunias exigendi, magistratus & ministros publicos eligendi, leges ferendi, controversias determinandi, pœnas statuendi, vel aliud aliquod sine quo consistere civitas non potest. Atque hæc & similia dicta & facta, crimina læsæ majestatis, ex vi legis, non civilis, sed naturalis sunt. Potest autem esse ut aliquid, quod factum ante legem civilem latam non erat crimen læsæ majestatis, sit tamen, si fiat post. Ut si lege declaretur, pro

signo

ſigno obedientiæ civilis renunciatæ habendum eſſe (hoc eſt pro crimine læſæ Majeſtatis) ſi quis vel monetam cuderit, vel ſigilla civitatis adulteraverit; is qui poſtea id fecerit, reus majeſtatis non minus eſt quam ille alter, minùs tamen peccat, quia non omnes leges ſimul, ſed unam tantum legem violat; nam lex vocando crimen majeſtatis, id quod naturâ non ita eſt, nomen quidem invidioſum, & fortè pœnam majorem in reum jure ſtatuit, ſed ut peccatum ipſum gravius ſit, non efficit.

XXI. Peccatum autem id, quod per legem naturalem crimen læſæ majeſtatis eſt, legis naturalis tranſgreſſio eſt, non civilis. Cùm enim obligatio ad obedientiam civilem, cujus vi leges civiles validæ ſunt, omni lege civili prior ſit, ſitque cri-

Crimine læſæ Majeſtatis non leges civiles, ſed naturales violari.

men læsæ majestatis naturaliter nihil aliud, quam obligationis illius violatio; sequitur, crimine læsæ majestatis violari legem quæ præcessit legem civilem: nempe naturalem, qua prohibemur violare pacta & fidem datam. Quod si quis Princeps summus legem civilem in hanc formulam conciperet, *non rebellabis*; nihil efficeret. Nam nisi prius obligentur cives ad obedientiam, hoc est, ad non rebellandum, omnis lex invalida est; obligatio autem, quæ obligat ad id, ad quod antè obligati erant, superflua est.

Ideoque non jure imperii, sed jure belli puniri.

XXII. Sequitur ex hoc, puniri *rebelles*, *proditores*, & cæteros *læsæ majestatis* convictos, non *jure civili*, sed *naturali*, hoc est, non ut *cives malos*, sed ut *civitatis hostes*, nec *jure imperii* sive dominii, sed *jure belli*.

XXIII. Sunt qui facta contra legem civilem, quando pœna ipsâ lege definitur, expiari putant, si pœnam volentes subeant, neque reos esse coram Deo violatæ legis naturalis (quamquam violando civiles leges, violamus quoque naturales, quæ jubent civiles observari) eos qui pœnam solverunt, quam lex exigebat. Tanquam lege non vetaretur factum, sed pœna pretii loco proponeretur, quo licentia faciendi ea quæ lege prohibentur, venundaretur. Per eandem rationem possent inferri etiam; nullam omnino legis transgressionem peccatum esse, sed quam suo periculo libertatem quisque emerit, eam jure habere. Sciendum autem est; verba legis duplici sensu intelligi posse. Altero, ut duas partes (prout dictum est supra articulo 7.) con-

Obedientiam non rectè distingui in Activam & Passivam.

tineat, nempe prohibentem absolute, ut, *Non facies*; & vindicantem, ut, *Qui facit, pœnas dabit.* Altero, ut unum contineat conditionale, ut, *Non facies, nisi pœnas velis solvere.* Et sic lex non simpliciter, sed conditionaliter prohibet. Si primo modo intelligitur, qui facit, peccat, quia quod lege vetitum est, facit. Si secundo, non peccat, quia facere, vetitum non est implenti conditionem. Nam in primo sensu omnes facere prohibentur; in secundo ii soli, qui se pœnæ subtrahunt. In primo sensu, legis pars vindicativa non Reum obligat, sed magistratum pœnas exigere; in secundo obligatur ad pœnas exigendas ipse qui pœnas debet; ad quas solvendas si capitales, aut alioqui graves sint, obligari non potest. Utro verò sensu lex accipienda sit, ab arbitrio

bitrio dependet ejus, qui ſummum habet imperium. Ubi ergo de ſententia legis dubitatur, quia certi ſumus non peccare qui non faciunt, peccatum erit, ſi facimus, utcunque lex poſtea explicari poſſit. Nam quod dubitas an ſit peccatum necne, id facere; cum abſtinere liberum ſit, contemtio legum eſt; ideoque per cap. 3. art. 28. peccatum contra legem naturalem. Inanis igitur eſt diſtinctio illa *obedientiæ* in *Activam* & *Paſſivam*, quaſi pœnis humano arbitrio poſitis expiari poſſit, quod peccatum eſt contra legem naturalem, quæ eſt lex Dei; aut quaſi non peccent, qui peccant ſuo damno.

CAPUT XV.

De Regno Dei per naturam.

I. *Propositio sequentium.* II. *In quos dicatur Deus regnare.* III. *Verbum Dei triplex:* Ratio, Revelatio, Prophetia. IV. *Reggnum Dei duplex*, Naturale & Propheticum. V. *Jus quo reggnat Deus, situm est in* Omnipotentia *ejus.* VI. *Idem ex Scriptura sacra.* VII. *Obligationem obedientiæ Deo præstandæ procedere ab imbecillitate humana.* VIII. *Leges Dei in Regno naturali esse eas, quæ* 2. & 3. *Cap. suprà recitatæ sunt.* IX. Honor & cultus *quid sunt.* X. *Cultum consistere vel in* attributis, *vel in* Actionibus. XI. *Et esse alium* Naturalem, *alium* Arbitrarium. XII. *Alium* jussum, *alium* spontaneum. XIII. *Quis sit cultûs* finis *seu scopus.* XIV. *Quænam sint leges naturales circa Dei* Attributa. XV. *Quænam sint* actiones *quibus exhibetur*

betur cultus naturaliter. XVI. *In regno Dei naturali, civitatem posse* cultum *Dei* instituere *arbitrio suo.* XVII. *Regnante Deo per naturam solam*, legum *omnium* interpretem *esse* civitatem, *id est, eum hominem vel curiam, quæ habet sub Deo civitatis imperium summum.* XVIII. *Dubitationes quædam sublatæ.* XIX. *In Regno Dei naturali, quid sit* peccatum, *& quid* crimen læsæ Majestatis Divinæ.

I. QUod status naturæ, hoc est libertatis absolutæ, qualis est eorum, qui neque Regnant neque Regnantur, Anarchia sit & status hostilis; Quod præcepta quibus talis status evitatur, sint *leges naturæ*; Quod civitas existere sine summo imperio non possit; Quod iis qui summum imperium obtinent, obediendum sit simpliciter, id est, in omnibus quæ mandatis Dei non repugnant: *Propositio sequentium.*

gnant: in antecedentibus, & ratione, & ſacræ Scripturæ teſtimoniis comprobatum eſt. Deeſt ad integram civilis officii cognitionem hoc unicum, ut ſciamus quæ ſint leges ſive mandata Dei. Aliter enim ſciri non poteſt, utrum ea quæ jubemur facere authoritate imperii civilis, ſint contra leges Dei, necne. Ex quo contingere neceſſe eſt, ut vel nimiâ obedientiâ erga civitatem contumaces ſimus erga majeſtatem divinam; vel metu peccandi in Deum incurramus in contumaciam erga civitatem. Ut utrumque hunc ſcopulum effugiamus, neceſſaria eſt cognitio legum Divinarum. Quoniam verò legum cognitio dependet à cognitione regni, dicendum eſt in ſequentibus de *Regno Dei.*

In quos Deus dicatur regnare.

II. Pſal. 96. v. 1. *Dominus regnavit, exultet terra*, dicit Pſal-

Psalmista. Et rursus idem Psalmista, Psal. 98. v. 1. *Dominus regnavit, irascantur populi; qui sedet super Cherubin; moveatur terra.* Scilicet velint nolint homines, Deus est Rex universæ terræ; neque si sint qui *Existentiam* ejus, vel *Providentiam* negaverint, ideo solio suo excutitur. Quamquam autem Deus homines universos ita per potentiam regat, ut nemo possit quidquam facere quod ille factum nolit, non est tamen hoc, propriè & accuratè loquendo, Regnare. Regnare enim dicitur non qui *agendo*, sed qui *loquendo*, id est, *Præceptis*, & *minis* regit. In regno igitur Dei pro subditis habemus, non corpora inanimata, neque irrationalia, licet potentiæ divinæ subjiciantur; quia *præcepta* & *minas* Dei *non intelligunt*; neque etiam *Atheos*, quia Deum

esse non credunt; neque eos qui Deum esse credentes, eum tamen inferiora hæc regere non credunt: nam & hi quamquam regantur à potentia Dei, *præcepta* ejus nulla agnoscunt, neque minas metuunt. Soli igitur in Regno Dei censendi sunt, qui ipsum & rectorem omnium rerum esse, & *præcepta* hominibus *dedisse*, & *pœnas* in transgressores *statuisse* agnoscunt. Cæteros non subditos, sed hostes Dei appellare debemus.

Verbum Dei triplex: Ratio, Revelatio & Prophetia.

III. Regere autem *præceptis* non dicitur, nisi qui regendis præcepta sua apertè declarat. Nam *præcepta* regentium leges sunt iis qui reguntur. *Leges* autem non, nisi quæ perspicuè promulgantur, ita ut omnis tollatur ignorantiæ excusatio. Leges suas homines quidem *verbo* sive *voce* promulgant, nec alio modo voluntatem

tem ſuam univerſaliter ſignificare poſſunt. Dei autem *leges* triplici modo declarantur. Primò *per tacita recta rationis dictamina.* Secundò, *per revelationem immediatam*, quæ intelligitur fieri per *vocem ſupernaturalem*, vel per *viſionem*, vel *ſomnium*, vel *inſpirationem* ſeu afflatum divinum. Tertiò, *per vocem alicujus hominis*, quem Deus per vera miracula edita, ut fide dignum, cæteris commendavit. Is autem cujus voce ſic utitur Deus ad voluntatem ſuam aliis ſignificandam, vocatur PROPHETA. Tres hi modi dici poſſunt triplex *Verbum Dei*, nimirum, *Verbum rationale*, *Verbum ſenſibile*, & *Verbum Propheticum.* Quibus reſpondent tres modi quibus audire Deum dicimur, *Ratiocinatio recta*; *Senſus*, & *Fides.* *Verbum* Dei *ſenſibile* ad paucos

factum

factum est, neque Deus per Revelationem hominibus loquutus est, nisi viritim, & diversis diversa; neque ullæ leges Regni hoc modo populo ulli promulgatæ fuerunt.

Regnum Dei duplex, naturale & Propheticum.

IV. Pro differentiâ autem quæ est inter *Verbum* Dei *Rationale* & *Propheticum*, Deo Regnum duplex attributum est: *Naturale*, in quo regit per dictamina rectæ Rationis; quodque universale est, in omnes qui divinam agnoscunt potentiam, propter naturam rationalem omnibus communem; & *Propheticum*, in quo regit etiam per *Verbum propheticum*; quod peculiare est, propterea quod non omnibus dedit leges positivas, sed populo peculiari, & certis quibusdā hominibus à se electis.

Jus quo regnat Deus situm est

V. In *Regno naturali* regnandi & puniendi eos qui leges suas violant, jus Deo est à

sola

ſola *potentia irreſiſtibili.* Jus enim omne in alios vel à *Natura* eſt, vel à *Pacto.* Quomodo jus regnandi ex *Pacto* oritur, oſtenſum eſt capite 6. A *Natura* autem idem jus derivatur, eo ipſo quod à natura non ſit ſublatum. Cum enim per naturam jus eſſet omnibus in omnia, unicuique erat jus in omnes regnandi ipſi naturæ coævum; cauſa autem quare inter homines id abolitum fuerit, alia non erat præter mutuum metum, ut ſupra capite ſecundo, articulo 3. oſtenſum eſt; dictante ſcilicet ratione decedendum eſſe à jure illo propter conſervationem humani generis; quia æqualitatem hominum inter ſe quoad vires & potentias naturales neceſſario conſequebatur bellum; cum bello autem generis humani pernicies conjuncta eſt. Quod ſi quis cæteros potentiâ in tantum anteiſ-

in omnipotentia ejus.

anteiſſet, ut reſiſtere ei ne omnes quidem conjunctis viribus potuiſſent, ratio quare de jure ſibi à natura conceſſo decederet, nulla omnino fuiſſet. Manſiſſet igitur ipſi jus dominii in cæteros omnes propter potentiæ exceſſum, qua & ſe & illos conſervare potuiſſet. Iis igitur quorum potentiæ reſiſti non poteſt, & per conſequens Deo *omnipotenti*, jus dominandi ab ipſa *potentia* derivatur. Et quotieſcunque Deus peccatorem punit, vel etiam interficit, etſi ideo puniat quia peccaverat, non tamen dicendum eſt, non potuiſſe eum eundem juſte affligere, vel etiam occidere, etſi non peccaſſet. Neque ſi voluntas Dei in puniendo, peccatum antecedens reſpicere poſſit, ideò ſequitur quod affligendi vel occidendi jus non à *potentia divina* dependeat, ſed à *peccato hominis*.

VI.

VI. Quæstio ista disputationibus antiquorum nobilitata, *quare bonis mala & malis bona contingunt*, eadem est cum hac nostra, *quo jure Deus bona & mala hominibus dispenset*. Et difficultate suâ non solum vulgi, sed etiam Philosophorum, & quod majus est, sanctorum hominum, de divina providentia fidem vacillare fecit. Psal. 72. v. 1, 2. *Quam bonus* (inquit David) *Israëlis Deus his qui recto sunt corde; mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.* Et *Job*, quam acriter eum Deo expostulabat, quod *justus* cum esset, tantis tamen calamitatibus affligeretur? Solvit difficultatem hanc, in casu *Job*, ipse Deus vivâ voce, & jus suum argumentis non à peccato ejus, sed à potentia propria desumtis confir-

Idem ex Scriptura sacra.

confirmavit. Ita enim disputarunt inter se *Job*, & amici ejus, ut hi illum reum facerent, propterea quod puniretur; ille horum accusationem argumentis ab innocentia sua redargueret. Atqui Deus cùm & illum & hos audivisset, expostulationem illius refutat, non injustitiæ aut peccati alicujus ipsum damnando, sed propriam potentiam explicando. Job. 38. vers. 3. & sequentibus. *Ubi* (inquit) *eras tu, quando ponebam fundamenta terræ?* &c. De amicis autem Job 42. 7. *iratum se* ait *contra eos quod non locuti fuerint rectum coram eo, sicut servus ejus Job.* Sententiæ huic consentanea est ea quam dixit Servator noster in casu ejus qui cæcus natus erat, eum interrogantibus discipulis an ipse peccasset, quod nasceretur cæcus, an parentes, respondit, Joh. 9. vers. 3. *Ne-*

que

que hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestarentur opera Dei in illo. Quamquam autem dictum sit, Rom. 5. 12. *Mortem intrasse in hunc mundum per peccatum*, non sequitur quin Deus jure suo potuerit homines & morbis & morti obnoxios fecisse, etiamsi nunquam peccassent, quemadmodum cætera animalia mortalia fecit & morbosa, etiamsi peccare non possunt.

Obligationem obedientiæ Deo præstandæ procedere ab imbecillitate humana.

VII. Quod si jus Regnandi habeat Deus ab omnipotentia sua, manifestum est, *obligationem* ad præstandam ipsi obedientiam, incumbere hominibus propter (*) imbecillitatem. *Obligatio* enim quæ ex pacto oritur, de qua dictum est capite secundo, hîc ubi jus imperandi, nullo intercedente pacto, à natura oritur, locum habere non potest. Sunt autem *obligationis*

tionis naturalis duæ ſpecies; Una ubi libertas impedimentis corporeis tollitur; juxta quam cœlum & terram & creaturas omnes communibus ſuæ creationis legibus obedire dicimus. Altera ubi tollitur ſpe & metu; juxta quam, infirmior potentiori cui reſiſtere ſe poſſe deſperat, non poteſt non obedire. A ſecundo hoc obligationis genere naſcitur, hoc eſt, à metu, ſive imbecillitatis propriæ (reſpectu divinæ potentiæ) conſcientia, quod in Regno Dei naturali, ad obediendum Deo obligemur; dictante ſcilicet ratione, omnibus Dei potentiam & providentiam agnoſcentibus *non eſſe calcitrandum contra ſtimulum.*

Annot. ad pag. anteced. (*) Propter imbecillitatem] *Si cui durum hoc videbitur, illum rogo ut tacitâ cogitatione conſidera-*

ſiderare velit, ſi eſſent duo omnipotentes, uter utri obedire obligaretur. Confitebitur, credo, neutrum neutri obligari. Hoc ſi verum eſt, verum quoque eſt quod poſui, homines ideo Deo ſubjectos eſſe, quia omnipotentes non ſunt. Etenim Servator noſter Paulum admonens (qui eo tempore Eccleſiæ hoſtis erat) ne contra ſtimulum calcitraret, obedientiam ab illo, eo nomine videtur exegiſſe, quod ad reſiſtendum ſatis virium non haberet. Annot.

VIII. Quoniam *Verbum Dei* per naturam ſolam regnantis, aliud non ſupponitur præter rectam rationem; leges autem Regum ab eorum *Verbo* ſolo cognoſci poſſunt, manifeſtum eſt, leges Dei per ſolam naturam regnantis, ſolas eſſe *leges naturales*; nempe illas quas cap. 2. & 3 enumeravimus, & à rationis

Leges Dei in regno naturali eſſe eas, quæ 1. & 3. cap. ſupra recitatæ ſunt.

tionis dictatis deduximus, *Humilitatem*, *Æquitatem*, *Justitiam*, *Misericordiam*, cæterasque *virtutes morales pacis* conciliatrices, quæ pertinent ad officia hominum erga se invicem; & illas quas ratio recta dictaverit præterea, circa honorem & cultum divinæ majestatis. Quæ sint illæ *leges naturales*, sive *virtutes morales*, non est opus repetere. Quos honores autem, & quem cultum divinum, id est, quas *leges sacras* eadem dictet *ratio naturalis*, videndum est.

Honor & cultus quid sint. IX. HONOR, proprie loquendo, nihil aliud est quàm opinio alienæ *potentiæ* conjunctæ cum *bonitate*. Et *honorare* aliquem, idem est quod magni æstimare. Et sic Honor non in *Honorato*, sed in *Honorante est*. *Honorem* autem in opinione situm consequuntur necessariò

tres

tres affectus: *Amor*, qui ad *Bonitatem*; *Spes* & *Timor*, qui ad *potentiam* referuntur. Ex his autem oriuntur actiones externæ, quibus potentes placari, & propitii fieri solent, & quæ sunt ipsius honoris effectus, ideoque & signa naturalia. Sed nomen *Honor* translatum est etiam ad effectus illos honoris externos; quo sensu, *Honorare* eum dicimur, de cujus potentia testamur, verbis vel factis, nos egregiè sentire; ut *Honor* idem sit quod *Cultus*. CULTUS autem est actus externus Honoris interni signum. Et quos officiis placare si irati sint, vel utcunque propitios nobis reddere studemus, eos *colere* dicimur.

X. Signa animi omnia, vel *verba* sunt vel *facta*; ideoque *Cultus* omnis, vel *verbis* vel *factis* constat. Utraque autem ad tria genera referuntur; quorum

Cultum consistere vel in attributis, vel in actionibus.

rum primum, *Laus* eſt ſive *prædicatio bonitatis*; ſecundum *prædicatio potentiæ præſentis*, quod eſt *Magnificare* , μεγάλωσις; tertium *prædicatio felicitatis* ſive *potentiæ in futurum* etiam ſecuræ; quæ μακαρισμὸς dicitur. Honorum , inquam , unumquodque genus, non in *Verbis* modo, ſed etiam in *Factis* ſpectari poteſt. *Verbis* autem *laudamus* celebramuſque tunc, quando fit per propoſitionem, ſive *dogmaticè*, hoc eſt, per *attributa*, ſive *nomina*, quod *enunciativè* & *categoricè* laudare vel celebrare dici poteſt; ut cum dicimus illum quem honoramus eſſe *liberalem* , *fortem*, *ſapientem*. *Factis* vero, quando fit *per conſequens*, ſive *per hypotheſin*, ut *gratiarum actione*, quæ *bonitatem*; *obedientiâ*, quæ *potentiam*; *congratulatione*, quæ *felicitatem* ſupponit.

XI. Sive

XI. Sive autem *verbis*, sive *factis*, aliquem celebrare velimus, inveniemus alia quæ honorem apud omnes significant, qualia sunt inter *attributa*, nomina *virtutum* & *potentiarum* generalia; quæ in malam partem accipi non possunt. Ut *Bonus*, *Pulcher*, *Fortis*, *Justus*, & similia. Inter *actiones* autem *Obedientia*, *Gratiarum actio*, *Preces*, aliaque ejus generis, quibus agnitio potentiæ & virtutis semper subintelligitur. Alia quæ honorem apud quosdam significant, apud alios vero contumeliam, vel neutrum; qualia sunt in *Attributis* nomina quæ ad virtutes vel vitia, honesta vel inhonesta, pro diversitate opinionum diversè referuntur, ut quod occiderit inimicum, quod fugerit, quod sit Philosophus, quod Orator, & similia, quæ apud alios in ho-

Et esse alium naturalem, alium Arbitrarium.

nore, aliis contemtui habentur: in *factis*, ea quæ dependent à consuetudine loci, vel præscriptis legum civilium; ut inter salutandum caput nudare, calceos deponere, corpus inclinare, stantem, prostratum, vel genibus innixum aliquid petere, ceremoniarum formulæ, & similia. *Cultus* autem ille qui apud omnes & semper honorificus est, *naturalis*, alter vero qui loca & mores sequitur, *arbitrarius* dici potest.

Alium jussum, alium spontaneum.

XII. Porrò *Cultus* esse potest *imperatus*; scilicet jussu ejus qui colitur; & potest esse *spontaneus*, nimirum talis qualis videbitur colenti, si *imperatus*, actiones quæ adhibentur, non significant honorem ut *tales*, sed ut *imperatæ*: significant enim *obedientiam* immediatè, obedientia *potentiam*; ita ut *cultus imperatus* consistat obedientiâ,

tiâ, *spontaneus* solâ naturâ actionum sit honorificus; quæ si honoris significativæ sint apud spectantes, *cultus*, aliter *contumelia* est. Rursus *cultus* vel *publicus*, vel *privatus* esse potest. *Publicus* autem *spontaneus* esse respectu colentium singulorum non potest; respectu civitatis potest. Cum enim quod spontaneè fit, arbitrio fiat facientis, non esset cultus unus qui exhiberetur, sed tot cultus quot colentes, nisi unius imperio arbitria omnium unirentur. *Privatus* autem *spontaneus* esse potest, si exhibeatur secretò: quod enim palam fit, vel legibus, vel verecundiâ coërcitum est, quod naturæ *spontanei* adversatur.

XIII. Ut autem quis sit *colendi* alios *scopus* & *finis* cognoscatur, considerandа causa est, quare homines cultu gaudeant. *Quis sit cultus finis seu scopus.*

Sumendum autem eſt, quod alias oſtendimus, *Gaudium* in eo ſitum eſſe quod quis virtutem, vim, ſcientiam, formam, amicos, divitias, aut quamcumque aliam *potentiam* ſuam, vel tanquam ſuam, contempletur, neque aliud eſſe præter *Gloriam*, ſeu triumphum animi putantis ſe honorari, hoc eſt, amari, & timeri, hoc eſt, ſervitia & auxilia hominum præſtò habere. Quoniam verò homines, quem honorari, id eſt, pro potente haberi, ab aliis vident, potentem eſſe credunt, contingit honorem cultu propagari; & potentiæ exiſtimatione, potentiam acquiri veram. *Finis* ergo ejus qui ſe coli vel jubet, vel patitur, is eſt, ut quamplurimos eo modo ſibi vel amore vel metu obedientes reddat.

Quænam ſint leges naturales

XIV. Ut ſciamus autem; quem *cultum* Dei aſſignet *ratio natu-*

naturalis, incipiamus ab *attributis*. Ubi inprimis manifeſtum eſt, attribuendam ei eſſe *exiſtentiam*. Voluntas enim honorandi eum, quem non putamus eſſe, nulla eſſe poteſt. Deinde Philoſophos qui ipſum mundum, vel mundi animam (id eſt partem) dixerunt eſſe Deum, indignè de Deo loquutos eſſe: non enim quicquam ei attribuunt, ſed omnino eſſe negant: nam per nomen illud, *Deus*, intelligitur *mundi cauſa*; dicentes autem *mundum eſſe Deum*, dicunt *nullam eſſe ejus cauſam*, hoc eſt, *Deum non eſſe*. Similiter eos qui mundum non creatum, ſed æternum eſſe aſſerunt, quoniam æterni cauſa eſſe non poteſt, *cauſam mundi eſſe*, id eſt, *Deum eſſe* negare. Indigne item de Deo ſentire, qui otium ipſi attribuentes, mundi generiſque humani regimen ei-

circa Dei attributa.

dem auferunt. Nam ut omnipotentem esse fateantur, si tamen inferiora hæc non curet, locum habet apud eos tritum illud, *quod supra nos, nihil ad nos*; cumque non sit, propter quod eum ament, aut timeant, illis certe est tanquam non exsisteret. Præterea in *attributis* quæ significant *magnitudinem* & *potentiam*; ea quæ finitum, seu determinatum aliquod significant, minime signa esse animi honorantis; non enim Deum dignè honoramus, si minus ei *potentiæ* aut *magnitudinis* attribuimus quàm possumus. Finitum autem omne minus est quam possumus; finito enim majus semper assignari & attribui facillimè potest. Non igitur Deo tribuetur *figura*, omnis enim *figura finita*; neque dicetur concipi, sive comprehendi imaginatione, vel quacunque

que facultate animæ noſtræ; quicquid enim concipimus, *finitum* eſt. Et quamquam vox hæc *infinitum* ſignificet conceptum animi, non tamen ſequitur conceptum nobis aliquem eſſe *rei infinitæ*: quando enim dicimus aliquid eſſe *infinitum*, non aliquid in re ſignificamus, ſed impotentiam in animo noſtro; tanquam ſi diceremus neſcire nos, an & ubi terminetur. Neque dici de Deo honorifice, quod *idea ejus* animo noſtro inſit, *idea* enim conceptus noſter eſt, conceptus autem niſi *finiti* non eſt. Neque quod habeat *partes*, aut quod ſit *totum* aliquid, quæ attributa quoque *finitorum* ſunt. Neque quod in *loco* aliquo ſit; *in loco* enim non eſt, niſi quod undiquaque *fines* & terminos habeat magnitudinis. Neque quod *moveatur* aut *quieſcat*, utrumque enim ſup-

ponit *esse in loco*. Neque plures esse Deos, quia nec plura infinita. Porrò circa *attributa Felicitatis*, indigna Deo ea esse quæ significant *dolorem* (nisi intelligantur, non pro affectu, sed per metonymiam pro effectu) qualia sunt *pœnitentia*, *ira*, *misericordia*: vel *egestatem*, ut *appetitus*, *spes*, *concupiscentia*: & *amor* ille, qui & *cupido* dicitur; signa enim *indigentiæ* sunt, cum intelligi non possit, ut quis *appetat*, *speret*, *cupiatve*, nisi ea quibus *caret*, *indigetque*: *vel facultatem passivam*; *pati* enim potentiæ limitatæ est, & quæ dependet ab alio. Quando igitur attribuimus Deo *voluntatem*, non est intelligenda similis nostræ; qui *appetitus rationalis* dicitur. Deus enim si *appetat*, *indiget*; quod contumelia est dicere; sed supponendum est aliquid analogum quod

quod concipere non possumus. Similiter quando attribuimus ei *visionem* & cæteros *sensuum actus*, vel *scientiam* & *intellectum*, quæ in nobis nihil aliud sunt, quàm suscitatus à rebus externis, organa prementibus animi tumultus, non est putandum aliquid tale accidere Deo; signum enim est potentiæ ab alio *dependentis*, id quod non est beatissimum. Illum igitur qui nolit attribuere Deo alia nomina, quam jubet ratio, oportet uti nominibus, quæ vel negativa sunt, ut *infinitus*, *æternus*, *incomprehensibilis*, vel superlativa, ut *optimus*, *maximus*, *fortissimus*, &c. vel indefinita, ut *bonus*, *justus*, *fortis*, *creator*, *rex*, & similia; eo sensu, ut non velimus, quid sit, dicere, (quod esset cum limitibus nostræ phantasiæ circumscribere;) sed propriam admirationem, &

obedientiam confiteri, quod humilitatis est, & proprium animi honorantis, quantum potest. Unicum enim ratio dictat *naturae* significativum Dei nomen, *existens*, sive simpliciter, *quod est*, unumque *relationis* ad nos, nempe *Deus*, quo continetur & *Rex*, & *Dominus*, & *Pater*.

Quaenam sint actiones quibus cultus exhibetur naturaliter.

XV. Circa *actiones externas* quibus Deus colendus est (quemadmodum & circa *attributa*) generalissimum rationis praeceptum est, ut sint signa animi honorantis; sub quo continentur, Primò, *preces*. *Qui fingit sacros auro vel marmore vultus, Non facit ille Deos; qui rogat, ille facit.* Sunt enim *preces* signa spei; spes vero *potentiae* & *bonitatis* divinae agnitio est.

Secundo, *Gratiarum actio*, quae ejusdem affectus signum est, nisi quod beneficium *antecedant preces*, *gratiae consequantur*. Ter-

Tertio, *Dona*, id est, *oblationes* & *sacrificia*; sunt enim *Gratiarum actiones*.

Quarto, *Non jurare per alium*. Est enim juramentum hominis contra se ipsum, si fallat; iræ imprecatio ejus, qui & scire, utrum fefellerit, necne, & punire quamvis potentem potest. Id quod solius Dei est. Siquidem enim Homo aliquis esset, cui neque abscondi subditorum suorum *malitia*, neque resistere potentia humana posset, sufficeret fides data, sine juramento; quæ violata posset ab Homine vindicari; neque igitur juramento esset opus.

Quinto, *De Deo considératè loqui*. Signum enim *Timoris* est; Timor autem *Potentiæ* confessio est. Sequitur ex præcepto hoc: *non esse utendum Dei nomine temerè, aut frustrà*; utrumque enim inconsideratum est.

Non esse jurandum ubi non est opus; est enim frustrà. Opus autem non est; nisi inter civitates, ad vitandum, vel tollendum certamen per vim, quod oriri necesse est, ubi promissis fides deest, vel in civitate ad judiciorum certitudinem. Item *non esse disputandum de divina natura.* Suppositum enim est, in *regno Dei naturali solâ ratione omnia inquiri*, hoc est, ex principiis scientiæ naturalis. His autem tantum abest, ut sciamus naturam Dei, ut ne quidem nostri corporis, aut cujusque creaturæ proprietatis satis assequi possimus. Ex hujusmodi igitur disputationibus nihil provenit, præterquam quod ad modulum conceptionum nostrarum nomina divinæ majestati temere imponamus. Sequitur quoque (quod attinet ad jus Regni Dei) inconsideratam

& temerariam loquutionem esse eorum qui dicunt, *Hoc* vel *illud non consistere cum justitiâ divinâ.* Nam & homines contumeliæ ducunt si filii sui jus eorum disputent, aut justitiam aliter quàm imperatis suis metiantur.

Sextò, in *Precibus*, *Gratiarum actionibus*, *Sacrificiisque quidquid exhibetur*, *oportere esse in suo genere optimum*, & *honoris significativum*; nimirum *orationem* esse non subitam, aut levem, aut plebeiam, sed pulchram & bene compositam. Nam etsi absurdum erat, quod Ethnici Deum sub imagine colerent, non tamen à ratione alienum erat, quod carminibus, & musicâ in sacris uterentur. Item *Victimas pulchras*, & *Donaria magnifica*, & quæ aguntur, vel submissionis vel gratitudinis significativa, vel bene-

beneficiorum acceptorum memorativa esse; proficiscuntur enim hæc omnia à studio honorandi.

Septimò, *Deum non solum secretò, sed palam & publice in conspectu hominum coli oportere.* Etenim cultus eo maxime placet, ut dictum est suprà, articulo 13. quod gignat honorem in aliis. Nisi ergo alii videant, quod in cultu gratissimum est, perit. Postremò, summo conatu *observandas esse leges naturales.* Etenim Domini imperium parvi pendere, superat omnes alias contumelias; sicut & è contrario, omnibus sacrificiis acceptior est obedientia. Atque hæ sunt legum naturalium circa cultum Dei præcipuæ, earum (inquam) quas dictat ratio hominibus singulis. Totis autem civitatibus, quarum unaquæque una est Persona,

na, eadem Ratio naturalis præterea imperat *Cultus Publici uniformitatem.* Nam quæ actiones fiunt à singulis secundum rationem privatam, eæ civitatis actiones non sunt, neque ergo civitatis cultus: quod autem fit à civitate, fieri intelligitur ejus, vel eorum qui summum habent imperium, ideoque consensu civium simul omnium, id est, *uniformiter.*

XVI. *Leges naturales* circa cultum divinum, quæ præcedente articulo numerantur, signa honoris naturalia tantum exhiberi præcipiunt. Considerandum autem est, duo esse genera signorum; alterum *Naturalium*, alterum *Pactitiorum*, sive ex constituto expresso, vel tacito. Quoniam jam in omni linguâ, *Nominum* sive *Appellationum* usus ex constituto oritur, etiam ex constituto poterit

In regno Dei naturali, civitatem posse cultum Dei instituere arbitrio suo.

terit mutari. Quod enim dependet & vim ſuam derivat à voluntate hominum, eorundem conſentientium voluntate mutari, vel aboleri poteſt. *Nomina* ergo quæ ex conſtituto hominum obtinuerunt Deo *attribui*, eorundem conſtituto ceſſare poſſunt: quod autem conſtituto hominum poteſt fieri, id conſtituere civitati licet. Jure ergo civitas (hoc eſt ii, qui totius civitatis poteſtatem habent) quæ *nomina* ſive *appellationes* Deo *honorificæ* ſint, quæ non ſint, hoc eſt, quæ doctrinæ de natura & operationibus Dei publicè tenendæ, vel profitendæ ſunt, judicabit. Actiones autem ſignificant non ex conſtituto hominum, ſed naturaliter, ſicut effectus ſunt ſigna ſuarum cauſarum; quarum quædam ſemper ſigna ſunt contemtus eorum, coram quibus fiunt,

fiunt, nimirum quibus oſtentatur corporis immundities, & quæcunque pudet facere coram iis quos reveremur. Aliæ ſemper ſigna ſunt honoris, ut, accedere, & alloqui decenter, & humiliter, cedere de via, vel de alio quocunque commodo. Nihil in his mutare civitas poteſt. Sed infinitæ aliæ ſunt, quæ, quod attinet ad honorem aut contumeliam, adiaphoræ ſunt; eæ verò in ſigna honoris à civitate & inſtitui poſſunt, & inſtitutæ revera honorificæ ſunt. Ex quo intelligi poteſt, civitati obediendum eſſe, quicquid juſſerit pro ſigno honorandi Deũ, id eſt, pro cultu uſurpari, modo id in ſignum honoris inſtitui poſſit; quia honoris ſignum eſt, quod juſſu civitatis pro tali uſurpatur.

XVII. Regnante Deo per ſolam naturam, quæ ſint leges *Regnante Deo per naturam*
ejus,

Solam, legum omnium interpretem esse civitatem, id est, eum hominem, vel curiam, quæ habet sub Deo civitatis imperium summum.

ejus, tam sacræ quam seculares, diximus jam. Quoniam autem nemo est, quin falli ratiocinando possit, contingatque circa plerasque actiones, homines discordi sententiâ esse, quæri ulterius potest, quemnam, *rectæ rationis*, hoc est, legum suarum *interpretem* Deus esse voluerit. Et de *legibus* quidem *secularibus*, id est, de iis quæ pertinent ad justitiam, & mores hominum versus homines, ex antè dictis de civitatis constitutione, rationi consentaneum esse demonstravimus, *judicia* omnia esse penes civitatem; *judicia* autem nihil aliud esse, quam legum interpretationes: & per consequens *legum interpretes* ubique esse civitates, hoc est, eos qui civitatum habent imperium summum. De *legibus* autem *sacris* considerandum est, quod supra

pra cap. 5. art. 13. demonſtravimus, ſingulos cives tantum juris in eum vel eos qui imperium habent civitatis, quantum transferre potuerunt, tranſtuliſſe. Potuerunt autem tranſferre jus decernendi de modo quo Deus honorandus ſit; ergo & tranſtulerunt. Quod autem id potuerint, ex eo manifeſtum eſt, quod modus honorandi Deum ante conſtitutam civitatem ab uniuſcujuſque *ratione privatâ* petendus erat: unuſquiſque autem *rationem privatam, rationi totius civitatis* ſubmittere poteſt. Præterea ſi ſinguli propriam rationem in colendo Deo ſequerentur, in tanta diverſitate colentium, alter alterius cultum indecorum, vel etiam impium judicaret; neque alter alteri Deum honorare videretur; non eſſet ergo *cultus*, ne is quidem qui maximè cum ratio-

ratione congrueret, propterea quod natura *cultus* in eo consistit, ut sit *signum honoris interni*: signum autem non est nisi quo aliquid innotescit aliis; neque ergo signum honoris est, nisi quod aliis sic videtur. Rursus signum verum est, quod consensu hominum fit signum, ergo etiam honorificum est, quod consensu hominum, id est, jussu civitatis fit signum honoris: non est ergo contra voluntatem Dei, per solam rationem declaratam, exhibere ipsi signa honoris quæ imperabit civitas. Possunt ergo cives jus decernendi de modo colendi Deum, in eum vel eos transferre, qui civitatis habent imperium summum. Imò debent; alioquin enim, omnes absurdæ opiniones de natura Dei, ceremoniæque omnes ridiculæ, quæ apud ullas gentes exstitêre,

re,

re, in eadem ſimul civitate conſpicerentur; ex quo contingeret unicuique credere, cæteros omnes Deum contumeliâ afficere. Itaque de nemine rectè dici poſſet, quod Deum coleret: nemo enim Deum colit, id eſt, honorat externe, niſi is qui ea facit, quibus aliis appareat honorare. Concludi itaque poteſt, *legum naturalium*, tam *ſacrarum*, quam *ſecularium*, regnante Deo per ſolam naturam, *interpretationem*, dependere ab autoritate civitatis, hoc eſt, ejus hominis, vel curiæ, cui conceſſum eſt ſummum civitatis imperium; & Deum, quicquid imperat, per ejus vocem imperare. Et, è converſo, quod ab iis imperatur & circa modum honorandi Deum, & circa ſecularia, imperari à Deo.

XVIII. In contrarium autem interrogare quis poterit, Pri- ***Dubitationes quædam ſublata.***

Primo, an non ſequatur, obediendum civitati eſſe, ſi directè imperat, Deum contumeliâ afficere, vel prohibeat colere? Dico, non ſequi, neque eſſe obediendum; nam contumeliâ afficere, aut non omnino colere, à nemine intelligi poteſt pro modo colendi: neque etiam habuit quiſquam ante civitatem conſtitutam, eorum, qui Deum regnare agnoverunt, jus negandi honorem ipſi inde debitum: neque ergo jus talia imperandi in civitatem transferre potuit. Deinde, ſi quæratur, an obediendum civitati ſit, ſi imperet aliquid dici, vel fieri, quod non eſt directè in Dei contumeliam, ſed ex quo per ratiocinationem conſequentiæ contumelioſæ poſſunt derivari; veluti ſi imperetur Deum colere ſub imagine, coram iis, qui id fieri honorificum eſſe putant?

tant? Certè faciendum (*) eſt. Cultus enim inſtituitur in ſignum honoris : ſic autem colere, ſignum honoris eſt, & honorem Dei propagat apud eos quibus pro ſigno habetur. Vel ſi imperetur Deo nomen attribuere; quod non intelligimus quid ſignificet, aut quomodo cum hoc ipſo nomine, *Deo*, cohæreat; id quoque faciendum eſt; quia quæ facimus honoris cauſâ, nec intelligimus aliter ſe habere, ſi pro ſignis honoris accipiuntur, ſigna honoris ſunt, ideòque, ſi ea facere recuſamus, recuſamus Dei honorem propagare. Idem ſentiendum eſt de omnibus *attributis* & *actionibus* circa cultum Dei mere rationalem, quæ cadere in controverſiam, vel diſputari poſſunt. Quamquam enim hujuſmodi imperata poſſunt eſſe interdum contra rectam rationem

tionẽ, ideòque peccata in iis qui imperant, non tamen ſunt cõtra rectam rationem, neque peccata in ſubditis, quorum in rebus controverſis recta ratio eſt ea quæ ſubmittitur rationi civitatis. Poſtremò, ſi is homo vel curia cui commiſſa eſt ſumma poteſtas civitatis, jubeat ſe coli *attributis* & *actionibus* illis, quibus colendus eſt Deus, quæri poteſt an obediendum ſit. Multa ſunt quæ & Deo & hominibus communiter attribui poſſunt; nam & homines *laudari*, & *magnificari* poſſunt; multæque actiones, quibus & Deus & homines coli poſſunt. Sed *attributorum* & *actionum* ſignificationes tantum ſpectandæ ſunt. *Attributis* ergo quibus ſignificamus ſentire nos, hominem aliquem ita imperium habere, ut à Deo non dependeat, vel eſſe immortalem, vel potentiæ infi-

infinitæ, & similibus, quamquam jubeant Reges, abstinendum est; sicut & *actionibus* idem significantibus, ut precari absentem, rogare ea quæ solus Deus dare potest, ut pluvias, & serenitatem; offerre ei quæ solus Deus accipere potest, ut holocausta; vel cultum exhibere, quo major exhiberi potest, ut sacrificium. Hæc enim eo tendunt, ne Deus regnare existimetur, contra id quod ab initio supponitur. Cæterum genuflexio, prostratio, vel alius quicunque actus corporis adhiberi licitè potest, etiam in cultu civili: possunt enim significare agnitionem potestatis civilis tantùm. Cultus enim divinus à civili, non motu, situ, habitu, aut gestu corporis distinguitur, sed sententiæ de eo qui colitur declaratione; ut si prosternamus nos ante ali-

quem animo declarandi eo signo quod habemus eum pro Deo, cultus divinus est: si idem facimus in signum agnitionis imperii civilis, cultus civilis est. Neque distinguitur *cultus divinus* à *civili* per ullam actionem quæ intelligi solita est sub nominibus λατρεία & δυλεία, quorum prius servorum *officium*, posterius *sortem* denotans, nomina sunt ejusdem numero actionis.

Annot. ad p.431. (*) Certè faciendum est.] *Diximus capitis præsentis articulo* 14. *qui Deo terminos attribuunt, facere eos contra legem de cultu Dei naturalem. Jam qui Deum colunt sub imagine, terminos illi statuunt, faciunt ergo quod faciendum non est, & locus hic priori videtur esse contrarius. Sciendum igitur est primò, non illos qui imperio coacti sic colunt,*

Deo

Deo terminos assignare ; sed qui imperant : nam qui inviti colunt, revera colunt ; sed eo in loco stant vel procumbunt in quo loco stare vel procumbere à legitimo imperante jussi sunt. Secundo, faciendum esse dico, non semper & ubique, sed supposito nullam aliam esse colendi Deum regulam præter dictamina humanæ rationis ; nam tunc voluntas civitatis pro ratione est. At in Regno Dei per Pactum, sive antiquum, sive novum, ubi expresse prohibetur Idololatria, etsi civitas sic colere jubeat, tamen faciendum non est. Quæ si consideraverit, qui repugnantiam putavit esse aliquam inter articulum hunc & decimum quartum, ita putare desinet. Annot.

XIX. Ex iis quæ dicta sunt, colligitur, Regnante Deo per solam rationem naturalem, pec-

care subditos, primò, si violant leges morales illas, quæ explicatæ sunt cap. 2. & 3. Secundo, si violant leges sive mandata civitatis in iis rebus quæ pertinent ad justitiam. Tertio, si non colant Deum κατὰ τὰ νόμιμα. Quartò, si non confiteantur coram hominibus verbis & factis, unum esse Deum Optimum, Maximum, Beatissimum, totius mundi, mundanorumque Regum Regem supremum: Hoc est, si Deum non colunt. Quartum hoc peccatum in Regno Dei naturali, per ea quæ dicta sunt capite præcedente, articulo 2. *læsæ divinæ Majestatis crimen* est. Est enim negatio divinæ potestatis, sive *Atheismus*. Procedunt enim Peccata hic similiter ac si supponeremus aliquem hominem esse supremum Regem, qui absens regnaret per

Prore-

Proregem, contra quem peccarent quidem illi, qui Proregi non obedirent in omnibus, excepto si regnum sibi ipsi arrogaret, vel alii tradere voluerit; illi verò qui ita absolutè eidem obedirent, ut illud non exciperent, Rei majestatis dicerentur.

CAPUT XVI.

De Regno Dei per pactum vetus.

I. *Veram religionem* (*superstitione exteras nationes occupante*) *instituit Deus per* Abrahamum. II. *Pacto inter* Deum & Adamum, *prohibita est disputatio de mandatis superiorum.* III. *Pacti inter Deum & Abrahamum formula.* IV. *In pacto illo continetur agnitio non simpliciter, sed ejus qui apparuit* Abrahamo. V. *Leges quibus* Abrahamus *tenebatur, aliæ non*

erant præter leges naturæ, *&* *legem Circumciſionis.* VI. Abrahamus verbi Dei, *&* legum omnium *apud ſuos* interpres *erat.* VII. *Subditi* Abrahami *peccare non potuerunt ipſi obediendo.* VIII. *Pactum* Dei *cum* populo Hebræo *ad montem* Sinai. IX. *Inde regimen Dei nomen* Regni *ſortitum eſt.* X. *Quænam leges Judæis à Deo impoſitæ ſint.* XI. *Quid ſit, & quomodo cognoſcendum* Verbum Dei. XII. *Quodnam fuerit* Verbum Dei ſcriptum *apud Judæos.* XIII. Poteſtatem interpretandi Verbum Dei, *&* *ſummam* poteſtatem civilem *conjunctas fuiſſe in* Moſe, *dum viveret.* XIV. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* ſummo Sacerdote, *vivente Joſua.* XV. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* ſummis Sacerdotibus *uſque ad* Saulem Regem. XVI. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* Regibus *uſque ad captivitatem.* XVII. *Eaſdem fuiſſe in* Sacerdotibus *poſt captivitatem.* XVIII. *Apud* Judæos, *negatio providentiæ divinæ & Idololatria, ſola*

erant crimina læsæ Majestatis divinæ; *in cæteris omnibus, Principibus suis parere debebant.*

I. HAbet hoc humanum Genus, ab imbecillitatis propriæ conscientiâ, & admiratione eventuum naturalium, ut plerique credant esse omnium rerum visibilium Opificem invisibilem Deum, quem etiam metuunt sentientes non esse sibi satis tutelæ in se ipsis. Cæterùm, ut eum rectè colerent, imperfectus usus rationis, & affectuum vehementia obstitêre. Metus autem invisibilium, quando à recta ratione separatur, superstitio est. Hominibus itaque sine speciali Dei auxilio, utrumque scopulum effugere *Atheismum* & *superstitionem*, penè erat impossibile: hæc enim à metu sine rectâ ratione, ille à *rationis opinione* *Veram religionem (superstitione cæteras nationes occupante) instituit Deus per Abrahamum.*

ſine metu proficiſcitur. Maximam itaque partem hominum facile occupavit *Idololatria*; & coluerunt Deum omnes pene Gentes ſub *imaginibus* & *figuris* rerum finitarum, ſpectraque ſive phantaſmata, forte ex metu dæmonia appellantes, coluere. Placuit autem divinæ majeſtati (ut in Hiſtoria ſacra ſcriptum legimus) ex genere humano unum per quem ad verum ſui cultum homines perduceret, evocare *Abrahamum*; illi ſe ſupernaturaliter revelare; & cum illo atque illius ſemine celeberrimum illud inire Pactum, quod appellatur *Pactum*, & *Fœdus*, & *Teſtamentum Antiquum.* Is igitur Religionis veræ caput eſt; is *poſt diluvium unum eſſe Deum Creatorem Univerſi* primus docuit. Et ab eo *Regnum Dei per Pacta* initium ſumit. Joſeph. Antiq. Jud. lib. 1. cap. 7.

II. Ini-

II. Initio mundi regnavit quidem Deus, non solùm naturaliter, sed etiam per *pactum*, super *Adamum* & *Evam*; ut videatur nullam voluisse obedientiam præstari sibi, præter illam quam dictaret ratio naturalis, nisi *per pactum*, id est, ex ipsorum hominum consensu. Quoniam autem *pactum* hoc statim irritum factum est, neque unquam post renovatum, non est inde *Regni* Dei (de quo hoc loco agimus) deducenda origo. Hoc tamen obiter notandum, præcepto illo de non comedendo de arbore *scientiæ boni & mali*, (*sive judicatio de Bono* & *Malo* prohibita sit, sive esus fructus alicujus arborei) Deum postulasse præceptis suis obedientiam simplicissimam, sine disputatione, an *Bonum* vel *Malum* esset quod præciperetur; fructus enim arboris, si

Pacto inter Deum & Adamum, prohibita est disputatio de mandatis superiorum.

mandatum absit, nihil habet in natura sua, quo esus ejus moraliter *malus*, hoc est, *peccatum*, esse possit.

Pacti inter Deum & Abrahamum formula.

III. Pactum autem inter *Deum & Abrahamum* hac formulâ initum est. Gen. 17. vers. 7, 8. *Statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus tuis fœdere sempiterno, ut sim Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum. Daboque tibi & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam.* Quo verò *Abrahamus* & semen ejus memoriam fœderis hujus conservare posset, necessaria erat signi institutio. Adjecta ergo est pacto *Circumcisio*, sed tamen ut signum tantum, vers. 10. *Hoc est pactum meum quod observabis inter me & te, & semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum,*

linum, & circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum Fœderis inter me & vos. Pactum ergo est, ut *Abrahamus* agnoscat, *Deum* esse Deum ipsius & seminis ejus, hoc est, illi submittat se regendum; & ut Deus det *Abrahamo* hæreditatem terræ illius in qua tunc habitabat, sed ut peregrinus; utque *Abrahamus* in signum memoriale hujus pacti curaret se & semen ejus masculinum *circumcidi.*

IV. Cum verò *Abrahamus* etiam ante pactum Deum agnovisset mundi creatorem & regem, (neque enim de *exsistentia*, neque de *Providentia* Dei unquam dubitavit:) quomodo superfluum non erat, quod obedientiam sibi naturâ debitam voluerit Deus pretio & per *contractum* acquirere, promittendo scilicet *Abrahamo* Regnum terræ *Chanaan*, hac lege,

In Pacto illo cognitio Dei, non simpliciter, sed ejus, qui apparuit Abrahamo.

ge, ut acciperet eum pro Deo suo, cum jure naturali id jam ante esset? Illis itaque verbis, *ut sim Deus tuus & seminis tui post te*, non intelligitur satisfieri huic *pacto* ab *Abrahamo*, solâ agnitione potestatis, & dominii, quod Deus habet in homines naturaliter, hoc est, agnoscendo Deum indefinitè, quod *rationis naturalis* est, sed oportere eum agnoscere definitè illum, qui dixerat ipsi, Gen. 12. vers. 34. *Egredere de Terra tua*, &c. Gen. 13. vers. 14. *Leva oculos*, &c. Qui apparuit ei, Gen. 18. v. 1. sub specie trium virorum Cœlestium: & Gen. 15. vers. 1. per visionem: & vers. 3. per somnium, quod *Fidei est*. Qua specie apparuerit Deus *Abrahamo*, quali sono eum alloquutus sit, non explicatur; constat tamen, credidisse *Abrahamum*, vocem illam fuisse

fuisse vocem Dei, & revelationem veram, & voluisse à suis coli illum, qui sic eum alloquutus erat, pro Deo universi creatore; fidemque ejus in eo sitam fuisse, non quod crediderit *Deum esse*, aut in promissis *veracem esse*, id quod credunt omnes, sed quod non dubitaverit Deum fuisse illum, cujus vocem & promissa audierat. Et *Deum Abrahami* significare, non simpliciter *Deum*, sed *Deum illi apparentem*, quemadmodum cultus quem *Abrahamus* debebat Deo, eo nomine non erat cultus *rationis*, sed *religionis* & *fidei*; nec quem *ratio*, sed quem Deus *supernaturaliter* revelaverat.

V. Leges autem *Abrahamo* à Deo, vel ab *Abrahamo* familiæ suæ positas, tunc vel post, seculares, vel sacras, (excepto mandato de *circumcisione*, quod in *Leges quibus Abrahamus tenebatur, aliæ non erant*

præter leges naturæ, & legem circumcisionis.

in ipso *Pacto* continetur) nullas legimus. Ex quo manifestum est, non fuisse alias leges, aut cultum quibus *Abrahamus* tenebatur, præter leges naturales, & cultum rationalem, & circumcisionem.

Abrahamus, verbi Dei, & legum, omnium, apud suos interpres erat.

VI. Erat autem *legum* omnium *interpres* ,tam sacrarum , quàm secularium , apud suos *Abrahamus*, non modò naturaliter , quatenus legibus uteretur naturalibus tantùm , sed etiam ex ipsa pacti formula, quâ promittitur ab *Abrahamo* obedientia, non pro se tantùm, sed etiam pro semine suo. *Quod* frustra fuisset nisi filii ejus illius mandatis obedire tenerentur. Atque quod dicit Deus, Gen. 18. vers. 18. *Benedicendæ sunt in illo omnes nationes terræ : scio enim quod præcepturus sit filiis suis & domui suæ post se, ut custodiant viam Domini, & faciant judi-*

judicium & justitiam: quomodo intelligi potest, nisi filii & domus ejus teneri ad obedientiam illius mandatis præstandam supponerentur?

VII. Sequitur hinc, subditos *Abrahami* ipsi obediendo peccare non potuisse, modò *Abrahamus* non imperasset *Dei existentiam* vel *Providentiam* negare, vel facere aliquid, quod esset expresse contra honorem Dei. In cæteris rebus omnibus *Verbum Dei* ex illius solius ore petendum erat, ut *legum* omnium & *verborum Dei interpretis*. Deus enim *Abrahami* quis fuerit & quomodo colendus, ab *Abrahamo* solo doceri poterant. Qui vero post *Abrahami* mortem subditi erant imperio *Isaaci* aut *Jaçobi*, sine peccato per eandem rationem ipsis in omnibus paruêre, quamdiu pro Deo & Rege suo agnoscerent

Subditi Abrahami peccare non potuerunt, ipsi obediendo.

&

& profiterentur *Deum Abrahami.* Priùs enim *Deo* ſimpliciter ſe ſubmiſerant, quàm *Abrahamo*; priùs autem *Abrahamo*, quàm *Deo Abrahami*; & rurſus prius *Deo Abrahami*, quàm *Iſaaco.* In ſubditis itaque *Abrahami*, unicum erat *crimen læſæ majeſtatis divinæ*, negare Deum; ſed in poſteris eorum, læſæ majeſtatis crimen hoc quoque erat, *negare Deum Abrahami*, hoc eſt, colere Deum aliter quàm ab *Abrahamo* eſt inſtitutum, nimirum ſub imaginibus (*c*) manu-factis, prout fecerunt cæteræ nationes, quæ propter eam cauſam appellabantur *Idololatræ.* Atque hucuſque ſubditi circa mandata principum ſuorum, quid faciendum & quid fugiendum erat, ſatis facilè dignoſcere potuerunt.

Annot. (*c*) Sub Imaginibus manu-

nu-factis] *Vide cap.* 15. *art.* 14. *ubi cultum talem irrationalem esse ostendimus. At si jussu civitatis fiat, cui verbum Dei scriptum non est cognitum neque receptum, cultum talem cap.* 15. *art.* 18. *ostendimus esse rationalem. Caterum ubi Deus regnat per pactum, in quo, ne sic colant, expresse cavetur, ut per pactum Abrahami; ibi sive injussu sive jussu civitatis fiat, male fit.* Annot.

VIII. Ut pergamus jam, ductum sequendo scripturæ sacræ, idem *Pactum* renovatum est, Gen. 26. vers. 3, 4. cum *Isaaco*; & Gen. 28. vers. 14. cum *Jacobo*, ubi Deus se appellat non simpliciter *Deum*, quem natura esse dictat; sed distinctè, *Deum Abrahami* & *Isaaci*: & post, idem *Pactum* renovaturus per *Mosen* cum toto populo *Israëlis*, Exod. 3. vers. 6. *Ego*, inquit, *sum Deus patris tui*, *Pactum Dei cum populo Hebræo ad montem Sinai.*

Deus

Deus Abraham, Deus Isaac, & *Deus Jacob.* Deinde cum populus ille constitisset in deserto prope montem *Sinai*, non modo liberrimus, sed etiam subjectionis humanæ propter memoriam recentem servitutis Ægyptiacæ inimicissimus, *Pactum* illud *antiquum* propositum est omnibus redintegrandum, hac formula, Exod. 19. vers. 5. *Si ergo audieritis vocem meam & custodieritis Pactum meum* (nimirum *Pactum* initum cum *Abrahamo, Isaaço,* & *Jacobo*) *eritis mihi in peculium ex cunctis populis; mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in Regnum Sacerdotale, & gens sancta.* Respondit autem omnis populus simul, vers. 8. *Cuncta quæ loquutus est Dominus, faciemus.*

Inde regimen Dei, nomen regni sortitum est.

IX. In hoc Fœdere animadvertenda est inter alia, appellatio *Regni* non ante usurpata.

pata. Quamquam enim Deus & per *naturam*, & per *Pactum* cum *Abrahamo* esset ipsorum Rex, debebant tamen ei obedientiam & cultum naturalem tantùm, quatenus subditi ipsius; religiosum verò qualem instituit *Abrahamus*, quatenus subditi *Abrahami*, *Isaaci*, vel *Jacobi* suorum Principum naturalium; ipsi enim *Verbum Dei* nullum acceperant præter illud naturale verbum rectæ rationis, neque *pactum* inter Deum & ipsos ullum intercesserat, nisi quatenus voluntates eorum includerentur in voluntate *Abrahami*, ut Principis sui. Jam verò per pactum initum ad montem *Sinai*, consensu habito singulorum, fit *regnum Dei* super eos *institutivum*. Ab hoc tempore initium habet celeberrimum illud in scripturis sacris, & scriptis Theologorum *Regnum*

Dei:

Dei: atque huc ſpectat, quod cum *Iſraëlitæ* Regem expoſcerent, dixit Deus *Samueli*, 1. Sam. 8. verſ. 7. *Non te abjecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos*; & quod dixit *Samuel Iſraëlitis*, 1. Sam. 12. verſ. 12. *Dixiſtis, Rex imperabit nobis, cum Dominus Deus veſter regnaret in vobis*, & quod dicitur Jerem. 31. verſ. 31. *Pactum, quod pepigi, &c. cum ego dominatus ſum eorum*; atque etiam doctrina *Judæ Galilæi*; cujus mentio fit apud Joſeph. Ant. Jud. lib. 18. cap. 2. his verbis: *Quartæ autem ſtudium ſapientiæ ſectantium viæ primus autor fuit Judas Galilæus. Hi cætera cum Phariſæis conſentiunt, niſi quod conſtantiſſimo libertatis amore flagrant, credentes ſolum Deum, Dominum habendum ac Principem, & facilius vel exquiſitiſſima pœnarum genera laturi, unà cum co-*

gnatis

gnatis suis ac carissimis, *quàm mortalem aliquem appellare Dominum.*

X. Jure regni per *Pactum* sic constituto, videndum proximo loco est, quasnam eis Deus proposuerit *leges*. Eæ verò omnibus notæ sunt, nimirum *Decalogus*, & illæ aliæ tam *judiciales*, quàm *ceremoniales*, quæ habentur à vicesimo capite *Exodi* usque ad finem *Pentateuchi*, & obitum *Mosis*. *Legum* autem in universum per manum *Mosis* traditarum, aliæ sunt quæ naturaliter obligant, ut quæ à *Deo*, quatenus *Deo naturæ*, latæ sunt, & vim suam obtinuerunt etiam ante *Abrahamum*. Aliæ quæ obligant ex vi *pacti* initi cum *Abrahamo*, ut pote latæ à *Deo*, quatenus *Deo Abrahami*, quæ vim suam habuerunt ante *Mosen*, propter *Pactum* illud prius. Aliæ verò obli-

Quænam leges Judæis à Deo impositæ sint.

obligant ex *pacto* illo solo quod postremum, initum est cum ipso populo, utpote latæ à *Deo* quatenus *Rege peculiari Israëlitarum.* Primi generis sunt omnia præcepta *Decalogi* quæ pertinent ad mores, qualia sunt, *Parentes honorabis; non occides; non mœchaberis; non furaberis; non dices falsum testimonium; non concupisces.* Sunt enim leges naturales. Præterea præceptum *de non assumendo Dei nomine in vanum*; est enim pars cultus naturalis, ut ostensum est capite præcedente, articulo 15. Item secundum, *de non adorando per imaginem* à se ipsis factam; est enim & hoc religionis naturalis, ut eodem articulo ostenditur. Secundi generis est præceptum *Decalogi* primum, *de non habendis diis* alienis; in eo enim consistit essentia *pacti Abrahami*, per quod Deus nihil aliud

exigit,

exigit, quam ut ipſe Deus ipſius eſſet & ſeminis ejus. Item præceptum *de ſanctificando ſabbato.* Eſt enim inſtituta ſeptimi diei ſanctificatio in memoriam creationis Hexemeræ, ut apparet ex his verbis, Exod. 31.v.17. *Pactum eſt* (ſubauditur *ſabbatum*) *ſempiternum inter me & filios Iſraël, ſignumque perpetuum : ſex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram, & in ſeptimo die ab opere ceſſavit.* Tertii generis ſunt leges *politicæ, judiciales, ceremonialeſque*, quæ ſpectabant ad *Judæos* ſolos. Primi & ſecundi generis *leges* in *tabulis lapideis* ſcriptæ, nempe *Decalogus*, in ipſa *Arca* conſervabantur : cæteræ ſcriptæ in totius legis *volumine* reponebantur in *arcæ latere.* Deut. 3. v. 26. hæ enim retenta fide *Abrahami* poterant mutari, illæ non poterant.

XI. *Le-*

Quid sit, & quomodo cognoscendum Verbum Dei.

XI. *Leges* Dei omnes sunt *Verbum Dei*, sed non è converso omne *Verbum Dei* est *lex*. *Ego sum Dominus Deus tuus qui eduxit te de terra Ægypti.* Verbum Dei est, lex non est. Neque omne id quod ad *Verbum Dei* declarandum ; unà cum ipso enunciatur, aut scribitur, statim *Verbum Dei* est. Nam, *hæc dicit Dominus*, non est Domini vox, sed præconis, sive Prophetæ. Id omne & solum Verbum Dei est, quod Deum loquutum esse pronunciavit Propheta verus. Scripta autem Prophetarum comprehendentia tam quæ Deus, quam quæ ipse Propheta dicit, ideo Verbum Dei appellantur; quia Verbum Dei continent. Quoniam autem *Verbum Dei* id omne & solum est, quod pro tali exhibetur à vero Propheta, sciri quid sit *Verbum Dei*, antè non potest,

teſt, quam cognoſcatur quis ſit Propheta verus; nec *Verbo Dei* credi, quàm credatur Prophetæ. *Moſi* à populo *Iſraëlitico* creditum eſt propter duas res: *miracula*, & *fidem*; utcunque enim magna & evidentiſſima miracula operatus fuerat, non tamen ei crediſſent, ſaltem non credendum erat, ſi ad alium cultum eos ex *Ægypto* evocaſſet, quàm ad cultum Dei *Abrahami*, *Iſaaci*, & *Jacobi*, patrum ſuorum. Fuiſſet enim contra *Pactum* ab illis cum Deo initum. Similiter duæ res ſunt, nimirum *prædictio futurorum ſupernaturalis*; quod eſt ingens miraculum, & *fides in Deum Abrahami liberatorem eorum ex Ægypto*, quas Deus omnibus *Judæis* pro notis veri Prophetæ habendas propoſuit. Cui alterutra harum deeſt, is propheta verus non eſt,

nec pro verbo Dei habendum eſt, quod pro tali obtendit. Si deſit fides, reprobatur his verbis: Deut. 13. verſ. 1, 2, 3, 4, 5. *Si ſurrexerit in medio tui Propheta, aut qui ſomnium vidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum atque portentum, & evenerit quod loquutus eſt, & dixerit tibi: eamus, & ſequamur Deos alienos, &c. Propheta ille, aut fictor ſomniorum interficietur.* Si prædictio eventuum deſit, rejicitur his verbis; Deut. 18. verſ. 21. 22. *Quod ſi tacita cogitatione reſponderis, quomodo poſſum intelligere, quod Verbum Dominus non eſt loquutus? Hoc habebis ſignum. Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non eſt loquutus, ſed per tumorem animi ſui Propheta confinxit.* Jam quod *Verbum Dei* ſit id quod per verum Prophetam pro tali enunciatur,

ciatur, & quod verus Propheta apud Judæos fuerit, cujus fides vera erat, & cujus prædictionibus eventus respondebant, extra controversiam est. Sed quid sit sequi Deos alienos, & utrum eventus, qui prædictionibus respondere affirmantur, eis verè respondeant, necne; multas controversias pati potest, præsertim in prædictionibus quæ obscurè atque ænigmaticè eventum præsignificant, quales sunt prædictiones prophetarum ferè omnium, ut qui non palam, sicut Moses, sed *per ænigmata & figuras Dominum vident.* Num. 12. vers. 8. De his autem judicari aliter non potest, quam per *Rationem naturalem*; dependet enim judicatio illa ex interpretatione Prophetæ & comparatione ejusdem cum eventu.

XII. Pro *Verbo Dei scripto* habe- *Quodnam fue-*

rit verbum Dei scriptum.

habebant *Judæi* librum legis totius, qui appellabatur *Deuteronomium*; uſque autem ad captivitatem, quantum ex Hiſtoria ſacra colligi poteſt, illum ſolum; nam liber hic traditus eſt ab ipſo *Moſe* Sacerdotibus aſſervandus & reponendus in latere Arcæ Fœderis, & à Regibus deſcribendus, Deut. 3. verſ. 9. 26. idemque longo poſt tempore autoritate Regis *Joſiæ* pro *Verbo Dei* recognitus; 2 Reg. 23. verſ. 1. Cæteri verò libri Teſtamenti veteris quando fuerint in canonem primùm recepti, non apparet. Quod autem attinet ad Prophetas, *Iſaiam* & cæteros, cum prædicerent non niſi ea, quæ vel in captivitate, vel poſt captivitatem futura erant, eorum ſcripta non potuerunt pro Propheticis illico haberi, propter legem ſuprà citatam ex Deut. 18. verſ. 21. 22.

quâ

à jubebantur *Israëlitæ*, ne pro
ɔpheta haberent, nisi eum
us prædictionibus eventus
ponderent. Atque hinc for-
est, quod *Judæi*, quos inter-
erunt, cùm prophetarent,
·um scripta post, propter e-
ıtum prædictionum, pro
ɔpheticis, hoc est pro verbo
·i habuerunt.

XIII. Cognito, quæ fue-
t sub *Pacto vetere leges*, &
od *Verbum Divinum* ab ini-
receptum; considerandum
nceps est, penes quem, vel
os, de scriptis Prophetarum
st surgentium, an recipien-
essent pro *Verbo Dei*, id est,
eventus prædictionibus res-
nderent, necne, judicandi,
apud quem, vel quos *leges*
n receptas & Verbum Dei scri-
ım interpretandi resideret au-
ritas; id quod per singula
npora, & mutationes Rei-

Potestatem interpretandi Verbum Dei, & summam potestatem civilem conjunctas fuisse in Mose dum viveret.

publicæ Iſraëliticæ inveſtigandum eſt.

Manifeſtum autem eſt, poteſtatem hanc, vivente *Moſe*, totam fuiſſe penes ipſum. Nam ſi ipſe *interpres legum* & *Verbi* non eſſet, oportet ut munus illud pertinuerit vel ad *ſingulos* privatim, vel ad congregationem ſive *Synagogam* plurium, vel ad *ſummum Sacerdotem*, vel ad alios *Prophetas*. Primo, munus illud minimè fuiſſe privatorum hominum, aut congregationis ex illis compoſitæ, ex eo conſtat, quod non adhibiti, imò prohibiti fuerint graviſſimis minis, ne aliter quàm per *Moſen*, *Deum audirent*. Nam ſcriptum eſt, *Sacerdotes autem & populus ne tranſeant terminos, nec aſcendant ad Dominum, ne fortè interficiat illos: deſcenditque Moſes ad populum, & omnia narravit eis.* Exod. 19. 24, 25. Deinde quod

quod neque ſinguli, neque congregatio debeat prætendere, quod Deus per illos loquutus ſit, & per conſequens, quod ipſi *Verbum Dei interpretandi jus* habeant, ortâ occaſione ex ſeditione *Core*, *Dathan*, *Abiron*, & ducentorum & quinquaginta Synagogæ procerum, manifeſtè & expreſſe declaratur. Nam contendentibus illis, Dominum non minus loqui per ipſos, quam per Moſen, ſic arguunt: *ſufficiat vobis: quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt Dominus; cur elevamini ſuper populum Domini?* Num. 16. v. 3. Quid autem de hac controverſia ſtatuerit Dominus, ex eo intelligitur, quod *deſcenderunt* (*Core*, *Dathan* & *Abiron*) *vivi in infernum, & ignis egreſſus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros*, ibid. v. 33. & 35.

Secundò, Autoritatem illam non fuisse penes Aaronem summum Sacerdotem, manifestum est ex simili controversia inter ipsum unà cum *Maria* sorore, & Mosen. Quæstio enim erat an Deus per *Mosen* solum loquutus fuerit, an etiam per ipsos, hoc est, an solus *Moses*, an etiam ipsi *Verbi Dei interpretes* essent. Sic enim dixerunt: *Num per Mosen loquutus est Dominus? non & nobis similiter loquutus est?* Num. 12. v. 2. Deus autem hos increpavit, distinxitque inter *Mosen* & alios *Prophetas*. *Siquis (* inquiens *) fuerit inter vos Propheta, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum; at non talis servus meus Moses*, &c. *Ore enim ad os loquor ei, & non per ænigmata & figuras Dominum videt; quare ergo non timuistis?* &c. ibid. v. 6. 7. 8. Postremò, quod

inter-

interpretatio Verbi Dei, vivente *Mose*, non fuerit penes Prophetas alios quoscunque, ex eo colligitur, quod jam citavimus de excellentia ejus super omnes alios; & ex ratione naturali, quandoquidem ejusdem Prophetæ est, mandata Dei & ferre & explicare; aliud autem *verbum Dei* tunc non erat præter illud, quod per *Mosen* annunciatum est. Et ex eo etiam quod Propheta eo tempore alius exstiterit nemo, qui ad populum prophetaverit, præter 70 seniores, qui per *spiritum Mosis* prophetaverunt. Atque id quoque injuriâ factum credebat *Josua*, Mosis tunc minister, post successor, donec consentiente Mose factum sciret. Id quod ex ipso textu Scripturæ manifestum est. *Descendit Dominus per nubem, &c. auferens de spiritu, qui erat in Mose, & dans*

septuaginta viris. Num. 11. v. 25. Postquam autem nunciatum esset, quod prophetarent, dixit *Josua* ad *Mosen*: *Domine mi, prohibe eos*. *Moses* autem respondit, *quid æmularis pro me?* &c. Cum ergo *Moses* solus *Verbi Dei nuncius* esset, neque erat *munus interpretandi* penes *privatos*, nec penes *Synagogam*, nec penes *Sacerdotem*, nec penes alios *Prophetas*; restat, *interpretem Verbi Dei* unum fuisse *Mosen*, qui summam etiam potestatem habebat in rebus civilibus. Certamen autem *Core*, & cæterorum conjuratorum contra *Mosen* & *Aaronem*; & *Aaronis* cum sorore contra *Mosen*, suscitatum fuisse non propter animarum suarum salutem, sed propter ambitionem, & regnum in populum.

Easdem conjunctas fuisse XIV. Tempore *Josuæ interpretatio legum* & *Verbi Dei erat* penes

penes *Eleazarum* summum *Sacerdotem*, eundemque Regem sub Deo absolutum. Id quod colligitur primò ex ipso *pacto*, in quo Respublica *Israëlitarum* appellatur *Regnum Sacerdotale*, vel, ut recitatur 1 Pet. 2. 9. *Sacerdotium Regale*: quod nullo modo dici poterat, nisi per institutionem & *pactum* populi potestas Regia intelligeretur esse penes *Sacerdotem*. Neque repugnat antè dictis, ubi non *Aaron* sed *Moses* regnum sub Deo habuit: cum necessarium sit ubi unus homo instituit Reipublicæ futuræ formam, illum unum, Regnum pro suo tempore moderari (sive *Monarchia*, sive *Aristocratia*, sive *Democratia* sit) quod instituit; & habere potentiam omnem in præsens, quam aliis tributurus sit in futurum. Habuisse autem *Eleazarum* Sacerdotem non

in summo Sacerdote, vivente Josuâ.

modo *Sacerdotium*, ſed etiam *imperium ſummum*, expreſſe habetur per ipſam *Joſuæ* ad adminiſtrationem rerum vocationem. Sic enim ſcriptum eſt: *Tolle Joſuam filium Nun, &c. qui ſtabit coram Eleazaro Sacerdote; & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Iſraël. Pro hoc, ſi quid agendum eſt, Eleazar Sacerdos conſulet Dominum; Ad verbum ejus egredietur, & ingredietur ipſe, & omnes filii Iſraël cum eo.* Num. 27. v. 18, 19, 20, 21. Ubi *conſulere Deum*, quicquid *agendum ſit*, hoc eſt, *Verbum Dei interpretari*, & in nomine Dei imperare in omnibus, pertinet ad *Eleazarum*; *Egredi autem & ingredi ad verbum ejus*, hoc eſt, ei obedire, pertinet & ad *Joſuam* & ad *omnem populum*. Notan-

tandum quoque est, vocem illam, *partem gloriæ tuæ*, apertè significare, non habuisse *Josuam* potestatem æqualem ei, quam habuerat Moses. Interim manifestum est, etiam tempore *Josuæ* potestatem summam civilem, & autoritatem interpretandi verbum Dei, fuisse ambas in eadem persona.

XV. Post mortem *Josuæ* sequuntur tēpora *Judicum* usque ad *Saulem* Regem; in quibus manifestum est jus regni à Deo instituti mansisse apud *Sacerdotem*. Erat enim *regnum* ex pacto *Sacerdotale*, id est, regnum Dei per Sacerdotem; atque tale esse debuit, usque dum forma illa à populo ipso, consentiente Deo, mutaretur: id quod non est factum antequam petentibus Regem consensisset Deus, dixissetque Samueli: *Audi populum in omnibus, quæ loquuntur tibi:* *non*

Easdem conjunctas fuisse in summo Sacerdote usque ad Saulem Regem.

non enim te, ſed me abjecerunt, ne regnem ſuper eos. 1 Sam. 8. v. 7. Poteſtas itaque civilis ſumma debebatur *jure*, ex inſtitutione Dei, Sacerdoti ſummo. Facto autem poteſtas illa in Prophetis erat, quibus (à Deo extraordinarie ſuſcitatis) Iſraelitæ (gens Prophetarum avida) propter exiſtimationem prophetiæ protegendos ſe & judicandos ſubjecerunt. Ratio hujus rei erat, quod inſtitutione Regni Dei ſacerdotalis, etſi pœnæ ſtatutæ fuerint & Magiſtratus qui judicarent; jus tamen pœnas ſumendi dependebat ab arbitrio privato. Et penes diſſolutam multitudinem & ſingulos erat, punire vel non punire, prout à privato zelo excitarentur. Ideoque Moſes imperio proprio morte multavit neminem; ſed quando interficiendus aliquis eſſet, unus vel plures,

res,

res, in eum vel eos, (autoritate divina, dicendoque, *Hoc dicit Dominus*) multitudinem concitavit. Erat autem conforme hoc naturæ regni Dei peculiaris. Ibi enim verè regnat Deus, ubi legibus, non hominum, ſed Dei metu obeditur. Et ſi quidem homines tales eſſent, quales eſſe debent, optimus is eſſet civitatis ſtatus. Sed hominibus quales ſunt regendis, neceſſaria eſt potentia (qua & jus comprehendo & vires) cogendi. Et propterea etiam ab initio per *Moſen* præſcripſit Deus leges futuris Regibus; Deut. 17. v. 14. & Moſes ultimus ad populum verbis prædixit, *Novi quod poſt mortem meam inique agetis & declinabitis citò de via, quam præcepi vobis.* Deut. 31. 29. Cum ergo ſecundum hanc prædictionem ſurrexerit alia generatio, *quæ non nove-*

noverat Dominum & opera, quæ fecerat cum Iſrael, fecerunt filii Iſrael malum in conſpectu Dei, & ſervierunt Baalim: Jud. 2. 10, 11. ſcilicet abjecerunt regimen Dei, hoc eſt, *Sacerdotis* per quem Deus regebat, & poſtea cum ab hoſtibus vincerentur & ſervitute premerentur, Dei voluntatem non amplius à *Sacerdote*, ſed à Prophetis exſpectavêre. Hi igitur judicabant Iſraël de *facto*, *jure* autem obedientia eorum debita erat *Sacerdoti ſummo*. Quamquam igitur *Regnum Sacerdotale* poſt mortem Moſis & *Joſuæ* ſine viribus erat, non erat tamen ſine *jure*. Quod autem ad eundem Sacerdotem pertineret *interpretatio Verbi Dei*, ex eo manifeſtum eſt, quod Deus poſt tabernaculum, & arcam fœderis conſecratam, non amplius loquuus ſit in monte *Sinai*, ſed in ta-

bernaculo Fœderis, à propitiatorio quod erat inter Cherubinos, quò præter Sacerdotem nemini accedere licebat. Siquidem igitur *jus* Regni ſpectetur, ſimul erat *ſummum imperium civile*, & *Verbum Dei interpretandi autoritas* in Sacerdote; ſi vero *factum* conſideres, ſimul erant in Prophetis qui Iſraëlitas judicabant. Nam, ut *Judices*, autoritatem habebant civilem; ut *Prophetæ*, interpretabantur verbum Dei; atque ita omni modo hucuſque duæ illæ poteſtates inſeparabiles exſtitêre.

Eaſdem conjunctas fuiſſe in Regibus uſque ad captivitatem.

XVI. Conſtitutis Regibus, dubium non eſt, quin *Autoritas civilis* penes Reges eſſet. Cum enim Regnum Dei per Sacerdotem, petentibus Iſraëlitis & conſentiente Deo, finitum eſſet; quod notat etiam Hieronymus loquens de libris *Samue-*

Samuelis : Samuel (inquit) mortuo *Heli*, & occiso *Saul*, veterem legem abolitam monstrat. Porrò in *Sadoc* atque *David* novi Sacerdotii & novi imperii Sacramenta testantur, jus, quò Reges gubernabant, in ipsa populi concessione fundatum fuisse. Sacerdos id tantùm jure poterat quod Deus juberet, Rex autem jure poterat quicquid poterat jure unusquisque in se. Illi enim *Israëlitæ*, *jus* de omnibus *judicandi*, & pro omnibus *Bellum gerendi* concesserunt; in quibus duobus continetur quidquid juris ab homine in hominem transferri potest. *Judicabit* (inquiunt) *nos Rex noster*, *& egredietur ante nos & pugnabit bella nostra pro nobis*. 1. Sam. 8. v. 23. *Judicia* ergo penes Reges erant. *Judicare* autem nihil aliud est, quam *leges* ad facta

ta *interpretando applicare*; ad eosdem ergo pertinebat *legum interpretatio*. Et quia præter *legem Mosaicam*, aliud Verbum Dei scriptum usque ad captivitatem non agnoscebatur, penes Regem etiam erat autoritas *interpretandi Verbum Dei*. Imò siquidem Verbum Dei pro lege recipiendum sit, quamquam fuisset aliud Verbum Dei scriptum præter *legem Mosaicam*, cum interpretatio legum esset penes Reges, interpretatio ejus debebat esse penes eosdem. Quando *Deuteronomium* (in quo continebatur *lex Mosaica*) longo tempore perditum, rursus inventum erat, consuluere quidem Dominum Sacerdotes *de libro illo*; non autem autoritate sua, sed præcipiente *Josia*, nec immediate, sed per *Holdam* Prophetissam. Ex quo apparet, autoritatem admit-

admittendi *libros* pro *Verbo Dei*, non fuisse penes *Sacerdotem*. Neque tamen sequitur, autoritatem illam fuisse penes Prophetissam; quia de Prophetis, utrum pro veris habendi essent, necne, judicabant alii. Quorsum enim dedit Deus notas & signa omni populo, quibus Prophetæ veri à falsis distinguerentur, nimirum prædictionum eventum, & conformitatem cum Religione à Mose instituta, si illis notis uti non liceret? Autoritas ergo admittendi libros pro *Verbo Dei*, penes Regem erat, adeoque liber ille legis approbatus & receptus fuit autoritate *Josiæ* Regis, ut apparet ex 4. Reg. 22. & 23. ubi narratur, convocasse eum Regni ordines, nempe *Senes*, *Sacerdotes*, *Prophetas*, & *omnem populum*; & coram ipsis *librum legisse*, & *verba fœ-*

deris

deris ejus ſuſcitaſſe, hoc eſt, feciſſe, ut *Fœdus* illud agnitum fuerit pro *fœdere Moſaico*, id eſt, pro *Verbo Dei*, & denuo receptum & confirmatum ab Iſraëlitis. Erat ergo etiam temporibus Regum poteſtas civilis, & poteſtas *diſcernendi Verbum Dei* à verbo hominum; & *Verbum Dei interpretandi*, omnis penes ipſos. Prophetæ miſſi erant non cum autoritate, ſed formâ & jure præconum ſeu prædicatorum, de quibus auditores judicabant: ſiquidem, qui ipſius facilia perſpicuè docentibus non auſcultarent, punirentur, non ſequitur ex eo, obligatos fuiſſe Reges omnia ſequi, quæ illi Dei nomine ſequenda dicerent. Quamquam enim interfectus fuerit *Joſia* bonus Rex Judæ, quod ſermonibus Dei ex ore *Nechao* Regis Ægypti non obediverit, id eſt, quod

quod bonum consilium, quamquam ab hoste videretur proficisci, respueret, non tamen dicet quisquam, fuisse *Josiam* ullo vinculo *legum divinarum* vel *humanarum* obligatum credere *Pharaoni Nechao* Regi Ægypti, quod diceret, *Deum sibi loquutum esse*. Quod autem objicere quis possit, Reges propter defectum doctrinæ rarò satis idoneos esse ad libros antiquos, quibus Verbum Dei continetur, interpretandum; atque ob eam rem non æquum esse, munus illud ab eorum autoritate dependere; objicere idem possit contra Sacerdotes & omnes mortales; possunt enim errare; licetque essent Sacerdotes cæteris hominibus naturâ & artibus melius instructi, sunt tamen Reges satis idonei ad tales interpretes sub se constituendos. Atque ita, quamquam

Reges non interpretentur ipsi Verbum Dei, tamen interpretandi munus ab eorum autoritate dependere potest; & qui ideo autoritatem illam Regibus abjudicant, quòd ipsum munus exercere non possint, idem faciunt, ac si dicerent, non debere autoritatem docendi Geometriam à Regibus dependere, nisi ipsi fuerint Geometræ. Reges orasse pro populo, populo benedixisse, templum consecrasse, Sacerdotibus præcepisse; Sacerdotes officio suo amovisse, alios constituisse legimus. Sacrificia quidem non obtulerunt, quia id Aaroni & filiis hereditarium erat. Manifestum autem est, fuisse Sacerdotium, sicut vivente *Mose*, ita per omne tempus à *Saule* Rege ad captivitatem Babylonicam, non magisterium, sed ministerium.

XVII.

Easdem fuisse in Sacerdotibus post captivitatem. XVII. Post reditum à servitute Babylonica, renovato & signato *fœdere* restitutum est *regnum Sacerdotale*, quale erat à morte *Josuæ* ad initium Regum; nisi quod non habetur expresse, quod *Esdræ* (cujus auspiciis *Judæi* reduces statum suum ordinabant) aut cuiquam alii præterquam ipsi Deo jus tradiderint imperii. Videtur potius reformatio illa nihil aliud esse, quam singulorum de iis quæ in libro legis scripta erant, observandis vota & promissa nuda. Veruntamen fortè non ex populi intentione) ex *pacto*, quod tum renovabant, (nam pactum erat idem cum eo quod factum est ad montem Sinai) erat ille status *Regnum Sacerdotale*, hoc est, suprema autoritas civilis & sacra unica erat in Sacerdotibus. Utcunque autem ambitione eorum, qui de Sacerdotio conten-

contenderunt, & interventu Principum externorum, ita turbatum postea sit usque ad tempora Servatoris nostri *Jesu Christi*, ut ex historiis temporum illorum sciri non possit, ubi autoritas illa resideret; constat tamen, non fuisse illis temporibus potestatem *interpretandi Verbum Dei* à summa potestate civili separatam.

XVIII. Ex his facile cognitu est, quid Judæis per omne tempus ab *Abrahamo* ad *Christum* circa mandata principum suorum faciendum erat. Sicut enim in Regnis merè humanis, magistratui subordinato obediendum est in omnibus, præterquam cum mandata ejus continent in se crimen læsæ majestatis, ita in regno Dei, Principibus *Abrahamo*, *Isaaco*, *Jacobo*, *Mosi*, *Sacerdoti*, *Regi* cuique pro tempore suo obedien-

Apud Judæos negatio Providentiæ divinæ, & idololatria, sola erant crimina læsæ Majestatis divinæ: in cæteris omnibus, Principibus suis parere debebant.

dum in omnibus erat; nisi ubi mandata eorum continebant *crimen læsæ majestatis Divinæ.* Crimen vero læsæ majestatis divinæ erat, primo, *negatio providentiæ divinæ*: erat enim hoc, negare *Deum esse Regem per naturam.* Deinde *Idololatria*, sive cultus deorum, non *aliorum*, (unus enim est Deus) sed *alienorum*, hoc est, cultus, quanquam unius Dei, sub aliis *nominibus, attributis, ritibusque*, quam qui ab *Abrahamo* & *Mose* instituti erant. Erat enim hoc *negare Deum Abrahami* esse eorum Regem per *pactum* cum *Abrahamo* & ipsis initum. In cæteris rebus omnibus obediendum erat, & siquidem Rex vel Sacerdos habens summum imperium jussisset aliud aliquid contra leges, peccatum erat illud ejus, qui summum habebat imperium, non subditi; cujus offi-

officium est mandata superiorum non disputare, sed exsequi.

CAPUT XVII.

De Regno Dei per Pactum novum.

I. *Vaticinia de* Christi dignitate. II. *Vaticinia de* Christi humilitate & passione. III. *Jesum esse* ILLUM CHRISTUM. IV. Regnum Dei *per* pactum novum *non esse Regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.* V. Regnum Dei per pactum novum, *cæleste esse, & incipere à die judicii.* VI. *Regimen* Christi *in hoc mundo non fuisse* imperium, *sed* consilium, *sive regimen per doctrinam & persuasionem.* VII. Pacti novi *promissa utrinque quænam sint.* VIII. Leges *à* Christo *nullæ additæ præter institutionem Sacramentorum.* IX. *Pœnitemini, Baptizamini, Serva mandata,* & *similes formulæ non sunt* leges. X. *Pertinet ad autoritatem civilem definire,*

re, quid ſit peccatum injuſtitiæ. XI. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defenſionem civitatis.* XII. *Pertinet ad autoritatem civilem judicare (quando opus eſt) quæ definitiones, & quæ illationes, veræ ſunt.* XIII. *Pertinet ad officium* Chriſti *docere moralia, non ut theoremata, ſed ut leges; remittere peccata; & docere omnia, quorum non eſt ſcientia propriè dicta.* XIV. *Diſtinctio Temporalium à Spiritualibus.* XV. *Verbum Dei quotupliciter intelligatur.* XVI. *Non omnia quæ habentur in Scriptura ſacra pertinere ad Canonem fidei Chriſtianæ.* XVII. *Verbum legitimi interpretis ſacrarum Scripturarum eſſe Verbum Dei.* XVIII. *Autoritas interpretandi Scripturas eadem eſt, quæ determinandi fidei controverſias.* XIX. *Eccleſiæ plures ſignificationes.* XX. *Quid ſit* Eccleſia, *cui attribuuntur jura, actiones, & ſimilia perſonalia.* XXI. Civitas Chriſtiana *idem quod* Eccleſia Chriſtiana. XXII. *Plures*

Plures civitates *non constituunt unam* Ecclesiam. XXIII. Ecclesiastici *qui*. XXIV. Electionem Ecclesiasticorum *spectare ad* Ecclesiam, consecrationem *ad* Pastores. XXV. *Potestatem peccata pœnitentibus remittendi, non pœnitentium retinendi, spectare ad* Pastores; *sed de pœnitentia judicandi, ad Ecclesiam.* XXVI. Excommunicatio *quid*, *&* *in quos cadere non potest.* XXVII. Interpretationem Scripturæ *dependere ab autoritate* civitatis. XXVIII. Christianam civitatem *Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.*

Vaticinia de Christi dignitate.

I. DE *Jesu Christo* Servatore nostro, qui *Regnum Dei* per *pactum* novum restituturus erat, partim *dignitatem* ejus Regalem, partim *humilitatem* & *passionem* prænunciantes, multæ in *Testamento vetere* exstant Prophetiæ non obscuræ. De *dignitate* inter alias hæ; benedicens Deus Abrahamo promit-

tit ei filium Isaac, additque: *Et Reges populorum orientur ex eo.* Gen. 17. verſ. 16. Jacobus benedicens filio ſuo *Judæ: Non auferetur* (inquit) *ſceptrum de Juda.* Gen. 49. verſ. 10. Deus ad Moſem; *Prophetam* (inquit) *ſuſcitabo eis ex medio fratrum ſuorum ſimilem tui, & ponam verba mea in ore ejus; loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur, in nomine meo audire noluerit, ego ultor exſiſtam.* Deut. 18. verſ. 18. Iſaias: *Dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel.* Iſa. 7. verſ. 14. Idem: *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt Principatus ſuper humerum ejus: & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſeculi, Princeps pa-*

cis.

cis. Isa. 9. 6. Rursus: *Egredietur virga de Radice Jesse, & flos de Radice ejus ascendet: requiescet super eum Spiritus sapientiæ,* &c. *Non secundum visionem oculorum judicabit; neque secundum auditum aurium arguet, sed judicabit in Justitia pauperes,* &c. *& percutiet terram virgâ oris sui, & spiritu labiorum interficiet impium.* Isa. 11. vers. 1, 2, 3, 4, 5. Præterea ejusdem *Isaiæ* capitibus 51, 52, 53, 54, 56, 60, 61, 62, penè nihil aliud continetur, præter descriptionem adventus & operum futuri *Christi.* Jeremias: *Ecce dies veniet, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Judæ fœdus novum,* &c. Jer. 31. vers. 31. Baruch: *Hic est Deus noster,* &c. *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Bar. 3. v. 36. 38. Ezechiel. *Suscitabo super eas pasto-*

rem unum qui paſcat eas, ſervum meum David, & faciam cum eis Pactum pacis. Ezech. 34. verſ. 23. Daniel: *Aſpiciebam ergo in viſione noctis, & ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat, & uſque ad antiquum dierum pervenit, & dedit ei poteſtatem & honorem & regnum, & omnes populi, & tribus & linguæ ipſi ſervient, poteſtas ejus poteſtas æterna.* Dan. 7. v. 13. Aggæus: *Adhuc unum modicum eſt, & ego commovebo cœlum & terram, & mare & aridum, & movebo omnes gentes, & veniet deſideratus cunctis gentibus.* Agg. 2. verſ. 7. 8. Zacharias ſub viſione *Jeſu* magni Sacerdotis: *Adducam ſervum meum Orientem*, &c. Zachar. 3. verſ. 8. & rurſus: *Ecce vir Oriens nomen ejus.* Zach. 6. verſ. 12. Et rurſus: *Exulta ſatis filia Sion, jubila filia Jeruſalem,*

Ecce

Ecce Rex tuus & ſalvator. Zach. 9. v. 9. His aliiſque vaticiniis permoti, exſpectarunt Judæi *Chriſtum*, Regem à Deo mittendum, qui ipſos redimeret, & præterea omnibus gentibus imperaret. Imo in totum imperium Romanum vaticinium emanaverat (quod etiam in favorem inceptorum ſuorum, etſi falſo interpretatus eſt imperator Veſpaſianus) *Ex Judæa venturum, qui rerum potiretur.*

II. Vaticinia autem de *humilitate* & *paſſione Chriſti*, inter alia hæc ſunt. Jeſaiæ: *Languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit: & nos putavimus eum quaſi leproſum, & percuſſum à Deo & humiliatum.* Jeſa. 53. v. 4. Et mox: *Oblatus quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum, ſicut ovis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe, obmuteſcet,* *Vaticinia de Chriſti humilitate & paſſione.*

&c. v. 7. Et rurſus: *Abſciſſus eſt de terra viventium, propter ſcelus populi percuſſi eum*, &c. v. 8. *Et ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium dividet ſpolia, pro eo, quod tradidit in mortem animam ſuam & cum ſceleratis reputatus eſt, & ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus rogavit.* verſ. 12. Et Zachariæ: *Ipſe pauper aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.* Zach. 9. v. 9.

Jeſum eſſe illum Chriſtum. III. Imperante *Tiberio Cæſare* prædicare cœpit ſervator noſter JESUS Galilæus, filius (ut putabatur) *Joſephi*, annuncians populo Judæorum *Regnum Dei* ab ipſis exſpectatum appropinquaſſe; & eſſe ſe *Regem*, id eſt, CHRISTUM ILLUM; *Legem* explicans: *Apoſtolos duodecim*, & *diſcipulos ſeptuaginta*, ſecundum numerum Principum tribuum, & ſeptuaginta

ginta Seniorum, (ad similitudinem *Mosis*) in ministerium assumens; *viam salutis* per se & per illos *docens*, Templum purgans, signa ingentia faciens, & ea omnia adimplens, quæ Prophetæ de futuro *Christo* vaticinati fuerant. Hunc Pharisæis (quorum doctrinam falsam, & simulatam sanctitatem reprehenderat) & per eos populo invisum, regni affectati accusatum, & crucifixum, descriptâ ejus Genealogiâ, nativitate, vitâ, doctrinâ, morte & resurrectione, comparandoque ea quæ fecit, cum iis quæ prædicta fuerunt, verum fuisse CHRISTUM, & *Regem* à Deo promissum, & ad renovandum inter ipsos & Deum *Pactum novum* à Deo Patre missum, & ostendunt Evangelistæ, & Christiani omnes consentiunt.

IV. Ex eo, quod CHRISTUS *Regnum Dei per*

Pactum novum, non esse regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.

à Deo Patre miſſus fuerit ad percutiendum *fœdus* inter ipſum & populum, manifeſtum eſt, etſi *Chriſtus* Patri ſuo æqualis ſit quoad naturam, minorem tamen fuiſſe quoad jus Regni. Etenim munus tale propriè loquendo, non Regium eſt, ſed Pro-regium, quale erat regimen Moſis. Regnum enim non ejus, ſed *Patris* erat: id quod CHRISTUS ſignificavit ipſe, cum ut ſubditus baptizaretur, & apertè profeſſus eſt, quando orare docuit: *Pater noſter*, &c. *adveniat Regnum tuum.* Et ubi dixit: *Non bibam*, &c. *uſque in diem illum, cum bibam illud vobiſcum novum in Regno Patris mei.* Matth. 26. verſ. 29. & Sanctus Paulus: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes vivificabuntur; unuſquiſque autem in ſuo ordine; primitiæ Chriſtus; deinde*

de ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt; deinde finis, cum tradiderit Regnum Deo & Patri. 1. Cor. 15. v. 22, 23, 24. Idem tamen appellatur etiam *Regnum Christi.* Nam & mater filiorum Zebedæi rogavit CHRISTUM dicens: *Dic, sedeant hi duo filii mei unus ad dextram tuam & unus ad sinistram in Regno tuo.* Matth. 20. v. 21. Et latro in cruce: *Domine, memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Luc. 23. v. 42. Et Sanctus Paulus: *Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator &c. non habet hæreditatem in Regno Christi & Dei,* Eph. 5. v. 5. Alibi; *Testificor coram Deo & Jesu Christo qui judicaturus est vivos & mortuos per adventum ipsius & Regnum ejus.* 2. Tim. 4. vers. 1. Et, *liberavit me Dominus ab omni opere malo, & salvum faciet in*

Regnum suum cœleste, vers. 18. Neque mirandum est idem regnum utrisque tribui; quum uterque *Pater* & *Filius*, idem sit *Deus*; & *Pactum novum* de *Regno Dei* non sit propositum in nomine PATRIS, sed in nomine PATRIS, FILII, & SPIRITUS SANCTI, ut *unius Dei*.

Regnum Dei per pactum novum cœleste esse, & incipere à die judicii.

V. Regnum autem Dei, cujus restituendi causa CHRISTUS à Deo Patre missus est, non antè initium sumit, quàm ab adventu ejus secundo, nimirum à die judicii, cum venturus est in majestate comitantibus Angelis. Promissum enim est Apostolis, in Regno Dei, judicaturos se duodecim tribus Israël. *Vos qui sequuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos judicantes duodecim tribus Israël.* Matth. 19. vers. 29. Id quod præstandum

dum non eſt, niſi in die judicii: nondum ergo eſt CHRISTUS in ſede Majeſtatis ſuæ. Neque tempus quo CHRISTUS in terris verſatus eſt, regnum dicitur, ſed *regeneratio*, hoc eſt, renovatio, ſive reſtitutio Regni Dei, & evocatio eorum qui in regnum futurum recipiendi erant. Et ubi dicitur, *Cum venerit filius hominis in majeſtate ſua, & omnes Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem majeſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes, & ſeparabit eos ab invicem, ſicut Paſtor ſegregat oves ab hœdis*; Matth. 25. v. 21. manifeſtè colligitur, nullam futuram ſeparationem, quoad locum, ſubditorum Dei ab ipſius hoſtibus; ſed permixtim victuros eſſe uſque in adventum CHRISTI futurum. Id quod confirmatur etiam per comparationem Regni Cœlorum cum tritico zizaniis

niis mixto; & cum reti omne genus piſcium comprehendente. At regnum propriè dici non poteſt multitudo hominum ex ſubditis & hoſtibus ſimul promiſcuè habitantibus. Præterea *Apoſtoli*, cùm Servatorem noſtrum interrogarent, an in eo tempore, quo aſcenderet in cœlum, reſtituturus eſſet Regnum Iſraël, aperte teſtabantur, putare ſe tunc,cum CHRISTUS aſcenderet, Regnum Dei nondum adveniſſe. Porrò Verba CHRISTI, *Non eſt regnum meum de hoc mundo.* Et: *non bibam &c. donec Regnum Dei veniat.* Et: *Non miſit Deus filium ſuum in hunc mundum, ut judicet mundum, ſed ut ſalvetur mundus per illum.* Et: *ſiquis non audierit verba mea, & non cuſtodierit, ego non judico eum: non enim veni, ut judicem mundum, ſed ſalvificem mundum.*

Et:

Et: *Homo, quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos?* & ipsa appellatio *Regni cœlestis* idem testatur. Idem colligitur ex verbis Prophetæ Jeremiæ loquentis de *Regno Dei* per *Pactum novum*: *Non docebit vir ultra proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus.* Jerem. 31. v. 34. Id quod de Regno hujus mundi intelligi non potest. Regnum igitur Dei cujus constituendi causa CHRISTUS in hunc mundum venit; de quo Prophetæ vaticinati sunt; & de quo orantes dicimus; *Adveniat Regnum tuum*, (si subditos ab hostibus loco separatos, si judicia, si majestatem habere debet, prout est prædictum,) ab eo tempore incipiet, in quo Deus oves ab hœdis separabit;

in quo Apoſtoli judicabunt 12 Tribus Iſraël; in quo CHRISTUS veniet in Majeſtate & gloria; in quo denique omnes cognoſcent Deum, ita ut non opus ſit doceri, id eſt, in ſecundo CHRISTI adventu, ſive die judicii ultimi. Quod ſi regnum Dei reſtitutum jam eſſet, nulla ratio reddi poſſet, quare CHRISTUS, completo opere propter quod miſſus eſt, iterum veniret, aut quare ſic precaremur: Adveniat Regnum tuum.

Regimen Chriſti in hoc mundo non fuiſſe imperium, ſed conſilium, ſive regimen per doctrinam & perſuaſionem.

VI. Quamquam autem *Regnum Dei* per CHRISTUM *Fœdere novo* conſtituendum, cœleſte fuerit, non eſt ideo putandum, eos, qui in CHRISTUM credentes Pactum illud inirent, non fore etiam in terris ita regendos, ut in fide ſua & obedientia pacto promiſſa perſeverarent. Fruſtra enim fuiſſet regnum cœleſte, & promiſſa patria,

tria, nisi in ipsam perducendi essemus. Perduci autem non possunt, nisi qui in via diriguntur. *Moses* cum instituisset *Regnum Sacerdotale*, ipse per totum tempus peregrinationis usque ad ingressum terræ promissæ, etsi non esset Sacerdos, populum tamen rexit, & conduxit. Eadem ratione Servatoris nostri est, (quem similem *Mosi* ea in re Deus esse voluit) quatenus, à Patre missi, Cœlestis civitatis futuros cives, etiam in hac vita ita regere, ut in illam pervenire & ingredi possint, etiamsi Regnum non ejus propriè, sed Patris fuerit. Sed Regimen quo fideles suos in hac vita CHRISTUS regit, non est propriè *Regnum*, sive *imperium*; sed *munus Pastoritium* sive *jus docendi*, id est, non dedit ei Deus Pater potestatem *judicandi*, de *meo* & *tuo*,

sicut

ſicut Regibus terræ; nec poteſtatem *cogendi* per *pœnas*; neque *leges ferendi*; ſed mundo oſtendendi, & *docendi viam* & *ſcientiam ſalutis*, hoc eſt, *prædicandi* & *explicandi*, quid faciendum iis eſt, qui in *regnum cœlorum* intraturi ſunt. Quod non habuerit CHRISTUS poteſtatem à Patre ad *judicandum* in quæſtionibus *Mei* & *Tui*, hoc eſt, in omnibus *quæſtionibus juris*, inter eos, qui non crediderunt; ſatis oſtendunt verba illa CHRISTI ſuprà citata: *Homo, quis me conſtituit judicem aut diviſorem inter vos?* Et ratione confirmatur; cùm enim CHRISTUS miſſus fuerit ad *Pactum* inter Deum & homines *percutiendum*, neque obligatur quiſquam ad obedientiam præſtandam ante pactum initum, ſi judicaſſet de quæſtionibus *juris*, nemo ſententiæ ejus teneretur obedire. Sed

cogni-

cognitionem juris non fuisse CHRISTO commissam in hoc mundo, neque inter fideles, neque inter infideles, ex eo apparet, quod jus illud sine controversia pertineat ad *Principes*, quamdiu autoritati eorum à Deo non derogatur: non autem derogatur ante diem judicii, ut apparet ex verbis sancti Pauli loquentis de die judicii: *Deinde finis* (inquit) *cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem Principatum & potestatem, & virtutem.* 1 Cor. 15. v. 24. Secundo, verba Servatoris nostri, *Jacobum* & *Johannem*, ubi dixissent, *Vis dicamus ut ignis descendat de cælo & consumat illos?* (nimirum *Samaritanos*, qui euntem in *Jerusalem* noluerunt hospitio accipere) increpantis dicentisque: *Filius hominis non venit animas perdere sed salvare*;

re; & illa: *ecce mitto vos, ut oves in medio luporum. Excutite pulverem*, & ſimilia, & verba illa: *Non miſit Deus filium ſuum in hunc mundum, ut judicet mundum, ſed ut ſalvetur mundus per illum.* Et illa, *Si quis audierit verba mea & non cuſtodierit, ego non judico eum, non enim veni, ut judicem mundum*, &c. oſtendunt non fuiſſe datam ei poteſtatem quemquam condemnandi, aut puniendi. Legitur quidem: *Pater non judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio*; illud verò cum intelligi poſſit & debeat de die judicii futuri, antecedentibus non repugnat. Quod denique miſſus non ſit ad leges novas ferendas, neque ergo fuerit ex officio & miſſione *legiſlator* propriè dictus, ſicuti neque *Moſes*, ſed lator & promulgator legum paternarum (Deus enim, non

non *Moses* neque CHRISTUS, ex pacto Rex erat) ex eo colligitur, quod dixerit: *Non veni solvere*, nimirum leges antea à Deo latas per *Mosen*, quas statim interpretatur) *sed adimplere*. Et: *Qui solverit unum de mandatis illis minimis & docuerit sic homines, minimus vocabitur in Regno cœlorum.* Non ergo habuit CHRISTUS à Patre sibi commissam autoritatem Regiam aut imperatoriam in mundo, sed consiliariam & doctrinalem tantùm; id quod significat ipse tum ubi vocat *Apostolos* non venatores, sed piscatores hominum; tum ubi comparat regnum Dei grano sinapis & fermento abscondito in farina.

VII. Promisit Deus primum *Abrahamo* semen numerosum, possessionem terræ *Chanaan*, & benedictionem gentium in semi- ***Pacti novi promissa utrimque quænam sint.***

semine ejus, ea lege, ut ipse & semen ejus ei servirent; deinde semini *Abrahami* secundum carnem *Regnum Sacerdotale*, Regimen liberrimum, in quo nulli humano imperio subjiciendi erant, ea lege ut servirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret *Moses*; Postremò & illis & omnibus gentibus *Regnum Cœleste*, & æternum, ea lege ut servirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret CHRISTUS. *Pacto* enim *novo*, hoc est, *Christiano*, conventum est ex parte Hominum, *ut Deo servirent Abrahami, eo ritu, quem doceret* JESUS: ex parte Dei, ut *remitteret illis peccata, & in Regnum Cœleste ipsos introduceret.* De *regno Cœlesti*, quale fuerit, diximus supra articulo quinto. Appellari autem solet, quandoque *Regnum Cœlorum*, quandoque *Regnum*

Glo-

Gloriæ, quandoque *vita æterna*. Quod requiritur ex parte Hominum, nempe ſervire Deo, prout docuerit CHRISTUS, duo continet, *obedientiam Deo præſtandam*, (hoc enim eſt ſervire Deo) & *Fidem* in JESUM, nempe, ut credamus, JESUM eſſe ILLUM CHRISTUM, à Deo promiſſum; ea enim ſola cauſa eſt, quare illius potius quam alterius ſequenda ſit doctrina. *Obedientiæ* autem loco in ſacris Scripturis ſæpiſſimè ponitur *pœnitentia*, propterea quod CHRISTUS ubique docet, voluntatem apud Deum pro facto haberi: *pœnitentia* autem obedientis animi ſignum eſt infallibile. His intellectis, eas eſſe *fœderis Chriſtiani* conditiones, quas diximus; nempe ex parte Dei, dare hominibus Remiſſionem peccatorum & vitam æternam; ex parte hominum,

pœnitere, & credere in JESUM CHRISTUM: ex multis locis Scripturæ ſacræ evidentiſſimè apparebit. Primò verba illa: *Appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Evangelio*; Marc. 1. v. 15. continent pactum totum. Similiter illa: *Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus Pœnitentiam, & Remiſſionem peccatorum in omnes Gentes, incipientibus ab Jeroſolyma.* Luc. 24. verſ. 46. 47. & iſta: *Pœnitemini & convertimini, ut deleantur peccata veſtra, ut cum venerint tempora refrigerii,* &c. Act. 3. verſ. 19. Aliquando vero altera pars proponitur expreſſe, altera ſubintelligitur, ut hic: *Qui credit in filium habet vitam æternam; qui incredulus eſt filio, non videbit vitam, ſed ira Dei*

Dei manet super eum. Joh. 3. v. 36. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* tacetur. Et in Prædicatione CHRITI, *Pœnitemini: appropinquavit enim Regnum Dei.* Matth. 4. verſ. 17. Ubi *Pœnitentia* exprimitur, ſubauditur *fides.* Sed manifeſtiſſime, & formaliſſimè *contractus novi*, partes ibi explicantur, ubi Princeps quidam regnum Dei tanquam licitans, ſervatorem noſtrum interrogat: *Magiſter bone, quid faciens vitam æternam poſſidebo?* Luc. 18. verſ. 18. Proponit autem primo CHRISTUS partem pretii unam, nempe obſervationem præceptorum, ſive *obedientiam*, quam cum præſtitiſſe ſe reſpondiſſet, adjungit alteram, *Unum*, inquiens, *deeſt; omnia, quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis Theſaurum in cœlo, & veni ſequere me.* v. 22.
 Hoc

Hoc *fidei* erat. Is itaque non ſatis credens CHRISTO & theſauris cœleſtibus triſtis abiit. Continetur autem idem pactum his verbis: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur.* Marc. 16. v. 15. 16. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* in baptizatis ſupponitur. Et his, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non poteſt introire in Regnum Dei.* Joh. 3. verſ. 5. Ubi *renaſci ex aqua* idem eſt quod regeneratio, id eſt converſio ad CHRISTUM. Quod autem duobus locis proximè citatis, aliiſque requiratur *Baptiſmus*, intelligendum eſt, ſicut *circumciſio* erat, ad *pactum vetus*; ita eſſe *Baptiſmum* ad *pactum novum.* Cum ergo illa non ad eſſentiam, ſed ad memoriam *pacti veteris*, ut ceremonia, & ſignum pertinuerit (quod in deſer-

deserto omissum est) similiter etiam hæc, non ad essentiam initi fœderis novi, sed ad memoriam & signum adhibita est; & modo voluntas adsit, per necessitatem omitti quoad actum potest; *Pœnitentia* autem & *Fides*, quæ de essentia *pacti* sunt, semper requiruntur.

VIII. In *Regno Dei* post hanc vitam *leges* futuræ *nullæ* sunt; tum quia neque legibus locus est, ubi peccato non est; tum etiam quia leges à Deo nobis datæ sunt, non ut in cœlo, sed ad cœlum dirigamur. Quas igitur leges CHRISTUS, (non ipse sanxit; nam autoritatem legislativam, ut supra articulo sexto ostensum est, assumere sibi noluit, sed) pro paternis proposuit, id nunc inquiramus. Habemus autem locum scripturæ ubi *leges Dei* usque ad id tempus traditas, om-

Leges à Christo nullæ additæ, præter institutionem Sacramentorum.

nes contrahit in præcepta duo: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde, & in tota anima tua, & in tota mente tua: hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut te ipsum: in his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ.* Matth. 22. vers. 37, 38, 39, 40. Horum quidem primum datum antè est per *Mosen* totidem verbis. Deut. 6. v. 5. Secundum autem etiam ante *Mosen*: est enim lex naturalis, initium habens cum ipsa natura rationali. Est autem utrumque simul omnium legum summa; nam continentur omnes leges cultus divini naturalis in his verbis, *diliges Deum*: & omnes leges cultus divini, ex *pacto veteri* debiti, in eo, quod dicitur: *diliges Deum tuum,* hoc est, *Deum* quatenus Regem pecu-

peculiariter *Abrahami* & seminis ejus: & omnes leges naturales & civiles his verbis: *diliges proximum tuum, sicut te ipsum*. Nam qui diligit Deum, & proximum, animum habet obediendi, & divinis & humanis legibus. Ampliùs autem quàm animum obediendi Deus nihil exigit. Habemus alium locum, ubi CHRISTUS *leges interpretatur*, nempe quintum, sextum, & septimum Sancti Matthæi capita integra. Eæ verò leges omnes habentur vel in *decalogo*, vel in *lege morali*, vel continentur in *fide Abrahami*, ut continetur in *fide Abrahami* illa de non repudianda uxore: illud enim, *erunt duo in carne una*, neque à CHRISTO primo, neque à *Mose*, sed ab *Abrahamo* traditum est, qui primus mundi creationem prædicavit. Leges igitur quas CHRISTUS

in altero loco contrahit, in altero explicat, aliæ non sunt quam illæ, ad quas tenentur omnes mortales qui agnoscunt Deum *Abrahami*. Præter has nullam legem à CHRISTO traditam legimus præter institutionem Sacramentorum *Baptismi* & *Eucharistiæ*.

Pœnitemini, baptizamini, serva mandata, & similes formulæ, non sunt leges.

IX. Quid ergo dicetur de præceptis hujusmodi: *Pœnitemini. Baptizamini. Serva mandata. Credite Evangelio. Venite ad me. Vende omnia quæ habes, da pauperibus, sequere me;* & similibus? Dicendum est, non esse *leges*, sed vocationem ad *fidem*, quale est illud Jesaiæ, *Venite, emite absque argento & absque ulla commutatione vinum & lac.* Isa. 55. v. 1. Neque si vocati non veniunt, propterea peccant contra ullam legem, sed contra prudentiam tantùm; neque punietur *infidelitas*, sed peccata

peccata priora. Quare Sanctus *Johannes* de incredulo dicit: *ira Dei manet super illum*; non dicit: *ira Dei veniet* super illum. Et: *Qui non credit, jam judicatus est, quia non credit*; non dicit: *judicabitur, sed jam judicatus est.* Imo non satis concipi animo potest, *remissionem peccatorum*, beneficium esse à *fide*, nisi etiam è contrariò intelligatur, punitionem peccatorum, damnum esse ab *infidelitate.*

X. Ex eo, quod Servator noster Principum subditis & civitatum civibus, nullas leges præscripsit distributivas, hoc est, regulas nullas dedit, quibus civis scire, & dignoscere possit, quid sit *suum* sibi proprium, quid *alienum*, neque quibus formulis, verbis, circumstantiisve *dari, tradi, invadi, possideri* rem oporteat, ut *accipien-*

Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid sit peccatum injustitiæ.

pientis, *invadentis*, vel *possidentis* jure existimetur, intelligendum necessariò est, non tantum apud infideles inter quos ipse CHRISTUS judicem se & *distributorem* esse negavit, sed etiam apud Christianos, cives singulos regulas illas accipere debere à civitate, hoc est, ab eo homine vel eâ curiâ, quæ civitatis summum habet imperium. Sequitur ergo legibus illis: *non Occides*, *non Mœchabere*, *non Furabere*, *Parentes honorabis*, nihil aliud præcepisse, quam ut cives & subditi suis principibus & summis Imperantibus in quæstionibus omnibus, circa *meum*, *tuum*, *suum*, *alienum*, absolute obedirent. Etenim præcepto: *Non occides*, non omnis occisio prohibetur; nam qui dixit: *non occides*, idem dixit: *occidatur is, qui fecerit opus in sabbato.* Exod. 35. v. 2. Neque om-

omnis occiſio cauſa inaudita; dixit enim: *occidat unuſquiſque fratrem & amicum & proximum ſuum*: Exod. 32. v. 27. & occiſa ſunt tria & viginti millia hominum. Neque omnis occiſio hominis innocentis; vovit enim Jephte, *quicunque fuerit egreſſus*, *&c. eum holocauſtum offeram Domino*: Jud. 11. v. 31. & votum ejus Deo acceptum eſt. Quid ergo prohibetur? Hoc tantum, ne quis occidat quemquam, quem occidere non ſit ipſi jus, id eſt, nemo occidat, niſi id facere *ſuum* ſit. Jubet ergo lex CHRISTI, circa occiſionem, & proinde etiam circa omnem læſionem hominis & circa pœnas ſtatuendas, ſoli civitati obedire. Similiter præcepto, *non Mœchabere*, non prohibetur omnis concubitus, ſed tantum cum *aliena*; quæ vero *aliena* eſt, judicatio ad civita-

tem pertinet, & per regulas quas præſcribet civitas, determinanda eſt. Imperatur ergo præcepto hoc mari & fœminæ, ſervare fidem, quam dederint mutuò, ex præſcripto civitatis. Pariter præcepto, *non Furabere*, non prohibetur omnis rei invaſio, aut clandeſtina ablatio, ſed alienæ tantum; jubetur ergo civis hoc unum, ne invadat aut ſurripiat quicquam, quod invadi aut ſurripi prohibet civitas; & in univerſum non vocare quicquam *homicidium*, *adulterium*, vel *furtum*, niſi quod fiat contra leges civiles. Poſtremo, cum juſſerit CHRISTUS parentes honorare, nec præſcripſit quibus ritibus, quibus appellationibus, quali obedientia honorandi ſunt, intelligitur honorandos eſſe voluntate quidem & internè, ut filiorum ſuorum reges & dominos, ex-

ternè verò non ulterius, quàm permittit civitas, quæ *ſuum cuique* (ſicut & res alias) *honorem* aſſignabit: Cum autem natura juſtitiæ in eo conſiſtat, ut *ſuum* cuique tribuatur, manifeſtum eſt, ad civitatem pertinere etiam Chriſtianam, quid ſit juſtitia, & quid injuſtitia, ſive peccatum contra juſtitiam, determinare. Quod autem ad civitatem pertinet, id pertinere cenſendum éſt ad eum vel eos, qui habent ſummum civitatis imperium.

XI. Porro quoniam Servator noſter civibus nullas indicavit leges circa civitatis regimen, præter leges naturæ, hoc eſt, præter mandatum obedientiæ civilis, non poteſt civis quiſquam privatim determinare, quis ſit amicus, vel quis hoſtis publicus, quando bellum, quando fœdus, quando

Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defenſionem civitatis.

pax,

pax, quando induciæ ineundæ ſint; neque qui cives, quæ & quorum hominum autoritas, quæ doctrinæ, qui mores, quæ orationes, quæ combinationes & quorum hominum, ſaluti civitatis vel commodæ vel adverſæ ſint. Hæc ergo & ſimilia omnia, à civitate, id eſt, à ſummis imperantibus, ſi opus ſit, diſcenda ſunt.

Pertinet ad autoritatem civilem, judicare (quando opus eſt) quæ definitiones, & quæ illationes veræ ſint.

XII. Præterea, hæc omnia, propugnacula, domos, templa ædificare; pondera ingentia movere, ferre, tollere; maria tutò tranſmittere; machinas ad omnem vitæ uſum conſtruere; orbis terrarum faciem, ſiderum curſus, anni tempeſtates, temporum rationes, & denique naturam rerum cognoſcere; jura naturalia & civilia callere; ſcientiæque omnes, quæ Philoſophiæ nomine comprehenduntur, partim ad vivendum, partim

tim ad bene vivendum necessariæ ſunt. Horum ſcientia (quia CHRISTUS eam non tradidit) ratiocinatione, id eſt, texendo conſequentias initio ſumto ab experientiis, addiſcenda eſt. Sed ratiocinationes hominum, interdum rectæ, interdum erroneæ ſunt: & proinde id quod concluditur & tenetur pro veritate, quandoque veritas, quandoque error eſt. Errores autem, etiam circa Philoſophiea hæc, aliquando nocent publicè, magnarumque ſeditionum & injuriarum occaſionem præbent. Oportet igitur, quoties repugnans bono publico, & paci communi controverſia de his rebus oritur, eſſe aliquem qui de ratiocinatione, id eſt, an quod infertur, rectè inferatur, necne, ſententiam ferat, ut controverſia finiatur. Nullæ autem in hanc rem datæ regulæ

ſunt

ſunt à CHRISTO; neque enim venit in hunc mundum ut doceret *logicam*. Reliquum igitur eſt, judices talium controverſiarum eoſdem eſſe, quos Deus per naturam prius inſtituerat; nimirum, eos, qui à ſummo Imperante in unaquaque civitate conſtituuntur. Porrò ſi controverſia, de eorum, quæ in uſu communi ſunt, nominum ſive appellationum ſignificatione accurata, & propria; i. e. de definitionibus ſuſcitetur, ita ut ad pacem civitatis, vel ad juris diſtributionem opus ſit, ut determinetur, pertinebit determinatio ad civitatem; nam hujuſmodi definitiones ex obſervatione diverſorum conceptuum, ad quos ſignificandos appellationes illæ diverſis temporibus & cauſis adhibentur, homines ratiocinando expiſcantur. Deciſio autem quæſtionis;

nis, an quis rectè ratiocinatus fuerit, civitatis eſt. Exempli cauſa; ſi mulier partum ediderit formæ inſolitæ, vetet autem lex hominem occidere, naſcitur quæſtio an partus ſit homo. Quæritur ergo, quid ſit homo? Nemo dubitat, quin judicabit civitas, idque nulla habita ratione definitionis Ariſtotelicæ, quod Homo ſit Animal rationale. Atque hæc (nimirum *jus*, *politia*, & *ſcientiæ naturales*) ſubjecta ſunt de quibus CHRISTUS præcepta tradere, aut quicquam docere, præter hoc unum, ut in omnibus circa illa controverſiis cives ſinguli civitatis ſuæ legibus & ſententiis obedirent, ad officium ſuum pertinere negat. Hoc tamen meminiſſe oportet, eundem CHRISTUM ut Deum potuiſſe jure non modo docere, ſed etiam imperare quæ voluit.

XIII.

Pertinet ad officium Christi docere moralia, non ut theoremata, sed ut leges, remittere peccata, & docere omnia quorum non est scientia propriè dicta.

XIII. Officii Servatoris nostri summa erat, viam docere, & media omnia ad salutem & vitam æternam; mediorum autem ad salutem unum est, *justitia & obedientia civilis*, & *observatio* omnium legum *naturalium*. Doceri autem possunt hæc duobus modis; altero, ut theoremata per rationem naturalem; deducendo jus & leges naturales à principiis contractibusque humanis; atque doctrina ea sic tradita, examini potestatum civilium subjecta est: altero, ut leges, per autoritatem divinam, ostendendo, talem esse voluntatem Dei; atque hoc modo docere, ad eum solum pertinet, cui voluntas Dei supernaturaliter cognita est, hoc est, ad CHRISTUM. Secundo, ad officium CHRISTI pertinebat condonare pœnitentibus peccata; nam id ad homi-

hominum, qui jam peccaverant, ſalutem neceſſarium erat, neque ab alio fieri potuit. Non enim pœnitentiam ſequitur remiſſio peccatorum naturaliter, (ut debita) ſed dependet (ut gratuita) à voluntate Dei ſupernaturaliter revelanda. Tertio, ad Chriſti officium pertinebat, docere ea mandata Dei omnia, ſive circa cultum, ſive circa dogmata fidei, quæ ratione naturali ſciri non poſſunt, ſed revelatione tantum; qualia ſunt ipſum eſſe Chriſtum; *Regnum ſuum non eſſe terreſtre, ſed cœleſte; eſſe præmia & pœnas poſt hanc vitam; animam eſſe immortalem; Sacramenta tot & talia fore*; & ſimilia.

Diſtinctio temporalium à ſpiritualibus.

XIV. Ex iis, quæ dicta ſunt in articulis proxime præcedentibus, non eſt difficile diſtinguere inter *ſpiritualia* & *temporalia*. Cum enim per *ſpiritualia*,

lia, ea intelligantur quæ fundamentum habent in autoritate & officio CHRISTI, neque nisi ea CHRISTUS docuisset, sciri possent; sintque cætera omnia temporalia; sequitur, definitionem & sententiæ lationem, circa *justum* & *injustum*, cognitionem controversiarum omnium circa *media pacis* vel *defensionis publicæ*, & examen doctrinarum librorumque in omni *scientia rationali*, *Juris esse temporalis*. Quæ verò à CHRISTI verbo & autoritate tantum dependentia, *mysteria fidei* sunt, eorum judicationem *juris* esse *spiritualis*. Definire autem, quid sit *spirituale*, quid *temporale*, quoniam Servator noster distinctionem illam non tradidit, rationis inquisitio est, pertinetque ad *jus temporale*. Quamquam enim Sanctus Paulus multis in locis distinguat inter *spiritua-*

ritualia & *carnalia*, vocetque *ſpiritualia*, ea, quæ ſunt *Spiritus*, nimirum *ſapientiam*, *ſermonem ſcientiæ*, *fidem*, *facultatem ſanandi morbos*, *operationem miraculorum*, *prophetiam*, *diſcretionem ſpirituum*, *ſcientiam linguarum*, *interpretationem ſermonum*, Rom. 8. 5. 1. Cor. 12. 8. 9. omnia per *Spiritum Sanctum* ſupernaturaliter inſpirata, & ea quæ *animalis homo* non poteſt intelligere, ſed ille tantum, qui cognovit ſenſum Chriſti: 2. Cor. 2. 14, 15, 16. bona verò fortunæ *carnalia* vocet, Rom. 15. 27. & eos, qui homines ſunt, *carnales*: 1. Cor. 3. 1, 2, 3. non tamen definivit, neque regulas dedit, quibus ſciamus quid à ratione naturali, quid à ſupernaturali inſpiratione proficiſcatur.

XV. Cum igitur conſtet, Servatorem noſtrum judicandi deter-

Verbum Dei quotupliciter intelligatur.

determinandique controversias omnes circa *temporalia*, summam autoritatem commisisse, vel potius non abstulisse Principibus, iisque qui in singulis civitatibus summum obtinent imperium. Videndum deinceps est, cui commiserit similem autoritatem circa *spiritualia*. Id quia sciri non potest nisi ex *Verbo Dei*, & *Ecclesiæ traditione*, inquirendum proximò loco est; quid sit *Verbum Dei*; quid illud *interpretari*; quid *Ecclesia* sit, & quid *Ecclesiæ voluntas* & mandatum. Ut omittamus, quod *Verbum Dei* in Scriptura sacra ponatur aliquando pro *Filio Dei*: accipitur ea vox tripliciter. Primò propriissimè pro eo, quod Deus loquutus est; sic Verbum Dei est quidquid loquutus est Deus ad *Abrahamum* & *Patriarchas*,
Mo-

Mosen & *Prophetas*; vel Servator noster ad discipulos, & alios quoscunque. Secundo, quicquid dictum est ab hominibus jussu vel impulsu Spiritus Sancti; quo sensu agnoscimus, Scripturas sacras esse *Verbum Dei.* Tertio quidem in novo testamento frequentissimè *Verbum Dei* significat doctrinam Evangelicam, sive *verbum de Deo*, sive *verbum de Regno Dei* per CHRISTUM. Ut ubi dicitur CHRISTUS prædicasse *Evangelium Regni* Matth. 4. v. 23. Ubi Apostoli dicuntur prædicare *Verbum Dei.* Act. 13. v. 46. Ubi Verbum Dei appellatur *Verbum vitæ.* Act. 5. v. 20. *Verbum Evangelii.* Act. 15. vers. 7. *Verbum Fidei,* Rom. 10. vers. 8. *Verbum veritatis*, (addita interpretatione) id est, *Evangelium salutis*, Ephes.

Ephes. 1. 13. Et ubi appellatur *Verbum Apostolorum.* Dicit enim Sanctus Paulus : *Si quis non obedit verbo nostro*, &c. 2. Thess. 3. v. 14. Quæ loca intelligi aliter non possunt quam de *doctrina Evangelica.* Similiter ubi dicitur *Verbum Dei dissem inari*, *crescere*, & *multiplicari*, Act. 12. v. 24. & cap. 13. v. 49. id de ipsa voce Dei, vel Apostolorum concipere difficile est; de doctrina facile. Atque in hac tertia acceptione, *Verbum Dei*, est omnis quæ hodie è cathedris docetur, & in Theologorum libris continetur *doctrina de fide Christiana.*

Non omnia, quæ habentur in Scriptura sacra, pertinere ad canonem fidei Christianæ.

XVI. Jam Scriptura sacra, ut quam agnoscimus à Deo inspiratam, tota Verbum Dei est in secunda acceptione. Et innumera ejusdem loca in prima. Et cum maxima pars ejus versetur in *Regni cœlestis* vel prædictione,

ne, vel præfiguratione ante CHRISTI incarnationem, vel in Evangelizatione & explicatione, post etiam in tertia significatione, ubi *Verbum Dei* sumitur pro *Verbo de Deo*, id est, pro *Evangelio*, Scriptura sacra est *Verbum Dei*, ideoque etiam *canon* & *regula* omnis *doctrinæ Evangelicæ.* Quoniam autem in iisdem scripturis multa leguntur *Politica*, *Historica*, *Moralia*, *Physica*, & alia, quæ nihil omnino spectant ad *Mysteria fidei*, ea loca etsi veram doctrinam contineant, & Canon sint talium doctrinarum, non tamen Canon esse possunt mysteriorum Religionis Christianæ.

XVII. Et quidem *Verbi Dei*, non vox, & litera, doctrinæ Christianæ Canon est, sed sententia vera & genuina; non enim regitur animus per Scrip- *Verbum legitimi interpretis Scripturarum esse Verbum Dei.*

turas

turas nisi intellectas. Scripturis igitur, ut fiant Canon, interprete opus est. Sequitur autem hinc duorum alterum, aut verbum interpretis esse Verbum Dei, aut Canonem doctrinæ Christianæ non esse Verbum Dei. Horum posterius falsum esse necesse est. Doctrina enim, quæ nulla ratione humana, sed per revelationem divinam tantum sciri potest, regula esse non potest nisi divina. Quem enim fatemur scire non posse, an doctrina aliqua vera sit necne, ejus sententiam in eadem doctrina pro regula habere impossibile est. Prius igitur verum est: *verbum interpretis Scripturarum, esse Verbum Dei.*

Autoritas interpretandi Scripturas eadem est, quæ de-

XVIII. Interpres autem is, cujus sententiæ tantum honoris defertur, ut habeatur pro *Verbo Dei*, non est quilibet qui ex lingua Hebræa & Græca vertit scriptu-

ſcripturam auditoribus ſuis Latinis, Latinè; Gallis, Gallicè; & cæteris ſingulis vernaculè; non enim eſt hoc interpretari. Eſt enim ea univerſim ſermonis natura, ut quamquam inter ſigna quibus conceptus noſtros aliis patefacimus, principem locum mereatur, non tamen id munus explere ſolus ſine ope multarum circumſtantiarum poſſit. Habet enim viva vox præſentes interpretes, nimirum tempus, locum, vultum, geſtum, conſilium loquentis, atque etiam ipſum, qui loquitur, animum ſuum aliis verbis, quoties opus eſt, explicantem. Hæc interpretationis adjumenta in ſcriptis veteris ævi deſiderata revocare, neque ingenii quotidiani, neque ſine eruditione & rerum antiquarum ſumma peritia omnino ingenii eſt. Non ſufficit

terminandi fidei controverſias.

igitur ad interpretationem ſcripturarum, ut quis linguam calleat, qua loquuntur. Neque interpres Scripturæ canonicus unuſquiſque eſt, qui commentarios in eas ſcribit. Poſſunt enim homines errare, poſſunt etiam eam vel ad ambitionem ſuam inflectere, vel in ſervitutem præjudiciis ſuis trahere etiam repugnantem: unde ſequetur, habendam eſſe ſententiam erroneam pro *Verbo Dei.* Etiamſi autem accidere hoc non poſſet, tamen ſtatim ut commentatores hi diſceſſerint, commentarii eorum explicationibus, & procedente tempore, explicationes expoſitionibus, expoſitiones novis commentariis indigebunt ſine fine, ut nullo modo doctrinæ Chriſtianæ canon ſive regula, qua controverſiæ Religionis determinandæ ſint, conſiſtere poſſit in

quacun-

quacunque interpretatione scriptâ. Restat, ut interpres canonicus debeat esse aliquis, cujus munus legitimum sit, ortas controversias, *Verbum Dei* in ipsis judiciis explicando, terminare; & cujus propterea autoritati standum non minus sit, quam eorum, qui Scripturam ipsam pro Canone fidei primi nobis commendaverunt, idemque sit *interpres Scripturæ*, & *doctrinarum* omnium *judex supremus*.

XIX. Quod ad nomen attinet *Ecclesiæ*, ab origine idem sonat quod Latinè *Concio*, sive conventus civium, sicut & *Ecclesiastes* idem quod *concionator*, id est, is qui ad conventum loquitur. Quo sensu legimus in Actis Apostolorum *Ecclesiam legitimam*, & *Ecclesiam confusam*. Act. 19. v. 32. 40. illam pro cœtu convocato, hanc *Ecclesiæ plures significationes.*

pro concursu populi per tumultum. Cæterum per *Ecclesiam Christianorum* in Scriptura Sacra intelligitur interdum quidem conventus, interdum vero ipsi Christiani, etsi non actu congregati, siquidem in cœtum introire, & communicare cum congregatis concessum sit. Exempli causa: *Dic Ecclesiæ*; Matth. 18. v. 17. de congregata intelligitur; aliter enim *dicere* aliquid *Ecclesiæ* impossibile est. Sed, *devastavit Ecclesiam*, Act. 8. v. 3. de non congregata. Sumitur autem *Ecclesia* aliquando pro baptizatis, sive fidei Christianæ professoribus, sive illi sint interne Christiani, sive simulate; ut, ubi legimus aliquid dictum, vel scriptum, ad *Ecclesiam*, vel dictum, decretum, factum ab *Ecclesia*; aliquando autem pro *electis* tantum, ut ubi dicitur *sancta & imma-*

immaculata Ecclesia. Ephes. 5. v. 27. Non autem sunt electi, quatenus militant, proprie dicta *Ecclesia*; nam convenire nesciunt, sed sunt *Ecclesia futura*, nimirum in die illa in qua à reprobis segregati triumphaturi sunt. Rursus *Ecclesia* sumi aliquando potest pro omnibus simul Christianis collectivè; ut ubi CHRISTUS vocatur *caput Ecclesiæ*, & *caput corporis Ecclesiæ*. Eph. 5. v. 23. Col. 1. v. 18. Aliquando pro partibus ejus, ut *Ecclesia Ephesi*, *Ecclesia quæ est in domo ejus*, *septem Ecclesiæ*, &c. Postremò, *Ecclesia* prout pro cœtu actu congregato sumitur, pro diverso fine congregandi, significat aliquando eos, qui congregantur ad deliberationes & judicia, quo sensu vocatur etiam concilium, & synodus; aliquando eos, qui conveniunt in domum oratio-

nis ad colendum Deum, qua significatione ponitur 1. Cor. 14. v. 4, 5. 23. 28. &c.

Quid sit Ecclesia, cui attribuuntur jura, actiones, & similia, personalia.

XX. *Ecclesia* autem, cui attribuuntur *personalia*, & propria *jura actionesque*, & de qua necesse est intelligi illa; *dic Ecclesiæ; qui non obedierit Ecclesiæ;* & ejusmodi omnes loquendi formulas; definienda ita est, ut intelligatur ea voce *multitudo hominum qui Pactum novum cum Deo per Christum inierunt*, (hoc est, multitudo eorum, qui susceperunt Sacramentum Baptismi) *quæ multitudo, & jure in unum locum convocari possit ab aliquo, & eo convocante, adesse omnes vel per se, vel per alios obligantur.* Nam multitudo hominum, si coire in unum cœtum, ubi opus est, non potest, una *persona* dicenda non est. *Ecclesia* enim neque loqui, neque decernere, neque audire potest,

nisi ut cœtus. Quæ à singulis dicta sunt, nempe tot sententiæ ferè, quot capita, unumquodque eorum hominis unius, non *Ecclesiæ* dictum est. Porrò si cœtus fiat, sed illicitus, considerabitur ut nullus. Nemo igitur eorum qui adsunt in tumultu, decreto cæterorum tenebitur, præsertim verò si dissenserit: neque itaque *Ecclesia* talis decernere aliquid potest; tum enim decernere aliquid multitudo dicitur, cum unusquisque decreto majoris partis obligatur. Oportet igitur ad *Ecclesiæ* (cui quidem *personalia* tribuimus) definitionem accedere, ut possit non modo congregari; sed & jure. Præterea, etsi sit, qui jure cæteros convocet, possint tamen, qui vocantur, jure non venire, (id quod accidere potest inter homines, quorum alius alii non subjicitur)

non est illa *Ecclesia persona* una. Nam quo jure ii, qui ad tempus & locum, quo vocantur, conveniunt, *una Ecclesia*, eodem etiam ii, qui ad alium locum à se constitutum confluunt, *alia Ecclesia* est. Et quilibet *homodoxorum* numerus *Ecclesia* est; & per consequens tot *Ecclesiæ* erunt, quot sunt opiniones diversæ; hoc est, eadem multitudo hominum erit simul & *una* & *plures Ecclesiæ*. Itaque *Ecclesia* nisi ubi certa & cognita, hoc est, legitima potestas sit, per quam singuli per se, vel per alios in cœtu adesse obligentur, una non est. Atque unitate legitimæ potestatis convocandi Synodos & conventus Christianorum, non uniformitate doctrinæ, fit *una* & capax functionum *personalium*; quæ alioquin est multitudo, & *persona* in plurali, utcunque opi-

opinionibus consentientes.

XXI. Iis, quæ dicta jam sunt, necessariâ connexione adhæret, *civitatem Christianorum* hominum, & *Ecclesiam* eorundem, prorsus eandem rem esse, duobus nominibus propter duas causas appellatam. Nam *materia civitatis* & *Ecclesiæ* eadem est, nimirum iidem homines Christiani. *Forma* autem quæ consistit in legitima potestate eos convocandi, eadem quoque est; constat enim, singulos cives obligari eo venire, quo à civitate convocantur. Quæ vero *civitas* vocatur, quatenus conflatur ex *hominibus*, eadem quatenus constat ex *Christianis*, *Ecclesia* nominatur.

Civitas Christiana, idem quod Ecclesia Christiana.

XXII. Cum iisdem cohæret & hoc, *si plures sint civitates Christianæ, eas simul omnes Ecclesiam personaliter unam non esse.* Possunt quidem consensu mu-

Plures civitates non constituunt unam Ecclesiam.

tuo una fieri, ſed non aliter, quam ut fiant etiam una civitas. Convenire enim niſi ad certum tempus & locum conſtitutum, non poſſunt. Sunt autem perſonæ, loca, & tempora conventuum juris civilis; neque quiſquam civis, vel externus, pedem in ullum locum inferre jure poteſt, niſi permittente civitate, quæ loci domina eſt. Quæ vero niſi permittente civitate fieri jure non poſſunt, ea ſi jure fiant, fiunt per autoritatem civitatis. Eſt certe *Eccleſia univerſa* unum *Corpus myſticum*, cujus caput eſt CHRISTUS, ſed eadem ratione, qua omnes ſimul homines Deum rectorem mundi agnoſcentes, unum regnum, & *una civitas* ſunt, quæ tamen neque *una perſona* eſt, neque unam actionem aut ſententiam communem habet. Præterea ubi dicitur

CHRIS-

CHRISTUS esse *caput corporis Ecclesiæ*, manifestè apparet, dictum id esse ab Apostolo de electis, qui quamdiu in hoc mundo sunt, potentiâ tantum *Ecclesiæ* sunt, quæ actu antè non erit, quam à reprobis quidem segregentur, inter se verò congregentur in die judicii. *Ecclesia Romana* permagna olim fuit; sed fines imperii egressa non est. Neque ergo *universa*, nisi eo sensu, quo dictum etiam est de *Romana civitate, Orbem jam totum victor Romanus habebat*, cum non haberet partem ejus vicesimam. Postquam autem imperium civile in partes discerptum fuit, singulæ civitates inde exortæ, totidem erant *Ecclesiæ*, & quam habuit in eas *Ecclesia Romana* potestatem, ea tota pendere potuit ex ipsarum autoritate, quæ excussis Imperatoribus, Doctores tamen Romanos

manos habere contentæ ſunt.

Eccleſiaſtici qui. XXIII. *Eccleſiaſtici* appellari poſſunt, qui munus in *Eccleſia* exercent publicum. Munerum autem erat aliud *Miniſterium*, aliud *Magiſterium*. *Miniſtrorum* munus erat inſervire menſis, procurare bona *Eccleſiæ* temporalia, portioneſque (quo tempore divitiarum omni abolitâ proprietate de communi alebantur) in ſingulos diſtribuere. *Magiſtri* autem pro ordine, alii *Apoſtoli*, alii *Epiſcopi*, alii *Presbyteri*, hoc eſt, majores natu ſive ſeniores, appellabantur; non tamen ut *Preſbyteri* nomine *ætas*, ſed *officium* diſtingueretur. Fuit enim *Timotheus* Presbyter, quamquam juvenis; ſed quia plerumque *Seniores* ad *magiſteria* adhibebantur, nomen ætatis ad ſignificandum munus uſurpatum eſt. Iidem *Magiſtri* pro diverſitate mune-

munerum vocabantur alii *Apostoli*, alii *Prophetæ*, alii *Evangelistæ*, alii *Pastores* seu *doctores*. Et opus quidem *Apostolicum* universum erat; *Propheticum* autem, revelationes proprias in *Ecclesia* proponere; *Evangelisticum*, prædicare, sive præcones esse Evangelii apud infideles; *Pastoritium*, docere, confirmare & regere animos eorum, qui jam crediderant.

Electionem Ecclesiasticorum spectare ad Ecclesiam; consecrationem ad Pastores.

XXIV. In *Electione Ecclesiasticorum* duo consideranda sunt; *electio* personarum, & consecratio sive institutio, quæ & ordinatio appellatur. Primos *Apostolos* duodecim ipse CHRISTUS & *elegit* & *ordinavit*. Post ascensionem CHRISTI, *Matthias* in locum *Judæ* proditoris suffectus est, *Ecclesiâ* (quæ ex hominibus circiter centum & viginti tunc temporis congregata est) duos eligente: *statue-*

runt

runt enim duos : *Joseph & Matthiam*; ſed Deo ipſo ſorte unum *Matthiam* approbante. Atque duodecim hos appellat Sanctus Paulus *magnos & primos Apoſtolos*; item *Apoſtolos circumciſionis*. Poſtea additi duo alii *Apoſtoli*, *Paulus* & *Barnabas* : ordinati quidem à Doctoribus & Prophetis *Eccleſiæ Antiochenæ* (quæ erat *Eccleſia particularis*) per impoſitionem manuum, electi verò juſſu Spiritus ſancti. Quod fuerint ambo *Apoſtoli*, conſtat ex decimo quarto Actorum, verſu 13. Quod *Apoſtolatum* ex eo receperunt, quod juſſu Spiritus ſancti à Prophetis Doctoribuſque Eccleſiæ Antiochenæ ſegregati fuerint ad opus Dei, oſtendit ipſe Sanctus Paulus, qui diſtinctionis cauſa vocat ſe *Apoſtolum ſegregatum in Evangelium Dei*. Rom. 1. v. 1. Sed ſi quæratur

ratur ulterius; *qua autoritate* factum sit, ut pro jussu Spiritus Sancti receptum sit, quod Prophetæ & Doctores illi profectum à Spiritu Sancto esse dixerint, respondendum necessariò est, *Autoritate Ecclesiæ Antiochenæ.* Prophetæ enim & Doctores antequam admittantur, examinandi sunt ab Ecclesia; dicit enim Sanctus Johannes: *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetæ exierunt in mundum.* A qua autem *Ecclesia*, nisi ad quam scripta est ea Epistola? Similiter reprehendit Sanctus Paulus *Ecclesias Galatiæ* quod judaizarent; Gal. 2. vers. 14. etiamsi viderentur ipsi id facere Auctore *Petro*; nam cum dixisset, se *Petrum* ipsum reprehendisse his verbis: *Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivis &*

non

non judaice, quomodo Gentes cogis judaizare? non multo post interrogat ipsos, dicens: *Hoc solum à vobis volo discere: ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Gal. 3. vers. 2. Ex quo patet id quod reprehendit in *Galatis*, fuisse *Judaismum*, quamquam *Petrus Apostolus* judaizare cogeret. Cum igitur, quos doctores sequeretur *Ecclesia*, non *Petri*, neque ergo hominis erat determinare, etiam *Ecclesiæ Antiochenæ* autoritati innitebatur Doctorum & Prophetarum suorum electio. Quoniam autem per doctorum, sic electorum, impositionem manuum, Spiritus Sanctus segregavit sibi *Apostolos, Paulum & Barnabam*; manifestum est, summorum in *Ecclesia* qualibet Doctorum *consecrationem & impositionem manuum* ad ejusdem *Ecclesiæ* Doctores pertinere. *Episco-*

piſcopos autem, qui & *Presbyteri* vocati erant, etſi non omnes Presbyteri Epiſcopi, ordinaverunt tum *Apoſtoli*, (nam *Paulus* & *Barnabas* cum docuiſſent in *Derbe*, *Lyſtra*, & *Iconio*, *Presbyteros* conſtituerunt per ſingulas Eccleſias, Act. 14. verſ. 22.) tum etiam *Epiſcopi* alii: *Titus* enim in *Creta* relictus eſt à *Paulo*, ut conſtitueret per civitates *Preſbyteros*: Tit. 1. verſ. 5. Et *Timotheo* dictum eſt: *Noli negligere gratiam Dei quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per Prophetiam, cum impoſitione manuum presbyterii*; 1. Tim. 4. verſ. 14. Eidemque datæ regulæ ſunt circa *Presbyterorum* electionem. Non autem intelligi id poteſt, niſi de ordinatione eorum, qui ab Eccleſia eligerentur. Conſtituere enim doctorem in Eccleſia, niſi Eccleſiâ permittente, nemo potuit.

tuit. Nam ipſorum *Apoſtolorum* munus erat, non imperare, ſed docere; & quamquam qui commendati ab *Apoſtolis* vel *presbyteris* fuerant, propter exiſtimationem commendantium non rejicerentur, cum tamen ſine *voluntate Eccleſiæ* eligi non poſſent, etiam per *autoritatem Eccleſiæ* electi cenſebantur. Similiter miniſtri qui *Diaconi* vocantur, ab *Apoſtolis ordinati*, ab *Eccleſia* tamen *electi* erant. Nam cum ſeptem *Diaconi* eligendi ordinandique erant, non eos eligebant *Apoſtoli*, ſed *conſiderate*, inquiunt, *fratres*, *viros ex vobis boni teſtimonii ſeptem*, &c. atque illi *elegerunt Stephanum*, &c. & *ſtatuerunt eos ante conſpectum Apoſtolorum*. Act. 6. verſ. 3. 6. Conſtat itaque ex conſuetudine *Eccleſiæ* ſub *Apoſtolis*, Eccleſiaſticorum omnium *ordinationem* quidem, ſive *conſecra-*

secrationem, quæ fit per *orationem* & *manuum impositionem*, ad *Apostolos* & *Doctores spectasse*, *electionem* verò ordinandorum ad *Ecclesiam*.

XXV. De potestate *solvendi & ligandi*, id est, *peccata remittendi* & *retinendi*, dubium esse non potest, quin ea data sit à *Christo* futuris tunc *Pastoribus*, eodem modo quo præsentibus *Apostolis*. Data autem est *Apostolis* omnis potestas *remittendi peccata*, quam ipse habuit *Christus*: *Sicut misit me pater*, inquit *Christus*, *& ego mitto vos*: Joh. 20. v. 21. subjungitque, *quorum remiseritis peccata, remittuntur, & quorum retinueritis, retenta sunt*. v. 23. Sed quid sit *solvere* & *ligare*, sive *peccata remittere* & *retinere*, dubitationem habet. Primum enim *peccata* ejus *retinere*, qui baptizatus in remissionem

Potestatem peccata pænitentibus remittendi, non pænitentium retinendi, spectare ad Pastores: sed de pænitentia judicandi, ad Ecclesiam.

ſionem peccatorum verè pœnitens eſt, videtur contra ipſum pactum novi Teſtamenti, neque ergo à *Chriſto* fieri, nedum à paſtoribus poſſe. *Remittere* autem non pœnitenti, videtur eſſe contra voluntatem Dei Patris, à quo *Chriſtus* ad convertendum mundum, hominesque ad obedientiam reducendum miſſus eſt. Deinde ſi Paſtoribus ſingulis eo modo *remittere* & *retinere peccata* conceſſum eſſet, omnis metus Principum, & Magiſtratuum civilium, unàque omne regimen civile deſtrueretur. Dictum enim eſt à Chriſto, immo etiam natura ipſa dictat: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere; ſed potius timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in Gehennam.* Matth. 10. v. 28. Neque eſt quiſquam ita

mente

mente captus, ut non potius mallet iis, qui *peccata remittere & retinere* possunt, quàm regibus potentissimis obtemperare: Neque tamen ex altera parte existimandum est, *remissionem peccatorum* nihil aliud esse præter exemptionem à pœnis Ecclesiasticis; quid enim mali habet excommunicatio præter consequentem ex ea pœnam æternam; vel boni, in Ecclesiam recipi, si extra eam esset salus? Tenendum igitur est, *Pastores habere potestatem peccata verè & absolutè remittendi*, sed *pœnitentibus*; & *retinendi*, sed *impœnitentium*. Dum autem putant homines, pœnitere nihil aliud esse, quàm ut facta sua quisque condemnet, mutetque consilia; quæ sibimet ipsis peccata esse & culpam habere videantur; orta est opinio, posse esse pœnitentiam ante con-

confessionem peccatorum coram hominibus; & esse pœnitentiam non effectum, sed caussam confessionis. Atque inde difficultas dicentium, peccata eorum, quos pœnitet, jam remissa esse in Baptismo, non pœnitentium omnino remitti non posse; contra Scripturam est, & contra verba *Christi* dicentis, *quorum remiseritis*, &c. Sciendum igitur primo loco ad difficultatis hujus solutionem, peccati veram agnitionem esse ipsam pœnitentiam. Nam qui scit se peccasse, scit se errasse; errare autem velle impossibile est; itaque qui scit se peccasse, nollet factum; id quod est pœnitere. Deinde ubi dubium esse potest, an quod factum est, peccatum sit, necne; considerandum est, pœnitentiam non antecedere confessionem peccatorum, sed subsequi. Pœnitentia enim

enim non eſt, niſi de peccato agnito. Oportet igitur pœnitentem, & factum agnoſcere, & cognoſcere quod ſit peccatum, hoc eſt, quod ſit contra legem. Si quis igitur, quod à ſe factum eſt, putet non eſſe contra legem, impoſſibile eſt, ut ejus pœniteat. Ergo ante pœnitentiam neceſſaria eſt factorum ad legem applicatio. Ad legem autem ſine interprete facta applicare, fruſtra eſt; non enim verba legis, ſed ſententia legiſlatoris, actionum regula eſt. Eſt autem legis interpres certè homo vel homines; non enim judex eſt unuſquiſque facti ſui, an ſit peccatum necne. Itaque explicandum factum eſt, de quo dubitatur, an ſit peccatum, ante hominem vel homines. Atqui hoc facere, confeſſio eſt. Jam, quando legis interpres judicaverit, factum ejus eſſe

peccatum: si acquiescat peccator judicio, statuatque apud se, non facere amplius, pœnitentia est. Atque hoc modo vera pœnitentia aut non est, aut confessionem non antecedit, sed sequitur. His ita explicatis non est intellectu difficile, qualis illa sit potestas *solvendi & ligandi.* Cum enim in remissione duo sint; Alterum, *judicium* sive *condemnatio*, qua factum judicatur esse peccatum; alterum, (ubi condemnatus judicio acquiescens obediverit, id est, pœnituerit) *peccati remissio*, vel (si non pœnituerit) *retentio*: primum eorum, id est, judicare an sit peccatum, ad *interpretem legis*, id est, *judicem summum*; secundum, remissio vel retentio peccati pertinet ad *Pastorem*; & est illa ipsa, de qua agitur *potestas ligandi & solvendi.* Atque hanc veram fuisse sententiam

tiam nostri Servatoris in ejusmodi potestatis institutione, ex 18. capite Sancti Matthæi, v. 15, 16, 17, 18, sic apparet: Discipulos alloquens: *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum.* (Notandum obiter est, si peccaverit in te, idem esse quod si injuriam tibi fecerit, ideoque loqui *Christum* de iis, quæ pertinent ad *tribunal civile*) addit, *si te non audierit* (hoc est, si neget fecisse, vel si factum confessus, fecisse injustè neget (*adhibe tecum adhuc unum aut duos. Quodsi hos non audierit, dic Ecclesiæ.* Quare autem *Ecclesiæ,* nisi ut ipsa judicet an peccatum sit necne? *Quodsi Ecclesiam non audierit*, hoc est, si sententiæ *Ecclesiæ* non acquieverit, sed sustinuerit, non esse peccatum, quod ea peccatum esse judicaverit, hoc est, si

non pœnituerit, (nam certum eſt, pœnitere facti neminem, quod non exiſtimat eſſe peccatum) non dicit, *dic Apoſtolis*, ut ſciamus, ſententiam definitivam in quæſtione an ſit peccatum necne, relinqui non illis, ſed *Eccleſiæ*; ſed *ſit tibi*, inquit, *ſicut Ethnicus & Publicanus*, hoc eſt, tanquam extra *Eccleſiam*, tanquam non baptizatus, id eſt, tanquam is cujus *peccata retinentur*. Baptizabantur enim omnes Chriſtiani in remiſſionem peccatorum. Quoniam autem quæri poterat, quis haberet tantam poteſtatem, quanta eſt Baptiſmi beneficium impœnitentibus auferendi, oſtendit *Chriſtus*, eos ipſos, quibus autoritatem dederat pœnitentes baptizandi in remiſſionem peccatorum, & faciendi ex Ethnicis Chriſtianos, autoritatem quoque habere peccata eorum, qui

qui ab *Ecclesia* judicarentur impœnitentes, retinendi, eosque ex Christianis reddendi Ethnicos; ideoque statim subjungit: *Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo.* Ex quo intelligi potest, *potestatem solvendi & ligandi*, sive *remittendi & retinendi peccata*, quæ & *potestas clavium* dicitur, aliam non esse à potestate data alio loco his verbis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*: Matth. 28. v. 19. Et quemadmodum Pastores Baptismum negare non possunt ei, quem *Ecclesia* dignum censet, ita neque retinere peccata ejus, quem *Ecclesia* absolvendum judicat; neque etiam remittere peccata ejus, quem *Ecclesia* pronunciat

esse contumacem. Et de peccato quidem judicare, *Ecclesiæ est: Pastorum* verò, *judicatos* ab Ecclesia *ejicere*; vel intra eam recipere. Ita Sanctus *Paulus* ad *Ecclesiam Corinthiacam*: *Nonne de iis*, inquit, *qui intus sunt, vos judicatis*? ipse tamen fornicarium ab *Ecclesia* separandum pronunciavit: *Ego quidem*, inquit, *absens corpore, præsens autem spiritu*, &c.

Excommunicatio quid, & in quos cadere non potest.

XXVI. Actus retentionis peccatorum is est, qui vocatur ab Ecclesia *Excommunicatio*, & à Sancto *Paulo*, *tradere Satanæ*. Nomen *Excommunicationis*, idem sonans quod ἀπὸ συνάγωγον ποιεῖν, è *Synagoga ejicere*, tractum videtur à lege Mosaica, qua eos, qui à Sacerdote leprosi judicati sunt, extra castra seorsim habere imperatum est, donec rursus Sacerdotis judicio mundi, & certis ritibus

(inter

(inter quos erat corporis lavatio) purificati essent. Levit. 13. vers. 46. Progrediente inde tempore Judæis mos erat, eos etiam qui transibant à *Gentilismo* ad *Judaismum*, tanquam immundos, non recipere, nisi prius *lavatos*; & dissentientes à doctrina *Synagogæ*, *Synagogâ ejicere*. Ad similitudinem hujus ritus transeuntes ad Christianismum (sive Judæi essent, sive Gentes) non nisi per *Baptismum* in *Ecclesiam* recipiebantur; & dissentientes ab *Ecclesia*, *communione Ecclesiæ* privabantur. *Tradi* autem *Satanæ* ideo dicebantur, quia quod extra *Ecclesiam* erat, id omne regno *Satanæ* comprehendebatur. Finis hujusmodi disciplinæ erat, ut destituti ad tempus gratiâ & privilegiis *Ecclesiæ* spiritualibus, humiliarentur ad salutem. Effectus autem quoad secularia is

erat, ut *excommunicatus* non modo cœtibus ſive Eccleſiis, & participatione Myſteriorũ prohiberetur, ſed tanquam noxius contagione, etiam pejor Ethnico, à cæteris Chriſtianis ſingulis fugeretur. Nam *cum Ethnicis commiſceri* permiſit Apoſtolus; cum his *ne cibum* quidem *una ſumere*. 1. Cor. 5. v. 10, 11. Quum ergo talis ſit *excommunicationis* effectus, manifeſtum eſt primo loco, *civitatem Chriſtianam non poſſe excommunicari.* Eſt enim civitas Chriſtiana, Eccleſia Chriſtiana; ut oſtenſum eſt ſupra articulo 21, & ejuſdem extenſionis. *Eccleſia* autem *excommunicari* non poteſt; vel enim excommunicabit ſe ipſam, quod eſt impoſſibile, vel *excommunicabitur* ab *aliā Eccleſia*, eaque vel *univerſali*, vel *particulari*; *univerſalis* autem *Eccleſia* cum *perſona* non ſit, (ut oſten-

ostensum est articulo 22) neque ergo agat aut faciat quicquam, *excommunicare* neminem potest. *Particularis* autem *Ecclesia*, *excommunicando aliam Ecclesiam* nihil agit, nihil mutat: quorum enim *communis* non est cœtus, eorum *excommunicatio* esse non potest; neque si *Ecclesia* aliqua, puta *Jerosolymitana* aliam, puta *Romanam excommunicasset*, non illam magis *excommunicasset* quam se ipsam. Nam qui aliam sua communione privat, se quoque privat communione illius. Secundo, *neminem posse civitatis alicujus absolutæ, cives simul omnes excommunicare, vel templorum usum vel cultum Dei publicum eis interdicere.* Non enim *excommunicari* possunt ab *Ecclesia*, quam ipsi constituunt; siquidem enim id facerent, non modò non *Ecclesia*, sed ne *civitas*

quidem essent, dissolverenturque sua sponte: id verò non est *excommunicari*, neque *interdici*. Quodsi ab alia *Ecclesia excommunicentur*, habendi sunt, illi *Ecclesiæ*, tanquam ethnici. Sed *Ethnicos*, per doctrinam *Christi*, nulla *Ecclesia Christiana* prohibere potest, quin congregent se, & inter se *communicent*, prout eorum civitatibus visum fuerit, præsertim si coeant ad colendum *Christum*, quamquam id fiat ritu & modo singulari. Ergo neque *excommunicatos*; qui ut ethnici tractandi sunt. Tertio, *excommunicari non posse Principem, qui habet summum civitatis imperium.* Neque enim per doctrinam *Christi* subditus unus, vel plures simul, Principi suo quamquam Ethnico loca publica, aut privata interdicere, aut introitum in quemcumque cœtum negare potest, aut prohibere,

hibere, ne faciat, quicquid in ſua ditione voluerit. Eſt enim crimen læſæ majeſtatis in omni civitate, civi cuicunque, vel quotcunque civibus ſimul, autoritatem ſibi quamcunque in totam civitatem arrogare. Qui vero autoritatem arrogant ſibi in eum qui habet civitatis ſummum imperium, eandem arrogant in ipſam civitatem. Præterea, Princeps ſummus, ſi Chriſtianus ſit, hoc amplius habet ut civitas, cujus voluntas continetur in ipſius voluntate, id ipſum ſit, quod vocamus *Eccleſiam*. Neminem igitur excommunicat *Eccleſia*, niſi quem excommunicat autoritate Principis. Sed Princeps non *excommunicat* ſe ipſum, non igitur *excommunicari* poteſt à ſubditis ſuis. Poteſt quidem eſſe, ut cœtus civium rebellium, vel proditorum, pronunciet Prin-

cipem summum esse *excommunicatum*, sed non *jure*. Multo minus Princeps à Principe *excommunicari* potest: esset enim hoc, non *excommunicatio*, sed potius indictio belli per convicium. Nam cum una non sit *Ecclesia* quæ conflatur ex civibus duarum civitatum absolutarum, propter defectum (ut dictum supra est articulo 22.) potestatis ritè conveniendi in unum cœtum, illi qui unius Ecclesiæ sunt, non tenentur obedire alteri, neque ergo propter inobedientiam possunt *excommunicari*. Quod autem dicat aliquis, Principes, cum *Ecclesiæ universalis* membra sint, posse etiam *universalis Ecclesiæ* autoritate *excommunicari*, locum non habet, propterea quod *Ecclesia universalis* (ut dictum est articulo 22.) non est *una persona*, de qua possit dici, quod *fecerit*,

decre-

decreverit, *statuerit*, *excommunicaverit*, *absolverit*, & similia personalia; neque habet rectorem ullum in terris, cujus jussu convenire & deliberare possit. Nam rectorem esse *Ecclesiæ universalis*, & posse eam convocare, idem est, ac rectorem esse & dominum omnium per universum orbem Christianorum, id quod nemini conceditur, præterquam soli Deo.

Interpretationem Scripturæ dependere ab autoritate civitatis.

XXVII. Ostensum est supra articulo 18, autoritatem *interpretandi Scripturas sacras* non consistere in eo, quod interpres possit impunè sententiam, quam inde elicit, aliis vel scripto vel viva voce exponere & explicare, sed in eo, quod non sit aliis contra sententiam ejus faciendi aut docendi jus; ita ut *interpretatio* de qua agimus, idem sit quod *Potestas* (in omnibus controversiis

versiis per scripturam sacram determinandis) definiendi. Nunc ostendendum est, autoritatem illam pertinere ad singulas *Ecclesias*, & dependere ab autoritate ejus, vel eorum qui habent summum imperium, modo sint Christiani. Si enim ab autoritate civili non dependeat, dependere eam oportet vel ab arbitrio singulorum civium, vel ab autoritate externa. Ne verò ab arbitrio dependeat singulorum, prohibent inter alia, consequutura inde incommoda & absurda. Quorum præcipuum est hoc, quod non modò omnis tolleretur (contra præceptum *Christi*) obedientia civilis, sed etiam omnis societas & pax humana (contra leges naturales) dissolveretur. Cum enim Scripturam Sacram singuli interpretentur sibi, id est, unusquisque judi-

judicem se faciat, quid Deo placeat, quid displiceat, non ante Principibus obedire possunt, quàm ipsi de mandatis eorum, utrum conformia sint scripturæ necne, judicaverint. Atque sic vel non obediunt, vel obediunt propter judicium proprium, hoc est, sibi obediunt, non civitati. Tollitur ergo obedientia civilis. Rursus cum unusquisque propriam sequatur sententiam, necesse est, controversias quæ oriuntur, innumerabiles fore, neque determinabiles: unde inter homines (qui natura sua dissensionem omnem habent pro contumelia) nasceretur primo odium, deinceps jurgium, & bellum; atque ita omnis periret societas & pax. Habemus præterea in exemplum, id quod sub lege vetere circa librum legis observari voluit Deus, nimirum

mirum ſcribi quidem, publicè haberi & Canonem doctrinæ divinæ eſſe voluit: ſed non inde à ſingulis, ſed à ſolis Sacerdotibus definiri controverſias. Eſt denique præceptum Servatoris noſtri, ut ſi quid oriatur offenſionis inter ſingulos, ut *audiant Eccleſiam.* Itaque *Eccleſiæ* munus eſt controverſias determinare. Non ergo ſingulorum, ſed *Eccleſiæ* eſt Scripturas ſacras interpretari. Ut ſciamus autem, autoritatem *interpretandi Verbum Dei*, hoc eſt, omnes quæſtiones de Deo & Religione determinandi, non ſpectare ad perſonam quamcunque externam, perpendendum inprimis eſt, quid momenti ea poteſtas habeat in animis civium, civilibuſque actionibus. Nemini enim ignotum eſſe poteſt, actiones hominum voluntarias neceſſitate naturali ipſorum

rum ſequi opiniones quas habent de bono & malo, præmiis & pœnis; ex quo ſit ut obedientiam illis quorum arbitrio vel felices vel miſerrimos in æternum futuros ſe credunt, præſtare neceſſariò velint. Quorum autem arbitrio, quæ doctrinæ & quæ actiones neceſſariæ ſunt ad ſalutem, ſtatuitur, eorum arbitrio exſpectant homines felicitatem vel perditionem æternam; iis igitur in omnibus rebus obſequentur. Quod cum ita ſit, manifeſtiſſimum eſt, cives qui ſe obligari credunt, circa eas doctrinas, quæ ad ſalutem neceſſariæ ſunt, autoritati externæ acquieſcere, non conſtituere civitatem per ſe, ſed eſſe externi illius ſubditos. Neque ergo, etſi Princeps aliquis ſummus tantum autoritatis alii cuicunque ſcripto concederet, ita tamen ut im-

perium

perium civile retinuisse intelligeretur, scriptum tale validum erit; nec quicquam transferet, quod ad retinendum, & bene administrandum imperium, sit necessarium. Nam per cap. 2. art. 4. *transferre jus* nemo dicitur, nisi dederit *signum idoneum voluntatis transferendi*; qui verò *voluntatem retinendi* imperium aperte significavit, non potest dedisse signum idoneum transferendi media ad imperium necessaria. Non erit igitur hujusmodi scriptum signum voluntatis, sed ignorantiæ in contrahentibus. Secundo, considerandum est quam absurdum sit, civitatem, vel summum imperantem conscientias civium regendas committere hosti. Sunt enim, ut supra ostensum est cap. 5. art. 6. inter se in statu hostili, quicunque in unitatem personæ non coaluerunt. Neque

obstat

obſtat quod non ſemper pugnent: (nam & inter hoſtes induciæ ſiunt) ſufficit ad hoſtilem animum, quod diffidentia ſit, quod civitatum, Regnorum, imperiorum fines, præſidiis armati, ſtatu vultuque gladiatorio ſe mutuo, etſi non feriant, ut hoſtes tamen intueantur. Poſtremo, quam iniquum eſt id poſtulare, quod ipſa poſtulandi ratione juris alieni eſſe confiteris? Interpres ſum Scripturæ Sacræ, tibi, qui civitatis alienæ civis es. Qua ratione? Quibus pactis inter me & te? Autoritate divina. Unde cognita? Ex Sacra Scriptura; en librum, lege. Fruſtra, niſi & eandem mihi interpreter; mei ergo juris eſt, & cæterorum ſingulorum civium, ea interpretatio; id quod negamus ambo. Reſtat ergo quod in omni *Ecclesia Chriſtiana*, hoc eſt, in omni

omni *civitate Christiana*, Scripturæ Sacræ *interpretatio*, hoc est, *jus controversias* omnes *determinandi* dependeat & derivetur ab autoritate illius hominis, vel cœtus, penes quem est summum imperium civitatis.

Christianam civitatem Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.

XXVIII. Quapropter omnino duo sunt genera controversiarum, unum circa *spiritualia*, hoc est, circa quæstiones fidei, quarum veritas ratione naturali investigari non potest; quales sunt quæstiones *de natura* & *officio* CHRISTI, *de præmiis* & *pœnis* futuris, de *resurrectione corporum*, *de natura* & *officiis Angelorum*, *de Sacramentis* & *cultu externo*, & similia; alterum circa quæstiones scientiæ humanæ, quarum veritas ratione naturali, & Syllogismis elicitur, ex pactis hominum & definitionibus (id est, receptis usu, & consensu communi,

muni, vocabulorum ſignificationibus) quales ſunt quæſtiones omnes *Juris* & *Philoſophiæ*. Exempli cauſa, quando in *jure* quæritur, an ſit promiſſum & pactum, necne? id nihil aliud eſt, quam quærere an verba talia, tali modo prolata, appellentur communi uſu & conſenſu civium *promiſſum*, aut *Pactum*; quod ſi ſic appellantur, verum eſt pepigiſſe; aliter, falſum. Veritas ergo ea dependet à pactis & conſenſu hominum. Similiter quando quæritur in Philoſophia, an idem poſſit eſſe totum in pluribus ſimul locis; determinatio quæſtionis dependet à cognitione communis conſenſus hominum, circa ſignificationem vocabuli *Totius*; ſiquidem enim homines quando dicunt, totum eſſe alicubi, ſignificant communi conſenſu, intelligere ſe, nihil eſſe ejuſ-
dem

dem alibi; falſum eſt, idem eſſe in pluribus ſimul locis. Veritas ergo ea dependet à conſenſu hominum, eademque ratione in cæteris omnibus *Juris* & *Philoſophiæ* quæſtionibus. Et qui contra hunc communem circa rerum appellationes conſenſum hominum, ex obſcuris ſcripturæ locis aliquid ſtatui poſſe judicant, tollendum judicant & ſermonis uſum, & unà omnem ſocietatem humanam. Dicet enim qui vendiderit totum agrum, eſſe totum uno ceſpite, & reliquum tanquam non venditum retinebit: imo ipſam tollit rationem, quæ nihil aliud eſt præter veritatis per talem conſenſum factæ inveſtigatio. Hujuſmodi itaque quæſtiones non neceſſe eſt ut determinet civitas per interpretationem Scripturæ ſacræ; non enim pertinent

tinent ad *Verbum Dei*, eo ſenſu quo ſumitur Verbum Dei pro *Verbo de Deo*, id eſt, *Doctrina Evangelica*; neque obligatur, qui habet *Eccleſiæ Imperium*, ad hujuſmodi judicia adhibere *Doctores Eccleſiaſticos*: quæſtionibus autem fidei, id eſt, *de Deo*, quæ captum humanum ſuperant, decidendis, opus eſt benedictione divina (ne poſſimus falli, ſaltem in neceſſariis) per *impoſitionem manuum* ab ipſo CHRISTO derivanda. Nam cum ad ſalutem æternam obligemur ad doctrinam ſupernaturalem, & quam propterea intelligere eſt impoſſibile, ita deſtitui, ut falli poſſimus in neceſſariis, repugnat æquitati. *Infallibilitatem* hanc promiſit Servator noſter (in iis rebus quæ ad ſalutem ſunt neceſſariæ) *Apoſtolis* uſque ad diem judicii; hoc eſt, *Apoſtolis* & *Paſtoribus*

ab

ab Apostolis successivè per *impositionem manuum* consecrandis. Obligatur ergo quatenus Christianus, is qui habet civitatis imperium, Scripturas sacras, ubi quæstio est de *mysteriis fidei*, per *Ecclesiasticos* ritè ordinatos interpretari. Et sic in civitatibus Christianis judicium & *spiritualium* & *temporalium* pertinet ad autoritatem civilem. Et is homo vel cœtus qui summum habet imperium, caput est & *civitatis* & *Ecclesiæ*: una enim res est *Ecclesia* & *civitas Christiana*.

CAPUT XVIII.

De necessariis ad Introitum in Regnum cœlorum.

1. *Proposita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per distinctionem inter necessaria & non necessaria*

ria ad ſalutem. II. *Omnia neceſſaria ad ſalutem contineri in* fide *&* obedientia. III. *Qualis ſit ea quæ requiritur* obedientia. IV. *Quid ſit* Fides, *& quomodo diſtinguatur à* profeſſione, *à* ſcientia, *& ab* opinione. V. *Quid ſit* credere in CHRISTUM. VI. *Unicum articulum*, JESUM ESSE CHRISTUM, *neceſſarium eſſe ad ſalutem, probatur ex ſcopo Evangeliſtarum.* VII. *Ex prædicatione* Apoſtolorum. VIII. *Ex facilitate Religionis Chriſtianæ.* IX. *Ex eo quod ſit* fundamentum *fidei.* X. *Ex diſertiſſimis* CHRISTI *&* Apoſtolorum *verbis.* XI. *In eo Articulo contineri fidem veteris Teſtamenti.* XII. Fides *&* obedientia *quomodo concurrant ad ſalutem.* XIII. *In civitate Chriſtiana, nullam eſſe repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.* XIV. *Doctrinas quæ hodie controvertuntur de Religione, ſpectare pleraſque ad jus regnandi.*

I. AUtoritatem omnem in rebus *ſecularibus* deri- *Propoſita difficultas de repug-*

nantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per distinctionem inter necessaria & non necessaria ad salutem.

vare ab autoritate ejus qui summum habet imperium, sive is unus homo sit, sive unus cœtus, in confesso semper fuit. Eandem in *spiritualibus* ab autoritate *Ecclesiæ* dependere ex proximè antecedentibus manifestum est; & præterea hoc, *civitatem* omnem *Christianam* esse *Ecclesiam* hujusmodi autoritate præditam. Ex quibus colligere etiam quantumlibet ingenio tardus potest, in *civitate Christiana*, (hoc est, in civitate cujus summum imperium habet Princeps vel cœtus Christianus) *omnem uniri sub Christo potestatem tam secularem quàm spiritualem*; ideoque in omnibus, iis esse obediendum. Contra autem, quia *obedire oportet Deo, magis quàm hominibus*, orta est difficultas, quo pacto obedientia tutò iis præstari possit, si quando imperatum fuerit aliquid, quod

CHRIS-

CHRISTUS fieri prohibet. Causa difficultatis eſt, quod cùm Deus non amplius per CHRISTUM & *Prophetas* vivâ voce nos alloquatur, ſed per Scripturas Sacras, quæ à diverſis diverſè accipiuntur, ſciunt quidem, quid Reges imperant & *Eccleſia* congregata; utrum verò id, *quod* imperant, ſit contra imperata Dei, necne, id neſciunt, ſed fluctuante obedientia inter pœnas mortis *temporalis*, & *ſpiritualis*, tanquam navigantes inter *Scyllam* & *Charybdin* incurrunt ſæpe in utramque. Qui verò neceſſaria ad ſalutem, à non neceſſariis rectè diſtinguunt, nullam hujuſmodi dubitationem habere poſſunt. Siquidem enim mandatum Principis vel civitatis tale ſit, ut obediri ei poſſit ſine jactura ſalutis æternæ, injuſtum eſt non obedire, & locum habent præcepta

Apostolica: *Servi, obedite per omnia Dominis carnalibus. Filii, obedite parentibus per omnia*: Col. 3. v. 20. 22. & mandatum CHRISTI: *Super Cathedram Mosis sederunt Scribæ & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite*: Matth. 23. v. 2. Contra, si facere jusserint quæ puniuntur morte æterna, insanum est, non potius mori mortem naturalem, quàm obediendo mori in æternum. Et locum habet quod dicit CHRISTUS; *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere*, Matth. 10. v. 28. Videndum itaque est quæ sint ea omnia, quæ ad salutem sunt necessaria.

Omnia necessaria ad salutem contineri in fide & obedientia.

II. Sunt autem *necessaria* ad salutem omnia duabus virtutibus comprehensa, *Fide*, & *Obedientia*. Harum posterior si perfecta

fecta esse posset, sola sufficeret, ne damnaremur; sed quia, & jam diu omnes rei sumus contumaciæ adversus Deum, in Adamo; & præterea ipsi actu peccavimus: non sufficit *obedientia* sine *remissione peccatorum*. Ea vero, unaque introitus in Regnum cœli, *Fidei* præmium est. Aliud ad salutem requiritur nihil. Non enim clauditur regnum Dei, nisi peccantibus, id est iis, qui debitam legibus Dei *obedientiam* non præstiterunt; neque illis, si credant *articulos necessarios* fidei Christianæ. Jam si cognoverimus, in quibus constat *obedientia*, & qui sint *articuli necessarii fidei* Christianæ; manifestum una erit, quæ civitatum Principumque jussu facere, & quibus abstinere debeamus.

III. Per *obedientiam* autem, hoc loco, significatur non *factum*; *Qualis sit ea, quæ requiritur obedientia.*

tum, ſed *voluntas* & *ſtudium*; quo proponimus conari quantum poſſumus, obedire in futurum. Quo ſenſu vox *obedientiæ* æquivalet *Pœnitentiæ*. Conſiſtit enim *Pœnitentiæ* virtus non in dolore, qui peccati recordationem comitetur, ſed in converſione in viam, & inſtituto non peccandi amplius, ſine quo dolor ille non pœnitentis, ſed deſperantis eſſe dicitur. Quoniam autem qui Deum amant; non poſſunt non velle obedire legi Divinæ, & qui amant proximum, non poſſunt non velle obedire legi morali, quæ conſiſtit, ut ſupra capite 3. oſtenſum eſt, in *ſuperbiæ*, *ingratitudinis*, *contumeliæ*, *inhumanitatis*, *inclementiæ*, *injuriæ*, ſimiliumque offenſarum prohibitione, quibus proximi læduntur. Itaque voci *obedientiæ* æquivalet etiam *Amor*, ſive *Charitas*;

Etiam

Etiam *justitia*, (quæ constans voluntas est suum cuique tribuendi) æquivalet eidem. Jam sufficere ad salutem *Fidem* & *Pœnitentiam*, manifestum est; primum ex ipso fœdere Baptismi; nam interrogantibus *Petrum* iis, qui ab ipso die *Pentecostes* convertebantur, *Quid faciemus?* Respondit; *Pœnitemini, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Jesu in remissionem peccatorum*: Actor. 2. vers. 38. Nihil ergo ad obtinendum Baptismum, hoc est, introitum in Regnum Dei, faciendum aliud erat, nisi *pœnitere* & *credere* in nomen JESU. Pacto enim, quod fit in Baptismo, promittitur regnum cœlorum. Deinde ex verbis CHRISTI respondentis ad Principem interrogantem, quid faciens vitam æternam possideret: *Mandata nosti, non occides, non mœ-*

chaberis, &c. quod *obedientiæ*; &, *Vende omnia quæ habes, veni, & sequere me*; quod *fidei* erat. Lucæ 18. v.20. Marc.10. v. 18. Et ex eo quod dicitur *justus* (non quilibet, sed *justus*) *ex fide vivet*: est enim *justitia* voluntatis dispositio eadem, quæ *Pœnitentia* & *Obedientia*. Et ex verbis Sancti *Marci*: *Quoniam impletum est tempus, & appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Evangelio*; quibus non obscurè significatur, non opus esse ad ingressum in Regnum Dei, aliis virtutibus præter *pœnitentiam* & *fidem*. *Obedientia* itaque quæ ad salutem *necessariò* requiritur, nihil aliud est præter *voluntatem* sive *conatum obediendi*, id est, faciendi secundum leges Dei, id est, secundum leges morales quæ eædem omnibus sunt, & leges civiles, hoc est,

manda-

mandata imperantium in rebus *temporalibus*, & leges Ecclesiasticas in *spiritualibus*; quæ duo genera legum in diversis civitatibus & Ecclesiis sunt diversa, & cognoscuntur promulgatione, vel sententiis publicis.

IV. Ut sciamus, quid sit *Fides Christiana*, definienda est in universum *Fides*, & à cæteris animi actibus quibuscum vulgò confundi solet, distinguenda. *Objectum Fidei* universaliter sumtæ, nimirum, *id quod creditur*, semper *propositio* est, (id est, oratio affirmans vel negans) quam veram esse concedimus. Sed quoniam conceduntur propositiones propter diversas causas, accidit, hujusmodi concessiones diversè nominari. Concedimus autem quandoque propositiones, quas tamen in animum non recipimus.

Quid sit Fides, & quomodo distinguatur à professione, à scientia, & opinione.

mus. Idque vel ad tempus, nimirum, tantiſper donec ex conſideratis conſequentiis, earum veritatẽ examinaverimus, quod vocatur *ſupponere*; vel etiam ſimpliciter, ut metu legum, quod eſt *profiteri*, vel *confiteri* ſignis externis; vel obſequii ſpontaneĩ cauſa, quod faciunt homines animo civili erga eos, quos reverentur, & erga alios ſtudio pacis, id quod ſimpliciter *concedere* eſt. Propoſitiones autem quas pro veris recipimus, concedimus ſemper propter aliquas rationes noſtras. Eæ verò derivantur vel ab ipſa *propoſitione*, vel à *perſona proponentis*. Derivantur autem ab *ipſa propoſitione*, revocando in memoriam, quibus rebus ſignificandis nomina, ex quibus propoſitio conflatur, communi conſenſu uſurpantur; quod ſi fiat, aſſenſus quem præbemus, dicitur *Scire*.

Si

Si verò recordari non possimus, quid certò per ea nomina intelligendum sit, sed modò hoc videtur, modò illud, tum dicimur *opinari*. Exempli causa: si propositum sit, *duo & tria esse quinque*; revocando autem in memoriam, ordinem nominum numeralium, ita consensu communi eorum, qui ejusdem sunt linguæ, (quasi pacto quodam societati humanæ necessario) constitutum esse, ut quinarius totidem unitatum nomen sit, quot in binario & ternario continentur simul sumtis; ac assentiatur quis, verum id ideo esse, quia 2. & 3. simul idem sunt quod 5: dicetur assensus ille *scientia*. Et scire veritatem istam, nihil est aliud quàm agnoscere, esse eam à nobis ipsis factam. Quorum enim arbitrio & loquendi lege numerus.. vocatus est binarius,... terna-

rius, &. . . . . quinarius, eorum arbitrio factum est, ut vera sit propositio: *binarius* & *ternarius* simul sumti faciunt *quinarium*. Similiter si meminerimus, quid sit, quod vocatur *furtum*, & quid *injuria*, *sciemus* ex ipsis vocibus, an verum sit, *furtum esse injuriam*, necne? *Veritas* idem est, quod *vera propositio*; *vera* autem est *propositio*, in qua *nomen consequens*, quod vocatur à Logicis *Prædicatum*, complectitur amplitudine sua *nomen antecedens*, quod vocatur *subjectum*; & *veritatem scire*, idem quod, esse eam à nobismet ipsis ipsa nominum usurpatione factam, *meminisse*. Neque temerè olim à Platone dictum est, *scientiam esse memoriam*. Accidit autem interdum, ut voces, etsi certam & ex constituto definitam habeant significationem, usu tamen vulgari, ad ornan-

ornandum vel etiam fallendum particulari ſtudio à propriis ſignificationibus ita divellantur, ut conceptus propter quos rebus impoſitæ fuerunt, revocare in memoriam difficultatem magnam habeat, neque niſi acri judicio, & diligentiâ maximâ ſuperandam. Accidit quoque, plurimas voces nullam habere propriam ſive determinatam & eandem ubique ſignificationē, atque intelligi non ſua vi, ſed ſignorum aliorum ſimul adhibitorum. Tertio, nomina quædam ſunt rerum inconceptibilium. Earum ergo rerum, quarum ipſa ſunt nomina, conceptus nulli ſunt. Et propterea propoſitionum, quas conflant, veritatem ex ipſis nominibus fruſtra quærimus. In his caſibus dum conſiderando vocum definitiones veritatem alicujus propoſitionis inveſtigamus,

prout

prout ſpes eſt inveniendi, putamus eam aliquando veram, aliquando falſam. Quorum utrumque ſeorſim, *opinari* dicitur, atque etiam *credere*, ambo ſimul *dubitare.* Quando verò rationes noſtræ propter quas aſſentimur propoſitioni alicui, non *ab ipſa propoſitione*, ſed à *perſona proponentis* derivantur, ut quem ita peritum judicamus ut non fallatur, neque cauſam videmus quare velit fallere; aſſenſus noſter, quia naſcitur non à noſtræ, ſed alienæ ſcientiæ *fiducia*, *Fides* appellatur. Et quorum fiducia credimus, *illis* vel *in illos credere* dicimur. Ex iis quæ dicta ſunt, apparet differentia, primum, inter *Fidem* & *Profeſſionem*: illa enim cum aſſenſu interno ſemper conjungitur, hæc non ſemper. Illa animi perſuaſio interna, hæc obedientia externa eſt. Deinde in-

ter

ter *fidem* & *opinionem*; hæc enim noſtræ rationi innititur, illa alienæ exiſtimationi. Denique inter *fidem* & *ſcientiam*: hujus enim eſt propoſitionem examinatione communitam & manſam lentè admittere; illius autem integram deglutire. Prodeſt ad ſcientiam explicatio nominum, quibus id, quod inquirendum eſt, proponitur, imò unica via ad *ſcientiam* eſt, *per definitiones*; ad *fidem* autem nocet hoc. Nam quæ ſupra captum humanum credenda proponuntur, nunquam explicatione evidentiora, ſed contrà obſcuriora & creditu difficiliora fiunt. Acciditque homini, qui *myſteria fidei* ratione naturali conatur demonſtrare, idem quod ægroto, qui pilulas ſalubres, ſed amaras, vult prius mandere, quam in ſtomachum demittere; ex quo fit, ut ſtatim revo-

revomantur, quæ alioqui devoratæ eum ſanaſſent.

Quid ſit credere in Chriſtum. V. Vidimus ergo, quid ſit *credere*. *Credere* autem *in* CHRISTUM quid eſt? vel, *fidei in* CHRISTUM quænam propoſitio eſt objectum? Quando enim dicimus: *Credo in* CHRISTUM, ſignificamus quidem, cui, non autem *quid* credimus. Eſt autem *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quam credere, JESUM *eſſe* CHRISTUM, nimirum ILLUM, qui ſecundum *Moſis* & *Prophetarum* Iſraëliticorum vaticinia venturus erat in hunc mundum, ad *inſtituendum Regnum Dei*. Id verò ſatis apparet ex verbis ipſius CHRISTI ad Martham: *Ego ſum* (inquit) *reſurrectio & vita; qui* CREDIT IN ME, *etiamſi mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, &* CREDIT IN ME, *non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi; Utique,*

que, Domine, ego credidi, quia TU ES CHRISTUS *Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.* Joh. 11. verf. 25, 26, 27. Quibus verbis videmus: CREDERE IN ME, explicari per QUIA TU ES CHRISTUS. Eft ergo *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quàm credere ipfi JESU dicenti, fe effe CHRISTUM.

Unicum articulum Jefum effe Chriftum, *neceſſarium eſſe ad ſalutem, probatur ex ſcopo Evangeliſtarum.* Annot. p. 596.

VI. Concurrentibus ad falutem *fide* & *obedientiâ*, utraque *neceſſariò*, qualis fit ea *obedientia*, & cui debita, monftratum eft fupra art. 3. *Articuli* autem *fidei*, quinam requirantur, id nunc inquirendum eft. Dico autem, alium Articulum fidei (*) præter hunc, JESUM ESSE CHRISTUM, homini Chriftiano, ut *neceſſarium* ad falutem, requiri nullum. Diftinguendum autem eft, ut fupra art. 4. inter *fidem* & *profeſſionem*. *Profeſſio* ergo plurium dogmatum

matum (si jubeatur) *necessaria* esse potest; est enim pars *obedientiæ* legibus debitæ: sed non quærimus jam de *obedientia necessaria* ad salutem, sed de *fide*. Probatur autem primo, ex scopo Evangelistarum, qui erat per descriptionem vitæ Servatoris nostri illum unum articulum stabilire. Sciemus autem, talem fuisse scopum & consilium Evangelistarum, si observemus ipsam historiam. Sanctus Matthæus incipiens à Genealogia ejus, ostendit JESUM esse ex genere Davidis; natum ex Virgine; cap. 1. à *Magis* ut regem Judæorum adoratum; ab *Herode* eadem de causa quæsitum ad necem, cap. 2. Regnum ejus & à *Joanne Baptista* & à se ipso prædicatum; cap. 3. 4. leges docuisse, non ut Scribæ, sed ut qui haberet autoritatem; cap. 5, 6, 7. morbos miraculosè sanas-

ſanaſſe; cap.8, 9, *Apoſtolos* præcones Regni in omnes Judææ partes ad prædicationem Regni dimiſiſſe; cap. 10. nunciis à Johanne quærentibus, an is eſſet Chriſtus, necne, reſpondiſſe, referrent quæ vidiſſent, nempe miracula, quæ in CHRISTUM ſolum competerent; cap. 11. Regnum ſuum argumentis, parabolis, & ſignis apud Pharisæos & alios comprobaſſe, & declaraſſe; cap. 12. & ſeqq. uſque ad 21. ſalutatum fuiſſe in Regem, cum ingrederetur Jeroſolymam; cap. 21. ſe Chriſtum illum eſſe, contra Pharisæos ſuſtinuiſſe; alios de *Pſeudo-Chriſtis* præmonuiſſe; Regnum ſuum quale eſſet, parabolis oſtendiſſe; cap. 22, 23, 24, 25. captum & accuſatum fuiſſe eo nomine, quod ſe Regem eſſe dixerit; crucique titulum inſcriptum, HIC EST JESUS

REX

REX JUDÆORUM, cap. 26. 27. denique post resurrectionem dixisse *Apostolis, datam sibi esse omnem potestatem in cœlo & in terra*: cap. 28. Quæ omnia eo pertinent, ut credamus, Jesum esse illum Christum. Talis erat ergo in describendo Evangelio scopus Sancti Matthæi; qualis autem erat hujus, talis erat cæterorum Evangelistarum; id quod seorsim Sanctus *Johannes* in fine Evangelii sui expressè habet: *Hæc*, inquit, *scripta sunt, ut sciatis, quia Jesus est Christus Filius Dei viventis*, Joh. 29. 31.

Annot. ad p. 593. (*) Dico autem, alium Articulum fidei præter hunc.] *Assertionem hanc quam novitate sua Theologis plerisque displicere posse video, etsi satis in sequentibus confirmatam, amplius tamen explicare, operæ pretium esse duxi.*

Primo

Primo igitur cùm Articulum hunc, Annot.
Jeſum eſſe Chriſtum, *ſolum ad ſalutem neceſſarium eſſe dico, non dico, ſolam fidem ad ſalutem neceſſariam eſſe, ſed requiro etiam Juſtitiam, ſive obedientiam legibus Dei debitam, hoc eſt, voluntatem rectè vivendi. Secundo non nego, quin multorum aliorum articulorum profeſſio, ſi modo profeſſio eorum ab Eccleſia imperetur, ad ſalutem quoque neceſſaria ſit, ſed cum fides interna, profeſſio externa ſit, illam propriè fidem, hanc obedientiæ partem eſſe dico; ita ut articulus ille ad fidem internam, non autem ad profeſſionem Chriſtiani ſolus ſufficiat. Poſtremò, quemadmodum, ſi veram & internam pœnitentiam peccatorum, ſolam, ex parte Juſtitiæ, ad ſalutem neceſſariam eſſe dixiſſem, tamen pro paradoxo habendum non fuiſſet, quoniam in ea juſtitiam, obedien-*

Annot. *dientiam, atque animum ad omnes virtutes reformatum contineri intelligimus; ita, cum fidem unius Articuli sufficere ad salutem dico, mirandum minus est, cum in eo tot alii articuli comprehendantur. Nam verba hæc,* Jesus est Christus, *significant, Jesum esse illum, quem Deus venturum in mundum ad Regnum suum instaurandum promiserat per Prophetas, hoc est, Jesum esse Filium Dei Creatoris cœli & terræ, natum ex virgine, mortuum pro peccatis eorum, qui essent in illum credituri; esse Christum, id est, Regem, revixisse (nam alioqui regnaturus non est,) judicaturum mundum & remuneraturum eorundem opera; aliter enim Rex esse non potest; item resurrecturos esse homines: nam absque hoc ad judicium venturi non sunt. Itaque unico hoc articulo totum continetur Symbolum*

Aposto-

Apostolorum: quod tamen sic contrahendum ideo existimavi, quod viderem, propter hunc solum, sine cæteris, qui ex eo per consequentiam deducuntur, permultos tum à Christo, tum ab Apostolis ejus in Regnum Dei admissos fuisse: ut latro in cruce, ut Eunuchus à Philippo baptizatus, ut duo millia hominum ad Ecclesiam à Sancto Petro simul aggregata. Si quibus autem hoc displicet, quod eos omnes, qui articulo qualicunque, ab Ecclesia definito, assensum internum non præbent, (nec tamen contradicunt, sed, si jubeantur, concedunt) non damnatos in æternum censeam, quid illis faciam, nescio. Nam ut sententiam mutem, Scripturæ Sacræ, quæ sequuntur, testimonia apertissima impediunt. Annot.

VII. Secundò probatur idē ex prædicatione Apostolorum, *Ex prædicatione Apostolorum.*

erant

erant enim Regni præcones, nec Christus eos misit ad prædicandum aliud, quam Regnum Dei: Luc. 9. vers. 2. Actor. 15. vers. 6. Quid autem post Christi ascensionem fecerint, intelligi potest ex eorum accusatione. *Trahebant* (inquit *Sanctus Lucas) Jasonem & quosdam fratres ad Principes civitatis, clamantes: quod hi sunt, qui urbem concitant, & huc venerunt, quos suscepit Jason: & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, Regem alium dicentes esse Jesum*: Act. 17. vers. 7. Etiam subjectum concionum Apostolicarum quale fuerit, apparet ex his verbis: *De scripturis* (subaudi Veteris Testamenti) *adaperiens, & insinuans, quia Christum oportuit pati, & resurgere à mortuis, & quia* HIC EST JESUS CHRISTUS: Act. 17. v. 3.

VIII.

VIII. Tertiò, ex iis locis, quibus eorum, quæ à Christo ad salutem requiruntur, declaratur facilitas. Nam si ad salutem necessariò requiratur assensus animi internus veritati omnium & singularum propositionum, quæ circa fidem Christianam hodie vel controvertuntur, vel à diversis Ecclesiis diversè definitæ sunt, nihil esset Religione Christiana difficilius. Quomodo ergo verum esset, *jugum meum suave est, & onus meum leve?* Matth. 11. vers.30. &, *parvulos in eum credere?* Matth.18. v.6. &, *placuisse Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes?* 1 Cor. 1. v.21. vel quomodo satis ad salutem instructus fuit latro pendens in cruce, cujus fidei confessio continebatur his verbis: *Memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Vel ipse Sanctus

Ex facilitate religionis Christianæ.

Paulus unde tam citò ex hoste doctor Christianorum fieri potuit?

Ex eo quod sit fundamentum fidei.

IX. Quarto, ex eo quod articulus ille fidei fundamentum sit, neque alii fundamento ipse innitatur. *Si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus aut illic, nolite credere: surgent enim Pseudo-Christi, & Pseudo-Prophetæ, & dabunt signa magna*, &c. Matth. 24. vers. 23. Ex quo sequitur, propter fidem hujus articuli, negandam esse fidem signis & prodigiis. *Licet nos, aut Angelus de cœlo*, ait Apostolus, *evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, Anathema sit*. Gal. 1. 8. Ergo propter hunc articulum neganda esset fides ipsis Apostolis & Angelis, (puto ego & Ecclesiæ) si contrarium docerent. *Carissimi, nolite* (inquit *Sanctus Joannes*) *omni spiritui crede-*

credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei; Omnis spiritus qui confitetur JESUM CHRISTUM VENISSE *in carne, ex Deo est,* &c. Joh. 4. Est ergo Articulus ille, mensura spirituum, secundum quam autoritas Doctorum vel recipitur vel rejicitur. Negari quidem non potest, quin à Doctoribus didicerint, omnes qui hodie Christiani sunt, fuisse JESUM, qui ea omnia fecit, quibus Christus esse agnosceretur: non tamen sequitur, eosdem articulum illum doctoribus credere, vel Ecclesiæ, sed ipsi Jesu. Erat enim ille articulus *Ecclesiâ* Christianâ prior, etsi cæteri omnes posteriores fuerint. Et *Ecclesia* super illum, non hic super *Ecclesiam* fundatus est. Matth. 16. v. 18. Præ-

terea ita eſt articulus ille, *Jeſus eſt Chriſtus*, fundamentalis, ut cæteri omnes dicantur à Sancto Paulo illi ſuperædificari: *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Jeſus Chriſtus.* (hoc eſt, *Jeſus eſt Chriſtus.*) *Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, &c. uniuſcujuſque opus manifeſtum erit. Si cujus opus manſerit, quod ſuperædificavit, mercedem accipiet; ſi cujus opus arſerit, detrimentum patietur; ipſe autem ſalvus erit.* 1 Cor. 3. v. 11, 12, &c. Ex quibus patet, per fundamentum intelligi articulum hunc, JESUM ESSE CHRISTUM. Non enim ſuperædificatur ſuper perſonam *Chriſti*, aurum, argentum, fœnum, ſtipula, &c. quibus ſignificantur doctrinæ. Et poſſe

posse falsas doctrinas fundamento superstrui, nec tamen ut damnentur, qui eas docuerint.

X. Postremo, quod articulus ille solus necessariò tenendus sit *fide interna*, evidentissimè ex plurimis Sacræ Scripturæ locis, quocunque interprete, probari potest. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ perhibent testimonium de me.* Joh. 5. 39. Intelligit autem Christus scripturas solius Testamenti veteris: nondum enim scriptum erat Testamentum novum. Jam verò testimonium de Christo in veteri Testamento nullum aliud exstat, præter quam quod venturus erat Rex æternus tali loco, talibus parentibus nasciturus, talia docturus, & facturus, quibus rebus ut signis dignoscendus erat. Quæ omnia hoc unum

Ex disertissimis Christi & Apostolorum verbis.

testantur, JESUM qui ita natus, ea docuerit & fecerit, esse CHRISTUM. Alia igitur fides ad vitam æternam præter illum Articulum non requirebatur. *Omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum:* Joh. 11. v. 25. Credere autem in Jesum, (ut ibidem explicatur) idem est, quod credere JESUM ESSE CHRISTUM. Qui ergo id credit, non morietur in æternum, & per consequens, articulus ille solus est ad salutem necessarius. *Hæc scripta sunt, ut credatis, quia* JESUS EST CHRISTUS *Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus:* Joh. 20. v. 31. Quare, qui sic credit, habebit vitam æternam; neque ergo opus habet aliâ fide. *Omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum venisse in carne, ex Deo est*: 1. Joh. 4. v. 2. & *omnis spiritus, qui*

credit, quoniam JESUS EST CHRISTUS, *ex Deo natus est:* 1.Joh. 5. v. 1. & : *Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam* JESUS EST *Filius Dei?* 1. Joh. 5. v. 1. Si igitur non sit opus aliud credere, ut quis sit *ex Deo, natus ex Deo*, & ut *vincat mundum*, quàm JESUM ESSE CHRISTUM, unicus ille articulus sufficit ad salutem. *Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? dixit autem Philippus: si credis ex toto corde, licet. Respondens ait: Credo, Filium Dei esse Jesum Christum.* Act. 8. v. 36, 37. Si quidem ergo articulus ille ex toto corde, hoc est, fide internâ creditus, sufficit ad Baptismum, sufficit etiam ad salutem. Præter hæc loca, alia innumera sunt, quæ idem claré & expressè affirmant. Imò ubicunque legimus, Servatorem nostrum cujuspiam fidem lau-

daſſe, vel dixiſſe, *Fides tua te ſalvum fecit*, vel ſanaſſe quempiam propter fidem, ibi propoſitio credita alia non erat quàm hæc, JESUS EST CHRISTUS, vel directè, vel per conſequens.

In eo articulo contineri fidem veteris Teſtamenti.

XI. Quoniam autem credere *Jeſum eſſe Chriſtum* nemo poteſt, qui, cùm ſciat, per *Chriſtum* intelligi Regem illum, qui à Deo promiſſus eſt per *Moſen* & Prophetas in *Regem* & *Servatorem* mundi, non credat etiam *Moſi* & *Prophetis*, neque credere his poſſit, qui non credit *Deum* & *exſiſtere*, & *mundum gubernare*, contineri neceſſe eſt fidem illam de Deo & de veteri Teſtamento, in fide hac Teſtamenti novi. Cum ergo in regno Dei per naturam crimen læſæ Majeſtatis divinæ, ſolus eſſet Atheiſmus, & negatio Providentiæ divinæ; in regno autem per Pactum vetus, etiam

etiam Idololatria; jam in regno per pactum novum additur etiam *Apostasia*, sive renunciatio hujus semel recepti articuli, *Jesum esse Christum*. Cæteris doctrinis, si modo à legitima Ecclesia definitæ fuerint, non est sanè contradicendum: est enim peccatum inobedientiæ; obedientia autem ad salutem necessaria est. Cæterùm ut credantur *fide interna*, ostensum est ampliter in proximè antecedentibus, necessarium non esse.

XII. Partes in salute Christiani perficienda *Fides* & *Obedientia* diversas habent; hæc enim *potentiam* sive *capacitatem* contribuit, illa *actum*; atque utraque suo modo justificare dicitur. *Christus* enim non omnibus, sed *pœnitentibus*, sive *obedientibus*, hoc est, justis (non dico *insontibus*, sed *justis*; *justitia* enim est voluntas obediendi

Fides & obedientia quomodo concurrant ad salutem.

di legibus, & convenire in peccatorem poteſt; voluntas autem obediendi, obedientia eſt apud Chriſtum) peccata remittit. Non enim quilibet, ſed *juſtus ex fide vivet. Juſtificat* ergo *Obedientia* quia *facit juſtum*, eo modo, quo *Temperantia* facit *temperatum*, *Prudentia prudentem*, *Caſtitas caſtum*, nimirum eſſentialiter : conſtituitque hominem in eo ſtatu, ut veniæ capax ſit. Rurſus *Chriſtus* non omnibus juſtis peccata condonare promiſit, ſed ſolis *credentibus ipſum eſſe Chriſtum. Juſtificat* ergo fides, eo ſenſu, quo *juſtificare* dicitur judex, qui *abſolvit*; nimirum per *ſententiam*, quæ *actu* ſalvum facit. Atque in hac acceptione juſtificationis (eſt enim vox æquivoca) juſtificat *fides ſola*; in illa autem *ſola obedientia*; ſed neque juſtitia ſola, neque fides

ſola

sola *salvificat*, sed simul ambæ.

XIII. Ex iis quæ hactenus dicta sunt, facile erit perspicere, quid sit officium civium Christianorum erga summos imperantes. Qui quamdiu Christianos esse se profitentur, subditis suis, ut Christum negent vel contumeliâ afficiant, imperare non possunt; nam si hoc imperarent, profiterentur, se non esse Christianos. Cum enim ostensum sit, & ratione naturali, & ex Scripturis sacris, oportere cives principibus rectoribusque summis civitatis in omnibus obedire, præterquam in iis, quæ sunt contra mandata Dei; & mandata Dei in civitate Christiana, circa *temporalia* quidem, (id est, ea quæ ratione humana examinanda sunt) leges esse & sententias civitatis, prolatas ab iis, quibus legum ferendarum

In civitate Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.

rum

rum controversiarumque judicandarum autoritas à civitate commissa est; circa *spiritualia* verò, (id est, ea quæ per Scripturam Sacram definienda sunt) leges esse & sententias civitatis, hoc est Ecclesiæ, (nam civitas Christiana & Ecclesia, ut ostensum est cap. præcedente, art. 20. eadem est res) prolatas à Pastoribus ritè ordinatis, & qui à civitate in eam rem autoritatem acceperunt; sequitur manifeste, in civitate Christiana, obedientiam deberi summis imperantibus, in rebus omnibus tam *spiritualibus*, quam *temporalibus*. Imperantibus autem non Christianis, in *temporalibus* quidem omnibus eandem deberi obedientiam, etiam à cive Christiano, extra controversiam est; in *spiritualibus* verò, hoc est, in iis quæ pertinent ad modum colendi Dei, sequen-

ſequenda eſt *Eccleſia* aliqua *Chriſtianorum*. Etenim Deum non loqui in rebus ſupernaturalibus, niſi per Scripturæ ſacræ interpretes Chriſtianos, fidei Chriſtianæ eſt hypotheſis. Quid autem? an principibus reſiſtendum eſt, ubi obediendum non eſt? Minimè ſane; hoc enim contra pactum eſt civile. Quid ergo agendum? Eundum ad Chriſtum per martyrium. Quodſi cui dictu durum videatur, certiſſimum eſt, eum non credere ex toto corde JESUM ESSE CHRISTUM *Filium Dei viventis*, (cuperet enim diſſolvi, & eſſe cum Chriſto,) ſed velle ſimulatâ fide Chriſtianâ pactam civitati obedientiam eludere.

XIV. Mirabitur autem forte quiſpiam, ſi excepto uno articulo, JESUM ESSE CHRISTUM, qui neceſſarius eſt ad ſalutem

Doctrinas quæ hodiè controvertuntur de religione,

Spectare plerasque ad jus regnandi. lutem de fide interna, cæteri omnes pertineant ad obedientiam tantum, quæ quidem præstari poteſt, etſi quis non internè credat (modo cupiat credere, & externè profiteatur, quoties opus eſt) quæcunque ab Eccleſia proponuntur; unde factum ſit, ut tot ſint hodie dogmata, quæ dicuntur omnia ita de fide eſſe, ut niſi ea quis credat internè, intrare in Regnum cœlorum non poſſit. Quod ſi idem conſideret, in pleriſque controverſiis certamen eſſe de Regno humano, in aliquibus de quæſtu, in aliquibus de gloria ingeniorum, minus mirabitur. Quæſtio de *Eccleſiæ proprietatibus*, quæſtio eſt de *jure imperii*; cognito enim, quid ſit *Eccleſia*; cognoſcitur unà, cujus ſit imperium in Chriſtianos. Nam ſi quælibet civitas Chriſtiana, Eccle-

ſia

ſia illa ſit, quam omnem Chriſtianum illi civitati ſubjectum audire præcepit ipſe Chriſtus, tum civis quilibet tenetur civitati ſuæ, hoc eſt ei vel iis obedire, quorum eſt imperium ſummum, non modo in *temporalibus*, ſed etiam in *ſpiritualibus*. Sin quælibet civitas Chriſtiana non ſit Eccleſia illa, tum eſt aliqua alia Eccleſia univerſalior, cui oportet obedire. Omnes igitur Chriſtiani illi obedire debent, ſicut obedirent Chriſto ſi veniret in terras. Imperabit ergo illa vel per Monarcham, vel per cœtum aliquem. Quæſtio itaque eſt de *jure imperii*. Eodem ſpectat quæſtio *de infallibilitate*; quiſquis enim verè & internè crederetur ab univerſo genere humano non poſſe errare, certus imperii, tam temporalis, quam ſpiritualis eſſet, niſi ipſe nollet,

in

in universum genus humanum: si dicat enim, obediendum sibi esse in *temporalibus*, eo quod putatur non errare, tale imperii jus ei conceditur. Eodem spectat privilegium interpretandi Scripturas. Cujus enim est controversias, quæ ex diversa Scripturarum interpretatione oriri possunt, determinare, ejus est omnes simpliciter controversias determinare: cujus autem est hoc, ejusdem est imperium in omnes, qui agnoscunt, Scripturas esse Verbum Dei. Eodem spectat disputatio de *potestate remittendi & retinendi* peccata, sive de *autoritate excommunicandi*. Unusquisque enim, si mentis compos sit, obediet in omnibus simpliciter ei, cujus arbitrio credit se salvandum aut damnandum esse. Eodem spectat potestas *instituendi societates*; ab eo enim depen-

pendent, per quem exſiſtunt, qui quot Monachos, tot habet ſubditos quamquam in civitate hoſtium. Eodem ſpectat quæſtio *de judice legitimi Matrimonii*. Cujus enim eſt judicatio ea, ejus quoque eſt cognitio cauſarum de hæreditate & ſucceſſione in omnia bona & jura, non modo privatorum hominum, ſed etiam ſummorum Principum. Eodem quodammodo ſpectat *Cœlibatus Eccleſiaſticorum*. Cœlibes enim minus quam cæteri cohærent cum reliqua civitate. Et præterea incommodum non contemnendum eſt, neceſſarium eſſe Principibus vel Sacerdotium (quod magnum eſt vinculum civilis obedientiæ) amittere, vel regnum hæreditarium non habere. Eodem quoque ſpectat *Canonizatio Sanctorum*, quam Ethnici *Apotheoſim* appellarunt;

nam qui ſubditos alienos tanto præmio allicere poteſt, talis gloriæ avidos ad quidlibet audendum & faciendum inducere poteſt. Quid enim niſi honorem apud poſteros quæſiverunt *Decii*, aliique Romani, qui ſe devoverunt, & mille alii, qui in pericula incredibilia ſe conjecerunt? Controverſiæ de *Purgatorio* & *indulgentiis*, de quæſtu ſunt. Quæſtiones de *libero arbitrio*, *de juſtificatione*, *de modo recipiendi Chriſtum in Sacramento*, Philoſophicæ ſunt. Sunt & quæſtiones de ritibus non introductis, ſed relictis in Eccleſia non ſatis purgata à gentiliſmo: ſed non eſt opus plures enumerare. Sciunt omnes, eam eſſe naturam hominum, ut diſſentientes de quæſtionibus, ubi agitur de *potentia*, vel *lucro*, vel *præſtantia ingenii*, alteri alteros convi-

convicientur & anathematizent. Non est ergo mirum, si dogmata fere omnia, postquam incaluerint homines disputando, dicantur ab his vel illis, *necessaria* esse ad ingressum in Regnum Dei, non modò ut contumaciæ nomine damnentur, qui ea non concedunt, id quod post Ecclesiæ sententiam verum est, sed infidelitatis: quod falsum esse ostendi supra ex pluribus evidentissimis Scripturæ locis; quibus addo hunc Sancti Pauli: *Qui manducat, non manducantem non spernat; qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim illum assumsit. Alius judicat diem inter diem; alius autem judicat omnem diem: unusquisque abundet in suo sensu.* Rom. 14. v. 3. 6.

FINIS.